



ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ASYA-PASİFİK ÇALIŞMALARI
UYGULAMA ve ARAŞTIRMA MERKEZİ (APAM)
ULUSLARARASI SEMPOZYUM



ANKARA UNIVERSITY
ASIA-PACIFIC RESEARCH CENTER (APAM)
INTERNATIONAL SYMPOSIUM

Türkiye'de Tayvan Çalışmaları - I *(Tarih, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler)*

土耳其 & 臺灣

Taiwan Studies in Turkey - I *(History, Economy & International Relations)*

Yayına Hazırlayan
A. Merthan DÜNDAR

Ankara, 2018

Türkiye'de Tayvan Çalışmaları - I
(Tarih, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler)

土耳其 & 臺灣

Taiwan Studies in Turkey - I
(History, Economy & International Relations)

ISBN: 978-605-136-402-5



9 786051 364025

Ankara Üniversitesi Basımevi
<http://basimevi.ankara.edu.tr>



**Türkiye’de Tayvan Çalışmaları - I
(Tarih, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler)**

**Taiwan Studies in Turkey - I
(History, Economy & International Relations)**

**Yayına Hazırlayan
A. Merthan DÜNDAR**

Ankara, 2018

Ankara Üniversitesi Yayınları No: 616
Asya-Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
APAM Yayınları : 1

ISBN: 978-605-136-402-5

Baskı Yeri:
Ankara Üniversitesi Basımevi
İncitaşı Sokak No: 10 06510 Beşevler / ANKARA
Tel: (0312) 213 66 55
Basım Tarihi: 28/12/2018

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
SUNUŞ.....	VII
臺灣是一個小國家嗎? TAYVAN KÜÇÜK BİR ÜLKE MİDİR? <i>Yaser Thai-Hsiang CHENG</i>	X
TAYVAN GÖZLEMLERİ <i>Muzaffer ERÖKTEM</i>	1
RADİKAL PRAGMATİZM: Tayvanlı Mimar HSIEH Ying-Chun ve Atelier-3'ün Afet Sonrası Yeniden Yapılanma Projeleri <i>Chen-Yu, CHIU</i>	17
II. DÜNYA SAVAŞ'INDAN GÜNÜMÜZE TAYVAN EKONOMİSİ <i>Mehmet Fazıl ÖZKUL</i>	29
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE TAYVAN'IN TANINMA SORUNSALI <i>Haluk KARADAĞ</i>	47
TAIWAN OF VOLUNTEERISM <i>Keng-Sheng CHOU</i>	54
TAYVAN'IN ETNO-DEMOGRAFİK YAPISI <i>Abdürreşit Celil KARLUK</i>	62
ÇİN'DEN TAYVAN'A KUOMINTANG'IN EKONOMİK İDEOLOJİSİNDEKİ SÜREKLİLİK <i>K. Ali AKKEMİK</i>	93
THE WORLD GREAT TREASURY: TAIWAN NATIONAL PALACE MUSEUM <i>Li-juan, FANG</i>	112
TAYVAN YÖNETİM SİSTEMİ ve KALKINMA POLİTİKALARI <i>Seriye SEZEN</i>	124
TAYVAN-ABD İLİŞKİLERİ VE GÜNEYDOĞU ASYA'DA GÜVENLİĞE YANSIMALARI <i>Kamer KASIM</i>	160

TAYVAN ANAYASA MAHKEMESİNİN TAYVAN HUKUK SİSTEMİ İÇİNDEKİ ÖNEMİ <i>Doğan DURNA</i>	180
TAYVAN VE UZAKDOĞU'DA HEGEMONİK LİDERLİK MÜCADELESİ <i>Faruk YALVAÇ</i>	201
TAYVAN TARIMI <i>Oğuz Can TURGAY</i>	220
DEFINING TAIWAN: DE-COLONIALIZATION AND DEMOCRATIZATION <i>Chienyu SHIH</i>	230

ÖNSÖZ

Türkiye ve Tayvan arasındaki ilişkiler, başlangıcından bugüne sorunsuz olarak devam etmektedir. Özellikle, ticari alanda tarafların karşılıklı kurdukları ofis ve misyonlar, ticaret hacmini artırmaya ve daha yakın ilişkiler kurmaya çalışmaktadır. Bunun dışında kültürel alanda işbirliği ve tanıtım faaliyetleri de devam etmektedir. Eğitim alanında da oldukça verimli olduğunu söyleyebileceğimiz işbirlikleri mevcuttur. Her iki tarafın önde gelen üniversiteleri ile araştırma kurumlarının imzaladıkları anlaşmalar sayesinde pek çok değişim öğrencisi ile araştırmacı Tayvan ve Türkiye'de eğitimlerini ya da araştırmalarını sürdürmektedirler.

Bunların dışında, özellikle doğal afetlerin acı sonuçları yaşandığında taraflar birbirlerinin yaralarını sarmak için çaba sarf etmektedirler. Turizm faaliyetleri iki toplumu birbirlerine daha da yakınlaştırmada bir unsur olarak öne çıkarken, kültür-sanat açısından da son yıllarda ortak faaliyetlerin arttığını söylemek mümkündür. Bu yakınlaşmanın en güzel örneklerinden birini TV sektöründe görmek mümkündür. Bugün, Tayvan'ın en popüler TV şovmenlerinden biri -yıllar önce öğrencimiz de olan- Uğur Rıfat Karlova'dır.

Türk Tarihçiliği bakımından, özellikle de Genel Türk tarihçiliğinde Tayvan ekolünün önemli bir yerinin olduğunun altını çizmek gerekir. Hunlardan başlayarak, Türk Hakanlığı (Göktürk), Uygur ve sonrasına ait kaynaklardan faydalanılarak hazırlanan akademik çalışmalar, Tayvan ve Tayvanlı tarihçiler eliyle Türkçe olarak bilim dünyasına takdim edilmiştir. Ankara Üniversitesinden rahmetli Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'in yanında yetişen veya İstanbul Üniversitesi ekolünün tedrisatından geçmiş ve Sinolojik malzeme üzerinden İslam öncesi Türk Tarihi ile ilgili konularda eserler üretmiş çok sayıda genç Tayvanlı tarihçi olmuştur. Bu tarihçiler, kendi üniversitelerine döndükten sonra Türk araştırmacılara destek olarak, Türkiye'de önde gelen Genel Türk tarihçisinin veya Sinologun yetişmesine katkı sağlamışlardır.

Tüm bu önemli ve güzel gelişmelere rağmen özellikle, Türkiye'de Tayvanla ilgili kapsamlı çalışmalar bulunmamaktadır. Bu bağlamda, "Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu Ankara" ile Ankara Üniversitesi'nin imzaladığı bir anlaşmayla, 3 Nisan 2018'de Ankara'da "Türkiye'de Tayvan Çalışmaları - I

(Tarih, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler)" başlıklı bir Uluslararası Sempozyum düzenlenmiştir. Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu ve Ankara Üniversitesi'nin maddi - manevi katkılarıyla düzenlenen bu akademik toplantıya Tayvan ve Türkiye'den çok sayıda bilim adamı katılmış ve araştırmaları hakkında bilgi vermişlerdir.

Sempozyum'da sunulan bildiriler arasından seçilen makaleler bu seçki kitabında toplanarak kamuoyuna sunulmuştur. İçerdiği bilgiler ve kapsamı bakımından Türkiye'deki belki de ilk akademik kitap olan bu çalışmanın, Türk-Tayvan akademik ilişkilerine katkı sağlaması en büyük dileklerimizden biridir.

Öncelikle, bu kitabın yazarlarına müteşekkür olduğumuzu belirtmemiz gerekir. Katılım ve katkıları için Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu Temsilcisi Ekselans Yaser Thai-Hsiang CHENG'e ve Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Erkan İBİŞ'e, Sayın Chih-Tang CHANG (Hasan Bey)'a, Ankara Üniversitesi Geliştirme Vakfı Başkan Vekili Prof. Dr. Maksut ÇOŞKUN'a, Ankara Üniversitesi Geliştirme Vakfı İdari ve Mali İşler Müdürü Deniz ALTIER Hanımefendi'ye, Ankara Üniversitesi Asya-Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (APAM) çalışanlarından Aysun HARPER Hanımefendiye, şükranlarımızı sunarız.

Prof. Dr. A. Merthan DÜNDAR
Ankara Üniversitesi
Asya-Pasifik Çalışmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi
(APAM) Müdürü

SUNUŞ

臺灣是一個小國家嗎？

回答這個問題的前提，不宜將臺灣放置在一個天秤上，與另一個擁有十億以上人口的國家來做比較。例如，如果我們認為澳大利亞是大國，可能是從國土面積的角度以觀；如果我們認為印度是大國，可能是從人口數量以觀。但我們極可能忽略，臺灣的人口數與澳大利亞相當接近。我們也可能忽略一個事實，2017 年臺灣的貿易出口金額高於印度，甚至高於瑞士、西班牙、俄羅斯及沙烏地阿拉伯。2017 年臺灣的軍費支出排名全球第 22 名，高於巴基斯坦、波蘭及印尼。

我們應該還的記得，幾年前發生的歐債危機，希臘是否退出歐盟是當時重大的爭議，希臘人口大約 1110 萬，排名全球第 82；2017 年希臘的 GDP 大約美金 2040 億，排名全球第 52。如果希臘債信會影響歐盟，以致影響全球，國際間實在不宜忽略臺灣的人口與 GDP 都高於希臘。2016 年臺灣發生的一場地震，造成新竹科學園區知名半導體公司停工兩日，據報導對蘋果公司全球供應鏈影響達 6-7 個月，損失超過數百億。

臺灣與土耳其的連結點在哪裡？

臺灣政府於 1993 年正式在土耳其設置「駐安卡拉經濟文化代表團」，同一年土耳其也在臺灣設置「駐臺北土耳其貿易辦事處」。雙方互相設處 20 餘年來，臺土之間幾乎沒有簽署任何雙邊合作文件，直至 2014 年雙方展開多項實質合作機制，其中最醒目者莫過 2015 年土耳其航空公司啟動伊斯坦堡直飛臺北的航線，這個互利雙邊的行動耽擱

了近 20 年，究其原因無非是政策自我侷限。如今，臺灣每年有約 8 萬名觀光客造訪土耳其，為土國觀光業貢獻約美金 2.5 億，臺灣觀光客訪問土耳其數目的提升，也展現臺灣以不同的方式對臺土貿易逆差做出平衡的努力。

臺灣與土耳其在 2014 年就災難管理合作獲致合作共識，迄今臺灣政府及民間社團配合土國政府援助敘利亞難民之款項已經超過美金 1.5 億，人道工作的領域包括援建學校、捐贈洗衣房、救濟款、食物、冬衣、毛毯、電腦及難民營衛生消毒等，援助地點包括 伊斯坦堡、Hatay、Gaziantep、Kilis、Adiyaman、Sanliurfa。

高等教育也是臺土之間具有寬廣合作空間的領域，兩國之間共有超過 30 所大學簽署姊妹校或互相提供獎學金的合作計畫，土耳其知名頂尖大學例如安卡拉大學、中東科技大學、哈傑德沛大學、畢爾坎特大學、科曲大學、伊斯坦堡科技大學等都與我國臺灣大學、政治大學、清華大學、成功大學、中興大學等有多年合作歷史。目前兩國大學也在討論雙聯學位的合作。臺土高等教育合作已有若干基礎，但亟待共同努力之處仍然很多。

經貿關係在臺土雙邊關係中也扮演重要的角色，2017 年土耳其是臺灣在歐洲第 6 大出口國，臺灣出口到土耳其的金額大約美金 16 億，甚至高於出口到沙烏地阿拉伯及阿拉伯聯合大公國的金額。雖然臺灣享受著貿易順差，但是我們同時也鼓勵土耳其銷售更多的貨品去臺灣。多年來臺灣是全球第 17 或 18 大進口國家，但是土耳其對於臺灣市場的重視程度似乎有待提升，以致於到今天土國沒有派任何經貿參事在臺北推廣出口，臺灣非常歡迎土耳其在提升雙邊貿關係上注入更高的動能。

除了上述雙邊關係外，臺土之間也有若干在文化、衛生、醫療、農業、科技、智慧城市及航運等領域的合作關係。

我非常高興駐土耳其代表處與安卡拉大學共同合作促成第一次「臺灣研究講座」學術研討會在土國舉行，安卡拉大學跟臺灣的淵源可追溯到 1993 年，臺灣國立政治大學土耳其語文學系的師資有超過百分之九十來自安卡拉大學，政治大學且係臺灣唯一擁有土耳其語系的大學，如果「母語」的定義是「一個人學習語言的第一位老師」的話，我認為安卡拉大學彷彿是臺灣所有學習土耳其語學生的「母校」。我非常高興見到駐土耳其代表處與安卡拉大學在長久的友誼下，完成這個歷史性「臺灣研究講座」計畫，我也對來自臺灣的學者共同參與這項計畫感到榮幸。此外，來自土耳其資深外交官、教授、學者、官員以學識、智慧及豐富的經驗對講座提出了積極的貢獻。我也要特別感謝安卡拉大 Prof. Dr. Erkan İBİŞ 校長的充分支持，也非常謝謝安卡拉大學亞太研究中心 (APAM) 主任 Prof. Dr. A. Merthan DÜNDAR 授及我的同事張智棠秘書，沒有這幾位有心人士的全心投入，我們不可能完成這個歷來第一次的臺灣專題研究講座，期盼我們共同在這個基礎上繼續開拓、提升臺土雙邊關，同時歡迎未來土國學子、學人繼續踴躍申請臺灣獎助學金或華語獎學金。

駐安卡拉臺北經濟文化代表團

代表 鄭泰祥

TAYVAN KÜÇÜK BİR ÜLKE MİDİR?

Yaser Thai-Hsiang CHENG

Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu Temsilcisi

Bu soruyu yanıtlamak için 1.3 veya 1.4 milyarın üzerinde nüfusa sahip ülkeler ile Tayvan'ı karşılaştıramayız. Örneğin Avustralya'nın coğrafi büyüklük bakımından büyük bir ülke olduğunu söyleyebiliriz. Hindistan'ın nüfus bakımından büyük bir ülke olduğunu söyleyebiliriz. Fakat Tayvan'ın Avustralya ile benzer nüfusa sahip olduğunu göz ardı edebilir miyiz? Tayvan'ın 2017 ihracat rakamlarının Hindistan'dan yüksek olduğunu biliyor muyuz? Hatta İsviçre, İspanya, Rusya ve Suudi Arabistan'dan da yüksektir. 2017 itibari ile Tayvan'ın yıllık askeri harcamaları dünyada 22inci sıradadır. Muhtemelen Pakistan, Polonya ve Endonezya'dan yüksektir.

Birkaç yıl önce Yunanistan'ın AB'den muhtemel ayrılışından doğan Avrupa borç krizini net bir şekilde hala hatırlıyoruz. Yunanistan'ın nüfusu 1.1 milyon kişi ile dünyada 82inci sırada ve 2017'deki GSYİH, 204 milyar Amerikan doları ile dünyanın 52inci en büyük Gayri Safi Yurtiçi Hasılası. Eğer Yunanistan ekonomisi küresel ekonomiyi etkileyebiliyorsa, Tayvan'ın nüfusunun (23 milyon) ve GSYİH'sinin (571,5 Milyar) daha fazla olduğunun dikkate alabiliriz.

Tayvan ve Türkiye arasındaki bağlantılar nelerdir?

Tayvan Hükümetinin Türkiye'deki temsilcilik ofisi 1993 yılında Ankara'da Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu olarak kuruldu. Aynı yıl Taipei'de Türk Ticaret Ofisi kuruldu. Fakat geçen 20 yıl içinde karşılıklı ilişkilerimizi geliştirmek için iki taraf arasında ancak bir adet resmi anlaşma imzalanmıştır.

Çok şükür ki geçtiğimiz beş yıl içerisinde bazı somut işbirlikleri kurulmuştur. Bunlardan en önemlisi Mart 2015'te başlayan İstanbul ve Taipei arasındaki direk uçuşlardır. Bu; her iki taraf için de faydalı icraatın, gereksiz kendini sınırlayan politika nedeni ile ertelenmiş olduğunun ispatıdır. Yılda ortalama 80.000 Tayvanlı turist İstanbul'a gelerek Türkiye'ye en az 250

milyon Amerikan doları getirmektedir. Tayvan, Türkiye'ye yaptığı turist katkısı ile ülkelerimiz arasındaki ticaret açığını kapatmadaki iyi niyetini göstermektedir.

Tayvan ve Türkiye 2014 yılında felaket ve ani tehlike yönetiminde birbirlerine yardım etmek üzere konsensüsa varmışlardır. 2014'ten itibaren, Tayvan Hükümeti ve Sivil toplumu, Türk Hükümetinin Suriyeli mültecilere naçizane yardımlarına katılmak üzere 15 milyon Amerikan dolarının üzerinde katkıda bulunmuşlardır. Tayvan'ın hayırsever çalışmaları; okul yapımı, çamaşırhane kurulması, para, gıda, mont, vantilatör, battaniye, bilgisayar yardımları ve Hatay, Gaziantep, İstanbul, Kilis, Adıyaman ve Şanlıurfa'da hijyen uygulamalarını kapsamaktadır.

Yükseköğrenim işbirliği karşılıklı olarak gündemimizdedir. Ankara Üniversitesi, ODTÜ, Hacettepe Üniversitesi, Koç Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, İTÜ gibi otuzun üzerinde Tayvan ve Türk üniversiteleri, öğrenci değişimi ve burslar üzerine mutabakat anlaşması imzalamışlardır. Tayvan ve Türk üniversiteler arasında çift derece ayarlaması da görüşülmektedir. Tayvan ve Türkiye arasında yükseköğrenim işbirliği için büyük bir alan mevcuttur. Her ikimiz de bir şeyleri başardık ama bunun ötesine uzanmamız gereklidir.

Tayvan ve Türkiye arasında ticaret ilişkisi de büyük bir rol oynamaktadır. Türkiye, Tayvan'ın Avrupa'daki 6ıncı büyük ihracat ülkesidir. 2017 yılında Tayvan'ın Türkiye'ye ihracat hacmi 1.6 milyardır. Biz Türkiye ile ticaret fazlasından faydalanırken, Türk tarafının da Tayvan'a daha fazla ürün satmaya teşvik ediyoruz. Çok uzun senelerdir Tayvan'ın dünyada en fazla ithalat yapan ülkeler arasında 17inci sırada olmasına rağmen, bu güne kadar Türkiye'nin Tayvan'da ticari ataşesi bulunmamaktadır. Türkiye'den Tayvan pazarına girmek için daha tutkulu olmasının dört gözle bekliyoruz. Yukarıda bahsedilen karşılıklı ilişkilerin yanı sıra, kültür, sağlık, tıp, tarım, bilim, teknoloji, akıllı şehirler, deniz taşımacılığı ve v.b. alanlarda devam eden işbirlikleri bulunmaktadır.

Misyonum ve Ankara Üniversitesi işbirliği ile Tayvan Çalışmaları Programının Türkiye'de ilk defa yapılmasından çok büyük memnuniyet duyuyorum. Ankara Üniversitesinin Tayvan'la 1990'lara dayanan çok tarihi ve emsalsiz bir ilişkisi vardır. Tayvan Cheng-chi Üniversitesi Türkoloji bölümündeki öğretim görevlilerinin yüzde doksanından fazlası Ankara Üniversitesinde eğitim görmüştür. Chen-chi Üniversitesinin Tayvan'da tek Türkoloji bölümüne sahip üniversite olduğunu belirtmek isterim. Bir insana ana dilini öğreten insan ne kadar kıymetli ise, Tayvan'daki Türkçe konuşan öğrenciler için de Ankara Üniversitesi de bu bağlamda ayrı ve önemli bir yere

sahiptir. Misyonumun Ankara Üniversitesi ile uzun vadeli dostluğa dayanarak işbirliği içinde yürüttüğü tarihi “Tayvan Çalışmaları” projesinden büyük memnuniyet duyuyorum. Ayrıca bu anlamlı projeye Tayvan dostlarının katkıda bulunmasından onur duyuyorum. Bilgileri, bilgelikleri ve tecrübeleri ile bu projeye katkıda bulunan Türkiye’den kıdemli diplomatlar, bilim insanları ve devlet memurları var. Güçlü desteği için Ankara Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Erkan İBİŞ’e özellikle teşekkür ederim. Ayrıca Prof. Dr. A. Merthan DÜNDAR, Doçent Dr. Gürhan KIRİLEN ve Hasan Chih-tang CHANG’e de teşekkür ederim. Bu ilk olma özelliğine sahip projeyi onların fedakarlıkları olmasa tamamlayamazdık. Tayvan – Türkiye ilişkilerini büyütmek için birlikte çalışmaya devam edelim.

TAYVAN GÖZLEMLERİ

Muzaffer ERÖKTEM*

Dışişleri Bakanlığında ilk dış görev yerim Türkiye Cumhuriyeti Taipei Büyükelçiliği'dir. Bu atama arzum ve isteğim üzerine yapılmıştı. Bir arkadaşım daha önce diplomatik kurye olarak Taipei'e gidip döndüğünde, etkilendiğini bildirmiş ve tayin yeri isteklerim arasına Çin Cumhuriyeti Taipei Büyükelçiliğimizi de kaydetmemi önermişti. Bu isteğimin gerçekleşmesi beni çok sevindirdi. 1969 yılı sonlarına doğru Taipei'e vararak göreve başladım. Bu dönemde Çin'in yegane meşru temsilcisi olarak 68 devlet Çin Cumhuriyeti'ni, 53 devlet ise Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanımaktaydı. Çin Cumhuriyetini tanıyan devletler doğal olarak, Türkiye'nin de aralarında olduğu Batı Grubu'na, Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıyan devletler ise çoğunlukla Doğu Grubu'na mensuptu.

Bu arada, Türkiye gibi, Çin'in yegane meşru temsilcisi olarak Çin Cumhuriyeti'ni tanıyan Kanada ve İtalya makamları Çin Halk Cumhuriyeti ile ön temaslarını sürdürüyordu ve makamlarımız da, şartları ve dış politikaları nispeten kendisine benzeyen bu iki ülkenin temas ve görüşmelerinin ne şekilde sonuçlanacağını dikkatle izlemekteydi. Sonuçta, Kanada Ekim 1970'de, İtalya da Kasım 1970'de Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)'ni tanıdılar.

Bu gelişme üzerine, Türkiye de, Paris Büyükelçiliğimiz kanalı ile Çin Halk Cumhuriyeti Paris Büyükelçiliği ile temasa geçti ve görüşmelerin sonucunda 5 Ağustos 1971 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıdığını ve bu nedenle Çin Cumhuriyeti ile ilişkilerini askıya almak zorunda kalacağını açıkladı. Taipei'deki Büyükelçimiz aynı gün ayrıldı. Ben de Büyükelçilik tasfiye işlemlerini tamamlayıp, yeni görev yerim Tokyo'ya gittim. Taipei'den ayrılırken "umarım tekrar gelirim" diye içimden geçirdim ve bu arzum 37 yıl sonra gerçekleşti.

* Emekli Büyükelçi

Normal demokratik düzende bu karar, bu şekilde aceleye getirilemeye-bilirdi. Ancak, 12 Mart 1971 askeri muhtırasını izleyen ara rejim döneminde, karar adeta "yangından mal kaçırırçasına" acele ile alınmış ve Paris'te yapılan görüşmelerde, Çin Halk Cumhuriyeti'nin şartlarının ve isteklerinin tamamı kabul edilmiştir. Hatta bu konuda önerilerde bulunan Taipei Büyükelçimizin "karişip, işimizi bozmayın" yolunda uyarılmış olduğunu da hatırlıyorum.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunu perçinledikten sonra, diplomatik ilişkilerini geliştirme etkinliklerinin ilk yıllarında Çin Cumhuriyeti'ni tanımış ve Nisan 1929'da bu dönemdeki başkent Nanking'e ilk temsilci atamasını yapmıştır. Çin Cumhuriyeti başkenti Çunking'e naklettiğinde, Aralık 1939'da yeni elçisini oraya atamıştır. Çin Cumhuriyeti başkenti 1945 yılında tekrar Nanking'e döndüğünde Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisi de Nanking'e gitmiştir. 1949 yılında Anakara'dan ayrılışına kadar Çin Cumhuriyetinde Türkiye temsil edilmiştir. Çin Cumhuriyeti yönetiminin Taipei'e taşınmasından ve Çin Cumhuriyeti-Japonya Barış Anlaşması'nın Nisan 1952'de imzalanmasından hemen sonra, Çin Cumhuriyeti'ne Büyükelçi akredite edilmiş ve Mart 1954'te de Taipei'e önce Maslahatgüzar ve kısa bir sonra da Büyükelçi ataması yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde Çin Cumhuriyeti ile samimi dostane ilişkiler sürdürülmesine önem atfetmiştir.

Daha sonra, 25 Ekim 1971'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 2578 sayılı talihsiz karar ile "bütün Çin'in yegane meşru temsilcisi olarak Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanımış ve Chiang Kai-shek temsilcilerinin hukuk dışı işgal ettikleri Birleşmiş Milletler ve bağlı tüm kuruluşlardan çıkartılmalarını" hükme bağlamıştır. Bu kararın yazılımının müelliflerini bilemiyorum. Diplomatik yazı kurallarına uymayan bu metni kaleme alan bir Dışişleri Bakanlığı memurunun meslekte yükselme sınavını kazanmasının zor olabileceğini zannediyorum.

Üstelik, 26 Haziran 1945'te San Francisco Konferansında kabul edilen Birleşmiş Milletler Yasası ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsünü, diğer katılan devletlerin önünde ilk olarak, Mihver Devletler güçleri saldırılarının birinci kurbanı olması ve aşırı can kaybı ve yıkıma uğraması dolayısıyla Çin Cumhuriyeti Heyeti Başkanı sıfatıyla, Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı T.V. Soong imzalamış bulunuyordu.

Bu olumsuz gelişmeyi izleyen dönemde, Çin'in yegane meşru temsilcisi olarak Çin Cumhuriyeti'ni tanıyan ülkelerin sayısı zaman içerisinde azalmaya başladı. Buna mukabil, Çin Cumhuriyeti'nin ekonomik verileri göz kamaştırarak hızla artış gösterdi. Bu gelişmede, Çin Cumhuriyeti yöneticilerinin, ekonomik gelişmeye öncelik vererek, halkın yaşam düzeyinin ve koşul-

larının iyileştirilmesi sağlandığı sürece, dış siyasi ortamdaki olumsuz gelişmeleri göz ardı edebileceği yolundaki stratejik kararlarının ve bunun etkin uygulamalarının kayda değer katkısı olmuştur.

Tanımda taraf değiştiren devletlerin kararlarında, Anakara Çin'in toprak ve nüfus olarak büyüklüğünün yanı sıra, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üyeliğini de elde etmiş bulunmasının rolü olmuştur. Bu boyutta bir ülkenin, uluslararası toplumun içine alınması ile küresel sorunlara karşı daha sorumlu davranabileceği yolundaki değerlendirmelerin rolleri de azımsanamaz. Zira, Soğuk Savaş'ın hararetle sürdüğü bu dönemde, yönetimlere başkaldırıp, gerilla savaşına başlayan grupların Anakara Çin tarafından desteklendikleri yolunda genel bir kanaat mevcuttu. Bugün, Çin Halk Cumhuriyeti, uluslararası alanda Çin Cumhuriyeti (Tayvan)'nin temsiline karşı çıkmakta ve bu amaçla yakışsız yöntem ve yollara başvurmaktadır.

Sorunun kaynağını ve nedenlerini sağlıklı değerlendirebilmek için Çin'in tarihine göz atmak yerinde olacaktır. Bilindiği üzere, insanlık tarihi ile göçler tarihi aşağı yukarı örtüşmektedir. Tayvan'a yerleşen ilk göçmenler Çin'den gelmişlerdir. Özellikle 3. ve 7. Yüzyıllar arasında Anakara'dan Tayvan'a büyük göç seferleri olmuştur. Tayvan'a Anakara'dan her bir seferde 10.000'in üzerinde göçmenin gittiği kaydedilmektedir. Bu gelişme üzerine Çin yönetimleri de, hukuki düzeni ve gerekli ekonomik koşulları sağlamak amacıyla bazı idari birimler oluşturmuşlardır.

Batılılardan ilk olarak 1517 yılında Tayvan Boğazından Japonya'ya doğru seyreden bir Portekiz gemisinin tayfaları Tayvan'ı uzaktan görmüşler ve gemi kaptanı seyir defterine "Ilha Formosa" (Güzel Ada) şeklinde bir not düşmüştür. Gemi burada demir atıp durmamış, karaya çıkmamıştır. Bununla beraber, bu tanım benimsenmiş ve bundan böyle Batılılar tarafından Tayvan, "Formosa" olarak da anılmaya başlanmıştır. 17. Yüzyılın ortalarında, yeni sömürgeler edinmeye çalışan Hollandalılar, bölgedeki deniz trafiğini kontrol altına almak amacıyla 1622 yılında Penghu (Pescadores) adalarında askeri üs kurmuşlar ve ayrıca Tayvan'ın Güneybatısını işgal etmişlerdir. Hollanda Doğu Hindistan Şirketi bir yandan ticareti geliştirirken, diğer yandan, Tayvan'ın kaynaklarını sömürmekten de geri kalmamıştır.

1626 yılında İspanyol güçleri Tayvan'ın kuzeyindeki Keelung ve Tamsui bölgelerini işgal etmişse de, 1642 yılında Hollanda güçleri bunları püs-kürtmüş ve bu arada vuku bulan yerel ayaklanmaları da bastırarak Tayvan'da kısmi kontrol sağlamıştır. Ulusal Kahraman olarak anılan Zheng Chenggong (Koxinga) Hollanda Kalesi Zeelandia'yı kuşatarak, 1662 yılında Hollanda güçlerini teslim olmaya zorlamıştır. Hollanda ile 1 Şubat 1962'de

yapılan Barış Anlaşması'nın "iki tarafça da sebebiyet verilmiş olan tüm düşmanlıkların unutulacağı" yolundaki maddesi anlamlıdır. Bunun örneklerine tarihte az rastlanır.

Çin'de Ming Hanedanını ihya etmeye çalışan Koxinga ve çocukları, Tayvan'da bağımsız bir krallık kurarak 1661-1683 yılları arasında üç kuşak hükümler sürmüşler ve sonunda Qing (Mançu) Hanedanı güçlerine yenilmeleri üzerine Tayvan tekrar Anakara ile birleşmiştir. 1884-1885 Çin-Fransa Savaşı sırasında Fransa donanması Tayvan ve Penghu adalar bölgesini bombardımana tabi tutup, işgal etmeye çalışmışsa da kısa süre içerisinde çekilmek zorunda kalmıştır.

1894-1895 yıllarında, Kore'de nüfuz mücadelesi nedeniyle çıkan Çin-Japonya Savaşı sonunda 17 Nisan 1895 tarihinde imzalanan *Shimonoseki Anlaşması* hükümleri uyarınca, Çin İmparatoru, Tayvan ve Penghu grup adalarını Japonya'ya terk etmek zorunda kalmış ve burada Japon hakimiyeti II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürmüştür. Çin'de hanedanlar döneminin uzun bir tarihi vardır. Bu dönem, zaman zaman çok parlak, zaman zaman iç isyanlar da dâhil, talihsiz ve acı devreleri içerir.

Bütün bu gelişmelerden sonra, 10 Ekim 1911 *Wuchang Ayaklanması* (Xinhai İhtilali)'ni izleyen zaman diliminde Çin'de 2000 yıllık imparatorluk dönemi sona ermiş ve 1 Ocak 1912 tarihinde Çin Cumhuriyeti kurulmuştur. Çin Cumhuriyeti günümüzde, karşı tarafın itiraz, protesto ve engellemelerine rağmen Tayvan'da varlığını sürdürmektedir. Esasen Tayvan, tarihinde hiçbir zaman Çin Halk Cumhuriyeti'nin hakimiyetinde olmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olarak kabul edilen Atatürk gibi Çin Cumhuriyeti'nin kurucusu olarak da Sun Yat-sen kabul edilir. Tayvan Boğazı'nın iki tarafındaki yönetimler ve halklar arasında bu konuda görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Sun Yat-sen her iki tarafça da saygı ile anılmaktadır.

Milliyetçi Parti *Koumintang* (KMT) Lideri Sun Yat-sen, Çin'i hür, müreffeh ve güçlü bir modern demokratik ülke konumuna getirmeyi öngören "san-min" (üç ilke) doktrinini ilan etmiş ve Parti Kongresinde bu doktrin kabul edilmiştir. Bu doktrin ana unsurları milliyetçilik, demokrasi ve halkın refahı olarak derlenebilir.

Çin'in 1923 yılında ihtiyaç duyduğu yardım talebine Batı'dan olumlu yanıt alamaması üzerine, KMT yönetimi Sovyetler Birliği'ne başvurmuştur. Bu talebe olumlu yanıt veren Sovyetler Birliği, aynı zamanda, bu gelişmeden bilistifade, KMT'yi amaçları doğrultusunda yönlendirme gayretlerine girişmiştir. 1923 yılında, sonradan KMT Lideri ve Cumhurbaşkanı olacak olan Ching Kai-shek siyasi ve askeri eğitim için Moskova'ya gitmiştir.

Esasen bu arada, Çin Komünist Partisi (ÇKP) de Temmuz 1921'de Şanghay'da kurulmuş bulunuyordu. ÇKP tamamen Sovyetler Birliği'nin kontrolü altındaydı. Sovyetler Birliği, bu kere, başta Mao Zedong olmak üzere ÇKP liderlerine, görüş ve ilkelerini korumak kaydıyla, KMT'a katılmalarını önermiş ve bu gerçekleşmiştir.

Sun Yat-sen'in 1925 yılında ölümü üzerine Whampoa Askeri Akademisi'nin başkanı olan Chiang Kai-shek KMT Başkanlığı'na getirilmiştir. Chiang Kai-shek evveliminde Çin'in birliğinin sağlanmasına öncelik vermiştir. Bu amaçla, bölgelerinde muhtar yönetimler kurmuş olan, Savaş Lordları olarak bilinen grupları yok etmek amacıyla Kuzey Seferi'ni başlatmış ve başlangıçta bunda kayda değer başarı sağlamıştır. Ancak, KMT içindeki ÇKP üyeleri söz konusu Kuzey Seferi'nin daha da ileriye götürülmesine karşı çıkmıştır. Taraflar arasında ilk ayrışma bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler üzerine KMT liderliği, Nisan 1927'de, komünist faaliyetlerin sosyal ve ekonomik açılardan yıkıcı olduklarını ve devrimin ilerlemesine engel teşkil ettiklerini değerlendirerek, bunların önlenmelerinin gerektiği yolunda bir karar almıştır. Bu kararı, komünistlere karşı sert önlemler izlemiştir. Sürekli mağlubiyete maruz kalan ÇKP güçleri, Ekim 1934'te ülkenin güneyinden orta Çin dağlarına çekilip, kendilerini koruyabilmek amacıyla "uzun yürüyüş" eylemine girişmiştir. 12.500 km'lik mesafeyi kapsayan bu yürüyüş, bir yıl sürmüştür.

Bu arada, Mao Zedong liderliğindeki ÇKP Kasım 1931'de "Çin Sovyet Cumhuriyeti" adı ile devlet içinde küçük bir devlet kurmuşsa da, KMT güçlerinin etkin çevreleme eylemleri sonucunda, bu küçük oluşum zayıflamış ve Eylül 1937'de lağvedilmiştir. Bu dönemde Japonya'nın saldırı ve işgalleri aşırı artış göstermiştir. Bu gelişim üzerine ÇKP ve KMT liderleri, ortak düşman Japonya'ya karşı mücadele etmek amacıyla birlikte hareket etmeye karar verdiklerini açıklamışlardır.

Nitekim Japonya, Çin'deki kaos ortamından bilistifade, bir bahane yaratarak 1931 yılında Mançurya'yı işgal etmiş ve Mançuko adıyla kukla bir devlet kurmuştur. Uluslararası kınamaları kulak ardı eden Japonya Mart 1933'de Milletler Cemiyeti üyeliğinden de çekilmiş ve böylece saldırılarında kontrolsüz kalmıştır.

Bu gelişmeler üzerine, pek kolay olmasa da, Çin'in varlığını tehdit eden ortak düşmana karşı KMT ve ÇKP, güçlerini birleştirerek, Japonya saldırılarına karşı direnme mücadelesine girişmişlerdir. Başlangıçta Japonya güçleri ortak Çin güçlerini püskürtüp pek çok yöreyi işgal etmişse de, daha sonra Çin güçleri toparlanmışlar ve kayda değer başarı sağlamışlardır. Nihayet 1939 yılında çatışmalar durağan hale gelmiştir. Bundan böyle iki taraf da

daha fazla ilerleme kaydedememiştir. Japonya güçlerinin 7 Aralık 1941 günü Pearl Harbour saldırısı ve ertesini gün Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin savaş ilan etmesi ile Çin-Japonya Savaşı, II. Dünya Savaşı'nın Pasifik Sahnesi'nin bir parçasına dönüşmüş ve 1945 yılında Japonya'nın teslim olmasına kadar sürmüştür.

KMT ile ÇKP arasında, ortak düşman Japonya saldırılarına ve işgallerine karşı koymak amacıyla oluşturulan işbirliği sayesinde Japonya güçlerinin durdurulması mümkün olabilmişse de, iki taraf arasında yine de temelde herhangi bir yakınlaşma sağlanamamıştır. Nitekim Ocak 1941'de tekrar karşılıklı saldırılar başlatılmıştır.

Bu arada, 22-26 Kasım 1943 tarihlerinde gerçekleştirilen Kahire Konferansı'na ABD Başkanı Franklin Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in yanı sıra Çin Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Chiang Kai-shek de eşi ile birlikte katılmışlardır. Politik çevreler ve basında geniş yankı uyandıran bu olgu, uluslararası kamuoyunda Çin liderliğine büyük itibar sağlamıştır. Konferansı müteakip yayımlanan 1 Aralık 1943 tarihli Kahire Beyannameğinde, Japonya'nın I. Dünya Savaşından itibaren ele geçirdiği tüm Pasifik adaları çerçevesinde, Çin'den gasp ettiği Mançurya, Formosa, Penghu ve diğer toprakların Çin Cumhuriyeti'ne iade edilmesi ve Japonya'nın kayıtsız şartsız teslimi amacıyla gerekli operasyonların sürdürülmesi vurgulanmıştır.

ABD Başkanı Harry Truman ve İngiltere Başbakanı Winston Churchill tarafından 26 Temmuz 1945 tarihinde imzalanan ve Çin Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Chiang Kai-shek tarafından da katılan Potsdam Beyannameğinde de, Kahire Beyannameşi'nin içerik ve koşullarının uygulanması gereğinin altı çizilmiş ve Japonya hükümrancılığına sadece Honshu, Hokkaido, Kyushu, Shikoku ve belirlenecek küçük adaların bırakılması kararlaştırılmıştır.

Uluslararası arenada vuku bulan bu gelişmeler karşısında, Chiang Kai-shek ile Mao Zedong Çunking'de 29 Ağustos 1945 günü, savaş galibiyetini kutlamak için buluşmuşlar ve bu münasebetle yapılan görüşmelerde, ülkenin barış içinde imarı konusunda mutabakata vardıklarını ilan etmişlerdir. Ancak, karşılıklı şüphe ve güvensizlik nedeniyle bu da yürümemiştir. II. Dünya Savaşı sonunda Japonya teslim olduğunda, 25 Ekim 1945 günü Tayvan'ı iade etmiş ve bu tarihten itibaren Çin Cumhuriyeti Tayvan'da kesintisiz hüküm sürmüştür. Mançurya ise bölgede Chiang Kai-shek güçlerinin bulunmaması dolayısıyla Japonya tarafından Sovyetler Birliğine teslim edilmiştir.

ABD Başkanı Harry Truman, birincisi Aralık 1945, diğeri Nisan 1946 olmak üzere, General George Marshall'ı özel temsilci olarak Çin'e göndererek, tarafları tekrar birleştirme çabalarına girişmiştir. Bu girişim daha ziyade Mançurya'yı da ele geçirmiş olan Sovyetler Birliği'nin daha da fazla yayıl-

masının önlenmesi amacına matuf bulunuyordu. Başlangıçta taraflar arasında nispeten yumuşama görülmüşse de bu girişimden de olumlu sonuç alınmamıştır.

Çin'de iki taraf arasında Haziran 1946'da tam bir iç savaş başlamıştır. Bu kere rüzgar tersine esmeye başlamış; ÇKP güçleri büyük ilerleme sağlamış ve şehirler teker teker düşmüştür. Mao Zedung 1 Nisan 1949'da saldırılara ara vererek, Zhou Enlai vasıtasıyla Çin Cumhuriyeti yönetimine sekiz maddelik bir öneri paketi sunmuştur. Savaş suçlularının cezalandırılmalarını; 1947 Anayasası'nın ilgasını, hukuk sisteminin değiştirilmesini; ordunun yeniden teşkilatlandırılmasını; sermayenin kamulaştırılmasını, toprak reformunu; adil olmayan anlaşmaların feshini ve demokratik koalisyon hükümeti kurmak üzere danışma konferansı düzenlenmesini öngören bu öneriler paketi doğal olarak kabul görmemiştir.

Başkent Nanking Nisan 1949'da düşünce yönetim önce Kanton'a, daha sonra Çunking'e taşınmış ve nihayet 10 Aralık 1949'da Tayvan'a çekilmiştir. Bu çekilme sadece yönetimi ve silahlı kuvvetleri kapsamamaktadır. Meclis üyeleri, iş adamları ve diğer şahsiyetlerden oluşan takriben iki milyon kişi Anakara'dan Tayvan'a gelmiştir. Yönetim Tayvan'a çekilirken Ulusal Saray Müzesi eserlerini ve hatta Hazineyi de beraberinde taşımıştır. ÇHC yöneticileri ve hatta turist rehberleri halen, başlangıçta ekonomik zorluklarının nedeninin bundan kaynaklandığını ileri sürmektedirler. Ancak, Müze eserleri ve Hazine Anakara'da bırakılmış olsalardı, kargaşa ortamında ve 1966-1976 Mao'nun Kültür Devrimi döneminde, bunların büyük ölçüde yağma, hatta tahrip ve yok edilmiş olabileceklere olasılığının göz ardı edilmemesi yerinde olur.

ÇKP Lideri Mao Zedung 1 Ekim 1949'da başkenti Pekin olmak üzere Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Japonya'dan geri alınmasını izleyen ilk dönem Tayvan için oldukça sıkıntılı geçmiştir. Bunda, iç savaşın sebebiyet verdiği sert önlemlerin etkisi inkar edilemez. Bu dönemde, Chiang Kai-shek Anakara'yı geri alma, Mao Zedung ise Tayvan ve civarındaki adaları da ele geçirme sevdalarından vazgeçmemişlerdir.

25 Haziran 1950'de Kore Savaşı patlak verince ABD'nin bölgeye bakış açısı değişmiş ve tekrar devreye giren ABD bir yandan "Formosa Boğazı'nın Nötralizasyonunu" ilan etmiş, öte yandan Tayvan Boğazında taraflar arasında çatışmanın önlenmesi amacıyla 7. Filoyu bölgeye göndermiştir. Çin Cumhuriyeti ile Japonya arasında Barış Anlaşması 28 Nisan 1952'de imzalanmıştır. Bu anlaşmada, Japonya'nın Tayvan ve Penghu Adaları üzerindeki hak iddialarından tamamen vazgeçmiş bulunduğu ve ayrıca, Çin ile Japonya arasında 1941 yılından önce yapılmış tüm anlaşmaların geçersiz oldukları kaydedilmektedir.

Anakara'ya nispeten yakın, Çin Cumhuriyeti'ne ait Qumoy ve Matsu adalarının ÇHC güçleri tarafından Ağustos 1954'te bombardımana tabi tutulmaları, Tayvan Boğazında ciddi yeni bir bunalıma yol açmıştır. Söz konusu bombardıman Nisan 1955 Bandung Konferansı'na kadar sürmüştür. Bu konferansta ÇHC Başbakanı sert eleştirilere maruz kalarak, yumuşama zorunluluğunu hissetmiştir. Neticede, bombardıman da sona erdirilmiştir.

Bu gelişmeler üzerine, Çin Cumhuriyeti ABD ile Aralık 1954'te Karşılıklı Savunma Anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmada, tarafların toprak bütünlüklerine ve siyasi istikrarlarına karşı saldırılara ve komünist yıkıcı eylemlere direnebilmek amacıyla kapasitelerini güçlendirecekleri ve ayrıca, Tayvan ve Penghu'nun savunabilmeleri için ABD'nin bölgede kara, hava ve deniz güçlerini konuşlandırmasına izin verileceği kaydedilmektedir. Diğer taraftan, ABD Kongresi de Formosa, Penghu ve bölgedeki diğer alanların korunmaları amacıyla, Başkan'a askeri güç kullanma yetkisi veren Formosa Kararı'nı Ocak 1955'te yasalaştırmıştır.

ÇHC Halk Kurtuluş Ordusu'nun Quemoy ve Matsu adalarını Ağustos 1958'de tekrar bombardımana tabi tutması Tayvan Boğazında yeni bir bunalıma yol açmıştır. Etkin askeri önlemler ve yoğun diplomatik çabalar üzerine ÇHC Hükümeti Ekim 1958'de bombardıman seviyesini düşüreceğini beyan etmek zorunda kalmıştır. Bu kere taraflar birbirlerine bomba yerine propaganda broşürleri atmak gibi garip bir uygulamaya geçmişlerdir. Bu uygulama, ABD'nin 1979 yılında ÇHC ile diplomatik ilişki tesis etmesine değin sürmüştür. Tayvan karşılaştığı güvenlik ve siyasi sıkıntılara karşın, ekonomik alanda üstün başarı sağlamış ve Asya-Pasifik'in ekonomik kaplanları arasında ilk sıralara tırmanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. Yıldönümü hedefleri arasında, kişi başına gelirin 25.000 \$'a çıkartılmasının da yer alacağını açıklanması üzerine, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanlığı konuya ilişkin bir araştırma yapmış ve Ağustos 2012'de gerçekleştirilen İstişare Toplantısında bu araştırma sonuçlarını sunmuştur. TOBB Başkanı'nın bu sunuştaki beyanı şöyledir: *Dünyada nüfusu 10 milyondan fazla olup da, kişi başı geliri 25.000 \$'ın üstünde sadece 14 ülke vardır. En üstteki ABD ile üçüncü sıradaki Kanada hariç, bu ülkelerin tamamı 1990'lardan sonra bu başarıya kavuşmuştur. Bu 14 ülkenin kişi başına gelirlerinin 10.000 \$'dan 25 bin Dolara sıçrama yapmaları ortalama olarak 33 sene almış.*

Bu ülkeler arasında, kişi başına geliri 1986 yılında 10.000 \$ iken, 2004 yılında, yani 18 yıl sonra 25.000 \$'a çıkartan Tayvan, bu rekoru ile birinci

sıradadır. Tayvan'ı 19 yıl ile Kore Cumhuriyeti ve 22 yıl ile Japonya izlemektedir. Avrupa ülkelerinin tamamı, bunu ancak 30-35 yılda başarabilmişlerdir.

Tayvan'ın bu başarısının başlıca nedeni, yaratıcı yönetim kadrosunun, yatırım ortamını geliştirmek suretiyle, ülkenin, yetenekli uzmanlar ve sermaye için cazibe merkezi haline getirilmesi şeklinde özetlenebilir. Bu yaklaşım, çalışkan, disiplinli ve özverili işgücü ile birleşince doğal olarak başarılı sonuca ulaşılmıştır.

Daha başlangıçta, bir yandan dışa bağımlılığı azaltmaya yönelik üretime öncelik verilirken, diğer yandan, ihracata dönük sanayi yatırımlar ve teknoloji yoğun dallar da ihmal edilmemiştir. İhracat İşlem Bölgeleri (Export Processing Zones) ve Bilim Parkları (Science Parks) Tayvan'ı yatırımcılar ve işadamları için cazibe merkezi haline getirmiştir. Ayrıca, özellikle bilişim ve iletişim teknolojisinin geliştirilmesinde, akademik kadro ve hükümet dışı uzmanlık kuruluşları ile yürütülen yakın işbirliğinin de kayda değer katkısı olmuştur.

Tayvan'ın hızlı ekonomik kalkınmasına katkıda bulunan diğer iç ve dış faktörler şu şekilde derlenebilir:

- Çin Cumhuriyeti yönetimi Tayvan'a çekilirken ileri gelen sanayici ve işadamları da Anakara'dan Tayvan'a gelmiştir.
- Başta ABD olmak üzere Batı ülkeleri, yayılmasından endişe duydukları komünizme karşı serbest pazar ekonomisinin başarısını sergileyecek ülkeler arasında Tayvan'ı da adeta bir vitrin olarak değerlendirmiş ve ekonomik yardım ve yatırımlarını buraya yönlendirmiştir.
- Vietnam Savaşı döneminde ABD Tayvan'ı bir tür geri üs olarak değerlendirmiş ve çerçevede yapılan harcamalar da iç pazarın canlanmasına katkıda bulunmuştur.
- 1895-1945 yılları işgal döneminde Tayvan'da bazı altyapı yatırımları da gerçekleştirmiş olan Japonya, özellikle 1970'lerin ortalarından itibaren belirli sanayi dallarını kaydıracağı bölge ülkeleri arasında Tayvan'ı da değerlendirmiştir.
- Ayrıca, başta Almanya, Hollanda, İngiltere ve Fransa olmak üzere bazı Batı Avrupa ülkeleri de Asya-Pasifik bölgesinde serbest pazar ekonomisinin yanı sıra disiplinli ve özverili işgücüne sahip Tayvan'ı atlama tahtası olarak değerlendirmiş; ilaç, otomotiv ve makine gibi bazı sanayi dallarında yatırımlar gerçekleştirmiştir.

- Yabancıyı dışlamayan, tam aksine, yabancıya karşı dostluk ve işbirliği yaklaşımı sergileyen, ılımlı ve olumlu karaktere sahip Tayvan halkının bu tutumunun yabancı yatırımcı ve işadamlarının kararlarında etkili olduğunu kaydetmek de yanlış olmayacaktır.

Başarısını ekonomik kalkınma ve dış ticaret temelleri üzerine oturtmuş olan Tayvan iş adamları dürüstlüğe önem atfetmektedirler. Aksi bir davranış, yönetim, iş çevreleri ve toplum tarafından eleştirilmekte ve gereğinde cezalandırılmaktadır. Netice olarak, malum gelişmeler dolayısıyla, siyasi bazı dar boğazlarla karşılaşan Tayvan, bu tikanıklığı ikili ve çok taraflı ekonomik ilişkilerini geliştirerek aşma çabalarına ağırlık vermiş ve bunda da üstün başarı sağlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Taipei Büyükelçiliğinde gören gördüğüm 1970 ve 1971 yıllarında Cumhurbaşkanı Chiang Kai-shek ile tanışmak ve görüşmek fırsatlarım da oldu. Kendisinin muhterem bir kişiliği vardı. Söylentilerin aksine, ülkede geniş bir serbesti ortamının bulunduğunu gözlemledim. Her ortamda, güçlü bir güvenlik teşkilatının mevcudiyetinden söz ediliyordu. Bunu doğal karşılamak gerekir. Ancak böyle bir izlenim edinmedim. Bu durum, fiziki görüntü ile ürkütücülükten kaçınmak suretiyle, güvenlik görevini sessiz ve özenle yerine getirmeye çalışma yaklaşımıyla açıklanabilir.

Gerek Chiang Kai-shek gerek Mao Zedung, hayatları boyunca, Tayvan Boğazının diğer yakasını kurtarma hedeflerinden şaşmadılar ve "tek Çin" politikasına bağlılıklarından vazgeçmediler. Bu yaklaşımları dolayısıyla birbirlerine saygı duydukları söylenmektedir. Chiang Kai-shek'in 5 Nisan 1975'te ölüm haberini aldığı anda, Mao'nun, odasına kapanıp yas tuttuğu ve cenaze günü yiyip içmemenin yanı sıra, kimseyi de kabul edip konuşmadığı sonradan hizmetinde bulunanlar tarafından açıklanmıştır.

Cumhurbaşkanı Chiang Kai-shek'in ölümü sonrası siyasi geçiş süreci sorunsuz işlemiş ve oğlu Başbakan Chiang Ching-kuo Cumhurbaşkanı olmuştur. Cumhurbaşkanı Chiang Ching-kuo ülkede imar ve kalkınma projelerinin gerçekleştirilmelerine öncelik vermiştir. Bu arada, Ankara'ya karşı sert tutumu kısmen yumuşatarak, daha ılımlı ve hoşgörülü bir politika benimsemiştir.

Tayvan'a güvenlik şemsiyesi sağlayan ABD 1 Ocak 1979 tarihinde ÇHC'ni tanımış ve bununla eşzamanlı olarak ABD Kongresi "Tayvan İlişkiler Yasası"nı kabul etmiştir. Bu yasada, Batı Pasifik'te barış, güvenlik ve istikrarın korunması; Tayvan, Ankara ve bölgedeki diğer halklarla ticari, kültürel ve diğer alanlarda yaygın bir şekilde yakın dostluk ilişkileri geliştirilmesi; Tayvan'ın geleceğinin barışçı yollarla belirlenmesinin esas olduğu;

boykot, ambargo da dahil her türlü barış dışı tehdidin endişe doğuracağı ve Tayvan'a savunma amaçlı silah sağlanması hükmüne bağlanmaktadır.

Aynı tarihte, ÇHC 5. Kongresi Daimi Komitesi, "Tayvan'daki Soydaşlara Mesaj" yayınlamıştır. Burada Quemoy, Matsu ve bölgedeki diğer adaların bombalanmasından vazgeçildiğine değinilerek, birleşme gereği vurgulanmakta ve ayrıca, posta, ticaret ve ulaşım bağlarının tesisi ile akrabaların, turistlerin, akademi, kültür ve spor gruplarının değişimi önerilmektedir.

ÇKP Lideri Deng Xiaoping 16 Ocak 1980 tarihli beyanatında, ekonomik kalkınma gayretlerinin yoğunlaştırılmasına değinmiş ve bu meyanda, siyasi olarak Tayvan'dan üstün olduklarını, ancak ekonomik kalkınma noktasında Tayvan'a hiç olmazsa belirli düzeyde yetişilmesi gereğini vurgulamıştır. ÇHC Halk Kongresi Daimi Komitesi Başkanlığı 30 Eylül 1981 tarihinde de bir mesaj yayınlayarak, önceki mesajın içeriğini tekrarlamış ve ÇKP ile KMT arasında görüşmeler yapılması önerisinde bulunmuştur.

Bu gelişmeleri izleyen dönemde, Mayıs 1986'da Tayvan'dan Çin Hava Yolları'na ait bir kargo uçağı Guangzhou'ya kaçırılmıştır. Soruna çözüm bulmak üzere iki taraf temsilcileri Hong Kong'da bir araya gelmişlerdir. Bu buluşma karşılıklı temaslar açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Çin Cumhuriyeti yönetimi 1987 yılında Anakarta'ya ziyaretlere izin vermeye başlamıştır. Bu gelişme taraflar arasında buzların çözülmesine kayda değer katkıda bulunmuştur.

Tayvan'da Şubat 1990'da "Ulusal Birleşme Konseyi" (National Unification Council) oluşturulmuş ve Şubat 1971'de "Birleşme İçin Temel İlkeler Belgesi" kabul edilmiştir. Bu belgede, iki tarafın da siyasi varlıkları teyit edilmekte; eşit refaha sahip demokratik ve hür bir Çin için sorunların barış içinde çözümü; karşılıklı güven ve işbirliği ortamının yaratılması; iki tarafın da uluslararası toplumda varlıklarının kabul edilmesi ve bu amaçla, orta vadede resmi iletişim kanalları oluşturulması öngörülmektedir.

Çin Cumhuriyeti, Anakarta ile iletişim amacıyla, 8 Şubat 1991'de "Boğaz Değişim Vakfı" (Straits Exchange Foundation - SEF)'ni; Anakarta yönetimi de 16 Aralık 1991 tarihinde "Tayvan Boğazı Karşılıklı İlişkiler Derneği" (Association for Relations Across the Taiwan Straits - ARATS)'ı kurdu. Bu kuruluşların başkanları Ekim 1992'de Hong Kong'da yaptıkları ilk toplantıda, "tek Çin, iki ayrı yorum ve anlayış" şeklinde anımsanan "1992 Mutabakatı"ni kabul etmişlerdir. Bu mutabakatın kabul şekli ve geçerliliği halen zaman zaman tartışmaya açılmaktadır.

Söz konusu kuruluşlar temsilcileri 1993 yılında Singapur'da yaptıkları toplantıda bazı teknik konularda mutabakata varmışlardır. 1993, 1994 ve

1995 yıllarındaki izleme toplantılarında tarafların anlaşmış oldukları noktaların uygulanmaları ise mümkün olamamıştır. Bu arada Tayvan'da Chiang Ching-kuo'nun ölümü üzerine Lee Teng-hui Cumhurbaşkanı olmuştur. Lee'nin daha göreve başlama konuşmasında, Tayvan ve Anakara'nın Çin'in ayrılmaz parçaları olduklarının altını çizmekle beraber, Çin Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ve hükümlerini de dile getirmesi, karşı tarafın memnuniyetsizliğine neden olmuştur.

Lee Teng-hui ülkede bazı demokratik reformlar gerçekleştirerek, ılımlı ve esnek bir politika izlemeye özen göstermiştir. Bu çerçevede, bir tür olağanüstü hal uygulaması olan "Komünist Ayaklanma Döneminde Geçici Önlemler" paketini kaldırmış; Aralık 1991'de Tayvan'da ilk defa Yasama Meclisi seçimleri yapılmıştır. Zira, Anakara'da 1948'de seçilip, 1949 yılında Tayvan'a çekilmek zorunda kalan Meclis üyeleri, o zamandan beri 43 yıldır yenilenmemiş bulunuyordu.

ÇHC Cumhurbaşkanı Jiang Zemin 30 Ocak 1995 tarihinde "Çin'in Birleşme Çabalarının Sürdürülmesi" temalı bir konuşma ve çağrı yapmıştır. Burada, "tek Çin" ilkesinin esas olduğuna; Tayvan'ın Çin Taipei (Chinese Taipei) adıyla Asya Kalkınma Bankası, Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu gibi bazı uluslararası örgüt etkinliklerine katılabildiğine; ancak Tayvan'ın uluslararası yaşam alanının daha fazla genişletmesine karşı çıkılacağına; gereğinde güç kullanmama sözü verilemeyeceğine; ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinin arzu edildiğine; Tayvanlıların Anakara'daki yatırımlarının korunacağına; Tayvan ve Anakara halklarının et ve kemik gibi olduklarına; Tayvanlı soydaşların yaşam tarzlarına saygı gösterileceğine; barış içinde birleşme amacıyla görüş teatisinde bulunulabileceğine ve nihayet, liderlerin karşılıklı ziyaretlerinden memnuniyet duyulacağına değinilmektedir.

Bu gelişmeler yaşanırken, Cumhurbaşkanı Lee Teng-hui'nin yüksek öğrenimini tamamladığı ABD Cornell Üniversitesinde Haziran 1995'te yaptığı bir konuşma Anakara'da ciddi hoşnutsuzluğa yol açmıştır. "Tayvan'ın Demokratik Deneyimi" temalı bu konuşmada ve ayrıca, bir mülakat sırasında, Cumhurbaşkanı Lee, Tayvan ile Anakara Çin arasındaki ilişkileri "devletlerarası ilişkiler" olarak nitelemişti.

ÇHC yönetimi buna aşırı tepki göstermiştir. Tayvan ile tüm ilişkileri kesmişler ve ayrıca, Tayvan'ı çevreleyen sularda Haziran 1995 – Mart 1996 arasında füze denemeleri gerçekleştirerek, bölgede beklenmedik gerilim ve bunalıma yol açmışlardır. Anakara'nın söz konusu aşırı tepkisi ters tepmiştir; Tayvan ve dünya kamuoyu nezdinde Lee'nin itibarı artmıştır. SEF ve ARATS Başkanları 1998'de Şanghay ve Pekin'de, 1999'da da Taipei ve Pekin'de bir araya gelerek diyalogu sürdürmüşlerdir. Bununla beraber, Tay-

van'da Demokratik İlerici Parti (DPP)'nin 2000 yılında iktidara gelmesi üzerine, görüşmeler 10 yıl süre ile kesilmiştir. Bunun nedeni, Anakara yönetiminin, DPP'nin politik yaklaşımına gösterdiği tepkidir.

ÇHC Cumhurbaşkanı Hu Jintao, Mart 2005'te yaptığı konuşmada, tek Çin ilkesine bağlılıktan ve barış içinde birleşme hedefinden asla sapılmayacağını; ayrılıkçı faaliyetlere karşı çıkılacağını vurgulamıştır. ÇHC üstelik, Tayvan Boğazının Anakara yakasında askeri yığınağı artırmış ve bu yetmiyormuş gibi, 14 Mart 1995 tarihinde Ayrılmaya Karşı Kanun (Anti-Secession Law)'u çıkartmıştır. Bu kanunda, ayrılma olasılığı halinde, barış dışı gerekli yollara başvurulacağı kaydedilmektedir.

Bu olumsuz gelişmeler üzerine, KMT Başkanı Lien Chan 2005 yılı Nisan ayı sonunda Anakara'ya giderek, ÇHC Cumhurbaşkanı ile görüşmüş ve birliğin sürdürülmesi ve ayrılıkçı faaliyetlere karşı çıkılması taahhüdünde bulunmuştur. Taipei Türk Ticaret Ofisinde Temsilci sıfatıyla göreve başladığım 2008 yılında, tekrar Milliyetçi Parti Kuomintang (KMT) yeni iktidara gelmiş bulunuyordu.

Taipei'e vardktan sonra Havaalanından Temsilciliğimize giderken ilk gördüklerim karşısında şaşırımdı; acaba yanlış mı hatırlıyorum diye kendimden şüphe etmeye başladım. 1970 yılında önemli sosyal etkinliklere ev sahipliği yapmış olan ve Çin mimarisini çok güzel bir şekilde yansıtan "Grand Hotel" hatırladığım kadarıyla iki-üç katlı bir yapı idi. Bu kere karşımda, aynı mimari tarzda yapılmış 14 katlı bir bina vardı. Önce, yanılıyor muyum diye düşündüm. Sonradan öğrendim ki, eski bina korunmuş ve önüne 14 katlı yeni bina yapılmış. Adeta, Tayvan'ın ekonomik verilerinin ve düzeyinin katlanması gibi "Grand Hotel" de katlanmıştı. Temsilciliğimize varınca daha da şaşırımdı. Temsilciliğimiz, 33 katlı Uluslararası Ticaret Binası (International Trade Building)'nin 19.katında yer alıyordu. Yanında Kongre Merkezi, Sergi Salonu ve itibarlı bir otel bulunuyordu. Çalışma odamın penceresinden de, 509 metre yüksekliğindeki, kat sayısı dolayısıyla 101 diye tanımlanan heybetli bir bina görünüyordu. Doğal olarak bu manzaradan etkilendim. Sonradan, ileri gelen ekonomi uzmanlarının, uluslararası ticaret için yukarıda söz konusu yapıların, yani Uluslararası Ticaret Binası, Kongre Merkezi, Sergi Salonu ve otelin birbirlerinden uzak olmayan mekanlarda bulunmaları zorunluluğu yolundaki önerileri üzerine bunların gerçekleştirildiğini öğrendim. Bunun gerçekten örnek alınması gereken yaklaşım olduğu yolunda yapılacak bir değerlendirme yanlış olmayacaktır.

Tayvan'ın nüfusu Türkiye'nin 1/3.5'u, ülke toprağı ise 1/21'i civarındadır. Buna mukabil, dış ticaret ve kişi başına gelir rakamları Türkiye'yi katlamıştır. Özellikle, katma değeri yüksek sanayi dallarındaki üretimde ileri

düzyededir. Bu dallar arasında, tüketici elektroniği, bilişim ve iletişim teknolojisi ürünleri, kimyasal ürünler, ilaç, hassas ölçüm aletleri v.s. sayılabilir. iPhone, iPad gibi bilişim ve iletişim teknolojisi ürünlerinin büyük oranı, ülke içinde ve başta Anakara olmak üzere ülke dışında Tayvanlı firmalar tarafından üretilmektedir.

Tayvan'ın kuzeyinden güneyine doğru bir şerit şeklinde sıralanmış altı bilim parkı yer almaktadır. Aynı şekilde, 135 yerel ve 49 uluslararası Araştırma-Geliştirme (R&D) Merkezleri de geniş bütçeleriyle etkin çalışmalarını sürdürmektedir. Bunların etkinlikleri, Tayvanlıların yaratıcılıklarına büyük katkı sağlamaktadır. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (World Bank)'nın son istatistiklerine göre, satın alma gücü paritesi (ppp) açısından Tayvan'ın hem ulusal ekonomisi, hem de kişi başı gelir düzeyi dünyada 22. sıradadır ve 20. Sırayı zorlamaktadır. Tayvan'ın döviz rezervi ise, ÇHC, Japonya, İsviçre ve Suudi Arabistan'dan sonra 440 milyar \$ ile dünyada beşinci sıradadır.

Taipei Türk Ticaret Ofisinde görev gördüğüm dönemde iktidardaki KMT Anakara'ya karşı, ayrılış olasılığı şüphesini giderecek bir yaklaşımla daha ılımlı bir politika izlemiştir. Cumhurbaşkanı Ma Ying-jeau'nun, "Birleşmeye, Bağımsızlığa ve Güç Kullanımına Hayır" şeklindeki "Üç Hayır" politikası Anakara yönetimince anlayışla karşılanmış ve SEF – ARATS görüşmeleri tekrar başlamıştır. Söz konusu görüşmeler sonucunda, ticaret, yatırım, ulaştırma, karşılıklı ziyaretler, sağlık, suçlar ve diğer ilgili alanlarda teknik anlaşmalar imzalanmıştır. Bunlar arasında, Ağustos 2010'da imzalanan Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması (Cross-Strait Economic Cooperation Framework Agreement – ECFA) kayda değerdir.

Bu arada, ÇHC Cumhurbaşkanı Hu Jintao 1979 *Tayvanlı Soydaşlara Mesaj*'in 30. Yıldönümü münasebetiyle 31 Aralık 2008 tarihinde yeni bir mesaj yayınlamıştır. Bu mesajda, tek Çin politikasına bağlı kalınması, karşılıklı güvenin güçlendirilmesi, ekonomik işbirliğinin artırılması, Çin kültürünün geliştirilmesi, karşılıklı ziyaretlerin yaygınlaştırılması, dış ilişkilerde danışma ve savaş halinin sona erdirilerek, barış anlaşması yapılması önerilmektedir.

Tayvan ile Anakara arasındaki ilişkilerde yukarıda değinilen olumlu gelişmeler, Cumhurbaşkanı Ma Ying-jeau ile ÇHC Cumhurbaşkanı Xi Jinping'in 7 Kasım 2015 günü Singapur'da bir araya gelmeleri ile taçlandırılmıştır. Bu, iki taraf liderlerinin 70 yıl sonra bir araya gelmeleri açısından tarihi bir olay olarak değerlendirilmektedir.

Taipei Türk Ticaret Ofisindeki görevimden 2010 yılı sonunda Ankara'ya döndüm. 2013 yılında Tayvan – Anakara arasındaki ilişkiler konusun-

da araştırma yapmak üzere üçüncü defa Taipei'e gittim. Araştırma konum, "Tarihi Perspektif İçinde İki Yaka Arası Boğaz İlişkileri: Geçmiş-Günümüz-Gelecek" (Cross-Strait Relations in Historical Perspective: Past-Present-Future) idi. Tayvan'da araştırma yaptığım bu dönem, Tayvan ile Anakara arasındaki ilişkilerin yumuşadığı ve işbirliği yaklaşımının yoğunluk kazandığı bir zamana rast geliyordu. Esasen bu yazıyı hazırlarken, yukarıda değindiğim araştırma sonunda hazırladığım raporun içeriğinden geniş ölçüde faydalandım. Anakara ile dış ticaret ve yatırımları kapsayan ekonomik ilişkiler ön sıraya geçmiş; yoğun uçak seferleri başlatılmıştı. Başta Taipei olmak üzere Tayvan Anakara'dan gelen turistlerle kaynıyordu. İş çevreleri bu gelişmeden memnundu. Ancak, bu yoğunluğun kamuoyunun bir kesimini endişeye sevk ettiği de söyleniyordu.

2016 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Yasama Meclisi seçimlerini Demokratik İlerici Parti (DPP) kazanmış ve Bayan Tsai Ing-wen Cumhurbaşkanı olarak 20 Mayıs 2016 günü göreve başlamıştır. Cumhurbaşkanı Tsai Ing-wen, bu münasebetle yaptığı konuşmada, öncelikleri arasında, yeni ekonomik kalkınma modeli oluşturulmasına ve sosyal güvenlik sistemi reformuna değindikten sonra, Trans-Pasifik Ortaklığı (Trans-Pacific Partnership – TPP) ve Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (Regional Comprehensive Economic Partnership – RCEP) ve diğer serbest ticaret sistemlerine katılma arzularının altını çizmiş; bölgesel barış, istikrar ve kalkınma önceliklerine işaret etmiş ve bu meyanda, Tayvan Boğazının iki yakası arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yönetimini vurgulamıştır. Bu çerçevede, Cumhurbaşkanı Tsai, Boğazın iki yakası arası barış ve istikrarın sürdürülmesine çalışılacağını; iç uzlaşma sağlanarak ortak görüş oluşturulmasına çaba gösterileceğini; diyalog ve iletişimin önemini; Tayvan Boğazı ilişkilerinde mevcut diyalog ve iletişim mekanizmalarının sürdürülmesi dileğini beyan etmiş ve bu kere, iki tarafın geçmişten kurtularak, halkın yararına pozitif diyaloga geçmeleri gereğini ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı Tsai, Doğu Çin Denizi ve Güney Çin Denizi sorunlarına ilişkin Tayvan politikasını da teyit etmiştir. Bu politika, Doğu Çin Denizi ve Güney Çin Denizinde karmaşık ve çapraşık hak iddialarını bir tarafa bırakarak, bölgenin kaynaklarının ortak geliştirilmesi şeklindedir.

Cumhurbaşkanı Tsai Ing-wen'in yukarıda özetlenen göreve başlama konuşmasında ve daha sonraki beyan ve söyleşilerinde, bölgede barış ve güvenliğin korunmasına atfettiği önemi vurgulamasına ve bu çerçevede, mevcut durumun (status quo) sürdürülmesi amacını güttüğünü tekrarlamasına rağmen, Anakara yönetimi, muhtemelen DPP'ne beslediği önyargı ve alerji nedeniyle, Tayvan yönetimi ile temas ve görüşmeleri askıya almış ve üstelik, belirli bir statü altında Tayvan'ın daha önce katılabildiği Sivil Hava-

cılık Örgütü (ICAO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Sözleşmesi (UN Convention on Climate Change) Konferansı gibi teknik ihtisas örgütlerinin toplantı ve faaliyetlerini izlemesine engel olmaya başlamıştır. Uluslararası uzman ve gözlemcilerde, böyle bir tutumun ÇHC'ne yakışmadığı yolunda genel bir görüş mevcuttur. Ayrıca, böyle bir davranışın, yakınlaşma için önce gönüllerinin kazanılması gereken Tayvanlıların daha da itilmelerine yol açabileceği yolunda değerlendirmeler de yapılmaktadır.

ÇHC Cumhurbaşkanı Xi Jinping, 18 Ekim 2017 tarihinde 19. Komünist Parti Kongresinde, muhtemelen Hong Kong'da ortaya çıkan olayların da etkisiyle oldukça sert bir konuşma yapmıştır. Kendisi, burada, "hiçbir kişi, örgüt ve siyasi partiye, hiçbir zaman Çin toprağını Çin'den ayırmalarına asla izin verilmeyeceğini" vurgulamış ve bu çerçevede, tek Çin ilkesinin altını çizerek, 1992 Mutabakatı'nı, ilişkilerin barış içinde geliştirilmesini, ekonomik ve kültürel değişim ve işbirliğini, Tayvan'da kopmayı savunan elemanlara karşı koyulması gerektiğini dile getirmiştir. ÇHC Cumhurbaşkanı'nın daha önce sergilediği anlayışlı tutumuna yakışmayan bu beyanları da siyasi çevrelerde yankı bulmuş ve oldukça yadırganmıştır.

Tayvan ve Anakara'nın birinci öncelikleri, ekonomik kalkınma ve bu amaçla ekonomik çarkların pürüzsüz döndürülmesidir. Bunun için huzur, barış, istikrar ve güvenlik esastır. Bölgede herhangi bir gerilimin ortaya çıkmasının kayda değer olumsuz etki ve tepkileri kaçınılmazdır. Tayvan'ın bu hususta gerekli özeni gösterdiği yolunda bir değerlendirme yapılabilir.

Tayvan bugün Birleşmiş Milletler üyesi olmasa da, uluslararası toplumun saygın bir üyesidir. Ekonomik başarısı imrenilecek düzeydedir. Bu başarıyı, ikili ve çok taraflı ilişkilerini geliştirme çabalarına engel çıkarılmasına rağmen sağlamıştır. Bu bakımdan Tayvan ve Tayvanlılar her türlü takdir ve övgüyü hak etmektedirler.

RADİKAL PRAGMATİZM: TAYVANLI MİMAR HSIEH YİNG-CHUN VE ATELIER-3'ÜN AFET SONRASI YENİDEN YAPILANMA PROJELERİ

Chen-Yu, CHIU*

Geçtiğimiz 18 yılda, mimar HSIEH Ying-Chun ve ekibi - Atelier-3 - Doğu Asya'daki afet sonrası bölgelerde 3000'den fazla ev projesi gerçekleştirmiştir. HSIEH ve ekibi, çeşitli kritik saha şartlarıyla ve sosyo-politik koşullarla karşı karşıya gelerek, konutların yeniden yapılanması için güçlendirilmiş hafif çelik çerçeve sistemini üç temel prensiple uygulamışlardır: 1) katılımcı tasarım için tek çizgi çizimler, 2) işbirlikçi inşaat için basitleştirilmiş bağlantılar ve 3) iklimsel ve coğrafi durumu benimsemek ve sunmak için açık sistem. Yukarıda belirtilen ilkelere dayanarak, bu makale HSIEH ve ekibinin mimari uygulamalarını, seçilmiş en önemli projeleriyle birlikte, konusal olarak incelemektedir. İncelenen bu projeler, farklı yapı alanlarında ilkelerini nasıl başlattıklarını, dile getirdiklerini, ilettiklerini ve hayata geçirdiklerini yakından sunmaktadır. Analizler, “özgüvenin”, sürdürülebilir inşaat, yeşil bina, kültürel koruma ve yerel istihdam imkanlarının yaratılması gibi kavramları içinde kapsayan, temel felsefe olarak görülebileceği sonucuna varmaktadır. HSIEH ve ekibi, felsefi ideolojilerini takiben, afetzedeleri “tüketiciler” yerine kendi evlerinin “üreticileri” olarak görmüşlerdir. Bu süre içerisinde, afetzedeler evlerini birlikte tasarlayıp inşa ederek, topluluklarını yeniden kurma, sosyoekonomik statülerini geri kazanma ve mimari üretim ile toplumun günlük hayatı arasındaki yakınlığı yeniden oluşturma şansına sahip olmuşlardır. Özellikle günümüzün mimari uygulamalarında ve afet sonrası insani yardım projelerinde genel olarak görülen, tüketiciliğin hakim eğilimlerinin, elit profesyonelliğin ve estetikçiliğin bir eleştirisi olarak, HSIEH ve ekibinin çalışmaları, Doğu Asya toplumunun anlaşılmasını sağlamakta, aynı zamanda zorluklarını ve imkanlarını aydınlatmaktadır.

* Dr. Bilkent Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi

GİRİŞ

21 Eylül 1999'da "921 depremi" Tayvan'nın merkezini vurarak 2000'den fazla insanın ölümüne ve 4000'den fazla evin yok olmasına sebep olmuştur. Afet bölgesi, Tayvan'daki en küçük aborijin grubu olan Thao kabilesinin yerleşimini kapsamaktaydı. Sınırlı mali yardım ile Mimar HSIEH Ying-Chun ve ekibi, Thao kabilesinin hayatta kalan afetzedeleri ile beraber ilk afet sonrası yeniden yapılanma çalışmalarını gerçekleştirdiler. Bu önemli deneyim HSIEH'i, kariyer yolunu önemli ölçüde değiştirmeye teşvik etti; çalışmalarını ve yaşadığı evi, toplumun yeniden inşası için Thao kabilesine taşıdı (Şekil 1).



Şekil 1: Mimar HSIEH ve Thao kabilesinin yeniden yapılanma yerindeki çalışma alanı, 2016'da çekilmiş fotoğraf. Kaynak: Atelier-3.

HSIEH ve ekibi, Thao kabilesi toplumunu tekrar inşa ettikten sonra, Doğu Asya'daki afet sonrası yeniden yapılanma çalışmalarına odaklandı. Afet sonrası alanlarda yeniden inşa edilen 3000'den fazla ev projesi ile HSIEH, insani mimarlık çalışmaları alanındaki katkıları takdir edilerek 2011 yılında Harvard GSD tarafından verilen Curry Stone ödülünü almıştır. HSIEH ve ekibi, kişisel deneyimlerine ve ampirik bilgilerine dayanarak, farklı türden yeniden yapılanma projeleri yürütmek için çalışma yöntemlerini geliştirdiler. Bu makale, HSIEH ve ekibinin çalışma yöntemlerini ve temel tasarımlarını açıklamaktadır. Tartışma, Doğu Asya'daki farklı afet bölgelerinde karşılaşılan çeşitli zorlukları ve sıkıntıları vurgulayarak, buradaki bina kültürünün anlaşılmasına ışık tutmaktadır.

Ana Yapısal Malzeme Olarak Hafif Çelik

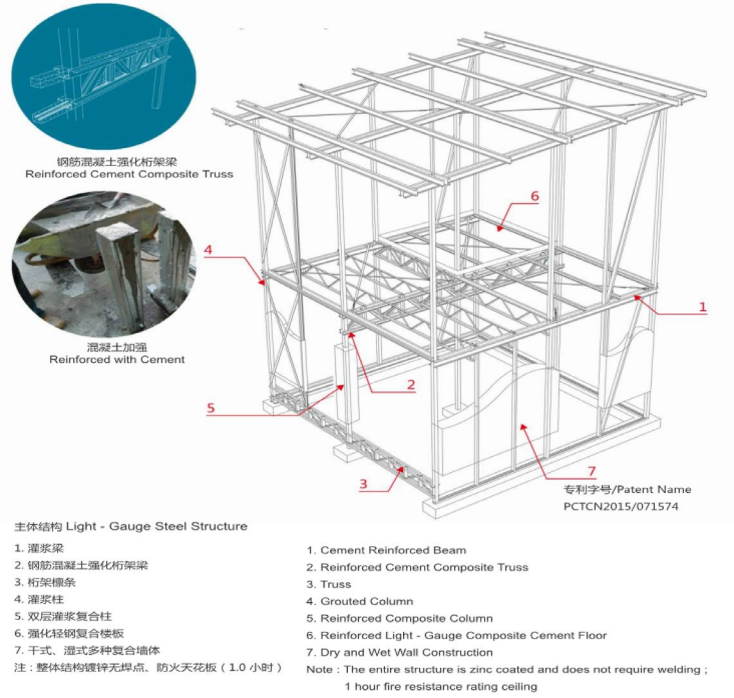
Her afet sonrası yeniden yapılanma projesinde, yapı maliyeti ve sağlamlılığı, inşaat sürecinin verimliliği gibi unsurlar, HSIEH ve ekibinin en önemli önceliklerindedir. Yapı inşaatı, strüktürel sistem ve uygulanabilir malzemeleri ile güçlü bir şekilde bağlantılıyken, HSIEH ve ekibi, Doğu Asya'nın konut endüstrisinde kullanılan en popüler malzemenin beton olmasına karşın, verimliliği sağlamak ve maliyetleri karşılamak amaçlı yeniden yapılanma çalışmaları için betonarme yapı uygulama fikrini terketmişlerdir. HSIEH ve ekibi, ana yapısal malzemenin uygulamasında, sıcak daldırma galvaniz kaplamalı levha metalin bükülerek üretilmesinden ortaya çıkan hafif çeliği kullanmışlardır (Şekil 2). Bu standartlaştırılmış ve seri üretilen çelik elemanlar, konut strüktürünü betonarme konstrüksiyon uygulamasından daha hafif, daha güçlü ve daha ucuz hale getirir. Daha da önemlisi, fabrika üretimi ve yerinde montaj ile çelik elemanlar, mimarların yapı inşa etme sürelerini kısaltmalarına da yardımcı olmaktadır. Hiç kuşkusuz çelik, geri dönüştürülebilir ve betondan çok daha sürdürülebilir bir malzemedir.



Şekil 2: HSIEH ve ekibinin afet sonrası yeniden inşaat çalışmalarında hafif çelik çerçeve uygulanmıştır. Kaynak: Atelier-3.

Yerel Mimariden İlham Alınmış Çelik Çerçeve

HSIEH ve ekibi, yeniden yapılanma çalışmalarında, Avrupa ve Amerika'daki çelik çerçeve yapılarında yaygın olarak görülen panel duvar sistemini uygulamamışlardır. Çelik yapı, Güneydoğu Asya'daki yerel mimarinin ahşap çerçevesinden ilham alınarak tasarlanmıştır. Bu tarz çelik yapılar, tüm evi inşa etmek için kolon, çatı formunun şekillendirilmesinde ve yanıl çerçeve diziliminin formüle edilmesinde ana rol oynar. İlave olarak, yapının kararlılığı, deprem ve tayfun gibi potansiyel yıkıcı güçlere dayanması için çelik elemanların güçlendirilmesinde çimento uygulanarak, ayrıca esinlenilmiş yapısal çerçevenin güçlendirilmesinde yanıl destek ve perde duvarları kullanılarak önemli ölçüde geliştirilmiştir (Şekil 3). Panel duvar sistemi ile karşılaştırıldığında, çelik kullanımı önemli ölçüde azaltılmış ve yapının ağırlığı daha da hafifletilmiştir. Bu durum, bina maliyetinin daha düşük ve inşaat sürecinin daha verimli olduğu anlamına gelir. Bu arada, yerel mimariden ilham alınmış olan çelik çerçevenin Doğu Asya'da, hayatta kalan afetzedeler tarafından kurulması ve birleştirilmesi, kendi kültürlerine ait geleneksel konutlarının yapısına daha yakın olmasından dolayı daha kolay olmuştur.



Şekil 3: HSIEH'nin ekibi tarafından hazırlanan, yerel mimariden ilham alınmış ve çimento ile güçlendirilmiş çelik çerçeveyi gösteren diyagram. Kaynak: Atelier-3.

İşbirlikçi İnşaat

HSIEH ve ekibinin afet sonrası yeniden yapılanma için temel prensiplerinden biri, afetzedeler için ev inşa etmemeleri idi, bunun aksine, hayatta kalan afetzedeler kendileri için ev inşa etmeleri gerekiyordu. Bu durum, HSIEH ve ekibinin itina gösterdikleri hususlardan bir neticedir. Her afet sonrası bölgede insan kaynaklarının son derece değerli olduğuna inanmaktadırlar. Afetzedeler, inşaat sürecinin maliyetini, süresini ve kullanılan kaynakları azaltmak için evlerinin yeniden yapılandırma çalışmalarına aktif olarak katılmalıdır. Birçok durumda, Doğu Asya'daki kırsal alanda yaşayan afetzedeler, bir evin nasıl inşa edileceğini tam olarak bilmektedirler. Bununla birlikte, HSIEH ve ekibine göre bu yerel bilgi ve kaynak yeniden yapılanma çalışmalarında mutlaka kullanılması gerekiyordu. Psikolojik perspektiften bakıldığında, kendi evlerinin yeniden inşası sırasında gerçekleştirilen günlük çalışmalar, hayatta kalan afetzedelerin ruhsal mutlulukları için iyi bir terapi olabilmektedir, çünkü afet sonrası hayatta kalanlar derinden bir travma geçirebilirler. HSIEH ve ekibine göre, afetzedeler yardım bekleyen pasif kişiler olarak asla görülmemeli, aksine “katkıda bulunanlar” olarak katılmalı ve kendi topluluklarını yeniden inşa etmek için çaba sarf etmelidirler (Şekil 4). Sosyo-ekonomik açıdan bakıldığında ise, yapı inşaatı, afetzedelere gelirlerini yeniden oluşturmaları ve sosyal statülerini yeniden kazanmaları için birçok iş imkanı sunabilir. Buna ek olarak, inşaat süreci birçok insanı kapsamaktadır. Bu da toplum içinde güven ve ilişki kurmayı cesaretlendirmektedir. En nihayetinde, afetzedeler, afet sonrası parçalanmış toplumlarını yeniden inşa edebilirler. Aynı zamanda, kendi evini yaratmak ve inşa etmek, her insanın temel arzudur. İşbirlikçi inşaat sayesinde bu arzu tatmin edilebilir. Stratejik olarak ise, işbirlikçi inşaat, yeniden yapılanma çalışmaları sırasında afetzedeler tarafından yapılacak olan herhangi bir olası eleştiriden de HSIEH ve ekibini koruyabilir, çünkü afetzedeler inşaat sürecine tamamen katılarak kendi işlerini eleştirmeyeceklerdir.



Şekil 4: Yangliu Köyü'nde işbirlikçi inşaat sırasında çekilen fotoğraf. Abazhou, Sichuan, China, 2009. Kaynak: Atelier-3.

Katılımcı Tasarım ve Tek Çizgi Mimari Çizim

Başarılı bir işbirlikçi konstrüksiyon için, afetzedeler ile iyi bir iletişim içinde olan katılımcı tasarım çok önemlidir. Bu amaçla, tek çizgi mimari çizim, HSIEH ve ekibi tarafından, konutların temel planlamasını ve uygulanabilir çelik çerçeve düzenini belirtmek için üretilmiştir (Şekil 5). Bu kolay anlaşılabilir çizimler, afetzedelerin gelecekteki evlerinin hem tasarımlarını hem de inşaatlarını hızlı bir şekilde öğrenmelerini sağlamaktadır. Bu çizimler, konut tasarımını farklı ihtiyaçlara göre revize ve rafine ederken, aynı zamanda afetzedeler ile etkili iletişime olanak sağlamaktadır. HSIEH ve ekibi, aşırı derecede titiz çalışma çizimleri üretiminde çok fazla zaman ve efor harcamadan tasarımlarını hızla güncelleyebilmektedirler.

Bu tek çizgi mimari çizimler, HSIEH ve ekibinin tasarım ve yapı prensipleri için yeniden eğitilmiş yaklaşımını dikkatle tasvir etmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, Doğu Asya'nın kırsal bölgelerinde yaşayan afetzedelerin çoğu, evlerini nasıl inşa edeceklerini biliyorlardır. HSIEH ve ekibi, afetzedelerin gerçekten nelere ihtiyaç duyduklarını belirtmiş ve yeniden yapılanma sürecinde mimarların müdahalelerini azaltmışlardır. Bazı durumlarda, bu tek çizgi mimari çizimler afetzedelerin önceden sahip oldukları yerel konutları dürüstçe tekrarlayarak çizimlerdeki tek çizgi, yeniden inşa

edilen evin yapısını güçlendirmek için kullanılan asgari çelik elemanları göstermektedir. Bu ilke üzerine HSIEH ve ekibi, bazı özel durumlarda herhangi bir çizim sağlamayarak, afetzedelere yeniden inşa edecekleri yapıyı güçlendirmek için sadece bazı özel metal bağlantılar ve elemanlar temin ettiler.



Şekil 5: HSIEH ve ekibi tarafından, konutların temel planlamasını ve yeniden yapılanma çalışmalarında uygulanabilir çelik çerçeve düzenini göstermek için üretilen tek çizgi mimari çizimler. Kaynak: Atelier-3.

Basitleştirilmiş Cıvata Somun Bağlantıları

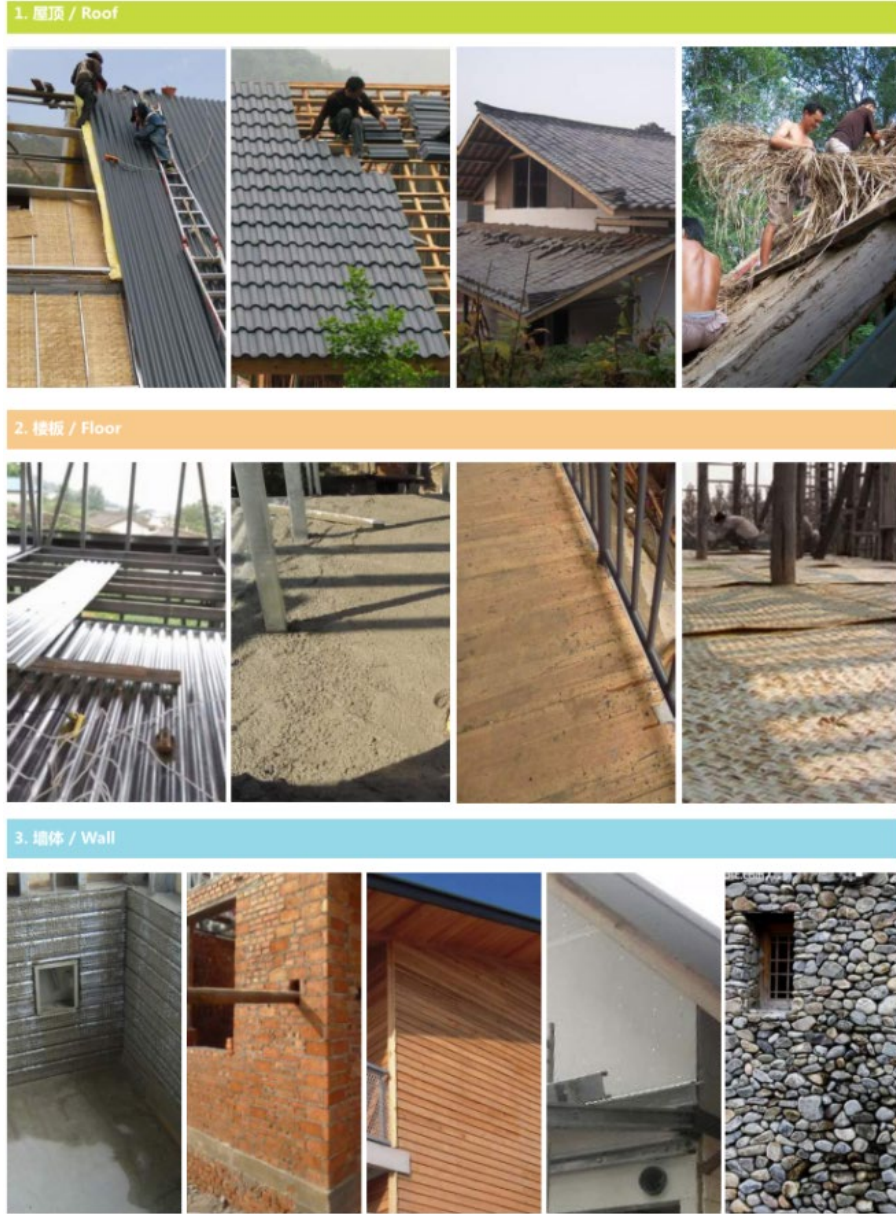
Afetzedelerin çoğunun yeniden inşa çalışmalarına katılımlarını sağlamak için HSIEH ve ekibi, çelik çerçeveleri basitleştirilmiş cıvata somun bağlantılarıyla tasarladılar (Şekil 6). Bu, çelik çerçeve montajının elektrik ve kaynak işlemine ihtiyaç duyulmaksızın şantiye yerinde yapılabileceği anlamına gelmektedir. Bu oldukça önemlidir, çünkü bazı afet sonrası bölgeler, yeniden inşa sırasında su, elektrik kaynağı ve yeterli sayıda profesyonel işçiye sahip olmayacaktır. Basitleştirilmiş bağlantılar ve işbirlikçi inşaat süreci sayesinde, genellikle 100 metrekarelik bir taban alanı olan iki katlı bir evin tüm çelik yapı montajını bitirmek için sadece bir gün gerekir. Basitleştirilmiş cıvata somun bağlantıları, afetzedeler tarafından yeniden inşa edilen evlerin gelecekteki restorasyon ve genişletme çalışmalarında da faydalı olabilir. Bu durum hiç şüphesiz, afetzedelerin yeniden inşa ettikleri evleri tekrar konumlandırmalarına ya da sökmelerine ve ayrıca geri dönüştürmelerine yardımcı olmaktadır.



Şekil 6: Fu-shan Köyü'nde yeniden yapılanma sırasında kullanılan basitleştirilmiş civata somun bağlantılı çelik çerçeve. Dawu, Taitung, Tayvan, 2010. Kaynak: Atelier-3.

Yenilikçi İnşaat Yöntemleriyle Uygulanan Açık Sistem

HSIEH ve ekibi tarafından uygulanan çelik çerçeve, yeniden inşa edilen evlerin membran, çatı ve zemin inşası için yerel malzemelerle kolayca birleştirilebilen açık sistemdir (Şekil 7). HSIEH ve ekibi, afetzedelerin geleneksel konut yapım şeklini benimsemelerine ve afet sonrası bölgedeki yapı malzemelerini geri dönüştürmelerine teşvik etmiştir. Sağlanan çelik çerçeve, sundukları bina geleneğinin yerini almaktan ziyade, yeniden inşa edilen yerel konutların istikrarını güçlendirmeyi amaçlamıştır. Ancak, bazı durumlarda, yerel malzemeler yeterli olmamıştır ve afetzedeler evlerini nasıl yeniden inşa edeceklerini bilmemektedirler. HSIEH ve ekibi, yenilikçi inşaat yöntemlerini, metal örgülü ince beton membranlı zeminini oluşturmak ve sıkıştırılmış toprak ve saman balyalarının metal örgüyle güçlendirilmesiyle oluşturulan duvarın inşası için sağlayabilirler (Şekil 8). Bu uygulaması kolay olan inşaat yöntemleri, sadece inşaat maliyeti ve süresini azaltmakla kalmayıp, aynı zamanda kendi evlerini inşa etmeleri için afetzedelere eğitim vererek bina geleneklerini de yeniden yapılandırmaktadır.



Şekil 7: Çelik çerçevenin açık sistemi, yeniden inşa edilen evlerin membran, çatı ve zemin inşası için yerel malzemelerle kolayca birleştirilebilmektedir. Kaynak: Atelier-3.



Şekil 8: HSIEH ve ekibi, yenilikçi inşaat yöntemlerini, metal örgülü ince beton membranlı zeminini oluşturmak ve sıkıştırılmış toprak ve saman balyalarının metal örgüyle güçlendirilmesiyle oluşturulan duvarın inşası için sağlayabilirler. Kaynak: Atelier-3.

Kuru Tuvalet

Bazı durumlarda, yeniden yapılanma çalışmaları tamamlandıktan sonra, tekrar inşa edilen konutlar belediye hizmetlerine bağlanamamaktadırlar. Bu durum, konutlarda belirli bir süre boyunca su ve elektrik olmadığının ve böylece standart tuvalet sisteminin düzgün çalışmadığının anlamına gelir. Bu nedenle HSIEH ve ekibi, yeniden inşa edilen evlerde ürün yönlendirme sistemli kuru tuvaleti uygulamışlardır (Şekil 9). Kuru tuvalet sadece su ve enerji kaynaklarını korumakla kalmayıp, aynı zamanda tarımsal verimi arttırmak için gübre olarak dışkının geri dönüştürülebilmesine de olanak sağlamaktadır. Bu olanak, Doğu Asya'nın kırsal alanlarında kendi kendine yeterli ve sürdürülebilir yaşamı artıracaktır.



Şekil 9: Mianzhu'da uygulanmış kuru tuvalet sistemi. Guangyuan, Sichuan, 2008. Kaynak: Atelier-3.

SONUÇ

Zorluklar ve Olanaklar

HSIEH ve ekibinin yapı ve tasarım yaklaşımlarına bakıldığında, günümüz insani mimarlık çalışmalarında baskın olan elit estetikçiliği ve ezici profesyonelliği reddettikleri açıkça görülmektedir. Bu arada, yaptıkları yeniden yapılanma çalışmaları, profesyonellerin müdahalesini en aza indirmek için uygulanmış aynı zamanda kısıtlanmış profesyonelliği temsil etmektedir. Bu çözüm, afetzedelerin evlerini yeniden inşa etmeleri ve daha sonra toplumlarını ve konut geleneklerini yeniden yapılandırmaları için “özgüven” inancının oluşması sayesinde gerçekleşmiştir. Öte yandan, HSIEH ve ekibi, Doğu Asya'daki konut sektöründe baskın olan betonarme yapıyı, çelik çerçeve sistemine dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Afet sonrası bölgelerde 3000'den fazla konut projesi gerçekleştirmelerine rağmen, uygulamalarında bir takım zorluklar devam etmektedir.

İlk olarak, fabrikada çelik elemanların sipariş edilmesi ve seri üretilmesi kolay olmakla beraber, çelik çerçeveyi afetzedelerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarladıktan sonra bunları afet sonrası bölgelere taşımaları her zaman zordur. Prefabrikasyon ve saha montajı ya da seri üretim ve bireysel ihtiyaçlar arasındaki ilişkileri uzlaştırmak için daha iyi bir çözüm var mıdır?

İkinci olarak, çelik çerçeve betonarme yapıdan çok daha dayanıklı ve sürdürülebilir bir yapı sistemi olmasına rağmen, çeliğin üretim süreci çevre dostu değildir. Çeliğin yerini alabilecek daha sürdürülebilir malzemeler var mıdır?

Üçüncü ve son olarak, tasarım endüstrisinde ve özellikle Çin'de, fikri mülkiyet haklarının ihlali bir tehdit oluşturmaktadır. HSIEH ve ekibinin, afet sonrası bölgelerde basitleştirilmiş bağlantılı güçlendirilmiş çelik çerçeve uygulama fikri izinsiz kullanılarak Doğu Asya'da popüler hale gelmiştir. Pazar, çelik çerçeveyi HSIEH ve ekibinin önerdiği fiyatın yüzde 60'ını teklif verebilmekte olup, ancak uygulanan çelik çerçeve sisteminin talep edilen dayanıklılığını ve kararlılığını kimse garanti edememektedir. HSIEH ve ekibi, fikri mülkiyet haklarının ihlali ile nasıl başa çıkabilir ve şüpheli nitelikteki ürünlerle nasıl rekabet edebilirler?

II. DÜNYA SAVAŞI'NDAN GÜNÜMÜZE TAYVAN EKONOMİSİ

Mehmet Fazıl ÖZKUL*

I. GİRİŞ

II. Dünya Savaşı sonrası, Çin'de yaşanan iç savaşta Mao önderliğindeki komünist güçlerle yaptığı savaşı kaybeden Chiang Kai-Shek'in ordusu ve taraftarlarıyla Tayvan'a yerleşmesi ile başlayan ülkenin kuruluş süreci ekonomik açıdan oldukça sıkıntılı gerçekleşmiştir. Bunun temel nedeni II. Dünya Savaşı sonrasına kadar sömürgesi olduğu Japonya'nın altyapı faaliyetlerine ve ülkenin kalkınmasına gerekli katkıyı sağlamamasıdır. Dolayısıyla kuruluş yıllarında ekonomi, toprak ağalarının kontrolünde yapılan tarımsal faaliyetlere dayalıydı. Basit koşullarda yapılan az sayıdaki sanayi faaliyetinin büyük bir kısmı da kamu sektörü tarafından yürütülmekteydi. Kişi başına düşen gelirin yaklaşık 200 dolar olduğu ve gelir dağılımının da adaletsiz olduğu ülkede, yoksulluğun azaltılması ile özel sektörün ekonomideki ağırlığının artırılması öncelikli hedefler olmuştur. Tayvan'da ilk özelleştirme deneyimi de toprak reformu kapsamında hükümetin, arazilerini tahliye etmeleri karşılığında toprak ağalarına sanayi tesislerinden hisse vermesi şeklinde gerçekleşmiştir. Ancak kamu sektörü sanayiden yavaş yavaş çekilse de GSMH içinde payı 1970'lerin sonuna kadar artmaya devam etmiştir.¹ Tayvan'ın ekonomi politikasını belirleyen temel faktörlerden birisi de anakara Çin'de yaşanan hiperenflasyon süreci olmuştur. Geçmişin acı tecrübelerinden alınan derslerle, sıkı maliye politikası ve yüksek tasarruf oranları uzun süre ülke ekonomisi ile özdeşleşmiştir. Uygulanan maliye politikası, kamu harcamalarının artmasına ve bütçe dengesinin bozulmasına engel olmuştur (Kou, 1997: 15). Yüksek oranlı tasarruflar, yatırımları finanse

* Dr. Başkent Üniversitesi

¹ Kamunun sanayideki payı 1964'de %36,1'e, 1994 ise %20'ye düşerken Kamu İktisadi Teşebbüslerinin GSM.H'daki payı, 1951'de %14.7 iken 1961'de %15.9'a, 1971'de ise %16.7ye çıkmıştır. Söz konusu pay, ancak 1980'lerin başından itibaren azalmaya başlamış ve 2000'li yıllarda %10'nun altına düşmüştür. (<https://www.oecd.org/daf/ca/corporategovernanceofstate-ownedenterprises/2482165.pdf> . (24.11.2017'de erişildi).

ettiğinden yabancı sermayeye ve krediye olan ihtiyaç da sınırlı düzeyde kalmıştır. Nitekim yabancı doğrudan yatırımların imalat sanayi yatırımları içindeki payı da hiç bir zaman %15'i geçmemiştir. Sadece makine sektöründe, yabancı doğrudan yatırımların payı %25'in üstüne çıkmıştır. Ülkede uzun süre sıkıyönetim koşulları egemen olsa da serbest piyasa koşullarının işlemesine ve girişimciliğin gelişmesine her dönem özen gösterilmesi, Tayvanlı firmaların küresel çapta rekabetçi firmalar olmasını sağlamıştır.

Tayvan'ın ekonomik alandaki başarısının arkasındaki faktörlerden birisi de ülke içindeki koşullar ile dünya ekonomisindeki gelişmelere göre rasyonel politikalar uygulayabilme ve değişikliklere hızlı adapte olabilme kabiliyeti olmuştur. Bundan sonraki bölümlerde ilk olarak, kuruluşundan günümüze ülkede uygulanan *ekonomik* politikaları ve bu politikaların sonuçlarını inceleyeceğiz. Ardından VII. bölümde, Çin'in Tayvan ekonomisindeki artan ağırlığına ve sürecin etkilerine yer verdikten sonra, son bölümde, Tayvan Ekonomisi ile ilgili genel bir değerlendirme yapacağız.

II. BİRİNCİ İTHAL İKAME DÖNEMİ (1952-1957)

1950'lerin başında yeni kurulan Tayvan'da ilkel koşullarda yapılan tarım ve az sayıdaki küçük firmanın oluşturduğu sanayi sektörlerinde verimlilik oldukça düşüktü ve elde edilen ürünler de oldukça kalitesizdi. Anakara Çin'den gelen göçmenlerle nüfusu birden artan ülkede artan gıda ihtiyacını ve güvenliğini sağlamak birinci öncelikti. Diğer yandan Çin ile ilgili siyasi durumdan dolayı, siyasi birli

ğin sağlanıp, istikrarlı bir yapının oluşabilmesi için nüfusun büyük bir bölümünü oluşturan yoksul kırsal kesimin gelirinin artırılması da büyük önem taşımaktaydı. Bu şartlarda hayata geçirilen toprak reformu, ülkedeki artan gıda ihtiyacını karşılamanın ötesinde, verimsiz çiftçileri küçük modern aktörlere dönüştürürken; tarımsal üretimde ve kullanılan teknolojide çarpıcı değişiklikler meydana getirip, tarımsal artığın oluşmasını sağlamıştır (Lawrence 2002: 14). Söz konusu artık, sanayi sektörüne aktarılarak sanayi sektörünün gelişmesinde kullanılmıştır.

Tarım kesiminde bu gelişmeler yaşanırken sanayi sektöründe de reform yapılması gerekmektedir. Öyle ki Tayvan, gıda ihtiyacını karşılamak için gübre, giyim ihtiyacını karşılamak için kumaş ve savaşta yıkılmış altyapıyı onarmak için de çimento ithal etmek zorundaydı. Ancak ihracatı birkaç tarım kaleminden oluşan ve dış açık veren Tayvan'ın ithalatı gerçekleştirmek için de büyük miktarda dövize ihtiyacı vardı. Tayvan'ın bu şartlarda uygulamak zorunda olduğu ithal ikamesi politikasından beklentisi, döviz açığını kapatarak sanayi sektörünün gelişmesini sağlamaktı. Tekstil, çimento ve gübre gibi ithal malların yerli üretimini teşvik etmek için, koruyucu tarifeler,

kantitatif ithalat kısıtlamaları, döviz kontrolü ve çoklu döviz kurları da dahil olmak üzere değişik müdahale yöntemlerinden yararlandı. Bu politikalar, yerli bebek endüstrileri koruyup geliştirerek Tayvan'ın ilk dönem gelişimi üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. (Adelman 1999: 292). Ayrıca sanayileşmenin kamu sektörü yerine özel sektör tarafından gerçekleştirilmesine karar verilmesiyle, ekonomide yaşanabilecek tekelleşme ve giriş engelleri gibi rekabet ihlallerinin önüne geçilerek verimlilik önemli ölçüde arttırılmıştır. (Lawrence 2002: 14). Ülkenin maddi imkânsızlıklar içinde ithal ikamesi politikasını uygulamasında, A.B.D.'nin mali ve teknik desteğinin ciddi bir katkısı olmuştur. 1950'li yıllardaki dış ticaret açığı önemli ölçüde ABD'den gelen yardımlarla finanse edilmiştir.

II. TARIMDAN SANAYİYE GEÇİŞ VE İHRACAT TEŞVİKİ DÖNEMİ (1958-1972)

Küçük ve kısıtlı bir talep potansiyeline sahip Tayvan ekonomisinin içe dönük ithal ikamesi politikası ile kısa sürede doyuma ulaşması ekonomik gelişmeyi yavaşlamıştır. Reel GSMH büyüme oranları 1952-56 döneminde azalan bir trend izlerken, sanayi üretiminin büyüme hızı, 1950 yılının ikinci yarısında yüzde 11'e, istihdamın büyüme hızı ise yüzde 5'e gerilemiştir. Dış ticarete açığın kapatılamaması ve ABD'nin artan baskısının ile de altı yıl uygulanan ithal ikamesi politikası terk edilerek dışa açık kalkınma politikasına geçilmiştir. Uygulamaya konan 19 başlıktan oluşan Ekonomik ve Mali Reform Programı ve Yatırımın Teşviki Tebliği ile tasarruf, yatırım ve ihracatın artışı harcamaların ise azaltılması teşvik edilmiştir. Reform paketindeki tedbirlerin zamana yayılarak uygulamaya konması programın başarısını arttırmıştır. Kabul edilen döviz reformuyla, çoklu döviz kuru sistemi kademeli olarak yürürlükten kaldırılmış ve 1963 yılında 1 ABD dolarının değeri 40 Tayvan Doları olarak belirlenmiştir. Tek döviz kuru sistemi, Yeni Tayvan Dolarının aşırı değerlenmesini sona erdirerek istikrarlı ihracat ve fiyat artışının yolunu açmıştır (Tsai 1999: 73). Ayrıca bu dönemde,

- Merkez bankacılık sistemi ve sermaye piyasasının temelleri atılarak özel girişimciliğin önü açılmıştır.
- Teşvik paketi kapsamında ihracatı ve ülkeye gelen doğrudan yatırımları arttırmak için, vergi yükünü azaltan, yatırım alanlarının satın alınması ile yatırım lisanslama prosedürlerini basitleştiren uygulamalar hayata geçirilmiştir.
- Kaohsiung şehrinde o tarihlerde diğer ülkelerde pek benzeri olmayan ilk ihracat serbest bölgesi kurulmuştur.

Ekonomide tarımın yerini sanayinin almaya başladığı sözkonusu dönemde uygulanan politikalarla emek yoğun sanayi sektörü hızla gelişmiştir. Bu süreç, bir yandan niteliksiz istihdam talebini arttırırken diğer yandan da niteliksiz işçilerin ücretlerinin kalifiye personelin ücretlerinden daha hızlı artmasına neden olmuştur. Söz konusu gelişmeler, ülkedeki gelir dağılımının da iyileştirmiştir. Gelir dağılımını iyileştiren diğer bir faktör de başarılı aile planlaması uygulamasıdır. 1960'ların ikinci yarısından itibaren uygulamaya konulan aile planlaması, hem ortalama çocuk sayısının azalmasını sağlayarak hem de evlenme yaşını yükselterek ülkede hızlı nüfus artışının kontrol altına alınmasında belirleyici faktör olmuştur. Yönetilebilir nüfus artışı ile birlikte eğitim alanında da yapılan reformlar, ileriki dönemlerde kalifiye işgücünün artmasını ve işsizlik oranının da çok düşük seviyelerde kalmasını sağlamıştır (Lawrence 2002: 16). İhracatın ve ekonominin hızlı büyüdüğü bu dönemde, teşvik politikalarının yanı sıra sıkı yönetimle yönetilen ülkede grevin yasaklanması gibi anti demokratik uygulamalar ve ucuz işgücü de yüksek ekonomik performansta rol oynamıştır (Sezen 2015: 3).

III. İKİNCİ İTHAL İKAME DÖNEMİ (1973-1980)

Sanayi sektörünün ekonomideki ağırlığı artan ve belirli bir teknolojik birikime ulaşan Tayvan, 1970'lerin başında emek yoğun ürünlerden daha çok, katma yaratan sermaye yoğun ürünler üretimine yönelmiştir. Ülke ekonomisinde bu olumlu gelişmeler yaşanırken, dünya ekonomisinde petrol ve para sisteminde yaşanan sorunların küresel bir krize dönüşmesi, Tayvan ekonomisindeki dengeleri bozmuştur. 1973'de yaşanan ilk petrol krizinde enflasyon oranı %47,5'e, büyüme oranı %1,1'e düşmüştür. Ekonomide hükümetin aldığı radikal kararlar, yatırım ve sanayinin gelişiminde devletin rolünde önemli değişikliklere yol açarken; büyüme oranı, kısa sürede %4,2'ye çıkmış enflasyon oranı da %5,2'ye düşmüştür (Adelman 1999: 294). Alınan radikal kararlar doğrultusunda 1974-78 yılları arasında devlet, ulaşım, enerji ve kimya sektörlerinde 10 büyük yatırım projesini tek başına gerçekleştirmiştir. Bu listede yer alan projelerin bir kısmı, ağır sanayinin ve kimyasal sanayinin geliştirilmesi üzerine tasarlanmış ikincil bir ithal ikamesi politikasını içermekteydi. Yatırımlar, 1960'ların başından itibaren hızla yükselip gayrisafi yurtiçi hasılabın 1962'de %7,6'sından 1973'de %35'ine ulaşan tasarruflarla finanse edilmiştir. Yabancı sermayenin imalat sanayindeki brüt yatırımlar içindeki payı ise %8'in üstüne çıkamamıştır. Ayrıca 1973'te hükümet, araştırma programlarının yürütülmesi, anahtar teknolojilerin geliştirilmesi ve sonuçların sanayi aktarılması amacıyla Sanayi Teknoloji Araştırma Enstitüsü'nü (ITRI) kurmuştur (Tsai 1999: 73). ITRI, 1979'da kurulan Bilgi Endüstrisi Enstitüsü (III) ile birlikte, hem endüstriyel teknoloji hem de insan gücü gelişiminde öncü bir rol oynayarak 1980'lerden sonra hızla gelişen yüksek teknoloji sanayinin temelini atmıştır.

IV. STRATEJİK YÜKSEK TEKNOLOJİ SANAYİLERİ VE LİBERALLEŞME (1981-1990)

1970'lerin sonunda yaşanan petrol şoku, emek piyasasındaki dengesizlik, artan çevresel endişeler ve 1980'lerde ABD'de ve İngiltere'de başlayıp tüm dünyaya yayılan küreselleşme rüzgârı, genel olarak kalkınma stratejisinin ve özellikle sanayi politikasının kayda değer bir biçimde değişmesine yol açmıştır. Bazı ağır kimya sanayi projeleri iptal edilirken, yüksek katma değerli sanayi ürünlerinin üretimine geçiş için yeni bir kalkınma politikası hazırlanmıştır. Hazırlanan 10 yıllık kalkınma projeksiyonunda, stratejik sanayi sektörleri (Tsai 1999: 75):

- Aşağı ve yukarı yönlü geniş bağlantı etkileri ile pazar potansiyeli fazla olan sektörler,
- Yüksek katma değer oranı ve yüksek teknoloji yoğunluğuna sahip sektörler,
- Az enerji kullanıp çevreyi az kirleten sektörler olarak belirlenmiştir.

Hükümet, yatırım teşvik tebliği ile birlikte orta ve uzun vadeli düşük faizli krediler yoluyla bu endüstrileri sübvansede edip; teknoloji ve yönetim desteği vermiştir. İkinci olarak Bilim ve Teknoloji Geliştirme Programı başlatılıp, Silikon Vadisi modeli taklit edilerek Hsinchu Sanayi Parkı kurulmuştur. Hsinchu Sanayi Parkının başarısının ardından diğer sanayi parklarının kurulumu gerçekleşmiştir. (Tsai 1999:76)² Üçüncüsü, dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ekonomide liberal politikalarının yaygınlaşmasıdır. Küreselleşme ve liberal politikaların giderek yaygınlaşmaya başladığı bu dönemde, reel ücretlerin yükselmesi ile Tayvan'ın emek yoğun ürünlerdeki rekabet avantajı ortadan kalkmıştır. Bu gelişmelerle, imalat sanayi ürünleri içindeki payı hızla artan elektronik sanayi ürünleri en önemli ihracat kalemi olurken; tekstil gibi düşük teknoloji yoğun sanayi ürünlerinin ekonomideki ağırlığı da çarpıcı biçimde azalmıştır. 1980'lerin sonunda faiz ve döviz kuru üzerindeki kısıtlar önemli ölçüde kaldırılırken; dış ticarete tarife ve tarife dışı engeller gevşetilmeye başlanmıştır. Sanayi politikası için en önemli gelişme, sanayideki teşvik politikasının değiştirilmesi olmuştur. Büyüyen ve dış dünyaya giderek daha fazla entegre olan Tayvan ekonomisi, sektörel bazda verdiği teşvikler yerine işlevsel bazda teşvik politikası izlemeye başlamıştır. Bu dönemde, Tayvan'ın ticari ilişkilerinde de çarpıcı değişimler yaşanırken, ihracatta giderek artan bir şekilde ABD'ye bağımlı hale gelinmiştir. Yirmi yıl içinde ABD'nin Tayvan'ın ihracatı içindeki payı, %21'den %35'e çıkarken Japonya'nın payı %29'dan %14'e gerilemiştir. İhracattaki artışla birlikte

² Tainan ve Taichung Sanayi Parkları

ticaret fazlasının da artması, ABD'nin Tayvan Dolarının değerlenmesi konusundaki baskılarının da yoğunlaşmasına neden olmuş ve 1 ABD dolarının değeri 26 Tayvan Doları olarak belirlenerek Tayvan doları 1962'den bu yana ilk kez reelüe edilmiştir.³ Japonya, Hong Kong, Güney Kore ve Singapur'un da benzer süreçlerden geçerek ABD'ye ya yaptıkları ihracatlarının azalması, Doğu Asya'da ticari ilişkileri yeniden şekillendirmiştir (Chow 2012: .227).

V.1990-2000 ÜRETİM MALİYETLERİNİN YÜKSELMESİ VE BÖLGESEL DEĞER ZİNCİRİNİN GELİŞMESİ

1980'lerin ikinci yarısından itibaren bir yandan liberal politikaların tüm Doğu Asya'ya yayılması diğer yandan da Bölgenin gelişmiş ülkelerinde üretim maliyetlerinin yükselmesi, bölgesel üretim ağlarını yeniden şekillendirip daha sofistike hale getirmiştir. Bölgenin gelişmiş ülkeleri, üretimlerinin emek yoğun kısımlarını başta Çin olmak düşük ücretli ülkelere taşırlarken; yüksek teknolojili üretim süreçlerini ve AR-GE, tasarım, satış gibi hizmet sektörüyle ilgili faaliyetleri kendi ülkelerinde gerçekleştirmeye başlamışlardır. Dikey uzmanlaşma kapsamında sadece üretimlerin emek yoğun kısımları değil, kauçuk tekstil gibi görece emek yoğun malların üretimi de bu ülkelere kaymıştır.

Çin ile savaşın resmen bitmesi ve Tayvan Ekonomik İşler Bakanlığı'nın (MOEA), 1990'da Çin'de dolaylı yatırım yapılması yasağını kaldırmasıyla, kısa sürede Çin, Tayvan'dan yapılan doğrudan yatırımların en önemli ev sahibi ülkesi haline gelmiştir. Pek çok Tayvanlı girişimci, Çin ekonomisinin liberalleşmesinin etkisiyle ucuz işgücü, düşük maliyetler ve yabancı yatırımcılara verilen teşviklerden yararlanmak amacıyla yatırımlarını bu ülkeye taşımışlardır. Fakat Tayvan hükümeti, 1990'lı yıllarda Çin'e yapılan dış yatırımları sıkı bir şekilde kontrol altına alıp belli bir miktarına izin verdiğinden, birçok Tayvan işadamı Hong Kong veya Virgin Adaları ve Cayman Adaları gibi Orta Amerika'daki holding şirketleri aracılığı ile Çin'e yatırım yapmıştır (Chiang and Gerbier 2013: 4). Küçük ve orta ölçekli firmalar tarafından yapılan yatırımların hacmi ilk yıllarda oldukça küçük olmuş sonra giderek büyümüştür. Çin'e yapılan imalat sanayi yatırımlarının artması, ülkede GSYİH içinde sanayinin payını da çarpıcı biçimde düşürmüştür. Tablo 1'de görüldüğü gibi, Çin'e doğrudan yatırım yasağının kalkmasıyla, 1950'li yıllardan sonra istikrarlı bir şekilde artan sanayi sektörünün GSYİH'daki payı,

³ <https://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1988/The%20Taiwan%20Economic%20Miracle%20By%20Finbar%20McDonnell.pdf>, (01.12.2017'de erişildi.)

azalırken, hizmet sektörünün payı artış trendine girmiştir. Emek yoğun üretim ve üretim süreçleri Çin'e kayarken, başta bilgi teknolojileri olmak üzere elektronik ürünlerin üretiminde uzmanlaşan Tayvan'da firmalar, Microsoft, Dell gibi küresel markaların en önemli tedarikçileri konumuna gelmişlerdir (Sezen 2015: 5)

Tablo 1. GSYİH'nın Bileşimi

	1952-60	1960'lar	1970'ler	1980'ler	1990'lar	2000'le	2010-2015
Tarım (%)	28,9	21,7	11	5,9	3,2	1,8	1,73
Sanayi (%)	23,9	31,7	42,8	44,9	34,46	31,3	33,75
Hizmetler (%)	47,2	46,6	46,2	49,2	62,34	66,9	64,52

Kaynak: Tsai (1999), National Development Council (2017)

Kuşkusuz 1990'larda Doğu Asya ekonomilerini etkileyen en büyük olay, 1990'ların ikinci yarısında Tayland'da başlayıp bütün bölgeye yayılan ekonomik kriz olmuştur. Temel olarak bankacılık ve finans sektörlerinde uygulanan politikalar ile bu sektörlerde devlet desteklerinden kaynaklanan krizden en az etkilenen ülkelerden birisi Tayvan olmuştur. Bu durum, 1950'lerden beri uygulanan sıkı maliye politikasından ödün verilmemiş olması, yatırımların ağırlıklı olarak tasarruflarla finanse edilmesi ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomideki ağırlığının az olmasından kaynaklanmıştır (Lawrence 2002: 15).

VI. 2000 - ARTAN BÖLGESEL BÜTÜNLEŞME HAREKETLERİ VE ÇİN İLE GELİŞEN İLİŞKİLER

2000'li yıllardan sonra dünya ekonomisindeki ve siyasetindeki önemi gittikçe artan Çin ile ilişkiler ve Doğu Asya'daki bölgesel bütünleşme hareketleri Tayvan ekonomisine yön vermeye başlamıştır. Nitekim Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne 2001'de üye olması, Bölge içindeki tercihli ve serbest ticaret anlaşmalarının sayısının katlanarak artması ve üretim teknolojisindeki gelişmeler, dikey üretim zincirleri içinde bu ülkelerin birbirleri ile yaptıkları ticaret hacmini ve bağımlılıklarını yükseltmiştir. Bölgede gelişen üretim ağları ile ülkeler, belli bir ürün yerine ilgili ürün üretiminin avantajlı oldukları süreçlerinde uzmanlaşmaya başlamışlardır. Önceleri sadece tarifelerin kaldırılması doğrultusunda ticaretin serbestleşmesini hedefleyen bölgesel ticaret anlaşmaları, ileriki yıllarda, tarife

indirimlerinin ötesinde hizmet, yatırım, mülkiyet hakları, rekabet politikası, entelektüel haklar gibi çok geniş alanları da kapsamıştır(Özkul 2011: 63).

Söz konusu durum, Çin ile özel durumundan dolayı bu anlaşmalara taraf olmakta sıkıntı yaşayan Tayvan'lı firmalarının rekabetini zorlaştırmaktadır. Özellikle Çin'in, Hong Kong ASEAN ve diğer bölge ülkeleri ile imzaladığı serbest ticaret ve tercihli ticaret anlaşmaları sonucu, bu ülkelerin mallarının Çin pazarına tarifersiz ya da düşük tarife oranları ile girmeleri, Çin ve Tayvan arasındaki Ekonomik İşbirliği Çerçeve Antlaşması'nın (ECFA) önünü açmıştır (Chiang and Gerbier 2013:4). Bu anlaşma, Çin ve Tayvan arasında ticarete konu olan bazı mallardaki tarife oranlarını azaltmak ve iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmek için 2010 Haziran'ında imzalanmıştır.⁴ Anlaşma, tarife oranları dışında, iki ülke arasındaki yatırımların güvence altına alınması, hizmet ürünleri ve anlaşmazlıkların çözümü başlıklarını da içermektedir.⁵

Ancak ekonomik çerçeve antlaşması olan ECFA'nın tam olarak uygulamaya geçmesi için detaylı antlaşmaların yapılması gerekmektedir. Çin ile ekonomik işbirliği antlaşması imzalanması ve ilişkilerin yakınlaşması Tayvan'da bu konu ile ilgili muhalif bir kesimin oluşmasına da neden olmakta ve detaylı antlaşmaların yapılmasını engellemektedir. Nitekim hizmet sektörü ile iki ülke arasında başlayan görüşmeler, Tayvan'daki protestolar nedeniyle sonuçlandırılmamıştır.⁶ Antlaşmaya göre, hizmet sektörü altında Çin'in 80, Tayvan'ın 64 sektöre yatırım izni vermesi Tayvan için avantajlı gibi gözükse de ülkelerdeki düzenlemeler ve firma ölçekleri incelendiğinde gerçekte durumun daha farklı olduğu gözükmektedir. Tayvan'da hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmalar genelde küçük ölçekli olmasına karşın, Çin'li firmaların ölçekleri oldukça büyüktür ve bir kısmının ortağı da kamu iktisadi kuruluşlarıdır. Antlaşmanın etkilerini analiz eden Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü Chung-Hua, CSSTA'nın Tayvan'ın GSYİH büyümesini yüzde 0,025-0,034 oranında artıracığını öngörmektedir. Çalışma, birkaç hedefli yararlanıcının antlaşmadan büyük ekonomik katkı sağlarken; sanayi sektöründe kümelenen birçok servis sağlayıcısının artan rekabetten olumsuz olarak etkileneceğini ortaya koymaktadır. CSSTA'de rekabetten zarar

⁴ Antlaşmaya göre Tayvan, orta ve orta üstü teknoloji ürünler başlığı altındaki 267 üründe, Çin ise düşük ve orta teknoloji ürünler başlığı altındaki 539 üründe tarife indirimine gitmiştir.

⁵ (<https://brandeisear.wordpress.com/2012/11/16/383/>, (12.01.2017'de erişildi).

⁶ İki ülke arasındaki hizmet sektörü antlaşması, Cross-Strait Services Trade Agreement (CSSTA) olarak adlandırılmaktadır.

görenler için nasıl bir telafi politikası izleneceği açık olarak belirtilmemiştir. Hizmet sektörü ile ilgili gelişmelerin etkileyeceği bir kesim de yaklaşık sayısı 2,85 milyonu bulan işçilerdir. İşçilerin 2013'deki ortalama yıllık reel ücretlerinin 16 yıl önceki düzeyine gerilemesi bu tartışmayı daha da şiddetlendirmektedir.⁷

2000'li yıllarda Tayvan ekonomisini etkileyen temel faktörlerden birisi de Çin'in hızla sanayileşmesi ve teknoloji üreten bir ülke konumuna gelmesidir. 1990'ların sonları ve 2000'li başlarında Çin'e yapılan Tayvan AR-GE yatırımları ile Çin'deki bilgi teknolojiler sanayilerinin temelleri atılmıştır. Tayvanlı yatırımcıların düşük üretim ve yatırım maliyetleri için tercih ettikleri Çin'de yerli firmalar, zamanla teknolojiyi kopyalayıp öğrenmeye başlamışlardır. Çinli firmaların teknolojiyi kopyalamasında, Tayvanlı firmaların kullandığı teknolojinin gelişmiş ülkelerinki gibi sofistike ve ileri olmaması da önemli rol oynamıştır. Bu yapısal değişiklikte, Çin'in teknolojik kapasitesinin artmasının ve küresel ürün ağlarının küresel yenilik zincirlerine dönmesinin de büyük payı olmaktadır. Bu gelişmeler, Tayvanlı çokuluslu şirketlerle birlikte, IBM, Microsoft, gibi bir çok küresel şirketin AR-GE departmanını Çin'e taşımasına yol açmıştır (Özkul 2011: 64). Artık Çin, düşük teknoloji yatırımlarından ziyade orta ve orta üstü teknoloji yatırımları için tercih edilen bir ülke haline gelmiştir.⁸ Bu yatırım iklimi, Lenovo, Huawei gibi küresel Çinli teknoloji markalarının ortaya çıkmasını da sağlamıştır.

Sanayi üretiminin, özellikle de teknoloji yoğun üretim süreçlerinin yurtdışı yatırımlarla ülke dışına kayması, Tayvanlı firmaların rekabet güçlerini arttırmasına rağmen, GSMH içinde sanayi sektörünün payındaki düşüşün devam etmesine neden olmaktadır. Yurtdışında gerçekleşen doğrudan yatırım hacmine kıyasla, özellikle yüksek katma değer getiren sektörlerde ülkeye gelen doğrudan yatırımların yetersizliği de Tayvan'da sanayinin küçülmesine yol açmaktadır. Nitekim ülkede, yurtdışı doğrudan yatırımlar ilk kez 1997 yılında yurtiçi doğrudan yatırımları geçtikten sonra ikisi arasındaki sonraki yıllarda sürekli açılmıştır. 2002-2012 yılları arasında 151 milyar dolar olan yurtdışı yatırımlar, 72 milyar dolar olan yurtiçi yatırımların yaklaşık 2 katı iken bu fark, 2010-2015 yılları arasında 4,8 kata

⁷ (<https://www.brookings.edu/opinions/the-economics-of-the-cross-strait-services-agreement/>) (15.01.2017'de erişildi).

⁸ Çin'de ücretlerin yükselmeye başlamasıyla, firmalar emek yoğun üretim süreçlerini Kamboçya, Vietnam gibi ücretlerin daha düşük olduğu ülkelerde gerçekleştirmeye başlamışlardır.

çıkıştır (UNCTAD 2016) Daha da ilginç, sadece yabancı girişimciler değil, yurtdışında yatırımları olan Tayvanlı girişimcilerin de ülke içi yerine ülke dışına yatırım yapma konusunda daha istekli olmalarıdır. Bunun temel nedeni, Tayvanlı şirketlerin, içinde buldukları küresel/bölgesel üretim ağlarındaki rekabet avantajı elde etme ve koruma güdüleriyile ilgilidir.

Yükselen işçi maliyetleri ve Tayvan Dolarının özellikle Plaza Antlaşmasından sonra değerlenmesi; Tayvan'ın yatırımcılar açısından cazibesinin azalmasının ana sebepleri gibi gözükse de yatırımları etkileyen başka faktörler de vardır (Chiang and Gerbier 2013: 7): Bu faktörlerin ilki, bürokratik engellerdir. Dünya Bankası, inşaat izinleri almak için uzun prosedürü, yatırımların uygulanması ve korunması ilgili yatırımcılarla yapılan zayıf sözleşmeleri, nispeten yüksek vergileri ve krediye erişebilirlikteki sıkıntıları yabancı yatırımcıların iş yapmalarının önündeki bürokratik engeller olarak sıralamıştır. Ülkeye gelen doğrudan yatırımları olumsuz etkileyen gelişmelerden birisi de 2008 Küresel krizi sonrası tüm dünyada büyüme oranlarının düşmesi ve başta gelişmiş ülke firmaları olmak üzere küresel ölçekte yatırım iştihanının azalmasıdır.

Tayvan'ın doğrudan yatırımlarını arttırmak için başvurduğu yollardan birisi de Çinli yatırımcılara ülkesini açmak olmuştur. Söz konusu yatırımlar, 2009-2014 yılları arasında 619 dolardan 1.199,15 milyon dolara çıkarak hızlı bir artış gösterse de Tayvan'ın doğrudan yatırımları içindeki payı %6'yı geçememektedir. Oysaki Çin'in, Tayvan'ın dış yatırımları içindeki payı %60 civarındadır (Lee 2017: 3). Çin'in Tayvan'daki yatırımlarının payının küçük oluşunun nedenleri, yüksek teknoloji ile ilgili söz konusu ülke firmalarının faaliyetlerine izin verilmesindeki zorluklar ve Tayvan iç piyasasının yeterince büyük olmamasıdır.

Sanayisizleşme olarak da adlandırılan bu süreçte, 1980'lerde %44,9 olan GSYİH içinde sanayinin payı, 2001 yılında en düşük seviyesi olan %28'e inmiştir(National Development Council 2016: 8)⁹. Diğer yandan sanayi sektörünün istihdam içindeki payı belirgin olarak azalırken hizmet sektörünün istihdam içindeki payı çarpıcı biçimde artmıştır. Öyle ki 1980'lerde %43 olan bu oran, 2016'da %35,9'a düşerken, hizmet sektörünün istihdamdaki payı ise

⁹ 2010 yılından sonra sanayinin ekonomideki payında hafif bir artış görülmektedir. Bu artışın ana nedeni, gerek teknolojik gerekse emek yoğun ürünlerde Çin'de yatırım yapan Tayvanlı firmaların maliyetlerinin artması ve rekabet şartlarının zorlaşmasıdır.

%38'den %59'a çıkmıştır.¹⁰ Hizmet sektörünün ekonomideki ağırlığının arttığı bu sürecin diğer bir özelliği de büyüme oranının azalıp işsizlik oranının artmasıdır. Tablo 2'de de görüldüğü gibi, 1960'lı yıllarda ortalama %10 olan büyüme oranı, 2000'li yıllarda %3,4'e, 2010-2015 yılları arasında ise %2,54 seviyesine inmiştir. 2010 sonrası sanayi sektörünün ekonomideki ağırlığında artış kaydedilmesine rağmen büyüme oranındaki küçülmenin devam etmesi dikkat çekicidir.¹¹ Benzer bir seyir izleyen 1980'li yıllarda %1,3 olan işsizlik oranı da 2000'li yıllarda %4,6'ya yükselmiştir. Ülkede sanayinin planlı bir şekilde gelişmesi, sadece büyümeyi yükseltip işsizliği azaltmamış aynı zamanda gelir dağılımını daha eşit bir hale de getirmiştir. Tayvan'daki gelir dağılımındaki eşitliği/eşitsizliği gösteren Grafik 1'de Gini katsayısı ile en zengin ve fakir %20'nin ortalama gelirleri arasındaki farktan yararlanılmıştır.¹² Bu iki gösterge 1964-2012 yılları arasında benzer bir seyir göstermişlerdir. Özellikle sanayileşmenin hızla arttığı yıllarda, gelir dağılımında hızlı bir düzelmeye görülürken; 1980'lerin ikinci yarısından sonra ekonomide sanayinin payının azalmasıyla gelir dağılımındaki eşitsizlik de artmaktadır. Nitekim sanayinin ekonomideki payının hafif yükseldiği 2010 yılı ve sonrası gelir dağılımındaki eşitsizlik de azalmıştır.

Ekonomide hizmet sektörünün ağırlığının arttığı bu sürecin özelliği, geçişin hizmetler sektörünün gelişmesi yerine imalat sanayinin ülke dışına taşınmasından kaynaklanıyor olmasıdır. Genelde küçük ölçekli ve iç piyasaya yönelik faaliyet gösteren hizmetler sektörü, henüz büyümenin motoru olmadığı için imalat sanayiinde işsiz kalanlara yeterli istihdam olanağı sağlayamamaktadır (Chiang and Gerbier 2013: 6). Benzer bir geçiş süreci yaşayan Hong Kong ve Singapur'da, hizmet sektörünün durumu, uluslararası rekabet gücüne sahip olması bakımından iç tüketime yönelik olan ve düşük katma değer yaratan Tayvan'inkinden farklıdır. Hong Kong ve Singapur'un, Çin ve Güneydoğu Asya'nın büyük pazarları için önemli transit limanlar olarak rolleri, hizmet ticaretindeki daha gelişmiş olmalarının temel nedenlerindedir.

¹⁰ (http://www.indexmundi.com/taiwan/economy_profile.html).

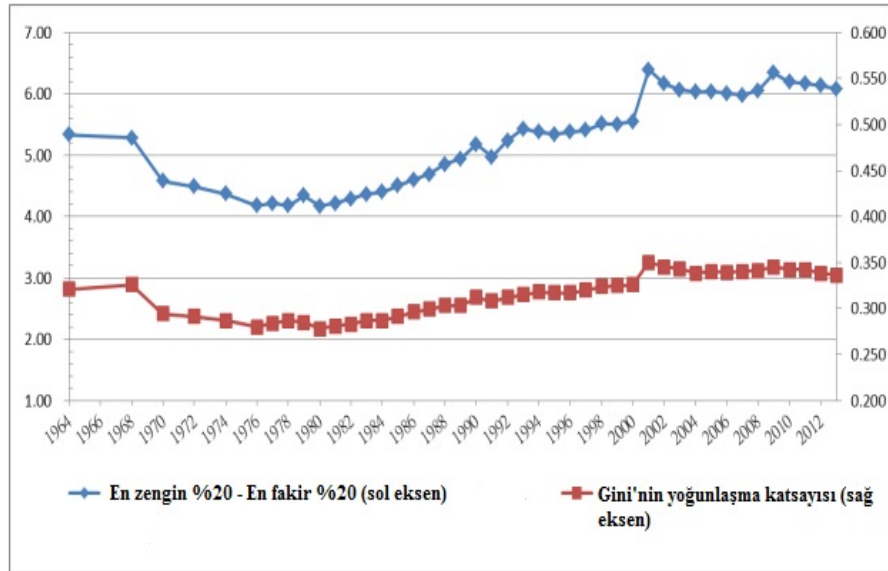
¹¹ Bu durum, Çin'in imalat sanayi içinde teknolojik kapasitesinin artırıp rekabet gücünü yükseltmesi sonucu Tayvan'lı firmaların kar marjının düşmesinden ve dünya ekonomisindeki olumsuz sürecin devam etmesinden kaynaklanmaktadır.

¹² Bilindiği gibi ülkelerin gelir dağılımındaki eşitsizliği gösteren Gini katsayısı, 1'e yaklaştıkça eşitsizlik artmakta, 0'a yaklaştıkça azalmaktadır.

Tablo 2. Temel Göstergeler

	1952-60	1960'lar	1970'ler	1980'ler	1990'lar	2000'ler	2010-2015
Büyüme Oran (%)	7,6	10	9,4	8,1	6,3	3,4	2,54
Kişi başına Düşen GSMH (USD)	160,4	245,4	1.181,80	4.601,60	11.191,80	16.257,50	21.821
İşsizlik Oranı (%)	2,5	1,9	0,9	1,3	2,7	4,6	4,1

Kaynak: Taiwan Statistical Data Book (2016)

Grafik 1. Gelir Dağılımı

Kaynak: Chu (2015)

VII. ÇİN'İN TAYVAN EKONOMİSİNDE ARTAN AĞIRLIĞI

İki ülke arasındaki tarihi bağların yanı sıra Çin'in hızlı bir şekilde büyüyerek küresel ekonomik bir güç haline gelmesi Çin'in Tayvan ekonomisindeki ağırlığını da çarpıcı biçimde arttırmıştır. Tayvan'ın Çin'e olan ekonomik bağımlılığını doğrudan yabancı sermaye yatırımları dışında iki açıdan değerlendirmek gerekir.

İlk olarak, Tayvan'ın Çin ile olan ticaretini diğer ticaret ortaklarıyla karşılaştırarak Tayvan'ın dış ticaretinde Çin'in ağırlığını görebiliriz. 2000 yılından önce Tayvan'ın Hong Kong ve Çin'e yaptığı toplam ihracat, ABD'nin gerisindeyken; günümüzde sadece Çin'e gerçekleştirilen ihracatın toplam ihracat içindeki payı %26,3'e çıkarken ABD'nin payı %12'ye gerilemiştir. İthalatta da Çin, Tayvan'ın en büyük partneri haline gelmiştir. Öyle ki Çin'in 2001'de %7 olan payı 2011'de %16'ya 2016'da ise %19'1'e yükselmiştir. Uzun yıllar, Tayvan'ın en büyük ithalat kaynağı Japonya'nın toplam ithalat içindeki payı 2001'de %24'den 2011'de %19'a 2016'da ise %17,6'ya düşmüştür. (Chiang and Gerbier 2013: 10) ¹³

Çin'in Tayvan dış ticaret içindeki payının hızlı artışında, bölgesel ürün ağlarındaki pozisyonu da önemli rol oynamaktadır. Makine ve elektronik ürünlerde Doğu ve Güneydoğu Asya'da gelişen bölgesel ürün ağlarında Çin, diğer ülkelerden ihraç ettiği ara malları işleyerek ABD ve AB ülkelerine ihraç etmektedir. Bu durum, Tablo 3'de açıkça gözükmemektedir. Tablo 3, 2000 yılından sonra Bölge ülkelerinin ara mal ihracatında paylarındaki çarpıcı artışı ifade etmektedir. Ara mal ihracatının yanı sıra ithalatında, 1992'de %2,5 olan payı ,2007'de %11,3'e çıkan Çin'in geldiği nokta ise daha da dikkat çekicidir Tablo 4 ise 2004-2008 yılları arasında Doğu Asya ülkelerinin ihracatlarında A.B.D., Japonya ve Çin'in ağırlıklarını ölçmektedir Çin'in gelişmekte olan tüm Doğu Asya ülkeleri için en önemli ticari çekim merkezi olduğunu gösteren Tablo'4de, Tayvan, Hong Kong'dan sonra ikinci yüksek endeks değerine sahip olan ülkedir.

¹³ Tayvan, Japonya'dan yüksek teknoloji ara mal ve ürünler ithal etmektedir. Tam tersine ağırlıklı olarak düşük teknoloji ürünlerin ithal edildiği Çin, Japonya'nın alternatifi değildir. Ayrıca Japonya'dan ithal edilen ürünlerin işlenerek tekrar bu ülkeye ihraç edilmesi çok yaygın bir uygulama olmadığından Japonya, dış ticarete en açık verilen ülke; Çin ise en çok fazla verilen ülke konumundadır. <https://dfat.gov.au/trade/resources/Documents/taiw.pdf> (17.01.2017'de erişildi).

Tablo 3. Dünya Parça ve Bileşen Ticaretinde Bölge Ülkelerinin Payı (%)

	İhracat			İthalat		
	1992	2000	2007	1992	2000	2007
Dünya (milyar \$)	616.7	1,653.8	3,003.4	614.3	1,647.4	2,946.4
Gelişmiş Ülkeler	77.7	63.4	50.5	86.8	63.8	52.3
Gelişmekte Olan Ülkeler	22.3	28.9	36.6	13.2	24	31.3
Doğu Asya	7.1	9.6	12.8	12.3	13.6	21.4
Çin	1.6	2.7	5.3	2.5	4.2	11.3
Hong Kong	1.4	1	1.1	3.9	4.4	5.7
Güney Kore	1.8	3.2	3.9	3.4	2.8	2.5
Tayvan	2.5	2.7	3.8	2.5	2.8	1.9
Güneydoğu Asya	6	10.8	9.5	9.3	10	8.8
Endonezya	0.1	0.4	0.5	0.9	0.3	0.3
Malezya	1.5	3.8	3	2.3	2.7	2.2
Filipinler	0.5	1.8	1.7	0.4	1.1	0.5
Singapur	3.1	3.4	2.4	4.1	4.3	4.1
Tayland	0.8	1.4	1.7	1.6	1.4	1.4
Vietnam	0	0	0.1	0	0.1	0.3

Kaynak: Jongwanich (2011)

Tablo 4. Doğu Asya'da Ticari Akım Endeksi (%)

İhracatı Yapan Ülke	İthalat Yapılan Ülke		
	ABD	Çin	Japonya
Hong Kong	14,675	46,145	4,777
Kore	12,871	18,962	7,271
Singapur	9,286	9,721	5,167
Tayvan	12,082	22,082	19,031

Kaynak: Chow (2012)

İkincisi, Tayvan'ın ticaretle Çin'e bağımlılığı artarken, Çin'in Tayvan'a olan bağımlılığı azalmaktadır. 2001'den günümüze Tayvan'ın Çin'in ihracatındaki payı istikrarlı bir şekilde %2 civarında olurken; ithalatındaki payı, %11' den %7'in altına gerilemiştir (Tayvan Statistical Data Book 2016: 256). Tayvan'ın Çin'in ithalatındaki payının azalmasındaki sebeplerden ilki Çin'de üretim yapan Tayvanlı firmaların ara mal ihtiyacını giderek daha az Tayvan'dan ithalat yaparak karşılamaya çalışmalarıdır. Tayvan'da yapılan resmi anketlere göre söz konusu firmalar sermaye malları ve ara mal alımlarında 2002 yılında sadece %15 oranında Çin'i tercih ederlerken bu oran 2010'dan sonra %60'ın üstüne çıkmıştır. İkincisi, son yıllarda Çin'de artan işgücü maliyetlerinin, bu ülkede faaliyet gösteren Tayvanlı firmaları ekonomik olarak sıkıntıya sokması sonucu ithalat taleplerinin azalmasıdır. Üçüncüsü, Çin'in değişen ithalat yapısı ile ilgilidir. Çin ithalatı içinde doğal kaynaklar ve hammaddelerin payı artarken imalat ürünlerinin payı azalmaktadır (Chiang and Gerbier 2013: 10). Çin'in teknoloji kapasitesinin ve üretiminde orta ve yüksek ürünlerin payının artarak Tayvan'a rakip olmaya başlaması bu ülkeden ithalatını azaltmaktadır.

Kısacası dış ticaretle Tayvan'ın Çin'e olan bağımlılığı artarken aynı durum Çin için geçerli değildir. Dolayısıyla Çin ekonomisindeki ekonomik gelişmeler, giderek daha fazla Tayvan ekonomisini etkilemektedir. İki ülke arasında yaşanabilecek politik krizler de Tayvan ekonomisi için ayrı bir risk faktörüdür.

VIII. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1950'lerde dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olarak anılan ve Çin ile özel durumundan dolayı, birçok ülke tarafından tanınmayan Tayvan, uyguladığı başarılı politikalar sonucu bugün 25.000 USD'ya yaklaşan kişi başına düşen geliri, teknolojik birikimi ve beşeri sermayesi ile önemli bir ekonomik güç haline gelmiştir. Ülkenin kalkınmasında, tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine planlı geçiş, nüfus artışının yönetilebilir seviyelere düşürülmesi, makro ekonomik istikrar, yüksek tasarruf oranları, tasarrufların yatırımlara aktarılmasındaki başarı, adil gelir dağılımı ile eğitime, insana ve AR-GE'ye yapılan yatırım belirleyici olmuştur.

Tayvan'ın kalkınma hikâyesindeki ilginç noktalardan birisi de farklı ülkelerin belirli dönemlerde ülke ekonomisindeki ağılıklardır. Nitekim kuruluş yıllarında Japonya, 1990'lara kadar ABD ile ilişkiler ülke

ekonomisinde önemli bir yer tutarken; günümüzde de Çin'in Tayvan ekonomisindeki ağırlığı her geçen artmaktadır. Son 30 yılda hızlı bir büyüme sürecine girerek dünyanın en büyük imalat sanayi üreticisi haline gelen Çin, bir yandan yüksek tüketim potansiyeli ile Tayvan'a önemli fırsatlar sunarken; diğer yandan da ülkenin sanayisi için de bir tehdit haline gelmiştir. Çinli firmaların küresel/bölgesel değer ve yenilik zincirlerinden yararlanarak emek yoğun ürünlerin yanı sıra teknoloji yoğun ürünlerin üretiminde de sahibi olmaya başlamaları, Tayvan'lı firmaların kar marjlarını ve rekabet güçlerini olumsuz olarak etkilemektedir. Öte yandan Çin ile özel durumundan dolayı bölgesel/küresel bütünleşme hareketlerinde, diğer ülkelerin gerisinde kalınması da Tayvan'da sanayi sektörünün ekonomideki payını azaltmaktadır. Sanayi sektörünün ekonomideki payının azalmasıyla hizmetler sektörünün ekonomideki payı son 30 yılda %46'dan %64'e çıkmıştır.

Sanayiden hizmet sektörüne geçiş süreci, tarımdan sanayiye geçişteki gibi planlı gerçekleşmediğinden, büyüme, işsizlik, adil gelir dağılımı gibi makro ekonomik değişkenlerde 1990'larda başlayan bozulma devam etmektedir. Tayvan'ın günümüzde yavaşlayan büyüme ve gelir artışını hızlandırabilmesi için imalat sanayinde olduğu gibi hizmet sektöründe de rekabet gücünü arttırması gerekmektedir. Hizmet sektöründe yaratılan katma değeri arttırmak için değişik alternatifler olsa da özellikle iki model Tayvan için oldukça uygundur. Birincisi, Tayvanlı imalat sanayi firmaları, Silikon Vadisindeki firmalar gibi üretimden ziyade değer zincirleri içindeki katma değeri daha yüksek alanlara yönelerek rekabet güçlerini arttırabilirler. Günümüzde Dell, Nike gibi pek çok küresel marka üretimi taşeronlara yaptırıp kendileri marka yönetimi, AR_GE, yönetim organizasyon ve lojistik gibi alanlara odaklanarak daha fazla kazanmaktadırlar. Tayvanlı firmaların benzer bir model izlemeleri, başta Çin olmak üzere gelişmekte olan ülke firmalarının rekabet baskısını daha az hissetmelerini sağlayıp kar marjlarını arttıracaktır. Hizmet sektöründe yaratılan katma değeri arttırmak için izlenebilecek diğer bir model de Hong Kong ve Singapur modelidir. Bu ülkeler, sanayileşerek belli bir noktaya geldikten sonra finans, sağlık, eğitim, ulaştırma ve finans gibi alanlara ağırlık verip doğrudan yatırımları ülkelere çekerek ekonomik kalkınmalarına devam etmektedirler.

Ayrıca sınırlı bir iç piyasaya sahip olan Tayvan'ın alternatif pazarlara yönelerek ekonomisinde Çin'in ağırlığını dengelemesi, ileride çıkabilecek muhtemel krizleri daha kolay atlatmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Adelman, Irma (1999). "State and Market in the Economic Development of Korea and Taiwan". *Taiwan Development Experience: Lessons on Roles of Government and Market*. Eds. T. Eric . ve W. Henry. New York: Springer. 289-377.
- Chiang, Min-Hua and Gerbier, Bernard (2013). "Cross Strait Economic Relations Recent Development and Implications for Taiwan". *Political Economy of Contemporary Asia* 13(1): 1-19.
- Chow, C.Y. Peter (2012). *Trade and Industrial Development in East Asia Catching up or Falling Behind*. Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Chu, Cyrus (2015). "Top Incomes in Taiwan 1977-2013". *WID.world Working Paper Series* 2015/6.
- Chun-Yi, Lee (2017). "Chinese Investment in Taiwan Danger or Opportunity?". *Lau China İnstitute Politic Paper Series* 1(4):1-16.
- Jongwanich, Juthathip (2011). "Foreign Direct Investment In Emerging Asia: Implications of the International Production Network". *Firm Level Internationalization, Regionalism and Globalization* In E. Hutson. 27-47 London: Macmillan. 27-47.
- Kou, W. Y. Shirley (1997). *Economic Policies the Taiwan Experience: 1945-1995*, Taipei: Hwa- Tai Publishing Company.
- National Development Council (2017). "Taiwan Statistical Data Book 2016", (<http://www.ndc.gov.tw>.,15.01.2018'de erişildi).
- Özkul, M. Fazıl (2011). *Dünya Ekonomisinde Değişen Dengeler ve Yükselen Ekonomilerin Artan Önemi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sezen, Seriy (2015). "Tayvan Seçimleri ve Tayvan Çin İlişkileri"
(https://www.academia.edu/19641788/Tayvan%C4%B1n_Se%C3%A7imleri_ve_Tayvan-%C3%87in_%C4%B0li%C5%9Fkileri, 20.11.2017'de erişildi).
- Tsai, Pan Long (1999). "Explaining Taiwan's Economic Miracle: Are the Revisionists Right?". *Agenda* 6(1): 69-82.
- UNCTAD (2016). *World Investment Report 2015*. Genova: UNCTAD.

Elektronik Kaynaklar

<https://brandeisear.wordpress.com/2012/11/16/383/>, 12.01.2007'de erişildi.

<https://www.brookings.edu/opinions/the-economics-of-the-cross-strait-services-agreement/>, 15.01.2017'de erişildi.

<https://dfat.gov.au/trade/resources/Documents/taiw.pdf>, 17.01.2017'de erişildi.

https://www.indexmundi.com/taiwan/economy_profile.html, 13.01.2017'de erişildi.

<https://www.oecd.org/daf/ca/corporategovernanceofstate-ownedenterprises/2482165.pdf>, 24.11.2017'de erişildi.

<http://www.stanford.edu/~ljlau/Presentations/Presentations/021004.PDF> Lawrence, Lau (2002). "Taiwan as a Model for Economic", 22.11.2017'de erişildi.

<https://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1988/The%20Taiwan%20Economic%20Miracle%20By%20Finbar%20McDonnell.pdf>, 01.12.2017'de erişildi.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE TAYVAN'IN TANINMA SORUNSALI

Haluk KARADAĞ*

GİRİŞ

2003 yılında Tayvan dahil Asya kıtasının doğusundaki ülkelerde SARS (ağır akut solunum yolu yetersizliği sendromu) adı verilen virüs kaynaklı bir hastalık ortaya çıkmış ve yaygın bir etkiye sahip olmuştur. Öksürük ile başlayan, yüksek ateş, titreme, aşırı terleme gibi virütik hastalıkların belirtilerine sahip olan ve kapalı ortamlarda bulaşıcı etki yaratan bu hastalık bölge insanı üzerinde ciddi solunum yetmezliği kaynaklı ölümlere yol açmıştır. Günümüzde zatürreye benzeyen SARS hastalığı dünya genelinde de ilgiyle takip edilerek çağımızın önemli hastalıkları arasında yerini almıştır. Ne var ki SARS gibi ciddi bölgesel sağlık tehdidi altında dahi Tayvan hükümeti hastalık hakkında Birleşmiş Milletler Sağlık Örgütü (WHO)'nden istediği bilgilere, örgütün üyesi olmadığı gerekçesiyle, ulaşamamıştır. Hastalığın yaygın bölgesel etkiye neden olduğu dönem içerisinde, 12 Mayıs 2003 tarihinde yapmış olduğu üyelik teklifi ise Tayvan'ın Birleşmiş Milletler (BM) örgütü üyesi olmadığı gerekçesiyle Sağlık Örgütü tarafından geri çevrilmiştir.¹ Söz konusu örnekten anlaşılacağı üzere aslında Tayvan'ın bağımsızlık serüveni çok farklı bir seyir takip etmiş, BM Güvenlik Konseyi'nde "daimi üye" statüsüne sahip olduğu dönemin ardından örgüt üyeliğinden de çıkarılarak uluslararası ortamdan dışlanmış bir görünüme kavuşmuştur.

TARİHSEL ARKAPLAN

Yukarıda bahsedilen hususların kökenleri aslında geçmişte yaşanmış olan hanedanlar arasındaki mücadele sürecinde yatmaktadır. On dokuzuncu yüzyılın başlarında Çin anakarasında Mançu hanedanlığı lağvedilmiş ve

* Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

¹ Y.Frank Chiang, One-China Policy and Taiwan, Fordham International Law Journal, Vol. 28, Issue 1, s.1

yerine Çin Cumhuriyeti kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından Tayvan Çin Milliyetçi Partisi (Kuomintang)'nin bir parçası haline gelmiştir. Yirminci Yüzyılın başlarında Çin, özellikle Sovyetler Birliği'nde başlayan fikri alandaki gelişmelerin dışında kalamamış, komünizm dalgası anakarayı da etkisi altına almıştır. Nihayetinde milliyetçi ve komünist görüş taraftarları arasında başlayan çatışmalar şiddetlenerek iç savaş haline dönüşmüştür. Yaşanan iç çatışmalar anakarada komünistlerin üstünlüğü ile neticelenmiş, buradaki mücadeleyi kaybeden milliyetçi unsurlar Formosa adasına çekilmişlerdir. Komünist blokun lideri Mao Zedong (Mao Tse-tung) 1 Ekim 1949'da bağımsızlık ilan ederek Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Formosa'ya çekilen milliyetçilerin lideri olan Çan Kay Şek (Chang Kai-shek) ise burada Çin Cumhuriyeti'ni kurarak Tayvan'ın Çin'in tarihsel geçmişinin temsilcisi ve tek yasal varisi olduğunu ifade etmiştir².

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından galip devletler tarafından kurulan yeni dünya düzeninin en önemli aygıtı bugün de geçerliliğini koruyan Birleşmiş Milletler Örgütü olmuştur. Kuruluşuyla bir önceki dünya savaşının ardından ortaya çıkan Milletler Cemiyeti'ni ortadan kaldıran örgüt 51 devletin kurucu üye olarak imzasıyla teşekkül etmiştir. İmzalanan BM şartının ortaya çıkardığı en önemli yapı Güvenlik Konseyi olmuş ve beşi daimi on beş üye devletin yer aldığı konsey BM'in en hayati organını oluşturmuştur. Kritikliğini aldığı kararların bağlayıcılığında alan konseyin daimi üyelerinin gücü "veto" yetkisinden kaynaklanmaktaydı.³ Geçici üyelerin alınan kararları veto etme yetkisi bulunmadığından aslında konseyin temel gücünün daimi üyelere kaynaklandığı açıkça görülmektedir. Savaşın galip devletleri olan ABD, Sovyetler Birliği (SSCB), İngiltere ve Fransa'nın aralarına Çin Cumhuriyeti'ni de alma kararına istinaden 24 Ekim 1945 tarihinde BM kurucu anlaşmasının beşinci bölümündeki 23. maddeye dayanarak Çin Cumhuriyeti (Tayvan) konseyde daimi üye statüsünü haiz olmuştur. Bu bağlamda ABD tarafından desteklenen Tayvan, BM'in kuruluşundan itibaren Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde yer alan daimi üye olma hakkına sahip olmuş, buna mukabil anakarada yer alan komünist Çin (ÇHC) birçok dünya devleti tarafından hukuki olarak tanınmamıştır.

² Bu çalışmada Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)'nden Çin, Çin Cumhuriyeti (ÇC)'nden ise Tayvan olarak bahsedilecektir.

³ Luisa Blanchfield ve Marjorie Ann Browne. Membership in the United Nations and Its Specialized Agencies. Congressional Research Service, 7-5700, s. 1.

Soğuk Savaş döneminde değişen dünya dengeleri önce ABD'ni ÇHC ile ilişkiye geçmeye zorlamış ve iki ülke arasında kurulan diplomatik ilişki neticesinde dünyadaki birçok devlet de ÇHC ile aralarındaki hukuki tanıma sürecini başlatmıştır. ABD'nin dönemin dışişleri bakanı Henry Kissinger ile başlattığı Doğu Asya'daki dönüşümün neticesinde 1971 yılının Ekim ayında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler'in 26. Genel Kurulu toplantısında kabul edilen 2758 sayılı kararla Çin Halk Cumhuriyeti BM örgütünün bir üyesi olarak BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi statüsüne kavuşurken Tayvan sahip olduğu bu statüyü kaybetmiştir⁴. Bununla birlikte sadece konsey üyeliğini kaybetmekle kalmamış, BM örgüt üyeliğinden de çıkarılmıştır. Tayvan'ın karşılaşmış olduğu bu durum aslında Kore Savaşı'nda hasım iki devlet olan ABD ve Çin'in yaklaşık yirmi yıl sonra birbiriyle anlaşma istediğinden doğmuştur. Bu savaş nedeniyle ABD, Sovyetler Birliği blokuna yakın duran Çin'in potansiyelini tam olarak görme fırsatını bulmuş ve komünizm blokunu zayıflatmak istemiştir dersek fazla abartmamış oluruz. İki ülke arasında söz konusu anlaşmanın imzalanmasında Çin'in nükleer güce ulaşması, devasa nüfusu, dünya ticaretindeki potansiyeli ve jeopolitik konumunun da etkisi olduğu ifade edilebilir. Bu nedenlerden dolayıdır ki Kissinger, Çin'i durdurmanın ve kontrol altına almanın ancak bu devletle ilişki kurmak suretiyle gerçekleşebileceğini iddia etmiştir.⁵ ABD Çin ile 1972 yılında imzaladığı anlaşmada "Tayvan'ın Çin'e bağlı olduğunu tanır" tabiri yerine ince bir diplomasi ile "Tayvan'ın Çin'e bağlı olduğunu kabul eder" ifadesini kullanmıştır. Burada İngilizce olarak ifade etmek gerekirse "recognize" yerine "acknowledge" kelimesini kullanmıştır.⁶ Bu diplomatik kelime oyununa istinaden Tayvan ile olan askeri anlaşmasını sürdüren ABD, her ne kadar Çin ile ticaret başta olmak üzere birçok alanda ikili ilişki içerisinde olsa da Tayvan meselesinde bu ülkeye olan desteğini açık bir şekilde dile getirmektedir. Diğer taraftan ABD'nin Doğu Asya politikasındaki bu radikal politik değişim ÇHC lehine olan önemli bir parametredir. Bugün itibarıyla Çin Cumhuriyeti ya da diğer adıyla Tayvan Birleşmiş Milletler örgütünün üyesi değildir. Bununla birlikte Çin'in uluslararası platformlarda sıklıkla dile getirdiği "tek Çin" politikasına da güçlü bir biçimde karşı çıkmaya devam etmektedir.

⁴ UN General Assembly, 1976th Plenary Meeting, Restoration of the lawful rights of the People's Republic of China in the United Nations, 25 Ekim 1971.

⁵ Zhaohui Hong ve Yi Sun, The Butterfly Effect and The Making of Ping-Pong Diplomacy, Journal of Contemporary China, Vo.9, Issue 25, s. 430.

⁶ Kan, A. S. China/Taiwan: Evolution of the "One China" Policy-Key Statements From Washington, Beijing, and Taipei, *Congressional Research Service*, 2013, s.34.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖRGÜTÜ'NE YENİDEN GİRİŞ ÇABALARI

1993 yılında Tayvan sessizliğini bozarak BM örgütüne üyelik konusunda karşı atağa geçmeye karar vermiştir. Söz konusu girişim dönemin Tayvan Dışişleri Bakanı Fredrick Chien'in Temmuz 1993'te Orta Amerika ülkelerine yaptığı ziyaretin ardından başlatılmıştır. Yapılan plan aslında basitti. Tayvan'ı tanıyan yedi Latin Amerika ülkesinin Tayvan'ın yeniden Birleşmiş Milletlere kabulünü öngören teklifi içermektedir. 6 Ağustos 1993 tarihinde El Salvador, Guatemala, Nikaragua, Kosta Rika, Honduras, Panama ve Belize dönemin BM Genel Sekreteri olan Boutros Gali'ye bir mektup göndererek Tayvan'ın üyeliğinin BM 48. dönem Genel Kurul toplantısının gündemine alınmasını talep etmişlerdir. Bu hususun gerekçesi olarak da örgütün evrenselliği prensibi ile aynı Almanya ve Kore örneklerinde olduğu gibi iki ayrı devletin farklı temsil edilmesi durumları öne sürülmüştür. Gelişen durumun ardından BM daimi üyesi olan Çin, bahse konu öneriye şiddetle karşı çıkmış ve Tayvan'ın Çin'in bir eyaleti olduğu resmi görüşünü bir kez daha dile getirmiştir.⁷

Tayvan tarafından müteakip dönemlerde dile getirilen Birleşmiş Milletler örgütüne üyelik çabaları günümüzde devam etmekle birlikte halen bir netice alınabilmiş değildir. Burada en önemli etken faktör Çin'in örgütün daimi üyesi olarak kararları veto etmesi gelmektedir. Ancak Tayvan iddiasından vazgeçmemekte ve aşağıda daha detaylı açıklandığı şekilde çabalarını ve gelecek için bu konudaki ümitlerini sürdürmeye devam etmektedir.

ÇİN-TAYVAN İLİŞKİLERİNDE GELİNER DURUM

Tayvan, Pasifik Okyanusu ile Güney Çin Denizi arasında önemli bir jeopolitik konuma sahip olan, 23 milyonluk nüfusu ve dünya ekonomisindeki sıralamasıyla önemli bir güç potansiyeline ulaşmıştır.⁸ Ancak Çin'in doğrudan ve dolaylı etkisi nedeniyle bugün ancak başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere yirmi civarında küçük ülke tarafından resmi olarak tanınan Tayvan var gücüyle uluslararası alanda söz konusu tanınırlığını artırma çabalarının yanında BM üyeliği için çabalamaktadır. Fakat bu yolda karşısında Çin gibi devasa bir gücün bulunması ve tüm uluslararası platformlardaki kategorik engellemeleri karşısında söz konusu uğraşları yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda Çin'in dış politikasının merkezindeki en temel sorunu teşkil eden "tek Çin" politikası ile mücadele süreci iki tarafın uluslararası ortamdaki güç parametreleri karşılaştırıldığında

⁷ Gary Klintworth, Tayvan's UN Membership Bid, The Pacific Review, Vol. 7 No.3, s.283.

⁸ Jacques deLisle, Taiwan: Sovereignty and Participation In International Organizations, Foreign Policy Research Institute E-Notes, July 2011.

Tayvan açısından zorlu bir yol olarak görülmektedir. Bu süreçte Çin Tayvan'ı kendisinin bir eyaleti olarak tanıtmak için sert ve yumuşak güç unsurlarını birlikte kullanmak suretiyle kendisi için hayati öneme sahip olan bu sorunu en kısa sürede çözüme gayreti içerisinde dir.

ABD'nden sonra dünyanın en büyük ikinci ekonomik gücü olan Çin karşısında Tayvan'ın uluslararası alandaki tanınma mücadelesi yukarıda ifade edildiği gibi gerçekten zorlu bir süreci beraberinde getirmektedir. Özellikle BM nezdinde yapmış olduğu tüm başvurular BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden biri olan Çin tarafından sürekli veto edilmektedir. Ancak Tayvan için en büyük hayal kırıklarından birisi BM Genel Sekreterliği döneminde Kofi Annan'ın yapmış olduğu Çin'in "tek Çin" politikasını desteklediği yönündeki beyanları olmuştur.⁹ Bir sonraki Genel Sekreter Ban Ki Moon döneminde de konu hakkında fazla bir ilerleme kaydedilememiş ve bu durum son Genel Sekreter Antonio Guterrez'den Tayvan hükümetinin beklentilerinin artmasına yol açmıştır.¹⁰ Bu itibarla 2017 yılında sorunun çözümü için Tayvan hükümeti farklı bakış açıları ile tanınma sorununu çözüme kavuşturma gayreti içerisine girmiştir. Tayvan Dışişleri Bakanlığı'nın 2017 yılından itibaren ortaya koyduğu plan üç ana sütuna dayanmaktadır:

“1. Birleşmiş Milletler, 23 milyon Tayvanlının BM sistemine dahil edilememesi durumunu iyileştirmek için harekete geçmelidir. İlgili taraflar BM'nin sözleşmesinde yer alan evrensellik ruhunu sürdürmesi için çağrıda bulunmalıdır. Özellikle, ortak küresel zorluklara etkili bir şekilde cevap verebilmek için Tayvan'ın, ilgili tüm tarafların katılımını ve ortak hareket etmesini gerektiren sınır ötesi konularla ilgilenen BM uzman kuruluşlarında uygun bir şekilde yer almasına izin verilmesi için çaba gösterilmelidir.

2. Birleşmiş Milletler, tur veya toplantılara katılmak için BM binasına girmeleri engellenen Tayvanlılara yönelik uygulanan ayrımcı önlemleri sonlandırmalıdır. İlgili taraflar BM Genel Sekreterinin tarafsız bir konumda olmasını ve belirli üye ülkelerin siyasi çıkarlarına hizmet etmemesini talep etmelidir. Tayvanlıların, hükümetleri tarafından verilen geçerli kimlik belgelerini bulundurmaları halinde BM binalarına girmelerine izin verilmelidir. Tayvanlıların, seyahat iznini göstermesini talep eden mantıksız uygulama derhal kaldırılmalıdır.

⁹ Chiang, One-China Policy and Taiwan, s.2.

¹⁰ Taiwan Today, International Campaign Spotlights Taiwan's Desire to Participate in UN, Erişim: <https://taiwantoday.tw/news.php?unit=2,6,10,15,18&post=121351>, (11 Ağustos 2018).

3. Birleşmiş Milletler, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmayı amaçlayan toplantı, mekanizma ve faaliyetlere Tayvan'ı dahil etmelidir. 2030 yılına kadar başarılabilmesi için, *sürdürülebilir kalkınma hedefleri* ilgili ortaklarla kapsayıcılık ve işbirliğini vurgulamaktadır. Uluslararası işbirliği ve kalkınma projeleri ile Tayvan uzun süredir Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine dahil olmuş ve uygulamıştır. BM; Tayvan'ın *sürdürülebilir kalkınma hedeflerine* ilişkin toplantılarına, mekanizmalarına ve faaliyetlerine katılmasını sağlamaya çalışmalıdır ki kimse arkada kalmasin.”¹¹

Bahse konu başlıklar Tayvan Dışişleri Bakanı David Tawei Lee'nin uluslararası topluma yönelik bir çağrısı olarak ifade edilebilir. İlave olarak Bakan Lee Birleşmiş Milletler'i Tayvan'ı dışlamamaya davet eden bir yazı kaleme almıştır. Ardından bir video yayımlamak suretiyle uluslararası topluma mesaj gönderilmiş ve uluslararası sorunlara çözüm konusuna Tayvan'ın da dahil edilmesi ve uluslararası ortamdan dışlanmaması gerektiği tekrar tekrar ifade edilmiştir.¹²

SONUÇ

Tayvan dış politikasının merkezinde temel olarak birbiriyle bağlantılı olan iki farklı husus bulunmaktadır. Bunlardan birisi uluslararası ortamda tanınabilirliğini artırmak ve diğeri Birleşmiş Milletler örgütüne tekrar dahil olabilmektir. Söz konusu mücadele sürecindeki en büyük engeli de anakarada yer alan Çin oluşturmaktadır. Bu nedenle 23 milyonluk Tayvan'ın yaklaşık 1,4 milyarlık Çin ile mücadele stratejisi, ABD başta olmak üzere Japonya ve Güney Kore gibi bölgesel aktörlerin oluşturduğu güç dengesi parametrelerinden istifade etmek üzerine kuruludur. Ne var ki Taipei tarafından arzu edilen neticelerin kısa vadede elde edilmesi mümkün görülmemektedir. Bu nedenle sorunu zamana yayan Tayvan gelecekte oluşacak yeni durumlardan istifade etmeye çalışacak ve ekonomik gücünü geliştirmek suretiyle uluslararası ortamdaki tanınırlığını artırma gayretini sürdürecektir.

¹¹ Taipei Ekonomik ve Kültür Misyonu, Ankara, Basın Duyurusu No.153 Çin Cumhuriyeti (Tayvan) Hükümeti, BM Katılımına İlişkin 2017 Kampanyasının Ayrıntılarını Açıkladı. Erişim https://www.roc-taiwan.org/tr_tr/post/926.html, (16 Mayıs 2018).

¹² Taipei Ekonomik ve Kültür Misyonu, a.g.e.

KAYNAKÇA

- Blanchfield, Luisa ve Ann Browne, "Marjorie. Membership in the United Nations and Its Specialized Agencies", *Congressional Research Service*, 7-5700.
- Chiang, Y.Frank, "One-China Policy and Taiwan", *Fordham International Law Journal*, Vol. 28, Issue 1.
- DeLisle, Jacques, "Taiwan: Sovereignty and Participation In International Organizations", *Foreign Policy Research Institute E-Notes*, July 2011.
- Hong, Zhaohui ve Sun, Yi, "The Butterfly Effect and The Making of Ping-Pong Diplomacy", *Journal of Contemporary China*, Vo.9, Issue 25.
- Kan, A. S., "China/Taiwan: Evolution of the "One China" Policy-Key Statements From Washington", Beijing, and Taipei, *Congressional Research Service*, 2013.
- Klintworth, Gary, "Tayvan's UN Membership Bid", *The Pacific Review*, Vol. 7 No.3.
- Taipei Ekonomik ve Kültür Misyonu, Ankara, Basın Duyurusu No.153 Çin Cumhuriyeti (Tayvan) Hükümeti, BM Katılımına İlişkin 2017 Kampanyasının Ayrıntılarını Açıkladı. https://www.roc-taiwan.org/tr_tr/post/926.html, Erişim 16 Mayıs 2018.
- Taiwan Today, International Campaign Spotlights Taiwan's Desire to Participate in UN, Erişim <https://taiwantoday.tw/news.php?unit=2,6,10,15,18&post=121351>, Erişim 11 Ağustos 2018.
- UN General Assembly, 1976th Plenary Meeting, Restoration of the lawful rights of the People's Republic of China in the United Nations, Erişim 25 Ekim 1971.

TAIWAN OF VOLUNTEERISM

Keng-Sheng CHOU*

Abstract

Volunteering is an important part of Taiwanese *culture*. Many people visited Taiwan usually experienced a special Taiwanese humanity, and believed that it is the most precious part of Taiwan. This also reflects the belief of Taiwanese culture, that is, helping people brings happiness. Civilian culture is always the main power of volunteering in Taiwan. From good deeds to non-government organizations (NGO) and religious associations, these all demonstrate the energy of Taiwan volunteering culture. Volunteerism gradually became vigorous in Taiwan after democratic reform. In response to the International Association for Volunteer Effort (IAVE) which was held by the United Nation in 2001, Taiwanese government also strongly promoted volunteerism to construct the harmony society and encouraged, especially young students, to participate in domestic and international volunteering. Hence Taiwan has transformed from the recipient country to the donor country, fulfilling the obligation of member of global village and world citizen.

* Associate Professor of Mackay Junior College of Medicine, Nursing, and Management.

台灣志工文化

周耿生

馬偕醫護管理專科學校 副教授

一、前言

志工文化是台灣重要的人文特色之一，許多人來到台灣也常感受到「人情味」是台灣最美麗的風景，這也部分地反映出台灣人的助人精神。民間的助人文化一向是台灣志願服務的主要力量，從個人行善做為，到 NGO 與宗教組織都充分展現出台灣民間的志工服務社會的能量。民主化後的台灣，志工文化更蓬勃發展，2001 年台灣政府也響應聯合國「國際志工年」（International Association for Volunteer Effort, IAVE），大力提倡志願服務，以增進祥和社會的建構，並特別鼓勵青年學生，進行國內及國際的青年志工服務工作。本文擬就台灣助人利他文化的發展，與青年服務學習教育的提倡與落實，來展望台灣公民社會的建構與未來世界公民的形塑與參與。

二、台灣助人文化的歷史發展

人類之間的相互協助行為，在一般社會中都是十分地普遍，持生物演化論觀點的學者，分別從「概括繁衍論」（inclusive fitness theory）或是「社會交換論」（social exchange theory）的觀點來分析，都不約而同的指出利他助人行為具有互惠的功能；¹另外，對於陌生人或明知無償的善行，不求回報的利他行為，同理的不忍看到他人

¹ Daly, M., and M. Wilson (1997) Kinship: The Conceptual Hole in Psychological Studies of Social Cognition and Close Relationships. P265-296 in *Evolutionary Social Psychology*, edited by J. A. Simpson and D. T. Kenrick. Mahwah, NJ: Erlbaum.

受苦為助人行善，也是人類互助行善的重要因素。²台灣人民在歷史發展與社會變遷過程中，形成了特有的志工文化。其中，包含了華人文化中道德觀與慈善觀，並也滲入濃厚宗教因素，並在世界公民的人道關懷普世思惟下，形成當今台灣的志工文化。

台灣社會現今主要的住民，主要來自於中國大陸的漢人移民，經過400年來的歷史發展而建立的移民社會，因此漢民族的儒家、佛教與道教思想，從儒家的獨善其身到兼善天下，佛家、道家的慈悲、善惡因果報應與輪迴觀念，也深深影響著台灣社會的助人慈善行為。因此有學者認為漢人從事慈善事業並非為了讓自己在方志的鄉賢志中留名，而是為了追求自己在宗教上的靈修成就；台灣人強大的行善動力，必然還有深層內化的道德價值和其他文化性的條件。³

此外台灣在歷史上也經歷了西班牙、荷蘭的殖民統治，也帶來西方傳教士所傳播的基督宗教，當時的傳教士們，也常藉由社會福利工作、醫療等人道關懷工作在臺灣傳播福音；基督宗教伴隨著早期臺灣的佛教信仰，同樣護祐著臺灣這片土地的住民。西方基督宗教以其現代化科學文明的優勢，百年來在臺灣就有系統性的在社會關懷、制度改革、文化重視...等各領域上著墨甚深，以擴大福音的傳播與教義的實現。⁴國民政府遷臺後，基督宗教如同佛教，獲得政治上的支持而有

² Batson, C. D. (1991) *The Altruism Question: Toward a Social-Psychological Answer*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

³ 宋光宇(2001)慈善與功德—以世界紅卍字會的「贛賑工作」為例。台灣大學考古人類學刊57:1-34。丁仁傑(1998)文化脈絡中的積功德行為：以台灣佛教慈濟功德會的參與者為例，兼論助人行為的跨文化研究。中央研究院民族學研究所集刊85:113-177。盧蕙馨(2002)慈濟志工行善的人情脈絡。慈濟大學人文社會科學學刊1:31-67。

⁴ 有關基督宗教在社會關懷的理論建構有比較長的文化經營，從16世紀以來基督宗教將社會關懷視為一種天職，並積極配合社會發展推動各種改革計畫，以實踐宗教與倫理的人道主義精神；特別是在1960年代梵二會議後，倡導跟上時代與面向社會，強調教會作為人類社會的生活原則應面向社會與關心社會，這種宗教實踐是持守誠律而來的倫理奉行，是從神學的體驗加強人與社會的生存關係，尊重生命的可貴與社會的公益，可以配合國家的統治權，謀求國民的現世利益。詳參，羅光編著，

穩定的發展；在臺灣解除戒嚴後，多元分立的佛教教團也因社會變遷而有多元樣態的呈現，特別是在入世的社會關懷層面，與基督宗教的具體作為上相互仿效與影響，也成為臺灣社會助人行善風氣的重要推手。台灣社會在各宗教利益眾生的教義指引下，在宣教過程中以道德教化、人心匡正、文化提昇、社會關懷來照顧民眾。

1987年台灣解除戒嚴，政治走向民主自由，台灣各宗教更強烈地投入社會關懷，也興起了許多大型的宗教團體，並各自有其社會關懷的實踐宗旨，以大規模的宗教福利事業與驚人的動員能量，展現出宗教參與現代社會的親近性格，分別在教育、醫療、社會工作、社會運動、媒體傳播、藝術文化、住宿娛樂、環境保護與國際推廣等方面，都有積極的服務作為與建樹。民主化後的台灣，也使各類型的NGO、NPO如雨後春筍般的成立，大量地投入社會志願服務工作，並進一步的與國際志願服務進行了接軌。

聯合國在1985年訂定每年的12月5日為國際志願服務日，並在1997年11月20日第52屆會議中，通過2001年為「國際志工年」(International Year of Volunteers, IYV)。

台灣政府也積極地推動相關的工作，特別是在教育與青年事務上鼓勵青年們走進志工的行列，期望透過實際的生命體驗，做為青年學子成長的另一種教育學習。

台灣政府透過教育部門大力推展中學生與大專學生的「服務學習」教育方案，鼓勵學生在課餘之時能以實際服務社會的行動從「做中學」，在大力推廣青年從事國內服務志工外，也鼓勵青年從事海外志工服務，特別是在教育部青年發展署長期推動青年海外志工服務，並協調整合公私立資源來支持青年從事海外志工服務，以2017年為例，共計補助92個青年團隊，971人次至20個國家進行海外服務。⁵

《天主教義》，(台北：輔仁大學出版社，1955)，頁246。以及，卓新平，《當代西方天主教神學》，(上海：三聯書局，1998)，頁147。

⁵ 教育部青年署官方網站。(https://servicelearning.yda.gov.tw/Myself.php)

三、台灣青年與服務學習

服務學習於 1960 年代，因為美國高等教育以及學生參與社會正義的需求和呼聲日漸殷切，同時配合杜威(Dewey)經驗教育的論述，服務學習因此在 70 年代於許多校園中蓬勃發展，到 1980 年代末期，更在許多深信服務學習具有極大教育潛力的有識之士努力下，美國教育委員會結合了校園盟約(campus compact)的力量，結合 1000 所大學及學院，正式奠定服務學習的理念與做法。1993 年美國柯林頓總統簽署並通過全國社區服務信託法(The National and Community Service Trust Act)，更奠定了服務學習可以永續發展的正當性。⁶

2007 年台灣教育部為落實推動大專校院服務學習，頒布了「大專校院服務學習方案」並編輯「大專校院服務學習課程與活動手冊」，鼓勵大專學校開設服務學習相關正式課程，鼓勵各校透過有系統的設計、規劃、督導、省思及評量，達成設定的學習目標。99 年 10 月 29 日修訂大專校院服務學習方案，鼓勵各大專院校成立服務學習推動單位，規劃服務學習課程，並將原有學生的社團活動及志願服務活動結合相關訓練課程，或將原有課程結合社會服務活動或實習服務活動，積極推展並落實服務學習。以期達到在學生面、學校面及社區三贏的教育策略目標。

此一政策主要在於強調「服務」與「學習」的相互結合，在服務的過程中獲得學習的效果。透過有計畫的社會服務活動與結構化的反思過程，完成服務與學習雙管齊下的需求。並藉由反省與內化思考，以省思所學之價值與可改善之處。透過服務經驗的反省，可以促進服務者的學習與發展，培養助人態度與公民責任。也可透過服務學習與社區產生互惠，共同成長，進而達到社會正義的價值。經驗教育的模式，係透過有計畫的社會服務活動與結構化設計的反思過程，以完成服務的需求，並促進服務者（學生）的學習與發展，並使得包含學生、學校及社區等三端發生改變與進展，服務學習之推動重視多元參與，廣關學校、教師、學生與社區，以及民間組織之交流機會。以創

⁶ 教育部青年署官方網站(<https://servicelearning.yda.gov.tw/Myself.php>).

新原則，透過選擇、轉化與重整方式，以促進學生新思維、新觀念、新行動，增進本身的社會與公民責任、服務技能、個人發展及在真實生活情境的學習能力，強化反思學習能力與批判思考能力。以激發意願與鼓勵分享為主，讓學生、被服務對象或單位、老師一起來分享彼此的學習與成長，藉分享學生肯定自己的參與和貢獻，並激起持續投入服務的決心，分享也可幫助服務機構或被服務人看到自己帶給學生的學習，建立自信心而自己站起來，慶賀並有助於關懷文化的建立。以期達到促進學習，建立價值、多元參與，互惠成長、統整融合，轉化創新、分享成果，持續投入之教育成效。⁷

台灣學者謝智謀也提出 8 項服務學習的衡量指標：根據 National Youth Leadership Council 以及 RMC Research Corporation 研究，這些指標可以增強服務學習的經驗強度，並幫助服務學習計畫的持續性以及永續經營。衡量指標：1.有意義的服務:對服務對象與學習者需有意義。2.方案需與學科學習、能力學習、價值態度品格或生命意涵結合。3.需要過程前、中、後有與服務學習相關議題進行引導反思。4.參與服務學習者可以表達不同想法，彼此相互尊重，在民主過程中彼此尊重。5.提供青年一個在規劃執行與評估階段，他們可以有主要的意見與看法。6.與相關單位有相互利益、合作來提供社區需要。7.過程中隨時用有效的方式監督整個方案過程。8.擁有足夠時間與間次來完成社區需要，以達到預定成效。⁸

此外，在推動青年服務學習過程中，結合社會各方資源共同推動也是另一個重點，以不同於校園組織文化與特性，非政府組織 NGO 則是在利他精神與人道關懷為核心理念，於社會文化脈絡中從事社會服務之工作，除了著重不同地域、族群、習俗與文化外，更有聚焦於世界公民責任、倡議和平祥和與環境的永續責任。

⁷ <教育部服務學習推動方案>。教育部青年署官方網站, <https://servicelearning.yda.gov.tw/lawContent.php?menuID=16&id=633&typeID=0>

⁸ 謝智謀，〈有品質的服務學習指標〉, <http://www.ceag.kh.edu.tw/kmsln/file.php?fid=80783>) .

所以於 21 世紀全球治理的結構下，特別是在國際場域上 NGO 則是台灣青年從事海外志工非常重要的平台，不同於公部（第一部門）、和商業組織（第二部門），第三部門 NGO 就屬於運用志工最頻繁和志工管理經驗累積最豐富的平台，因此學校青年與 NGO 夥伴關係的建立，就成為一項非常好的服務模式，特別是在海外國際服務，更能顯示其中的成效，NGO 所提供的海外服務學習機會，可作為青年服務志工很好的學習典範，不僅可增強海外志工國際知能的深度，並能對發展中社區轉化做出成大的成效。結合 NGO 的豐富第三世界服務經驗與跨文化知能，接納 NGO 的多元觀點和反思，以增強服務學習方案和教學方法的應用，改善學生之學習深度，豐富其國際知能的內涵，拓展其地理區域的認識和體驗，能更有效地裝備學生，來面對新世紀全球化和區域化加速趨勢下的國家處境和國際競合挑戰。⁹

因此，台灣青年在教育部門近年來的大力提倡下，青年從事志願服務已蔚為風潮，不僅在國內社會服務上有所表現，青年投入國際服務特別是在結合 NGO 組織協力運作下，相關成果更是受人矚目，這也包括長期以來一直從事於社會公益活動的國際紅十字會、國際扶輪社、國際青商會、路竹會、台灣健康合作發展組織、台灣口腔照護協會...等 NGO 組織。就台灣教育部青年署的統計資料顯示，2017 年青年從事自願服務工作，共結合了 1351 個 NGO 組織來共同參與；並完成 9320 位青年志工的訓練其成效可見一斑。¹⁰

四、未來與展望

為面對這個持續變遷的全球化時代，世界越來越小，各國互相依存越來越大，也愈來愈複雜的時代，國際志工協會（International Association for Volunteer Effort, IAVE）在2001年荷蘭阿姆斯特丹舉行的第16屆世界志工大會上提出的全球志工宣言指出「志工是公民社會的

⁹ 鄭以萱，〈以非政府組織支援的海外服務學習培育國際化人才〉，《教育資料與研究》第 110 期，45。

¹⁰ 政府資料開放平台（<https://data.gov.tw/datasets/search?q=tid%3A686&order=downloadcount&type=dataset&page=-3>）

基石」，台灣公民社會的形成也因著志工助人利他精神的發揮，對詳和社會的建構有極為重要的助益，這都是在政府部門、民間NGO、宗教團體、慈善組織等團體或個人努力下所建構完成的。面對新世紀的變遷中，台灣以其特有多元、包容的海洋性格，國際志願服務也將成為其善盡世界公民一員的重要項目。

TAYVAN'IN ETNO-DEMOGRAFİK YAPISI

Abdürreşit Celil KARLUK*

GİRİŞ

Tayvan, Doğu Asya'da dört etrafı denizlerle çevrilmiş olan bir ada ülkesidir. Tayvan tarihi hakkında birbirinden farklı görüşler mevcuttur. Çin Halk Cumhuriyetindeki en yaygın ideolojik söylem gereği Tayvan ezelden beri Çin'in ayrılmaz bir parçasıdır (Cui, 2001). Tarihçilerden kimileri Tayvan'ın ancak 1206 yılından sonra Çin'de kurulan bazı imparatorluklar tarafından sahiplenildiği belirtilirse de (Huang, 2003: 258) de adanın 1624 yılında Hollanda tarafından sömürgeleştirilmesiyle büyük devletlerce bilinmeye başladığı genel kabul görmüştür. Bu durum Tayvan'daki resmi yönetimce de benimsenmiştir. Tayvan Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan *"Taiwan, The Republic of China at a Glance, 2017"* eserde şu bilgiler yer almaktadır (2017 :16): *"1500'li yıllarda Tayvan'a uğrayan Avrupalı Tüccarlar tarafından ada "Güzel Ada" anlamını taşıyan "Ilha Formosa" olarak adlandırılmıştır. 1642 yılında Hollanda Doğu Hindistan Şirketi Güneybatı Tayvan'da üs kurarak Çin anakarasından getirdiği Çinli işçilerle pirinç ve şeker ekimi yapmıştır. 1642 yılında İspanyollar Kuzey Tayvan'da üs kurmuş daha sonra 1642 yılında adadan Hollandalıları kovmuştur"*. Tayvan adı Çinli ve Japonlarca ancak 18. Yüzyıllardan sonra yaygın kullanılmaya başlanmıştır (Wang, 1989:44)

Ming hanedanlığını (1368-1644) yıkarak Çin'de imparatorluk kurmuş olan kuzeyli Kavimlerden Mançular, geleneksel Çin sınırlarını olabildiğince genişletmiş, daha önceleri Çin sınırları içinde olmayan başta Türkistan, Tibet topraklarını ve Moğol steplerini Çin sınırlarına dahil etmiştir. Mançu-Qing orduları tarafından yenilgiye uğrayan bir Ming generali olan Koxinga (ÇHC'de Zheng Chenggong-鄭成功) 1662 yılında Tayvan adasına çekilerek buradaki İspanyol sömürgecilerini kovmuş ve kısa ömürlü kendi yönetimini tesis etmiştir (Jones 1999, 4–5). 1683 yılında Koxinga'nın peşini bırakmayan Mançu Qing orduları Tayvan adasını işgal ederek Koxinga yönetimine son

* Prof. Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İTBF Sosyoloji Bölümü.
Ackarluk@ybu.edu.tr

vermiştir. Qing yönetimi genellikle adanın batı ve kuzey sahillerini kontrolünde tutmuştur. Qing İmparatorluğu, 1885 yılına kadar Tayvan adasında kontrol ettikleri bölgeleri Fujian eyaletine bağlayarak idare etmiştir. 1895 yılında Mançu-Qing imparatorluğu Tayvan adasında Çin bürokrasi geleneğine uygun tarzda idari örgütlemesini tamamlamış ve adanın Qing'in bağımsız bir eyaleti olduğunu dünyaya deklare etmiştir (Taiwan, The Republic of China at a Glance, 2017: 17). Tayvan'a genel vali olarak atanan ilk Vali Liu Mingchuan (刘铭传) Taipei'den aday yönetmiştir. Bu tarihten itibaren Çin ankarasından ekonomik veya siyasi nedenlerden ötürü uzaklaşan Çinli göçmenler Tayvan adasına akın etmiştir.

Mançu-Qing imparatorluğu 1895 yılında Japonya ile giriştiği savaşta Japonya'ya yenildi. İki ülke arasında yapılan "Shimonoseki 马关条约" antlaşması gereği Başta Tayvan adası olmak üzere Liaodong Yarımadası ve Pescadores (Penghu 澎湖) adaları Japonya'ya verildi. Buna karşı çıkan Tayvan elitleri Formosa Cumhuriyeti adıyla kendi bağımsızlıklarını ilan ettiler. Uluslararası toplum tarafından tanınamayan Formosa Cumhuriyeti ancak beş ay yaşayabildi ve Japon ordusu tarafından yok edildi. Ada Japon hakimiyetine geçtiği dönemde adada iki milyondan fazla Çinli olduğu tahmin ediliyordu (Wang, 1989 :44).

Japon sömürgesi döneminde (1895-1945) Çin ankarasından adaya yönelen göç tamamen durmuş, ölüm oranlarının düşmesi ile doğal artış sonucunda ada nüfus neredeyse iki kat çoğalarak altı milyona ulaşmıştır (Kublin, 1973: 322). Japon sömürgeciliği döneminde adanın özgün "Tayvan kimliği" şekillenmeye başlamıştır. Çünkü bu dönemde adadaki yerli ve göçmenlere yönelik bir taraftan Japonlaştırma siyaseti güdüldü ise diğer taraftan adada yaşayan Çinliler 1897 yılından itibaren sosyal ve kültürel açıdan ankaradaki soydaşlarından farklılaşmaya başlamıştır (Wang, 1989: 45). İkinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Japonya, Tayvan adasından çekilmek zorunda kaldı. Bu dönemde Çin'de iktidarda olan Milliyetçi Çin Partisi (Guomindang 国民党, yaygın bilinen şekli ile KMT-Kuomintang) yönetimi tarafından Tayvan adası işgal edildi (Jao&McKeever 2006: 131). 1949 yılında Çin genelinde devam eden iç savaşta Çin Komünist Partisine bağlı Çin kurtuluş ordusuna yenilen Çin Cumhuriyeti orduları Tayvan adasına çekilerek Milliyetçi Çin hükümeti yönetimi tarafından 1987 yılına kadar askeri yönetimce yönetilmiştir.

Tayvanlıların KMT yönetimine geçiş sürecinde çok acılı anıları da olmuştur. Örneğin, Tayvanlıların çoğunluğu başlangıçta Japonya'dan kurtulduğuna çok sevindiyse de Çin Cumhuriyetinin adaya hâkim olmasıyla yeni bir sömürgeleştirme sürecine maruz kalmışlardır. Bu süreç adada bir nevi etnik çatışma ve zıtlaşmayı beraberinde getirmiştir (Jao & McKeever 2006: 131). Milliyetçi Çin yöneticileri, Tayvanlıları potansiyel Japon işbirlikçileri olarak gördüğünden, onlara yönelik acımasız sömürge politikalarını uygulamıştır.

(Gold 1986:50). Bu süreçte en derin iz bırakılan olaylardan biri 28 Şubat 1947 tarihinde Milliyetçi yönetiminin adada gerçekleştirdiği unutulmaz katliamdır. Bu katliamda 10 binlerce aydın ve sosyal elitler kıyıya tabi tuttu (Copper 1996:36; Brown 2004: 252).

Ekim 1949 tarihinde Çin Komünist Partisinin Pekin’de Çin Halk Cumhuriyeti’ni (ÇHC) ilan etmesiyle Tayvan’a geçen Milliyetçi Çin yönetimi, adada 1912 yılında kurulmuş olan Çin Cumhuriyeti’nin (ROC, Republic of China) devam ettiğini ilan etmiştir. Ancak Pekin yönetimi, Tayvan’ı ÇHC’nin ayrılmaz bir parçası ve dolayısıyla kendi yönetimi altındaki bir eyalet olarak görmeye, Tayvan üzerinde hak iddiasında bulunmaya devam etmiştir.

Tayvan’da yaşayan çoğunluk ile ÇHC’deki Çinliler arasında dil, tarih ve kültürel özellikleri yönünden ortak yönleri bulunmaktadır. ÇKP yöneticileri genellikle Tayvan halkı ile ortak etnik kökene sahip olduklarını, dolayısıyla aynı çatı altında tek devlet olmaları gerekliliğini iddia ederler. Daha da ileri giderek Tayvan’ı Çin’in ayrılmaz bir parçası olarak gören resmi görüşleri benimsemişlerdir. Tayvanlılar Çinliliği kendilerinin yegâne etnik kimliği olarak özümsemezler, fakat neredeyse nüfusun %98 kendilerini Han Çinlisi olarak görürler (Li, 2003: 230).

Günümüzde Tayvan nüfusunun yaklaşık %80’i kendi ecdadının 200-300 sene öncesinde Çin anakarasından Tayvan’a çeşitli sebeplerle göç eden Çinli göçmenler olduğunu iddia ederler. Yaklaşık %18’i ise ecdadının 1945-1949 yılları arasında Tayvan’a göç eden Çin’in çeşitli bölgelerinde Milliyetçi Çin yönetiminde görev alan memurlar, askerler ve diğer grup insanlardan olduklarını biliyorlar. Tayvanlılar için bu iki kitle çok önemlidir. Geri kalan %2’lik nüfus ise Tayvan’ın en eski yerlilerinin torunlarıdır (Li, 2003: 230).

Tayvan, 1971 yılında Birleşmiş Milletler örgütünden çıkartıldıktan sonra, artan ÇHC baskısına maruz kalmış. Tayvan’ı Çin Cumhuriyeti olarak tanıyan ülkelerin sayısı giderek azalmıştır. Günümüzde sadece belirli sayıda ülke tarafından bağımsız ülke olarak tanınmakla birlikte çoğu ülkeler ile Taybey Ekonomi-Kültür Misyonu adıyla ikili ilişkileri devam ettirmektedir.

Tayvan adasını demir yumruk ile Yöneten Chiang Kaishek’in ölümünden sonra Tayvan daha ılımlı ve çok partili sürece adım atmaya başlamıştır. Özellikle, 1979 yılında patlak veren Kao shiung olayından sonra ada genelinde sivil toplum örgütleri gelişmeye, yerel azınlıkların hak arayışları artmaya başlamıştır. Bu süreç esasında Tayvan’ın demokratikleşme sürecini de hızlandırmıştır. Dört asırdan beri adayı işgal eden, yönetenlerce çeşitli baskı, asimilasyona maruz kalmış olan Tayvan’ın esas yerlileri de hak arayışlarına hız vermiş, Tayvan yerel kimliğini özümsemiş olan Hoklo ve Hakka göçmenleri ÇHC’inin artan tehdidine karşı Tayvan özelinde bağımsızlığı savunmaya başlamıştır. KMT zihniyetinden farklı olan grupların mutlak çoğunluğu 1986

yılında kurulmuş olan adanın ilk muhalefet partisi Demokratik İlerleme Partisinde toplanmışlardır. 1987 yılında neredeyse 40 yıl aralıksız devam eden baskıcı, totaliter, Çin şovenizmini adada baskın kılmaya çalışan sıkı yönetim yasalarının yürürlükten kaldırılmasıyla Tayvan toplumu daha özgürlükçü, çoğulcu yapıda ilerlemeye başlamıştır.

Tayvan, günümüzde 23 milyon nüfusu, çok çeşitli etnik ve dini yapısı ile ekonomik olarak gelişmiş, kentleşme düzeyi yüksek, sürekli demokratikleşen Doğu ve Güney Doğu Asya'nın birçok ülkelerine örnek olabilecek potansiyeli olan bir ülkedir.

Tayvan'ın Etno-Millet Yapısı

Günümüzde Tayvan'da yaşayan nüfusun mutlak çoğunluğunu Çin kökenliler, daha doğrusu günümüzdeki Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içinden son dört asırda çeşitli nedenlerden ötürü göç edenler oluşturmaktadır. Bu iki grubun Çin anakarası ve Tayvan tarihi hakkında birbirinden farklı hafızaları bulunmaktadır. Kendini Tayvanlı olarak gören grubun Hollanda, İspanyol ve Japon sömürgesi geçmişi bulunmakla birlikte hafızalarında Chiang Kaishek ordusu tarafından 28 Şubat 1947 tarihinde Tayvanlılara yönelik gerçekleştirilen katliam canlıdır (Li, 2003: 230). Azınlık konumunda olanlar ise, Çinli göçmenler adaya gelmeden önce binlerce seneden beri Tayvan'da yaşayıp gelen yerlilerdir. Tayvan'da yaşayan Çinli nüfus sosyal ve kültürel olarak üç esas etnik gruptan oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla, Minnan/Holo/Hoklo, Hakka ve Daluren/Mainlander/ÇHC'li (Jao&McKeever 2006: 134). Bundan dolayı Tayvanlılarda etnik mensubiyet karışıklık arz edecektir.



Kaynak: Ministry of Foreign Affairs, Republic of China (Taiwan) Taiwan, The Republic of China at a glance 2017

General Koxinga'nın 1662'de Tayvan adasının işgal ederek kendi yönetimini kurması ve 1683 yılında Mançu-Qing imparatorluğunun adayı işgal etmesiyle birlikte Tayvan adasına yönelen Çinli göçü örgütlü veya örgütsüz bir şekilde gerçekleşmeye başlamıştır. Çinli göçü Tayvan adasında var olan etno-demografik yapının çözülmeye başladığı, Han Çinli kültürünün giderek baskın olduğu yeni bir toplum tipi oluşmaya başlamıştır (Sandel & Liang 2010: 253). Bu yeni toplum tipi bünyesinde farklılıkları nispete barındırabilmiştir. Buna göre günümüz Tayvan toplumunda dört farklı grup hemencecik göze çarpmaktadır. Bunlar dil ve kültür ekseninde, Malayo-Polinezler veya Yerliler, Hakkalar, Daluren¹ (1949'da Çin anakarasından gelenler) ve Tayvanlı Hoklo (Benshengren/本省人) grubundan oluşmaktadır (Rubinstein, 1999).

Bir diğer farklı grup ise yeni göçmenlerdir. Tayvan endüstrisinin hızla gelişmesi, artan işgücü ihtiyacını ortaya çıkartmıştır. Bu ihtiyaçtan dolayı 1980 tarihinden itibaren Tayvan işgücü piyasasında yabancı işgücü artış göstermeye başlamıştır. Özellikle Güneydoğu Asya ülkelerinden gelen mavi yakalı işgücü genellikle fabrika ve imar projelerinde istihdam edilmiştir (Lu, 2000). 1992 ve 2015 arasında, Tayvan'da yaşayan yabancı uyrukluların sayısı 44 bin 400'den 637 bin 800 kişiye sıçramıştır. Ayrıca, Tayvanlı orta ve üst gelirli aileler çocuk bakımı veya yaşlı bakımı için evde konaklayan işçi çalıştırmaya başlamışlardır. 2007 yılına ait rakamlara göre, Tayvan'da yaşayan yabancı uyruklu işgücünün toplam sayısı 320 bin kişiyi bulmuştu (Sandel & Liang 2010: 253).

Yeni göçmenler arasındaki enteresan bir durum ise sayıları yüzbinler ile ifade edilen "yabancı gelinler"dir. Özellikle, 1990'lı yılların ortalarından itibaren Tayvan toplumunda "Dalulu Gelin" ve "Vietnamlı Gelin" reklamları yaygın olarak gözükmeye başlamıştır. Tayvan'ın kırsallarından gelen bazı erkekler ve düşük gelirli kimseler ferdi girişimler veya uluslararası evlendirme şirketleri aracılığı ile bahsi geçen ülke veya bölgelerden gelin ithal etmeye başlamıştır. Tayvan resmi makamlarının verdiği bilgilere göre, 2001-2005 yılları arasında evlilik yapan kadınların toplam sayısı 784,921'dir. Bunun içinde Dalu'dan gelen gelin sayısı 110,445 kişi olup toplamdaki oranı %13.7, Güneydoğu Asyalı kadınların sayısı ise 76,341 kişidir (toplam içindeki oranı

¹ Daluren 大陆人, Çince konuşan Doğu ve Güney Asyalılarda yaygın kullanılan bir kavramdır. Dalu 大陆, sözcük manası olarak "büyük kara, toprak" anlamında olup literatürde genellikle bugünkü Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içindeki Han Çinlilerinin yoğun olarak yaşadığı Çin anakarasına gönderme yapar. Daluren 大陆人, bahsi geçen topraklarda yaşayan Çinlileri kastetmektedir. Tayvan, Hongkong, Makao ve Singapurular nezdinde zaman zaman negative anlamda içermektedir. Yani, henüz çağdaşlaşmamış, kaba ve kırsal kültürü baskın kimselerdir.

%9.8) (Sandel & Liang 2010: 253). 2004-2005 yılları arasında doğmuş bebeklerden %86.9'unun annesi Tayvanlı, diğerlerinin ise ÇHC, Hongkong, Makao ve Güneydoğu Asyalıdır. İşbu grup kadınlar ile çocukları Tayvan aydınları ve medyasının dikkatini çekmiş, Tayvan'ın "Beşinci Etnik Grubu" olarak isimlendirilmiştir. 2007 yılının sonunda yabancı gelinlerin sayısı 390 bin kişiye ulaşmıştır. Yabancı işçilerle ile yabancı gelinlerin toplam sayısı 720 bin kişiye ulaşmış, Tayvan toplam nüfusu içindeki oranı %3 olmuştur (Sandel & Liang 2010: 253). Bir diğer açıdan bakıldığında, bu sayı aslında Tayvan yerlilerinin toplam nüfusunu geçmiştir.

Kasım 2016 itibarıyla, yabancı kökenli Tayvan'daki eşlerin sayısı 520.000'i, bu eşlerden doğma bebeklerin sayısı ise 360.000'i aşmıştır. Yabancı eşlerin yaklaşık 350.000'i ÇHC'li, yaklaşık 140.000'i ise Güneydoğu Asyalılardan oluşmuştur. Diğer ülkelerden gelen yabancı eşlerin oranı düşüktür. Güneydoğu Asyalıların çoğu, Vietnam'dan geliyor (yaklaşık 96.000), bunu Endonezyalılar ve Taylandlılar takip ediyor. Bu yeni göçmen sakinler Tayvan'da kök salmaya başlamış ve Tayvan kültürünü zenginleştirmiştir.

TAYVAN YERLİLERİ

Yerli halk (Indigenous people veya aborigines, 原住民 / Yuanzhumin) olan Güney Ada dilini konuşan (南岛语族 Austronesian-speaking people) Malayo-Polinezya halkları adada binlerce yıldır yaşıyorlar. 12.000 ila 15.000 yıl öncesinden beri adada yaşadıklarına ait arkeolojik kanıtlar vardır. Dilleri Austronesian dil ailesine aittir. Bu dili konuşanlar, göçmenlik tarihi ile tanınmış bir halk olup onlar batıda Madagaskar adasından doğuda Paskalya adasına ve kuzeyde Tayvan'dan güneyde Yeni Zelanda'ya uzanan dünyanın geniş bir bölgesinde bulunan ada veya adacıklarda yaşarlar. Mevcut araştırmalar Güney Ada dilini konuşanların tahmini olarak M.Ö. 4000 yıllardan itibaren okyanus yollarıyla Tayvan'dan diasporaya, 4800 yıllık Tayvan'ın güney adalarına doğru bir göç yolculuğunun yapıldığını göstermektedir (Lin, 1996 : 105). Güney Ada dilleri Tayvan'da 6500 sene öncesinde Neolitik çağlarda gelişmeye başlamış, bu dönemlerden itibaren bu dil bölgedeki ticaret ve etkileşimde *Lingua Franca* işlevi görmeye başlamıştır (Blundell, 2011: 76-77).

Tayvan'da yaşayan yerli topluluklar birbirinden farklı şekillerde ayrılmalarda, Dünyanın değişik bölgelerindeki Austronezyalı topluluklar ile ortak örf-adet ve gelenekleri paylaşmaktadırlar. Adaya yabancı göçmenler özellikle 17. Yüzyıllardan sonra yoğunlaşan Çinli göçmenlerin akın akın gelmesi ve düzlükler ile kıyı bölgeleri işgal etmesinden sonra yerliler dağlık bölgelere çekilmek zorunda kalmışlardır (Cart&Jones 2003: 4). Yüzyıllar boyunca, Çinli göçmenlerden daha uzak bölgelerde yaşayan yerli gruplar

kendi kültürel özelliklerini sürdürmeyi başardysalar, Han Çinlileri ile yakın veya karışık yaşayanlar Han Çinli toplumuna karışmışlardır.

Tayvan Yerlilerinin Çin Literatüründe İsimlendirilme Sorunu

Çinliler çok eskiden beri yazısı olan ve bu yazıyı hiç değiştirmeden günümüze kadar geliştirerek devam ettiren, aynı zamanda çevresindeki farklı halklar, milletler hakkında not tutma kültürü olan bir halklar topluluğudur. Diğer taraftan, klasik Çin düşüncesinde yaygın olan ötekilere bakışın temelindeki zihniyet günümüz deyimini ile bir nevi Çin merkezci olup, ötekiler daima küçmsenmiş veya aşağılayıcı sözcüklerle isimlendirilmiştir (Karluk, 2018). Bu anlayışın Tayvan yerlileri için de tadbik edildiği bilinmektedir.

Tayvan sınırları içinde yaşayan Çinli olmayan yerli halkların Çince kaynaklarda gözükken isimlendirmelerin uzun zaman dilimi içinde değişiklik arz ettiği dikkat çekmiştir. Örneğin, Japon sömürgesi (1895-1945) öncesinde Tumin (土民, Yerli halk)", Fan (番, yabancı, ecnebi), Yi (夷, Barbar), Shengfan (生番, Ham ecnebi, Medenileşmemiş yabancı), Shufan (熟番, Medenileşmeye müsait, Çinlilerle beraber yaşayan Çinlileşmeye başlamış yabancı), Gaoshanfan(高山番, Dağlık ecnebi/yabancı ", "平埔番, Pingfu ecnebisii/yabancısı".

Yukarıda gözükken isimlendirme Çinlilerin geleneksel kültür ve etnik merkezci bakışının ürünüdür. Yani, etkileşime geçtikleri yabancıları Çinli kültürü ile olan mesafesine, özellikle Çin kültürünü özümseme derecesine göre çeşitli isimleri vermiştir. Neredeyse tamamı için ecnebi, yabancı anlamına gelen "Fan" kullanılırken, Çinlilik derecesine göre önüne bazı sıfatlandırmaları yapmıştır. Çin kültüründen uzak olanlara "Ham, olgunlaşmamış, yetersiz anlamı taşıyan" "Sheng" sözcüğünü sıfat olarak kullanmıştır: "Shengfan 生番". Çinlilik düzeyi nispeten yüksek olanlara Pişmiş, olgun anlamını taşıyan "Shu" sıfatını vererek "Shufan 熟番" demiştir(Harrell 2001). Ya da yaşadıkları coğrafi bölgelere göre Dağlı yabancı (Gaoshan fan 高山番), Düzlükte yaşayan yabancı (Pingpu fan 平埔番) şeklinde isimlendirilmiştir.

Japon sömürgesi döneminden itibaren "Fan" isimlendirmesi yerine millet, topluluk anlamına gelen "Zu 族" yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemden itibaren Tayvan ve Çin anakarasındaki Çince kaynaklarda sırası ile şu tarz isimlendirmeler gözükmiştir: Ecnebi/yabancı millet (Fanzu 蕃族), Dağlı millet (Gaoshazu 高砂族); 1949 sonrasında ise Dağlı millet (Gaoshanzu 高山族), Yerli (Tuzhu 土著), Dağ milleti (Shandi minzu 山地民族), Dağlık kardeşler (Shanbao 山胞), azınlık Milletler

(*Shaoshu Minzu* 少数民族), *Etnik Grup* (Zuqun 族群), *Yerli Halklar* (*Yuanzhumin* 原住民), *Yerli Milletler* (*Yuanzhu Minzu* 原住民族) gibi isimlendirme süreci yaşanmıştır(Hao 2004: 124).

Tayvan adasındaki demokratikleşme sürecine paralel olarak farklı görüşler ortaya atılabilmiş, hatta KMT döneminden beri klişeleşmiş bazı durumlar özellikle yerlilere yönelik incitici, dışlayıcı, aşağılayıcı isimlendirmeler sorgulanmaya başlanmıştır. Günümüzde en yaygın olarak kullanılan ise Yerli Halklar (*Yuanzhumin* 原住民) olup Yerli Milletler (*Yuanzhu Minzu* 原住民族) kullanımı ikinci sırada, Azınlık milletler (少数民族) ise üçüncü sırada gelmektedir.

Çin'deki resmi görüşü yansıtan tezlere göre (Hao 2004: 125) Tayvan'ın esas ahali eski çağlarda Çin ana karasından göç edenlerdir. Az bir kısmı ise pasifik adalarından gelen göçmenlerdir. Mançuların döneminde Tayvan adasındaki yerleşik ahali geleneksel Çin hanedanlarının sınır bölgelerdeki Çinli olmayanlara verdiği isimlendirme gereği Shengfan/生番 ve Shufan/熟番 denilmiştir. Shengfan, henüz Çinleşmemiş veya Çin egemenliğini kabul etmemiş olan dağlık bölgelerde yaşayan gayri Çinli aşiretleri; Shufan ise Mançu egemenliğini kabullenmiş, saçlarını keserek, Çin kültürüne itaat eden, vergi ödeyen, düzlüklerde Han Çinlileri ile karışık yaşayarak Çinlilere karışan gayri Çinlileri kast ediyordu (Hao 2004: 125).

Günümüzde, Tayvan yasalarınca resmen tanınan 16 yerli etnik grup vardır. Bunlar, Amis 阿美, Atayal 泰雅, Bunun 布農, Hla'alua 拉阿魯哇, Kanakanavu 卡那卡那富, Kavalan 噶瑪蘭, Paiwan 排灣, Puyuma 卑南, Rukai 魯凱, Saisiyat 賽夏, Sakizaya 撒奇萊雅, Seediq (or Sediq) 賽德克, Thao 邵, Truku 太魯閣, Tsou 鄒, and Yami 雅美 (or Dawu 達悟). Aralık 2015 itibariyle, bu grupların toplam nüfusu yaklaşık 546.700 (kendilerini herhangi bir gruba ait olarak tanımlamamış yaklaşık 14.500 kişi dahil) kişi olup, toplam Tayvan nüfusunun %2.33'ünü oluşturmuştur. En büyük üç grup - Amis, Paiwan ve Atayal - yerli nüfusun %70.98'ini oluşturuyor.

Tablo 1: Han Çinliler Tayvan adasına göç etmeden önceki yerlilerin dağılımı

KAYNAK: Blust, R. (1999). "Subgrouping, circularity and extinction: some issues in Austronesian comparative linguistics" in E. Zeitoun & P.J.K Li (Ed.) Selected papers from the Eighth International Conference on Austronesian Linguistics (pp. 31-94). Taipei: Academia Sinica

Tayvan adasında yaşayan yerli azınlıkların adayı yöneten farklı rejimler özellikle Japon sömürgesi döneminde resmi olarak tanınmaya başladı, KMT yönetimi esnasında ise tamamen asimilasyona tabi tutularak görmezden gelindiği aşağıdaki Tablo 2'den anlaşılmaktadır.

Tablo 2: İlgili Yönetimlerce Resmi Tanınmış Tayvan Yerlileri²

Etnik Adı	Çince Adı	2000 Sayımı	Sayısı (02/2016)	Tanıdığı Tarih	Notlar
Amis (Pangcah)	阿美	148,992	203,740	Japon Sömürge Dönemi	Amis'in anlamı "kuzey"
Atayal (Tayal)	泰雅	91,883	87,156	Japon Sömürge Dönemi	Atayal'ın anlamı "Cesur İnsan"
Bunun	布農	41,038	56,844	Japon Sömürge Dönemi	
Hla'alua	拉阿魯哇	-	294	2014	Orijinal sınıflandırılması "Tsou".
Kanakanavu	卡那卡那富	-	267	2014	Orijinal sınıflandırılması "Tsou"
Kavalan	噶瑪蘭	-	1,416	2002	Bazı Kav'lar "Amis" olarak sınıflandırılmış.
Paiwan	排灣	70,331	97,788	Japon Sömürge Dönemi	
Puyuma	卑南	9,606	13,651	Japon Sömürge Dönemi	
Rukai	魯凱	12,084	12,996	Japon Sömürge Dönemi	
Saisiyat	賽夏	5,311	6,495	Japon Sömürge Dönemi	
Sakizaya	撒奇萊雅	-	863	2007	Japon Sömürge Döneminde "Amis" olarak sınıflandırılmış
Seediq	賽德克	-	9,451	2008	Orijinal sınıflandırılması "Atayal"
Tao (Yami)	達悟	3,872	4,494	Japon Sömürge Dönemi	雅美 (Yämēi) orya da 耶美 (Yémēi) olarak bilinir. Yami'nin anlamı "kişi"
Thao	邵	-	768	2001	Tsou'lardan olup düzlüklerde yaşayan yerliler olması muhtemeldir.
Truku (Taroko)	太魯閣	-	30,382	2004	Orijinal sınıflandırılması "Atayal"
Tsou (Cou)	鄒	6,169	6,647	Japon Sömürge Dönemi	
Others		8,249	14,206		Henüz tanınmamış
Total		397,535	547,465		

Günümüzde Tayvan hükümetine bağlı yerli azınlıkların işlerinden sorumlu Yerli Halklar Konseyi bulunmaktadır.³ İşbu birim tarafından verilen resmi verilere göre yerli halkın etnik gruplara göre nüfus dağılı Tablo 3'te verilmektedir.

² https://www.revolvy.com/main/index.php?s=Demographics+of+Taiwan&item_type=topic, 02.03.2018.

³ Council of Indigenous People Executive Yuan、行政院原住民委员会, <https://www.apc.gov.tw>

Tablo 3: Tayvan Yerlileri ve Nüfusu⁴

Etnik Adı	Toplam Nüfusu	Etnik Adı	Toplam Nüfusu
Amis	177,000	Atayal	81,000
Paiwan	86,000	Bunun	50,000
Rukai	11,600	Truku	24,000
Pinuyumayan	11,000	Sediç	10,000
Tsou	6,500	Saisiyat	5,300
Yami	3,000	Kavalan	1,100
Thao	648	Kanakanavu	520
Hla'alua	400	Sakizaya	335

2009 yılında Tayvan yerlileri UNESCO ve Tayvanlı bilim insanlarınca tehlike altındaki diller listesine alınmıştır. Bu diller genel olarak Sakizaya (撒奇萊雅語), Kavalan (噶瑪蘭語), Thao (邵語), Saaroa (沙阿魯阿鄒語), Kanakanavu (卡那卡那富鄒語), Saisiyat (賽夏語), Teldreka (茂林魯凱語), 萬山魯凱語 ve Thakongadavane (多納魯凱語) olarak 9 çeşit dil yok olma tehlikesindeki diller listesine alınmıştır.⁵

1. Amis Halkı, Hualien'in kuzey kesimindeki Chilai dağının ovalarında ve güneyde Taidong ve Pingdong'un Hengchun Yarımadası gibi dar kıyı düzlükleri ve tepelik araziler üzerinde yaşıyorlar. Mevcut nüfus yaklaşık 208.931 (Şubat, 2018) kişi ve Tayvan'daki en büyük yerli halktır.

Geleneksel sosyal sisteminde Anaerki klan örgütlenme egemen olduğu, erkekler beğenildikten sonra kadınlarla birlikte kadın tarafın evinde yaşadıkları, aile içinde akrabalık ilişkileri ve mal-mülk kadın hane reisi tarafından yönetildiği bir sistemleri vardır. Fakat evlilik ya da servetin tahsisi gibi önemli meselelerde karar verilirken kadın hane reisinin amcası da katılmalıdır.

Aşiret ile ilgili siyasi, hukuki, savaş ve dini konuları ilgilendiren kamu işleri, farklı yaş gruplarından oluşan erkeklerce kurulan bir kurum tarafından ele alınır. Geleneksel ritüelleri içinde aşiretin Hasat Festivali önemlidir. Bu etkinlikte, kabile içindeki erkekliğe giren erkekleri kutlamak ve yeni bir yaş grubuna girmek için yapılan ritüeller önemlidir.

⁴ The Tribes in Taiwan, Council of Indigenous Peoples: <https://www.apc.gov.tw/portal/cateInfo.html?CID=5DD9C4959C302B9FD0636733C6861689>, 23.03.2018.

⁵ Tayvan Yerli Halklar Konseyi ağ sayfasında yerliler ile ilgili olarak resmi bilgiler verilmektedir (bakınız: <https://www.apc.gov.tw/portal/cateInfo.html?CID=8F19BF08AE220D65>, 20.03.2018).

Amis halkı aslında çok tanrıya inanan bir halktır, her türlü faaliyette ve hastalıkta özel tanrılar vardı, her bir tanrı sabit bir pozisyondaydı. Kawas en temel kavram idi. Tanrı'nın dualarına, şeytanlarına, atalarına ait ruhlara, hayvan ve bitkilerin ruhlarına ve insanların ruhlarına atıfta bulunmak için kullanılan çok karmaşık bir kavramdır. Günümüzde Amis halkı genel olarak Hristiyanlığı benimsemiş olmakla birlikte Japon ve Çin'den gelen inançlar da belirli düzeyde mevcuttur.

2. Atayal kabilesi, Tayvan'ın kuzeyindeki merkezi dağlık bölgelerde, özellikle Kuzeyde Puli'den Hualien'e kadar olan kesimlerde yaşamaktadır. Toplam nüfusu yaklaşık 89,823 (Şubat 2018) kişidir.

Geleneksel tarım ve avcılık yaygın yaşam tarzıdır. Çeşitli desen ve tasarımları içeren karmaşık kumaş dokuma becerilerini geliştirmişlerdir. Atayal halkına göre, kırmızı kanın sembolüdür, yaşamın canlılığını temsil eder ve kötü ruhlardan korur, bundan dolayı kırmızı kıyafetler onlar tarafından tercih edilir.

Yüz dövmeleeri Atayal halkının uzun süredir devam eden geleneklerindedir. Atalara tapma onların önemli örgütlü sosyal faaliyetlerinden biridir. İbadet törenleri büyük dini törenlerden oluşturur. Müzik dinleme ve Gan ağız telleri ile çalınan müzik eşliğindeki dansları Atayal halkının önemli eğlencesidir.

3. Paiwan Halkı, güney merkez sıradağlarının her iki tarafında dağılmıştır. Onlar kuzeyde Dawu dağından, güneyden Hengchun'a, batısında Fangliiao ve Taitung ilçesinin Taimali'ye kadar uzanmaktadır. Toplam nüfusu 100,437 (Şubat 2018) kişidir.

Her kabilenin soylular sınıfının reisleri aynı zamanda politik, askeri hatta dini lideridir. Her aşiret birer bağımsız ve özerk birim olarak kabul edilir.

Paiwan halkının nüfusu nispeten çok olduğundan aile kan bağı ilişkileri yaygındır. Akrabalar arasındaki dayanışma soylular aileleri arasında da yaygındır. Bazı bölgelerde birkaç soylu reisi çok daha geniş aşiretleri, hatta topluluk birliklerini yönetmektedir.

Renkli camlı boncuklar, demir kaplar ve gümüş takılar oldukça değerlidir. Yüz basamaklı yılan ve çömlek, tencere ve çatı kırımları üzerindeki insan kafası tasarımları, soylu ailenin üstün statüsünü sembolize eder.

4. Bunun Halkı, Nantou İlçesinin yanı sıra Taitung İlçesine bağlı Haiduang Kasabası, Kaohsiung İlçesinin Namasia Kasabası çevresinde yaygın olarak dağılmıştır. Bununlar Tayvan'ın orta kesimindeki rakim 1000-2000 metre yükseklikteki dağlık alanlara dağılmıştır.

Toplamda yaklaşık 58,254 (Şubat 2018) nüfusa sahipler. Toplum esas olarak ataerkil sosyal yapı tarafından korunur. Aile üyeleri aile içi kan bağı olmayan bireyleri içerebilir.

Törenler darı dikimi, ayıklama ve hasata göre programlanır. “Darı Hasatı için Dua” anlamına gelen "Pasibutbut", en meşhur türküsüdür. Hasat döneminde Bununlar tarafından söylenen muhteşem sekiz parçalı bir armonidir.

"Malahtangia", Bunun erkeklerinin ergenlik törenlerindeki ritüellerinin en önemlisi olarak kabul edilir.

5. Tsou Halkı, Mutlak çoğunluğu Chiayi (嘉義) İlçesinin Alishan (阿里山) Kasabasında, Nantou (南投) İlçesindeki Sinyi (信義) Kasabasında ve Kaohsiung İlçesinin Taoyuan ve Namasia kasabalarında yaşamakta olup toplam nüfusu 6,639 (Şubat 2018) kişi civarındadır.

Tsou'ları sosyal ve politik örgütlenmesinde sıkı ataerkil yapı ile iyi organize edilmiş küçük ve büyük klanlar vardır. Kabile işlerini erkekler “Kuba” denilen yerden yürütür. Kuba aynı zamanda erkekler evlenmeden önce çeşitli eğitimleri gördüğü yerdir. Kadınlar "Kuba" dan uzak durmalıdırlar. "Mayasvi", Savaş ritüeli ve atalar ruhu ibadeti gibi esas dini törenleridir. “Kuba” ile devam ettirilen etkinlikler kutsal ağacın budanıp düzeltilmesi, atalar ruhunun ağırlamak, ruhları eğlendirmek ve görmek, şarkı söyleme, ritim müziği ve dans ile detaylandırmaktır.

6. Rukai Halkı, Kaohsiung İlçesinin Maulin kasabası, Pingtung İlçesine bağlı Wutai Kasabası ve Taitung İlçesine bağlı Donghsing Kasabası çevresinde yaşıyorlar. Toplam nüfus 13,301 (Şubat 2018).

Geleneksel sosyal yapı iki hiyerarşi sistemine ayrılır- soylular ve ortaklar. Soyluların Rukai mitolojisinde kan bağı üstünlüğü tarafından sağlanan ayrıcalıkları vardır. Ayrıca toprak sahipliği ve diğer ekonomik ayrıcalıklara sahiptirler. Sıradan insanlar bireysel yeteneklerini geliştirmek, hasat üretimini artırmak ve aynı zamanda evlilik yoluyla sosyal statülerini yükseltebilirler. Aile mülkiyet miras işlerinde ailenin en büyük oğlu esas alınır.

Geleneksel inançlarında atalar ruhu inancı yaygındır. Klan ailesinin kökeni ile ilgili efsanelerdeki yüz başlı yılan Rukai halkının en önemli saygı gösterdiği ayın objesidir.

7. Pinuyumayan Halkı, Taitung Vadisi'nin güney kesiminde yer alan bölgelerde yaşarlar. Günümüzde, toplam nüfusu yaklaşık 14.084 (Şubat 2018) kişidir. Pinuyumayan halkı kendi içinden 8 farklı aşiretlerden oluşmaktadır.

Bu aşiretlerin kökeni hakkındaki rivayetlerin bir birinden farklı olmasından ötürü iki büyük gruba ayrılırlar: "Bambudan türedik"lerine inanan Beinan (卑南) grubu ve "Taştan türedikleri"ne inana Zhiben (知本) grubudur.

Geleneksel sosyal örgütlenmesi iki sistem tarafından korunmuştur: biri en büyük kızı tarafından mirasa sahip olunan aile sistemi, diğeri ise erkeklerin farklı yaş grupları tarafından düzenlenen sistem.

"Trakuban" erkekler için politik merkez ve eğitim merkezidir. Erkek evlenmeden önce, toplumunu savunmak için savaş eğitimi alıyor, yaş gruplarına göre sınıflandırmaya tabi tutuluyorlar. Pinuyumayan halkının geleneksel dinleri çok yaygındır, hala köylerde geleneksel inançları yaşatan din adamları ve bulunmaktadır.

8. Saisiyat Halkı, Çoğunluğu Miaoli İlçesine bağlı Wufong köyünde ve Hsinchu İlçesindeki Nanjuang ve Shitan Köylerinde yaşıyor. Kendi içinden kuzey ve güney olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Kuzey Saisiyatlar, Hsinchu İlçesi'ndeki Wufeng Kasabası'nda yaşıyorlar, Güney Saisiyatlar ise Miaoli İlçesindeki Nanzhuang ve Shitan köylerinde yaşıyor. Günümüzde toplam nüfusları 6,597 (Şubat 2018) kişidir.

Sosyal örgütlenmeleri ağırlıklı olarak ataerkil yapı tarafından sürdürülür. Geleneksel olarak, her klanın totemleri veya sembolleri vardır. Mançu-Qing işgali döneminde Çince soyadı almaya başlamış olup genellikle totemlerinin Çincesi olan "Feng/风-Rüzgar", "Ri/日-Güneş", Xia/夏-Yaz" sözcüklerden soyadı seçmişlerdir.

En önemli geleneksel etkinlik "Pas-taai" olarak adlandırılan cüce ruhların anılmasıdır. Onların geleneksel türküleri ve danslarının merkezinde de vardır. Atayal ile yakın komşuluklarından dolayı maddi kültürü daha fazla etkilenmiştir. Yaşlılar saygı göstermek önemli davranışlardandır. Yüzlerine dövme yaparlar, kadınların alınına, erkeklerin çenesine ve göğsüne dövme yapılıdır.

9. Yami Halkı, Tayvan adasının güney doğusunda bulunan Orkide adasında yaşarlar. Tayvan'daki okyanus kültürünü yaşatan tek kabiledir. Toplam nüfusu 4.598 (Şubat 2018) kişi olup adadaki 6 köye dağılmışlardır.

Adada izole yaşam sürdürdüklerinden dolayı kültürleri hala nispeten bozulmamış haldedir. Yamilerde liderlik benzeri sistem yoktur, fakat aile büküklerinin sözü dinlenir. Anlaşmazlıklar meydana geldiğinde, klan aileleri ve akrabaları bir anlaşmaya varmak için bir araya gelirler. Sosyal işler, hanenin

erkek yöneticileri ile toplumun balıkçılık grupları tarafından yönetilir. Geleneksel Yami toplumunda üç büyük dayanışma grubu vardır: balıkçılar, darı ekincileri ve sulama grupları.

Sanat ve kültürel çalışmaları arasında ahşap oyma tekneler, gümüş kaplar, çömlekçilik ve çamur bebek yapma yaygındır.

10. Thao Halkı, Nantou ilçesindeki Yuchih Kasabası ve Shueili Kasabasında yaşıyorlar. Toplam nüfusu 779 (Şubat 2018) kişi olup atalarının beyaz geyik peşinde koşarken Sun Moon Gölü (日月潭) çevresine yerleştiklerine inanırlar.

Thao halkı ataerkil bir toplum görünümündeler, Han Çinli kültüründen derinden etkilenmişler, ancak yine de kendilerine özgü bazı kültürel unsurlarını canlı tutmaktadırlar. "Ulalaluan" adında ecdat ruhunun bulunduğu inanılan bir sepet her evin duvarına asılıyor. Bu alışkanlık başka Tayvan yerlilerinde gözükmez.

Kabile şefi, topluluğun törenlerine ilişkin ana karar verici ve aynı zamanda sosyal meselelere de başkanlık ediyor. Kabile şefliği atadan genellikle en büyük oğluna geçer.

11. Kavalan Halkı, Geçmişte Yilan'da (宜蘭) yaşıyordu. Günümüzde ise Hualien ve Taitung'da yaşıyorlar. Toplam nüfusu 1,461 (Şubat 2018) kişidir.

Kavalanlar, her yaratığın kendi ruhuna sahip olduğuna inanırlar, bundan dolayı kabile kendi özgü özel ritüelleri ve şifa törenini geliştirmiştir. İyileştirme töreninde, kadın şaman tanrılara ibadet etmek için şarap sunar ve sonra hastalığın iyileşmesi için atalarının ruhlarına dua ederler. Şifa töreni ritüelleri sırasında, kadın şaman özel şifa türküsü söyler.

12. Truku Halkı, Toplam nüfusları 31,412 kişi (Şubat 2018) olup Trukuların atalarının üç-dört yüz yıl önce bugünkü Nantou İlçesinden ayrılarak günümüzde bulunduğu bölgeye göç ettiği bilinir. Muhtemel savaşlar eya istilalardan kaçarak doğal engelleri ve Tayvan'ın Merkez Sıradağlarına tırmanmış Liwu Nehri Vadisi boyunca doğuya göç etmişlerdir. Yüzlerce yıl boyunca, Truku halkı kendi özel kültürünü geliştirmiş, Japon ordusuna karşı uzun bir süre savaşmış ve kendi kimliğini koruyarak bugünlere ulaşmak için çok fazla beden ödemiş bir halktır. Trukular günümüzde yoğun olarak Hualien İlçesinin Xiulin Köyü, Wanrong Köyü ve azınlık olarak Zhuoxi Köyünde yaşıyorlar.

Truku halkı avlanma, dokuma ve örme konusunda çok iyidirler. Halen geleneksel bıçak yapım tekniklerini ve şaman sihirlerini günümüze kadar sürdürüyorlar. Her yıl atalar ruhuyla ilgili ayinlerine devam etmektedirler.

13. Sakizaya Halkı, Hualien'in Chilai ovasında yaşıyor. Sakizayaların toplam nüfusu 925 (Şubat 2018) kişi civarındadır. Geleneksel yaşam tarzı genellikle balıkçılık ve avcılıktır. Bölgeye göçmen veya istilacı milletlerin gelmesiyle birlikte ya iç kesimlere taşınmışlar ya da Çinliler ile kaynaşmaya başlamışlardır. Sosyal organizasyon büyük ölçüde anaerkil sisteme dayanır. Evlilik yapan erkek, eşinin evine taşınmalıdır. "Miamaivaki" töreni, yaşlıların gençlerin ergenliğe kavuştuğunu kutlayan önemli bir törendir.

14. Sediğ Halkı, Şubat 2018 itibariyle Sediğların toplam nüfusu 9,962 kişidir. Sediğlar kendi tarihsel yurtlarının Truan bölgesi olduğuna inanırlar. Buralar günümüzdeki Ren'ai ve Chunyang kaplıcalarının bulunduğu bölgelerdir. Genel olarak orta ve doğu Tayvan bölgelerinde, kuzeydeki Atayal ile Güney'deki Bunun halkı arasındaki bölgelerde faaliyet göstermişlerdir. Daha sonraki sürekli göçlerde, iki büyük yerleşim yeri oluşturuldu, Merkezi Sıradağları sınır olmak üzere Doğu ve Batı Sediğlara ayrılmıştır. Doğu Sediğlar Hualien İlçesinin Xiulin Köyü, Wanrong Köyü ve Zhuoxi Köyüne dağılmıştır. Batı Sediğlar, Nantou İlçesinin Renai Köyü ile Zhuoshui Nehrinin üst tarafındaki yedi köye dağılmıştır.

Eşsiz gelenekleri ve geleneksel ritüelleri vardır. Utux adı verilen bir çeşit hayat görüşleri vardır. Buna bağlı olarak geliştirdikleri gaya/waya adı verilen sistemli yaşam kuralları ve farklı kültürel tarzlar geliştirmiştir. Örneğin: dövme, avcılık, dokuma, müzik, dil, türküler ve dans. Sediğlar Sisin adını verdikleri kuşu kutsal bir kuş olarak görürler. Sediğ halkı avlanmaya çıktığında veya evliliklerde Sisin kuşunun çıkarttığı seslere göre karar alırlar.

15. Hla'alua Halkı, dört gruptan oluşmaktadır: Paiciana, Talicia, Viranganu ve Hlihlara. Genellikle Kaohsiung Şehri'nin Taoyuan Bölgesi Gaozhongli ve Taoyuanli ile Naramaxia Bölgesi'nin Mayari'de yaşıyorlar. Toplam nüfusu 395 (Şubat 2018) kişidir. Bir Hla'alua efsanesinin değişik bir versiyonuna göre, Hla'alua halkının asıl yerleşim yeri, küçük boylu insanlarla birlikte yaşadıkları doğudaki "hlasunga" idi.

16. Kanakanavu Halkı, Mayıs 2014 itibarıyla Kanakanavuların toplam sayısı yaklaşık 520 kişi iken Şubat 2018 tarihinde bu sayı 330 kişiye inmiştir. Kanakanavular, Kaohsiung şehrinin Namasia Bölgesi ile Nanzixian nehrinin iki kıyısında yoğun olarak yaşarlar. Günümüzde çoğu Kanakanavular, Kaohsiung Şehri Namasia bölgesindeki Manga ve Takanua köyünde yaşamaktadırlar. Kanakanavu toplumu ataerkildir. En önemli festivaller sırasında, Kanakanavu halkı, Darıyı günlük besinler olarak tüketmeleri için "Kanaira"ya minnettarlığını ifade ederler.

TAYVAN YERLİLERİNİN KULLANDIKLARI YAZI SİSTEMLERİ

Dilbilimci Li Rengui (李壬癸) Tayvan Yerlilerinin bugüne kadar 5 çeşit alfabe kullandıklarını belirtir (Li, 2007:16):

1. Romalı karakterler: 17. yüzyılda, Hollandalı misyonerler Siraya ve Favorlang aşiretleri arasında sözleşme belgelerini bu yazı sistemi ile yapmışlardır.
2. Çince karakterler: 17 ile 19. yüzyılda, Qing Hanedanlığının ilgili yöneticileri bazı etnik grupların diline ait kelimeleri Çince aracılığı ile kaydetmişlerdi.
3. Katakana: Japon döneminde Japon polis, etnograf, dilbilimci ve uygulayıcılar, yerli aşiretlerin kelime ve konuşma dahil olmak üzere etnik dil bilgilerini kaydetmişlerdir.
4. Fonetik semboller: Savaşın sonra, KMT hükümeti Romalı karakterlerin kullanımını yasakladığı için, kilise üyeleri ayetleri ve Kutsal Kitabı bu semboller ile çevirmiş veya yazmışlardır.
5. Uluslararası Fonetik Alfabe: Dilbilimci sözlük, deyim sözlüğü derlemek için kullanmışlardır.

Yukarıda bahsi geçen "Çince Karakterler" Qing Hanedanlığı döneminde, özellikle Göçmen Çinliler ile iç içe veya Çinliler ile etkileşimde bulunan yerel halkın yerel bilgilerini veya türkülerini kayda geçirmek için kullandığı Çin kökenli yazı sistemidir. "Uluslararası Fonetik Alfabe", bilindiği gibi genellikle dilbilimciler tarafından daha çok akademik çalışmalarda kullanılan ve genellikle sözlüklerde bulunan bir tür transkripsiyon sembolüdür. Derlemlerde fonetik bir sembol olarak kullanıldığı için yaygın kullanılan yazı olarak değerlendirilemez. Yerel halk açısından bakıldığında, bunların hiçbiri etnik dilleri yazmak için kullanılan yazı sistemleri değildir. Bu nedenle, Tayvan'ın yerli halkları tarafından benimsenen yazı sistemi, tarihsel bağlamda diğer üç yazı sistemidir (Li 2013: 7-8): (1) Kana sistemi, (2) Fonetik sistem ve (3) Roma sistemi.

Yerliler arasında en çok beğenilen ve yaygınlaşan Roma yazısı olmuştur. 1990'lı yıllardan sonra devletin desteği ile daha sistematikleşmiştir. Bu bağlamda çeşitli deneme, tartışma ve istişareler sonucunda 15 Aralık 2015 tarihinde Tayvan Eğitim Bakanlığı ile CİP Yerel Halklar Konseyi) iş birliğinde Tayvan Yerlilerinin Dilleri İçin Alfabe Sistemi kabul edilmiş oldu (Li 2013: 23). Bunda büyük ihtimalle yerlilerin Hristiyanlığı seçmeleri ve dinden dolayı Batı kültürü tarafından etkilenmiş olabilirler.

Han Çinlileri

Günümüz Tayvan adasında hâkim grup konumunda olanlar ise Han Çinlileridir. Çinlilerin ataları, Çin anakarasındaki Ming sülalesinin (1368-1644) yıkılması ve Mançu Qing Sülalesinin (1644-1911) kurulması sürecindeki savaş ve karışıklık dönemlerinde, Güneydoğu Çin karasından adaya sığınan sığınmacı göçmenler ve daha sonra adanın Mançu-Qing imparatorluğunca ilhak edilmesiyle adaya göç edenlerden oluşmaktadır. Bu sığınmacıların mutlak çoğunluğu günümüzdeki ÇHC'ye bağlı Fujian eyaletinin güneyindeki Holo (河洛) bölgesinden göç etmişlerdir. Kendilerine Holo'lu anlamına gelen 河洛人 demektedirler. Bunlardan başka, Guangdong eyaletinden gelen önemli sayıda Hakka (客家人) topluluğu da bulunmaktadır.

Hololar veya Hoklolar Tayvan adasının kıyı bölgeleri ile iç düzlüklerine dağılmıştır. Hakkalar ise engebeli bölgelere yerleşmiştir. Bu gruplar arasındaki kaynaklar üzerindeki çatışmalar, karşılıklı grup kimliklerini pekiştirirken bazı toplulukların özellikle Tayvan yerlilerinin yer değiştirmesi durumunu ortaya çıkartmış ve zaman geçtikçe değişen derecelerde karışık evlilikler ve asimilasyonlar gerçekleşmiştir.

Holo veya Hoklolar

Hololar, Tayvan'daki en büyük etnik grup olarak kabul edilmektedir. Tayvan nüfusunun yaklaşık yüzde 70'ini oluşturmaktadır (Lee 2012: 29). Qing Hanedanlığı döneminde (1644-1912), Çin anakarasından gelen çok sayıda Holo erkeğinin Tayvan'ın asıl yerlisi olan Austronesian kadınları ile evlilik kurduğu tahmin edilir. Bu nedenle, Tayvan'da kendilerini Han Çinlisi olarak gören birçok kişilerin yerli halklardan ataları vardır. Austronesian ve Japon etkileriyle (Tayvan adası 1895-1945'e kadar Japon yönetiminde idi) Tayvan'daki Holo kültürü, Çin anakarasından oldukça farklılaşmış, hatta bazı alanlarda tamamen kopmuştur.

Hakka

Tayvan'daki Han nüfusunun yaklaşık beşte birini oluşturan Hakkalar (Lee 2012: 29), adaya yönelen istikrarlı ve uzun süren göç geçmişine sahiptir. Bu nedenle Hakka, Çincedeki söylenişi olan "客家人"nin kelime anlamıyla "*Misafir Aileler*" anlamına gelir. Onlar için, gayretli, tutumlu, israftan kaçınan halk oldukları söylenir. Komunal ruhlu olarak da bilinen Hakkalar, günümüzde Tayvan'ın Taoyuan, Xinzhu, Miaoli, Taichung, Kaohsiung, Pingtung, Hualien ve Taitung bölgelerinde yaşarlar.

Dalulular

Çin'de devam eden iç savaş ve KMT hükümetinin 1949'da Tayvan'a taşınması sonucunda, Çin anakarasından 1945'ten 1953'e kadar 1,2 milyon insanın akınına neden oldu. Çoğunluğu asker, memur ve öğretmenlerden oluşuyordu. Daha önceki göçmenlerden farklı olarak, bu insanlar anakaradaki tüm bölgelerden geldiler ve yalnızca Han Çinlileri değil, İç Moğolistan, Tibet ve güneybatı Çin'den gelen Çinli olmayan milliyet mensupları da vardı.

DİNİ İNANÇ

Tayvan adasının yerlilerinin istilacı göçmenler gelmeden önce kendilerine özgün çok çeşitli inanç sistemleri olduğu bilinmektedir. Adaya gelen göçmenler veya istilacı güçler kendi inançlarını ve kültürlerin adaya taşımakla birlikte yerlilere de zaman zaman empoze etmişlerdir.

Tayvan'daki dini yapının tarihsel geçmişine baktığımızda yerli halkın animistik inançları hariç diğer dinler adaya gelen yabancılar ile birlikte gelmiştir. Örneğin Budizm inancı Çin anakarasından gelen Çinli göçmenler ile adaya yerleştiyse, Katolik ve Hristiyan inançları Batılı misyonerler ile birlikte adaya gelmiştir (Chen 1999: 48). Koxinga ve Mançu-Qing döneminde 1626-1895), mahalli veya bölgesel halk inançlarının misyonerlik derecesinde yaygınlaştırılması mümkün değildi. Bu dönemlerde Budist rahiplerin sayısı çok az olması ve dini bilgilerinin çok yetersizliğinden dolayı geniş ölçekli dini faaliyetler yoktu. Sadece takva Budistler bireysel olarak din öğretme veya yayma girişimlerinde bulunmuşlardır (Kan 1999: 209) Daha aktif ve görünür misyonerlik faaliyeti Avrupalı (İspanyol ve Hollanda) ve Asyalı (Japonya) sömürgeciliği dönemlerinde vuku olmuştur. Batılı ve Japon misyonerler askeri güçle Tayvan adasının kontrol edilmesi sonrasında sahneye çıktılar ve sömürgeci güçler himayesinde dini hegemonyasını kurmuş oldular (Shen 2013: 193).

Katolik Kilisesinin Tayvan adasına 1626 dolayında geldiği tahmin edilir. İspanyol Katolik Kilisesi'ne bağlı Dominican misyonerlerinin Kuzey Tayvan'da faaliyet göstermesi ile başlamıştır. Bu yıllarda adanın neredeyse tamamı yerlilerden oluştuğu için onların hedef kitlesi yerli halk olmuştur. İspanyollardan sonra adaya ulaşan Hollandalılar güney Tayvan'ı işgal etmiş ve burada adına Reneuza dedikleri politik ve idari merkezi inşa etmişlerdir. Hollanda Doğu Hindistan Şirketi, 1627 yılından itibaren Hristiyan misyonerleri kontrol ettikleri bölgelerdeki yerli halkı ekonomik olarak sömürmekle birlikte Hristiyanlaştırma yoluna da gitmiştir (Cai 2000: 33-34). Doğu Hindistan şirketi tarafından istihdam edilen din adamları, kilise ile şirket arasında çok yönlü mar-

jinal rolleri vardır: Askerler arasında misyonerlik, yerliler arasında misyonerlik görevlerine ek olarak, genellikle çevirmenlik, vergi memurluğu ve hakimlik gibi görevleri de üstlenmişlerdir.

Avrupalıların ilk misyonerlik deneyimi Koxinga'ın Tayvan adasına sığınması ve Avrupalıları adadan kovmasıyla sonlanmış oldu. Fakat Dominican misyonerleri sürekli adaya dönmek için fırsat kollamıştır. İki asır sonrasında 1858 yılında imzalanan Tianjin Antlaşması sonrasında misyonerlerin adaya girmesi ve faaliyet göstermesi mümkün olmuştur. Presbiteryen Kilisesi de bu dönemlerde adaya geldi ve misyonerler "Tıbbi vaaz" yöntemini kullandılar. Yani diş çekme, çeşitli hastalıkları tedavi etmek gibi hizmetleri vermek surety ile kent sakinlerini ve sivil halka Hristiyanlığı yaymaya çalıştılar. Batılı misyonerler ayrıca kapalı ya da açık mekanlarda vaazlar vermekle birlikte yerel dilleri de öğrenerek Hristiyanlığı yerel dil ile anlatmaya çalıştılar (Wu, 2006). Ayrıca, Hoklolara yönelik çalışmalarını yaygınlaştırdılar.

Japon Sömürgesi sürecinde (1895-1945) Avrupalı misyonerler adadan kovulmuş ya da faaliyetleri sınırlandırılmış fakat Japon Budizm'inin yaygınlaştırılması için yönetim büyük çaba sarf etmiştir. KMT adaya yerleştikten sonra ise Japon tesirini silmek adına adada Çin'den getirdikleri Çin Budizm'inin yayılması için devletin aygıtlarını kullanmış oldular. Diğer taraftan Konfüçyanizm ve Tao'izm de KMT yönetiminden destek alarak adada yaygınlaşmaya başladığı söylenebilir (Shen 2013: 195-196).

Günümüz Tayvan toplumunda Tayvanlıların dini inanç özgürlüğü anayasal güvence altında olduğu söylenebilir. Mevcut inanç sistemine baktığımızda devlet tarafından resmen tanınmış olan 26 çeşit din veya kiliseler vardır. Yani insanlar istediği dinleri takip etmekte özgürdürler. Resmi istatistiklere göre, Tayvanlıların%35,1'i Budist'tir, Taoizm veya Tao inancına sahip olanların oranları %33 olup Hristiyan dinine inananlar toplam nüfusunda %3,9'unu teşkil etmektedir. Yerli nüfusun çoğunluğu (yaklaşık 551,000 kişi) Protestant veya Roma Katolik inancındadır⁶. Bununla birlikte Tayvanlıların yaklaşık %18,7'si dinsizdir. Nüfusun %3,5'lik bir dilimi ise Yiguandao inancına sahiptir.

Adada çok az sayıda olsa da bir Müslüman nüfus bulunmaktadır. İslam dinine İnananların sayısı 58 bin kişi ve ülke toplam nüfusundaki oran 0,3% olup 7 adet Cami/Mescidi bulunmaktadır. Tayvan'da toplam 33,223 ibadet yeri bulunmaktadır.

⁶ International Religious Freedom Report for 2016: Taiwan Part, <https://www.ait.org.tw/taiwan-2016-international-religious-freedom-report/> , 25.04.2018.

DEMOGRAFİK YAPI

Yukarıda üzerinde durulduğu üzere, Tayvan nüfusu mutlak çoğunluğu Çinli göçmenler olmak üzere yerliler ve son yıllardaki işgücü ihtiyacından dolayı adaya yerleşmekte olan yeni göçmenlerden oluşmaktadır. Günümüzde Tayvan resmi verilerine göre, Tayvan nüfusu 50 yıllık Japon sömürgesi döneminde (1905 yılında 3,12 milyon iken 1945 yılında 6,09 milyon) sadece iki kat büyümüş iken adanın KMT yönetimi tarafından devralındığı 70 yıllık süreçte neredeyse 4 kat büyüyerek 2015 yılında 23,49 milyona ulaşmıştır⁷. Nüfusun 1960 sonrası yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4: Tayvan Nüfusunda Genel Görünüm

Yıl Sonu	Nüfus (1,000 kişi)						Cinsiyet Oranı (Kadın=100)
	Toplam	Cinsiyete göre		Yaş grubu			
		Erkek	Kadın	0-14	5-64	65+	
1961	11 149	5 715	5 434	5 112	5 759	278	105,2
1971	14 995	7 895	7 100	5 805	8 736	454	111,2
1981	18 194	9 480	8 714	5 754	11 637	803	108,8
1991	20 606	10 640	9 966	5 427	13 833	1 345	106,8
2001	22 406	11 442	10 964	4 662	15 770	1 973	104,4
2007	22 958	11 609	11 350	4 031	16 585	2 343	102,3
2008	23 037	11 626	11 411	3 905	16 730	2 402	101,9
2009	23 120	11 637	11 483	3 778	16 884	2 458	101,3
2013	23 374	11 685	11 689	3 347	17 333	2 694	100,0
2014	23 434	11 698	11 736	3 277	17 348	2 809	99,7
2015	23 492	11 712	11 780	3 188	17 366	2 939	99,4
2016	23 540	11 719	11 821	3 142	17 292	3 106	99,1

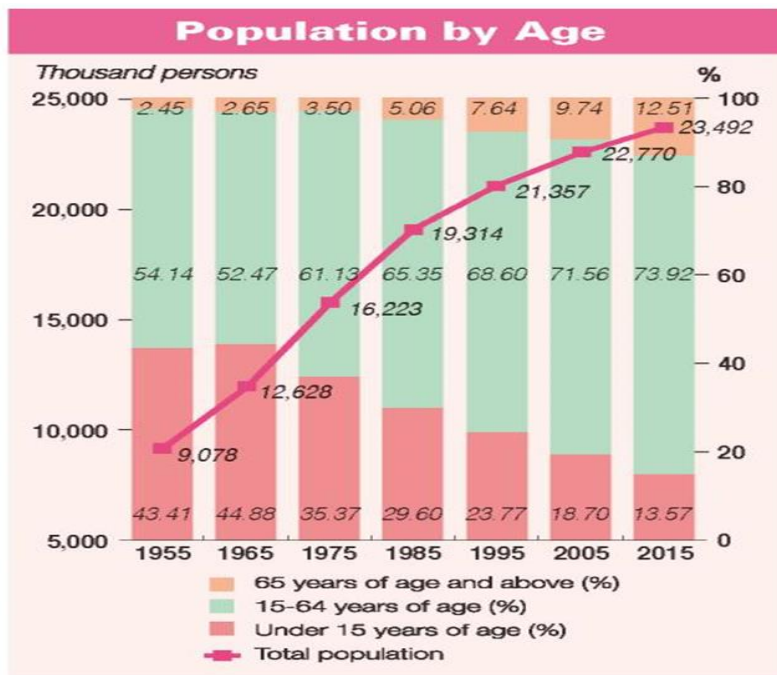
Kaynak: Tayvan İçişleri Bakanlığı

Tablo 4'ten anlaşılacağı üzere, Tayvan nüfusundaki artış son on yılda neredeyse durmuştur. Bunun tersine cinsiyet dağılımındaki aşırı eşitsizlik bu tarihten itibaren normalleşmeye başlamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri de ithal gelinlerin sayısındaki artış olmalıdır. Bir diğer önemli husus yaşlı nüfus sayısındaki dikey artıştır. 2017 yılı itibari ile Tayvan nüfusunda 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfustaki oranı %13,4 olmuş ve neredeyse ülkedeki 14 yaş altı nüfus ile eşit seviyeye gelmiştir. 15-64 yaş grubu ise sürekli olarak artış göstermektedir. Bu durum aşağıdaki Tablo 5'te çok açık olarak görülmektedir.

⁷ Population and Housing, <https://eng.stat.gov.tw/ct.asp?xItem=41871&ctNode=6339&mp=5>, 15.03.2018.

BM nüfus yapısı ile ilgili tanımlamalara göre bir toplumun nüfus yapısında eğer 65 yaş üstü nüfus oranı %7'den fazla ise, o toplum yaşlanan toplum veya ülke olarak kabul edilir. Bu açıdan Tayvan nüfus yapısına bakıldığında, 1993 yılında Tayvan nüfusunun %7,1'i 65 yaş üstü olup işte bu tarihten itibaren Tayvan "yaşlanan" toplum sıfatını elde etmeye başlamıştır. İşbu tarihten itibaren Tayvan toplumu "yaşlanmaya" devam etmiştir. 2014 yılına gelindiğinde bu oran %11,99'u geçmiştir (Huang 2015: 50).

Tablo 5: Tayvan Nüfusunun Yaş Grubuna Göre Dağılımı

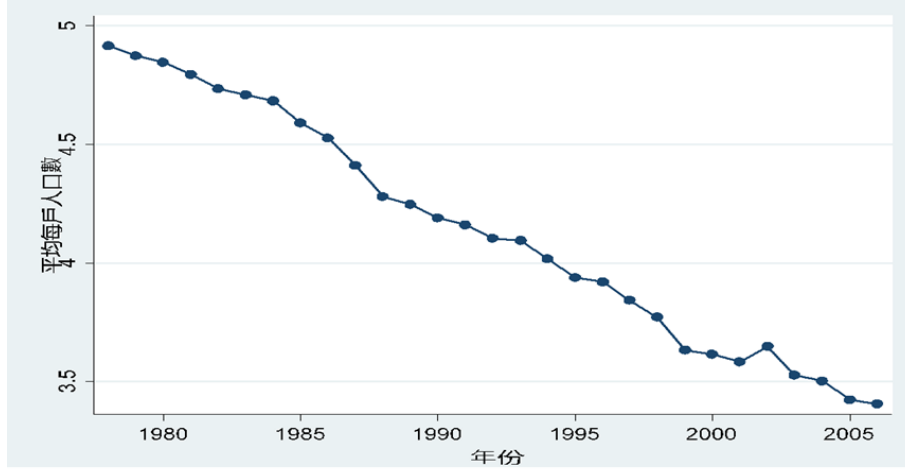


Note: Figures may not add up to 100 percent due to rounding off.
Source: Ministry of the Interior

Tayvan toplumundaki ortalama ömür beklentisi 80,2 yaş olup bu oran kadınlarda 83,62 yaş, erkeklerde ise 77,01 yaşdır. Tayvan halkının ortalama ömür beklentisi artarken buna ters oranda doğurganlık oranı düşmüştür. Toplam doğurganlık oranındaki düşüşün bir sonucu olarak, Tayvan'ın son 25 yıldaki doğal nüfus artış hızı da düşmüştür. 1990'dan itibaren nüfusun doğal büyüme oranı %11,34 iken, 2014 sonunda ise bu oran %1,98'lere düşmüştür (Huang 2015: 51). Bu durumu hane halkı sayısındaki düşüşten de anlamak mümkündür. Aşağıdaki Tablo 6'de açıkça görüldüğü üzere hane halkı sayısı 1980'li yıllardan itibaren sürekli düşüştür.

Ulusal Kalkınma Konseyi (NDC 發展委員會) tarafından tanımlanan "demografik temettü", *bir ekonomi nüfusunun en az yüzde 66,7'si çalışma ça-ğında (15-64 yaş) olursa, belki büyüme potansiyeline sahip olur*. NDC projeksiyonlarına göre, Tayvan, 2028 yılında demografik temettüsünü kaybedecek. Çünkü, Tayvan'ın çalışma çağındaki nüfus oranı 2015 yılından sonra düşüş göstermesi bekleniyor.

Tablo 6: Hane Halkı Sayısındaki Değişmeler



Kaynak: 2020年的人口社會結構預測報告, 行政院研究發展考核委員會編印中華民國98年4月, Sayfa 25

Tayvan Demografik Yapısındaki önemli Sorun: Eyaletler Zıtlaşması

Tayvan literatüründe *Shengji Maodun-省籍矛盾* olarak adlandırılan Eyaletler zıtlaşması, adanın 1945 yılından sonra tekrar Çin'e devredilmesi sonrasında özellikle KMT yönetiminin adaya tamamen hâkim olmasıyla Tayvan yerlileri ile 1945 öncesi adaya yerleşen Çinliler ile 1945 sonrasında KMT ile birlikte gelip adaya hakim olan Çinliler arasında ortaya çıkmış bir nevi çatışmadır. Bunun sosyolojik açıklaması ise şöyledir; adaya 1945 tarihinden önce göç eden Çinliler asırlardan beri Tayvan adasında yaşayarak kendilerine özgü kültür ve hafızalar geliştirmiştir. Ayrıca, Tayvan yerlileri ile farklı düzeylerde etkileşmiş, Japon sömürgesi dönemindeki eğitim-kültür uygulamaları sonucunda göç ettikleri Çin ana karasındaki akrabalarından önemli oranlarda farklılaşmışlardır (Wang, 1989: 45). Bu farklılaşma adanın milliyetçi Çin tarafından ilhak edilmesi sürecinde kendini göstermiş, KMT yönetiminin aşırı şoven ve şüpheli uygulamaları karşısında çok fazla acının yaşanması

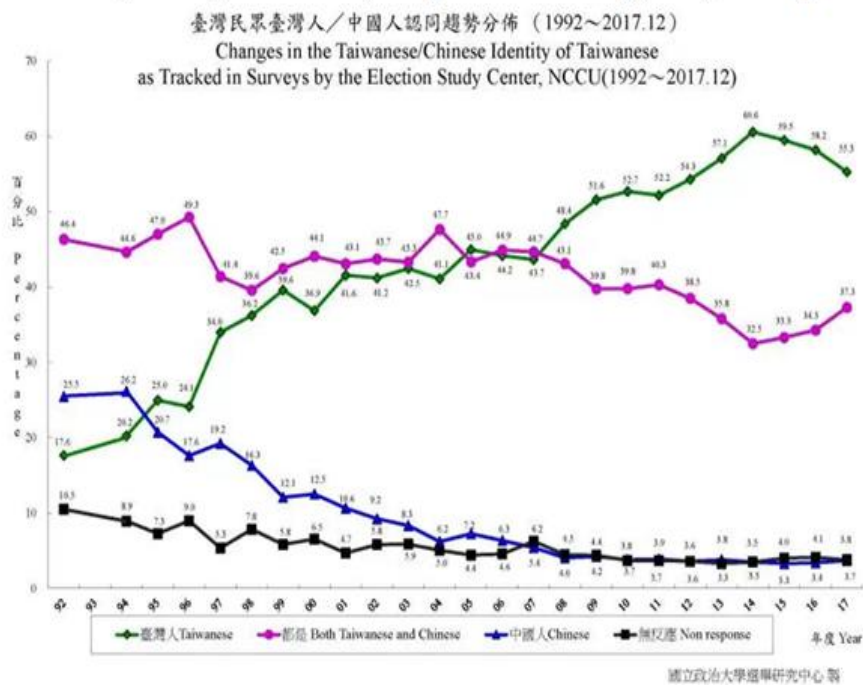
durumunu ortaya çıkartmıştır. Milliyetçi Çin yöneticileri, Tayvanlıları potansiyel Japon işbirlikçileri olarak görmüş, onlara yönelik acımasız sömürge politikalarını uygulamıştır (Gold 1986: 50). Bu süreçte en derin iz bırakılan olaylardan biri 28 Şubat 1947 tarihinde Milliyetçi yönetiminin adada gerçekleştirdiği unutulmaz katliamdır. Bu katliamda 10 binlerce aydın ve sosyal elitler kıyıya tabi tutulmuştur (Copper 1996:36; Brown 2004: 252). Buna benzer olaylar ve KMT'in ötekileştirici uygulamaları "Tayvan yerlisi" kimliğinin pekişmesi durumunu ortaya çıkartmıştır. Diğer taraftan 1949 yılında KMT yönetimi ve ordusunun Çin Kurtuluş Ordusuna yenilerek Tayvan'a taşınması sürecinde yerleşenler "'Daluren - 大陆人- Ana karalılar" veya Waishengren - 外省人 - dış eyaletliler" olarak isimlendirilmişlerdir. Bu kitle liderleri Chiang Kaishek Tayvan'a çekildikten sonra, Çin'i komünistlerden geri almayı ülkü edinmiş ve Tayvan adasını Çin Cumhuriyetinin diriltileceği üssü olarak görmüşlerdir. Aynı zamanda, Japon sömürgesi dönemindeki Japon izlerini silmek için Çin milliyetçiliği çatısı altında Tayvanlılara Milliyetçi Çin'in değerlerini empoze etmiştir. Özellikle, Çincenin "devlet dili" olarak zorunlu yaygınlaştırılması, Çin kültürünün özümsetilmesi, parti-devlet otoritesini sadakatle koruyarak "Çin anakarasına saldıran" kutsal, ulusal misyonun bilincinde olmak...vs. (Hao 2004: 125). Bu tarz uygulamalar sonucunda "bir gün Çin'e döneceğiz" ülküsü ile yaşayan adına "Daluren" veya "Waishengren" olarak adlandırılan kitlenin "Tayvanlı"laşmama durumunu ortaya çıkartmış, adada KMT cunta yönetimi sürecinde daima kendilerini Tayvanlılardan üstün tutmuş veya adadaki önemli mevkileri ellerinde bulundurmuşlardır (Zhang 2003: 38). Bu imkanlar grup kimliğini pekiştirirken, toplumsal yarılmayı da derin çizgilerle devam ettirmiştir.

Bu süreç, adada yaşayan halklar arasında arasındaki zıtlaşmanın sürmesine, daha sonra ortaya çıkacak politik hareketlere, kültürel bilinçlenmelere, hatta etnik çatışma veya zıtlaşmaya zemin hazırlamıştır (Jao & McKeever 2006: 131). Buna göre, 1945 öncesinde adaya göç eden eski göçmenler ve yerliler kendilerini yeni gelenlerden ayırt etmek için "Yerli" anlamına gelen "Benshengren - 本省人" şeklinde isimlendirerek "Tayvanlı" kimliğini öne çıkartmış ve demokratikleşme sürecinde Demokratik İlerleme Partisi ile politik örgütlenmesini tamamlamıştır. Bu grup, 1945 sonrasında gelen Çinlileri "yabancı" anlamını da taşıyacak "Waishengren" şeklinde isimlendirmiş, kendilerinden ayrı görmüştür.

Bu zıtlaşma Tayvan adasındaki kimlik algılamalarına kadar sirayet etmiştir. Adanın statüsündeki belirsizlikler, artan Çin Halk Cumhuriyeti tehdidi

Tayvan kimliğinin veya Tayvan'ın ÇHC'den bağımsız bir devlet olmasını savunan çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. Tablo 7'de günümüz Tayvan toplumunda yaygın olan "Tayvanlı" - "Çinli" tartışması ve bu bağlamdaki kimlik/mensubiyet algılamalarındaki değişimler verilmiştir. Buna göre, ÇHC ile Tayvan yönetimleri arasında 1992 yılında imzalanan meşhur tartışmalı "1992 Uzlaşısı" sonrasındaki kimlik algılamalarına baktığımızda, "Çinli" kimliği %25'lerden sürekli düşerek %4'ün altına indiği, "Tayvanlı" kimliğinin ise %17'lerden %60'lara yükseldiği görülmektedir. Bir diğer algılama olan "Hem Çinli hem Tayvanlı" kimlik algılaması 1992 yılında %46 dolayında iken 2017 yılına gelindiğinde %37'ye gerilediği görülmüştür. Aslında bu durum, Tayvan politik hayatında Tayvan kimliğini öne çıkartan ve Tayvan'ın Çin Cumhuriyeti değil Tayvan Cumhuriyeti adı altında bağımsız devlet olmasını ve bu ad ile BM'ye katılmasını savunan Demokratik İlerleme Partisinin yükselen oy oranları ve iktidara gelişinden de anlaşılmaktadır.

Tablo 7: "Tayvanlı"- "Çinli" Mensubiyet Algılamalarındaki Değişimler (1992-2017)



Percentage of Taiwan's population that identify with Taiwanese and/or Chinese (from National Chengchi University Election Study Center's database)

<https://ilhaformosaaltomtaiwan.wordpress.com/taiwan-the-complicated/>, 22.03.2018

GENEL DEĞERLENDİRME

Tayvan adasından elde edilen arkeolojik bulgular, adanın aslında Güney Ada dilini konuşan Malayo-Polinezya halklarının ana yurdu olduğunu kanıtlamıştır. Enteresan olan ise ÇHC yönetimi adanın tarihin bilinmeyen çağlarından beri Çin'in ayrılmaz parçası olduğunu iddia ederken daima bu tarz arkeolojik bulguları görmezden gelmiş veya kendi ürettikleri tezlerle ısrarcı olmuştur. Günümüzdeki Tayvan Yönetimi tarafından *Yuanzhumin* yani yerliler olarak adlandırılan bu halk tarafından yurt edilen ve yönetilen ada ilk olarak Hollanda ve İspanya daha sonra ise Çinliler ve Japonların istilasına maruz kalmıştır (Jones 2003: 10). İşgaller ve istilalar ada yerlilerin her alanda küçülmesine neden olurken, özellikle Çinli nüfusun ve Çinli kültürünün baskın hale gelmesi durumunu ortaya çıkartmıştır (Zhang 2003: 38). Yoğun Çinli göçü ve KMT yönetiminin adaya çekilmesi ile ada tamamen Han Çinli göçmenlerinin baskın olduğu mevcut demografik kompozisyonu almış, yerliler sadece toplam nüfusta %2,4'lük oranı teşkil edebilen azınlık konumuna düşmüştür.

Tayvan elde ettiği ekonomik kalkınması ve 1987 sonrasında gerçekleştirdiği politik reformlar ile sürekli olarak demokratikleşmektedir. Bu başarılarıyla nispeten ileri düzeyde refah toplumu inşa etme yolunda ilerlemekte olduğu gözlemlenmektedir. Buna bağlı olarak bünyesinde yaşayan farklılıkların, özellikle Tayvan adasının asıl sahipleri olan Tayvan yerlilerine yönelik geliştirdiği sosyal ve kültürel politikalar yerel azınlıkların başta dilleri olmak üzere kültürel değerlerinin korunarak sürdürülmesine imkân tanımıştır. Bu uygulamalarıyla aslın konfüçyan kültür ve medeniyet çevresindeki diğer Doğu Asya ülkelerine, özellikle etnik ve milliyetler çatışmasını körükleyen, farklılıklara tahammülsüz ÇHC'ye iyi bir örnek olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan, işbu genel olarak gelişmişlik Tayvan'ın demografik yapısında doğurganlık oranlarının düşmesi, yaşlı nüfusun şiddetle artması durumunu da ortaya çıkartmıştır. Artık Tayvan toplumu doğal nüfus artışı durağanlığa girmiş, yaşlanan bir toplum olmuştur. Bir diğer önemli husus ise, Tayvan nüfus yapısında ortaya çıkmış olan cinsiyet dağılımındaki eşitsizlik ve buna çözüm olarak geliştirilen "İthal Gelin" sorunudur. Yabancı eşlerin sayıca fazla olması bir taraftan Tayvan aile yapısı ve kültüründe çeşitlilik oluştururken diğer taraftan çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Yabancı gelinlerin Tayvan toplumuna uyumu başta olmak üzere, zaman zaman aile içi şiddete maruz kalma gibi sorunlar da baş göstermiştir. Diğer taraftan ÇHC'nin Tayvan üzerinde çeşitli amellerinin bulunması güvenlik ve diğer alanlarda bazı soru işaretlerini uyandırmıştır.

Tayvan toplumundaki en önemli sorunlardan biri olan kimlik ve çıkar çatışması bağlamında ortaya çıkan "eyaletler zıtlaması" veya "Yerli-Yabancı" ayırımıdır. Bu ayrışma Tayvan'ın sömürgeleştirilme tarihi, sosyal ve politik gelişimi, göç ve statü gibi konularla bağlantılı olduğu kadar ÇHC ile olan ilişkileri ile de bağlantılıdır. Yükselen "Tayvan Kimliği"nin ileride bütün Tayvanlıları kapsayan bir kimliğe dönüşüp dönüşmeyeceğini etkileyecek en önemli faktör ÇHC'nin Tayvan üzerindeki egemenlik hakkını sürdürüp sürdürmeyeceğine bağlı gibi gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- Brown, Melissa J., *Is Taiwan Chinese?*, Berkeley: University of California Press.
- Ciwas Pawan, *Indigenous Language Education in Taiwan*, Language is Life Proceedings Of The 11th Annual Stabilizing Indigenous Languages Conference, June 10-13, 2004, University of California at Berkeley.
- Cai Weiqun / 蔡蔚群, 教案：清季台灣的傳教與外交 (Öğretim Planı: Geç Qing Hanedanlığında Tayvan'da Misyon ve Diplomasisi), 台北, 2000, 博揚文化.
- Clart, Philip & Jones, Charles B., *Introduction*, "Religion in modern Taiwan: Tradition And Innovation In A Changing Society", Edited by Philip Clart and Charles B. Jones, University of Hawai'i Press, 2003.
- Chen Zhaoyu / 陳昭瑛, 台灣與傳統文化 (Tayvan ve Geleneksel Kültürü), 台北, 1999, 台灣書店.
- Cheng-Feng Shih, "Language And Ethnic Politics In Taiwan", *International Journal of Peace Studies*, Volume 8, 2003/2, S.89-102.
- Copper, John F., *Taiwan: Nation-State or Province?* Boulder, 1996, Westview Press.
- Cui Zhijun / 崔之清, 台湾是中国领土不可分割的一部分: 历史与现实的实录 (Tayvan, Çin'in Ayrılmaz Bir Parçasıdır: Tarih ve Gerçekler), 北京, 2001, 人民出版社.
- Chen Xiancai/陈先才, Chen Bing/陈兵, 台湾社会新住民问题研究 (*Tayvan Toplumunda Yeni Göçmen Sorunu Araştırması*), 台湾研究集刊/Tayvan Araştırmaları Külliyyatı, 2015/2, Sayfa: 30-36.
- Gold, Thomas B., *State and Society in the Taiwan Miracle*, Armonk, NY, 1986, M. E. Sharpe.
- Hao Shiyuan / 郝时远, 台湾的“族群”与“族群政治”析论 (Tayvan'ın “Etnik Grup” ve “Etnik Politikası” Üzerine Muhakeme), 中国社会科学/Çin Sosyal Bilimleri, 2004/2, S. 123-136.
- Huang Shiun-wei, *Accepting The Best, Revealing The Difference—Borrowing And Identity In An Ami Village*, Religion in modern Taiwan : tradition and innovation in a changing society, Edited by Philip Clart and Charles B. Jones, University of Hawai'i Press, 2003.
- Huang Junling/黄俊凌, 台湾的人口问题及应对分析 (*Tayvan'ın Nüfus Sorunu Ve Önlemleri Analizi*), 台湾社会/Tayvan Toplumunu, 2015/5, Sayfa: 50-54.
- Jao, Jui-Chang, and Matthew McKeever. *Ethnic Inequalities and Educational Attainment in Taiwan*, Sociology of Education, vol. 79, 2006/2, Sayfa: 131–152.
- Jacobs, J. Bruce, "Indigenous Reconciliation? The Case of Taiwan", *Georgetown Journal of Asian Affairs*, Volume 3, 2017/2, Sayfa: 31-36.

- Jones, Charles B., *Buddhism In Taiwan: Religion And The State*, 1660–1990. Honolulu: University of Hawai‘i Press, 1999.
- Jones, Charles B., *Religion In Taiwan At The End Of The Japanese Colonial Period*, Religion in Modern Taiwan: Tradition And Innovation in A Changing Society, Edited by Philip Clart and Charles B. Jones, University of Hawai‘i Press, 2003.
- Kan Zhengzong / 闕正宗, 台灣佛教一百年 (Tayvan Budizm’inin 100 Yılı),台北 : 東大, 1999.
- Karlık, Abdürreşit Celil, “Çinlilerin Millet Düşüncesinin Kökenleri ve Ötekilere Bakışı”, *Doğu Asya Araştırmaları*, 2018/1, Sayfa: 30-54.
- Kublin, Hyman, *Taiwan's Japanese Interlude, 1895-1945*, in Paul K. T. Sih (ed.) "Taiwan in Modern Times", St. John University Press, 1973, Sayfa: Sayfa. 317-357.
- Lee Meihue, *On Studying Interethnic Communication Between the Hakka and Other Ethnic Groups in Taiwan*, Intercultural Communication Studies, 2012/3, Sayfa: 29-40.
- Li Mei-chih, "Basis of Ethnic Identification in Taiwan", *Asian Journal of Social Psychology*, 2003/6, Sayfa: 229–237.
- Li Yuantai / 李台元, 台灣原民族語言的書面化歷程 (Tayvan Yerlileri Dillerinin Yazı Dili Geliştirme Süreci), 國立政治大學民族學系, 博士論文/Doktora tezi, Ocak 2013.
- Li Xizhu/李细珠, 日本殖民统治台湾时期“理番政策”的真相 (Tayvan Japon sömürge yönetimi sırasında "Bilimsel Politika" ile ilgili gerçekler), 台湾研究/ Tayvan Araştırmaları, 2017/2, Sayfa: 87-94.
- Lin Weicheng / 林威城、臺灣原住民族文化概述 (Tayvan Yerli Kültürlerine Giriş), 臺灣圖書館管理季刊 / Tayvan Kütüphaneler Yönetimi Dergisi, Cilt 3, 2008/3, Sayfa: 105-113.
- Lu, C.-Y., "Politics of foreign labor policy in Taiwan", *Journal of Asian & African Studies*, 2000/1, Sayfa: 113-131.
- Ma Rong / 马戎, 民族研究中的原住民问题 (上), *Milliyet Araştırmalarında Yerliler Sorunu I*, 西南民族大学学报 / Güneybatı Milliyetler Üniversitesi Dergisi, 2013/12, Sayfa: 13-19.
- Ma Rong / 马戎, 民族研究中的原住民问题 (下), *Milliyet Araştırmalarında Yerliler Sorunu I*, 西南民族大学学报/Güneybatı Milliyetler Üniversitesi Dergisi, 2014/1, Sayfa: 18-24.
- Michael Rudolph, *The Emergence of the Concept of "Ethnic Group" in Taiwan and the Role of Taiwan's Austronesians in the Construction of Taiwanese Identity*, Koninklijke Brill NV. Leiden 2003.

- Ministry of Foreign Affairs, Republic of China (Taiwan) Taiwan, The Republic of China at a glance, 2017, Printed by Red & Blue Color Printing Co., Ltd.
- Zhang Yinlai / 张迎来, 光复后台湾少数民族教育政策研究 (*Japon Sömürgesi Sonrası Tayvan Azınlıkla Eğitim Politikası Araştırması*), 台湾社会/Tayvan Toplumunu, 2012/3, Sayfa: 44-48.
- Ming-Cheng Chang, "Demographic Transition in Taiwan", *Journal of Population and Social Security (Population)*, Supplement to Volume 1, 2003.
- Shen Mengxi / 沈孟湄, 從宗教與媒體的互動檢視台灣宗教傳播之發展 (*Din ve Medya Etkileşimi Açısından Tayvan'da Misyonerliğin Gelişimi*), 新聞學研究 / İletişim Araştırmaları, 2013/117, Sayfa: 179-213.
- Shu-min Huang and Shao-hua Liu, *Ethnic Culture Studies: Continuity And Change Among Taiwanese Austronesian Peoples*, Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS).
- Sandel Todd L. & Liang Chung-Hui, *Taiwan's Fifth Ethnic Group: A Study of the Acculturation and Cultural Fusion of Women who have Married into Families in Taiwan*, *Journal of International and Intercultural Communication*, 2010/3, Sayfa: 249-275.
- Tzeng, N. F., *Economic Globalization and Ethnic Identification*. Paper Presented at the Conference on Social Imagination Under Globalization; 15–16 January 2000, National Taiwan University, Taipei.
- Wang, Fu-chang, *Ethnic Assimilation And Competition in Taiwan, 1945-1988*, A Dissertation Submitted to the Faculty of the Department of Sociology, The University of Arizona, 1989.
- Wu Xueming / 吳學明, 台灣基督教長老教會研究 (Tayvan Presbiteryen Kilisesi Araştırmaları), 台北, 宇宙光全人關懷, 2006.
- Christine Avenarius, *Cooperation, Conflict and Integration among Sub-ethnic Immigrant Groups from Taiwan*, *Population, Space And Place* 2007/ 13, Sayfa: 95–112 .
- Zhang Wensheng / 张文生, 台湾省籍矛盾的社会历史根源 (*Tayvan Eyaletler Zıtlaşmasının Sosyal, Tarihi Kökenleri*), 重庆社会主义学院学报 / Chongqing Sosyalizm Enstitüsü Dergisi, 2003/3, Sayfa: 38-39.
- 2020 年的人口社會結構預測報告 (2020 için Nüfus ve Sosyal Yapı Tahmin Raporu), 行政院研究發展考核委員會編印 中華民國 98 年 4 月.
- Qi Xin / 齐心, 林莹琦, 黄玉冰, 穆家宏, 台湾人口预测 (*Tayvan Nüfus Öngörülleri*), 生态学报/Ekoloji Dergisi, Cilt-20, 2000/2. Sayfa: 321-334.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Taiwan Indigenous Television Approaches 10 Year Anniversary, <https://www.culturalsurvival.org/news/taiwan-indigenous-television-approaches-10-year-anniversary>, 15.03.2018.

Full text of President Tsai Ing-wen's apology to indigenous people <https://www.taiwannews.com.tw/en/news/2960528>, 20.03.2018.

Religion in Taiwan, <https://www.revolvy.com/main/index.php?s=Religion%20in%20Taiwan>, 21.03.2018.

ÇİN'DEN TAYVAN'A KUOMINTANG'IN EKONOMİK İDEOLOJİSİNDEKİ SÜREKLİLİK

K. Ali AKKEMİK*

1. GİRİŞ

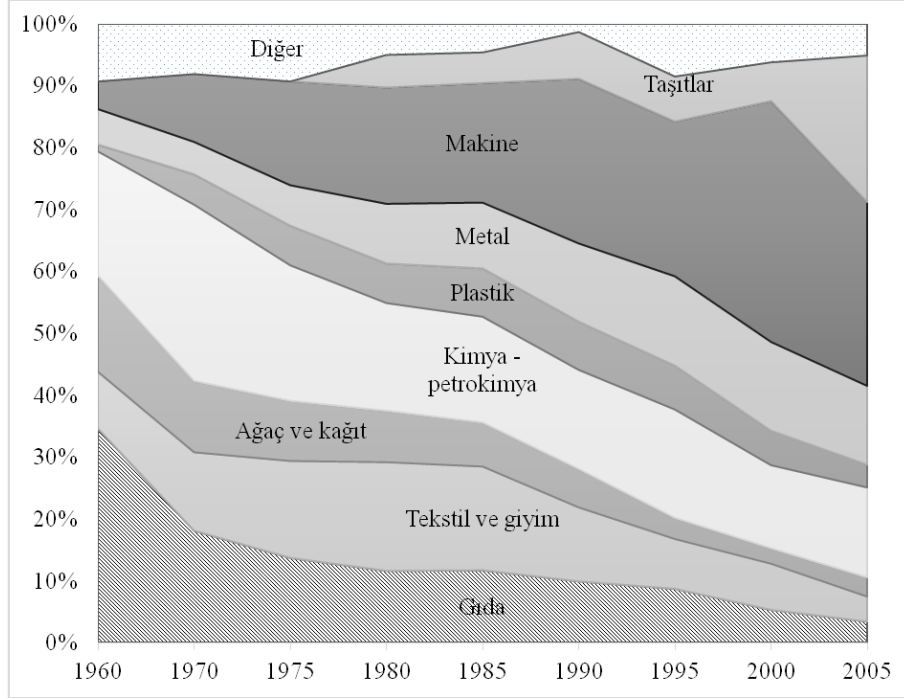
Tayvan, 1950'lerin başlarından itibaren göz kamaştırıcı bir ekonomik büyüme ve sanayileşme hamlesi gerçekleştirerek bir başarı hikayesi olarak dikkatleri her zaman üzerine çekmiştir. Tayvan'daki başarı hikayesi Tablo 1'de özetlenmektedir. 1960 yılında ekonominin hâlâ yüzde 29 civarında büyük bir kısmının birincil ekonomik faaliyetlerden oluştuğu Tayvan ekonomisinde bu sektörlerin payı yirmi yıl sonra yüzde 10'un altına, 2000'lerin başı itibariyle de ihmal edilebilecek düzeylere inmiştir. Sanayinin ekonomiden aldığı pay ise, 1960'tan itibaren hızla artış göstererek yüzde 30 seviyesinden 1970 yılında yüzde 40'ın üzerine, 1980 yılında yüzde 50'nin üzerine çıkmıştır. 1980'li yıllar Tayvan ekonomisinin yüksek teknolojide atılım yaptığı yıllar olmuş ve sanayinin ekonomideki payı yüzde 50'nin üzerinde gerçekleşmiştir. Hizmetler sektörü, ekonominin olgunlaşmasıyla birlikte bu tarihten itibaren ekonomideki önemini artırmaya başlamıştır.

Tablo 1. Gayrisafı Yurtiçi Hasıladaki Sektörel Paylar (%)

	Tarım ve madencilik	Sanayi	Hizmetler
1960	28,7	29,5	41,8
1970	15,5	41,3	41,2
1975	12,8	45,9	41,3
1980	7,8	51,4	43,0
1985	5,9	50,1	44,0
1990	4,2	41,2	54,6
1995	2,4	37,5	60,1
2000	2,1	32,3	65,6
2005	1,7	25,0	73,3

Kaynak: Akkemik (2009), s. 2

* Kadir Has Üniversitesi, Ekonomi Bölümü. E-posta: ali.akkemik@khas.edu.tr



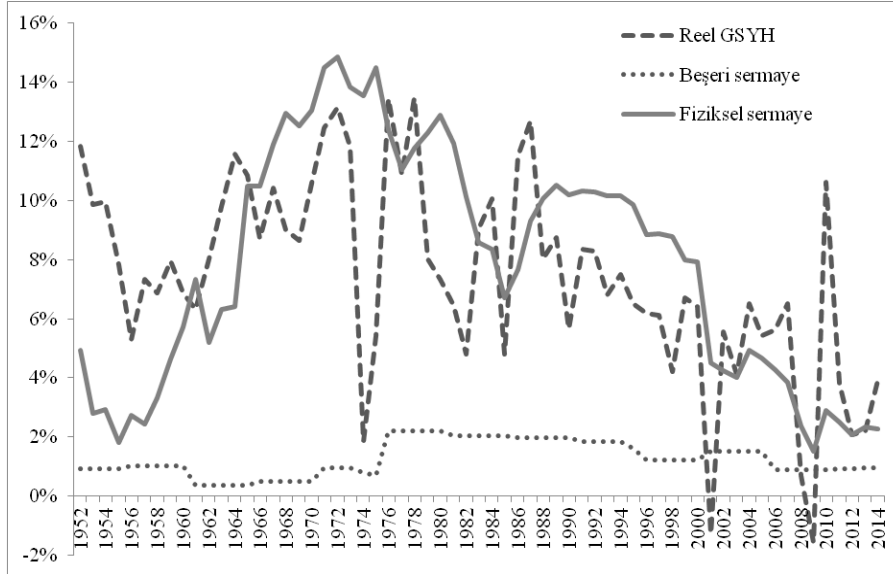
Veri kaynağı: Akkemik (2009), s. 77.

Şekil 1. Tayvan'da İmalat Sanayisindeki Yapısal Değişiklikler: Katma Değer Payları

Hızlı sanayileşmenin sonucunda sanayi yapısında meydana gelen yapısal değişiklikler Şekil 1'de gösterilmektedir. 1960-2005 döneminin kapsayan şekildeki verilere bakıldığında, 1960 yılında imalat sektöründeki toplam katma değer yaklaşık yüzde 60'ının düşük teknolojik yoğunluğa sahip hafif sanayilerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Zamanla tekstil, ağaç, kâğıt ve gıda gibi hafif sanayilerin katma değer payı azalırken, 1970'li yıllardan itibaren kimya-petrokimya sanayisi ve metal, makine gibi ağır sanayilerin payında ise artış gözlemlenmiştir. Sanayinin milli gelirdeki payının yüzde 50'lere kadar çıktığı 1980'lerde ağır ve kimya sanayilerinin toplam sanayi üretimindeki ağırlığı giderek artmıştır. Öyle ki, hafif sanayilerin payı 1980'ler itibariyle üçte bir kadar düşmüştür. 2000 yılına gelindiğinde makine, metal ve taşıt sanayileri en önemli sanayiler konumuna gelmiştir.

Hızlı sanayileşmenin sonucunda Tayvan hızlı bir ekonomi büyüme performansı sergilemiştir. Bu büyüme performansının ardındaki önemli bir etken fiziksel sermaye stokunda yaşanan hızlı genişlemedir. Yoğun yatırımlarla birlikte fiziksel sermaye stoku (makine, teçhizat, üretim tesisi, vb.) hızla

büyümüştür. Şekil 2, uzun vadede ekonomik büyüme oranı (reel GSYH büyüme oranı), fiziksel sermaye büyüme oranı ve beşeri sermaye (emek ve sahip olduğu vasıflar) büyüme oranını göstermektedir. Özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda fiziksel sermaye stokundaki hızlı büyüme oranları göze çarpmaktadır. Bu hızlı sanayileşme ve büyüme 1949 yılından sonra tek parti iktidarı altında gerçekleşmiştir. Çin'de kurulan ve bir süre burada iktidarı ele tutan, ancak komünistlerle uzun süren iç savaş ve güç mücadelesini kaybeden milliyetçi *Kuomintang* partisi daha sonra yerleştiği Tayvan'da, Çin'de geliştirilen sanayileşme ideolojisine uygun olarak bir sanayileşme ajandası takip etmiştir. Dolayısıyla, Tayvan'daki başarılı ve hızlı kalkınma deneyimini anlamak için ideolojideki bu sürekliliği iyi anlamak gerekmektedir. Bu çalışmanın temel konusunu oluşturan bu süreklilik ancak tarihsel bütünlüğü içinde anlaşılabilir.



Not: GSYH: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla. (Veri kaynağı: Federal Reserve Bank of St. Louis Economic Data.)

Şekil 3. Tayvan'da GSYH, Fiziksel Sermaye Ve Beşeri Sermaye Büyüme Oranları (1952-2014)

Bu bölümün geri kalanında, sanayi politikalarına atıfla KMT'nin önce Çin'de sonra Tayvan'da geliştirdiği ideolojinin devamlılığı incelenmektedir. Önce, ikinci bölümde sanayi politikalarının genel özellikleri ve kalkınmacı devletin gelişimi ve dönüşümü incelenmektedir. Takip eden bölümde,

Kuomintang'ın kuruluşu ve Çin'de iktidarda bulunduğu dönemde benimsediği kalkınma ve sanayileşme ideolojisi irdelenmektedir. Dördüncü bölümde, *Kuomintang*'ın Tayvan'da benimsediği ideoloji ve Çin'deki ideolojisinin devamlılığı tartışılmaktadır. Beşinci bölümdeki kısa tartışma ile bölüm sonlanmaktadır.

2. Tayvan'da Sanayi Politikaları

2.1. Sanayileşme ve Sanayi Politikalarının Genel Özellikleri

Her ikisi de Japon kolonisi olan Kore ve Tayvan'dan sanayileşmeye erken başlayan Tayvan olmuştur. Kore Savaşı (1950-1953) Kore'nin ekonomik büyümesini sekteye uğrattırırken, Singapur ise sanayileşme politikalarını 1965 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra başlatabilmiştir. Tayvan'ın sanayileşme serüveni 1949 yılında başlamıştır. Tayvan'daki hızlı büyüme ve sanayileşme hakkında çok sayıda araştırma yapılmıştır. Aberbach vd. (1994), Fei (1988), Hattori ve Sato (1997), Hong (1997), Howe (1996), Kwong (2001), Li (1976), Li (1988), Smith (2000) ve Wade (1990) bunlardan sadece bazılarıdır. Bu çalışmalar çoğunlukla Tayvan'daki hızlı sanayileşmeyi hükümetin bilinçli olarak uyguladığı snayi politikaları ile bağdaştırmakta ve gelişmiş ülkelerle Tayvan arasındaki teknoloji açığının kapatılması amacıyla bu politikaların başarılı bir şekild enasıl uygulandığına odaklanmaktadır. Akkemik (2009), Doğu Asya ülkelerindeki sanayi politikalarını ve hızlı sanayileşmeyi incelemiştir. Bu çalışmada Tayvan'ın yanı sıra, Japonya, Kore ve Singapur deneyimleri ele alınarak karşılaştırmalar da sunulmaktadır. Bu kısımda yukarıda listelenen kaynaklara dayanarak Tayvan'daki başarılı sanayileşme deneyiminin ve sanayi politikalarının genel hatlarını açıklayan Akkemik (2009) çalışmasının Tayvan ile ilgili kısmı kısaca açıklanmaktadır. 1960'lı yılları ihracata dönük sanayileşme, 1970'li yılları ve 1980'lerin ilk yarısını bilim ve teknoloji odaklı sanayileşme, 1980'lerin ikinci yarısından sonrasını ise sanayide yeniden yapılanma olarak değerlendirmek mümkündür.

Tayvan hükümetinin ticaret politikaları da sanayi politikaları ile uyumluydu. Küçük bir pazara sahip olan Tayvan için yabancı pazarlara açılmak hayati derecede önemliydi. Bu nedenle hükümetin sanayi politikaları aynı zamanda ihracata dönük sanayileşme politikasını da içermekteydi. Başlarda, 1950'li yıllarda ithal ikameci politikalar ile gıda ve tekstil gibi istihdam da sağlayan emek-yoğun sanayileri dış rekabetten koruyan Tayvan hükümeti, iç piyasadaki büyüme olanaklarının sınırına gelindikten sonra, 1950'lerin sonlarında ve 1960'ların başlarında ihracata dönük sanayileşme politikasına

geçmeye karar vermiştir. Bu süreçte önce ihracatta görel olarak üstünlüğe sahip olunan tekstil ve benzeri hafif sanayiler çeşitli vergi teşvikleri ve kamu kaynaklarıyla desteklenmiştir. Bu politika 1980'lere kadar başarılı bir şekilde uygulanmıştır.

1960'lı yıllar Tayvan'ın ticarete serbestleşmeyi gerçekleştirerek korumacılığı azaltmaya başladığı bir dönemdir. 1960'ların sonlarında ise, hükümet serbest ticaret bölgeleri (*export processing zone*, EPZ) kurarak, buralarda sadece ihracat yapmak üzere yabancı yatırımları çekmeyi planlamıştır. 1960'ların ortalarına dek Amerikan yardımı alan Tayvan'da, bu kaynak kesildikten sonra ülkeye çekilmeye çalışılan yabancı firmaların EPZ'lerdeki yatırımları ayrıca sanayiye dinamizm kazandırmıştır. Serbest ticaret bölgeleri alanında dünyada öncü ülkeler arasında yer alan Tayvan'da ilk EPZ 1966 yılında Kaohsiung şehrinde kurulduktan sonra, 1971 yılında Taichung ve sonrasında diğer şehirlerde de benzer EPZ'ler kurulmuştur. Buralara gelen yabancı firmalar sadece ihracata yönelik üretim yapmakla kalmamış, buralarda istihdam edilen Tayvanlı mühendisler vasıtasıyla ve yabancı firmalarla tedarikçi olarak ilişki içinde bulunan Tayvan şirketlerinin yabancılarla iş ilişkileri yoluyla teknoloji transferi de gerçekleşmiştir. Yabancı firmaların EPZ'lere yatırım yapmalarının önemli nedenlerinden bazıları Tayvan'da nispeten ucuz olarak bulunabilen nitelikli işgücü ve hükümetin sunduğu vergi, ucuz kredi, arsa temini vb. kolaylıklardır. Yabancı firmaların yüzde 100 yabancı firma statüsünde üretim yapmalarına izin verilmekteydi. EPZ'ler, yerli girişimcilerin sahip olmadıkları teknolojilerin elde edilerek yerli sanayilere nüfuz etmesini kolaylaştıran başarılı bir uygulama olmuştur.

Tayvan hükümetinin başarılı olduğu bir başka alan, teknoloji yaratımının özendirilmesidir. Hükümet kamu kaynaklarıyla kurduğu araştırma enstitüleri ve bilim-teknoloji parkları (teknoparklar) ile teknoloji altyapı yatırımlarını özendirmiştir. Taiwan Industrial Technology Research Institute, Institute of Information Industry ve Electronics Support Services Organization bu araştırma enstitülerden bazılarıdır. Bu araştırma enstitüleri üretim ile de ilgilieniyordu. Özel sektör ile kamu kuruluşları ve araştırma enstitüleri arasında ortaklıklar şeklinde yeni ürün ve teknolojilerin geliştirilmesi için çeşitli girişimler de olmuştur. Yarıiletken imalatı alanında faaliyet göstermek için 1986 yılında kurulan Taiwanese Semiconductor Manufacturing Company bu tür bir şirketti. 1980'li yıllar bu tür faaliyetler ile Tayvan'da büyük bir teknoloji atılımının gerçekleştirildiği bir dönem oldu. Kamu kaynaklarının yanı sıra, düşük faizli krediler, vergi indirimleri ve benzeri kolaylıklar da bu amaçla devreye sokuldu. Bu sayede, Tayvan yüksek katma değerli ürünler üreterek bunun ihracatı yoluyla büyük bir sanayileşme ve ekonomik büyüme atılımı gerçekleştirmeyi başarmıştır. Bu süreçte KOBİ'ler önemli bir rol oynamış ve

temel aktör rolünü oynamıştır. 1980'li yıllardan itibaren yabancı şirketler ile Tayvanlı şirketler arasında kurulan ortaklıklar da başarılı olmuştur. Bu şirketlere çeşitli kolaylıklar ve destekler sağlanmıştır.

Tayvan'da KOBİ'lerin temel aktör olarak sanayileşmede tercih edilmesinin en önemli nedeni, büyük şirketlere oranla piyasa şartlarındaki değişikliklere daha hızlı cevap vermeleridir. Örneğin, elektronik sanayisinde başlarda telefon gibi ev eşyaları üretimine önem veren KOBİ'ler, işgücünün ucuz olduğu diğer Asya ülkelerinden kaynaklanan rekabet baskısına karşılık olarak katma değeri daha yüksek olan bilgisayar gibi ürünlere geçişi sağlayabilmişlerdir. Bunun yanı sıra, KOBİ'ler güçlü bir ağa sahiptir ve daha küçük bir ürün yelpazesinde uzmanlaştıkları için büyük firmalara oranla üretim hatlarını daha hızlı bir şekilde değiştirmeyi başarabilmektedir.

2.2. Kalkınmacı Devletin Liberalleşmesi

Tayvan'daki kalkınmacı devletin gelişmesi ve kökleşmesi Hamilton (1997), Ku (1997), Ranis vd. (1999), Greene (2008) ve Kuo ve Myers (2012) tarafından detaylı olarak incelenmiştir. Tayvan'daki ekonomi idaresi karar alma süreçlerinde önemli derecede özerkliğe sahipti. Ekonomi bürokratları sahip oldukları bu gücü kalkınma hedefi için başarılı bir şekilde kullandılar. Kaynak dağılımını sanayi politikalarını destekleyici şekilde yönlendirdiler. Örneğin, sanayileşmenin ilk yıllarında Amerikan hükümetinin Tayvan'a uyguladığı ithalat kotalarının dağıtımında hükümetin sanayi politikalarını taahhüt en önemli belirleyici olmuştur. Bunun yanı sıra, çeşitli fonların dağıtımında da bu kriter göz önünde bulundurulmuştur.

Teknokratik olarak büyük bir kapasiteye sahip olan ve sahip olduğu otonomi ile özgürce kararlar alan ekonomi bürokrasisi tarafından yaratılan kalkınmacı devlet, uzun süreli planlar yoluyla Tayvan'da hızlı sanayileşmenin gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Tayvan hakkındaki çalışmaların çoğunda Tayvan hükümetinin otoriter duruşu ve yerli sanayicilerin devlet eliyle yetiştirilip gelişmelerinin önemi vurgulanmaktadır. Otoriter olmanın yanı sıra bürokratik ve piyasalara müdahale eden bir devlet olarak tanımlanan Tayvan'da sanayicilerin bürokrasi ile işbirliği sayesinde hızlı sanayileşmenin gerçekleştirildiği düşünülmektedir.

Tayvan hükümetinin sanayi politikalarının belirleyici bir özelliği, Kore ve Japonya'da olduğu gibi büyük özel sanayi şirketlerine değil küçük ve orta ölçekli işletmelere (KOBİ) verilen önemdir. Hükümet 1960'lardan itibaren KOBİ'lere verdiği destekleri artırmıştır. Bunun önemli bir nedeni KMT'nin büyük ölçekli sermaye gruplarının siyasi otoriteye karşı güçlenecek kadar büyümelerini önleme arzusu (Wade, 1990: 270).

Tsai (2001), Tayvan'daki kalkınmacı devletin 1980'lerin ortalarından itibaren neoliberal bir strateji benimsediğini, serbestleştirme yoluyla ekonomik büyümenin devamlılığını sağlamayı amaçladığını belirtmektedir. Bu dönüşümün ardındaki nedenler önemlidir. Tsai, bu konuda Tayvan'ın önemli bir farkının birçok ülkede neoliberal dönüşümün devletin başarısızlığı sonucunda meydana gelmesine rağmen, başarılı bir kalkınmacı devlet (*developmental state*) olan Tayvan'da tam tersine ekonomik büyüme ve sanayileşme anlamında başarılı olmuş bir devletin kendi rızasıyla ve gönüllü olarak başlatılması olduğunu belirtmektedir. Bu durumda, ekonomik nedenlerin ötesinde politik ekonomiye bağlı nedenlere göz atmak gerekmektedir.

Tsai (2001), Tayvan'da olduğu gibi az gelişmiş bir burjuvazinin karşısında kuvvetli ve otoriter-bürokratik devlet varsa, neoliberal dönüşümü gerçekleştirmenin gecikeceğini belirtmektedir. Tayvan'daki ekonomi bürokrasisinin gücü bu dönüşümü anlamakta önemlidir. 2000'li yıllarda bürokratların iş dünyası üzerindeki etkileri iyice zayıflamış, iş dünyası ve sanayiciler kalkınmacı devletten neoliberal düzene doğru bir geçiş gerçekleştirmişlerdir.

3. Kuomintang ve Ekonomik İdeolojisi

3.1. Kuomintang ve Tayvan'a Hakimiyeti

Kuomintang (KMT), kökenlerini Çin milliyetçiliğinin ve Çin'de demokrasinin kurucularından Sun Yat Sen'e dayandırmaktadır. Çin'de monarşinin yıkılarak yerine Çin Cumhuriyeti kurulduğu 1912 yılında milliyetçi parti anlamına gelen *Kuomintang* kurulmuştur. Bundan sonra Çin'de otorite ve düzenin sağlanamadığı uzun bir dönem yaşanmıştır. 1919 yılında Sun ve sosyalizm yanlısı devrimciler tarafından Çin Milliyetçi Partisi (*Zhongguo Kuomintang*) adıyla yeniden kurulan bu parti, Çin'in güneyinde Guandong bölgesinde yerleşerek hükümet kurmuştur. Kuruluşunda Sovyetler Birliği'nden yardım alan KMT, Çin Komünist Partisi ile de ittifak kurarak devrimcileri örgütleyerek Çin'de ulusal birliği sağlama hedefini güdüyordu. 1925 yılında Sun öldükten kısa bir süre sonra KMT'nin askeri kanadının önemli bir ismi olan general Chiang Kai-shek, 1926 yılında liderliğe gelmiştir. Chiang 1923 yılında Sun Yat Sen tarafından Moskova'ya gönderilerek burada eğitim almıştır. Chiang'ın komünizm hakkındaki olumsuz düşünceleri onu KMT'nin ittifak içinde olduğu Sovyetler Birliği'nden uzaklaştırmıştır. Chiang, 1926-1928 yıllarında kuzeydeki yerli güç odaklarını yenilgiye uğratarak Çin'in birliğini sağlamayı başarmıştır. Ancak, 1927 yılında Shanghai'da komünist güçlere saldıran Chiang, Çin Komünist Partisi ile olan itti-

fakını da bu şekilde sonlandırmıştır. Bundan sonra Sun'un devrimci ideallerinden uzaklaşan KMT ile komünist devrimci ideali benimseyen Çin Komünist Partisi arasında Çin'de iktidarı ele geçirebilmek için kıyasıya bir iç savaş başlamıştır.

İç savaş sırasında komünistler Mao Zedong liderliğinde ülkenin iç-batı kesimlerine yerleşerek burada üslenmiştir. 1937 yılından itibaren Japonya'nın Çin'i işgaline karşı, KMT ve Komünist Parti gönülsüz ve zayıf bir işbirliği ile Japon işgaline karşı birlikte savaşmıştır. 1945 yılında Japonya Amerika ile giriştiği Pasifik Savaşı'nı kaybederek teslim olduktan sonra, ortak düşmanları ortadan kalkan KMT ve Komünist Parti arasındaki ittifak da sona erdi. Hemen ardından, 1946 yılında bu iki parti arasında Çin'de iktidarı ele geçirmek için ülke çapında bir iç savaş başladı. Her iki parti de kontrolü altındaki bölgeleri genişletmek istedi. KMT, Amerika'dan askeri destek almasına rağmen komünist güçlere karşı giriştiği savaşı 1949 yılında kaybetti.

Pasifik Savaşı'nın (İkinci Dünya Savaşı) bitmesinin ardından, 1945 yılının Ekim ayında Amerikan ordusu Müttefik Kuvvetler adına Tayvan'a gelerek Japon askeri güçlerini teslim almıştı. KMT lideri Chiang Kai-shek tarafından adaya gönderilen Chen Yi, buradaki Japon koloni idaresinin sonlandırılmasının ardından KMT ve temsil ettiği Çin Cumhuriyeti (Republic of China) adına adada genel vali olarak göreve başlamıştır. Bunun ardından Çin'den adaya göçler yaşanmış ve yerliler ile göçmenler arasında tansiyon meydana gelmiştir. 1949 yılının sonlarında Çin'de KMT ve Komünist Parti arasında dört yıldır devam eden iç savaş, komünistlerin zaferiyle sonuçlandıktan sonra, Chiang ve KMT taraftarı yaklaşık iki milyon kişi anakaradan Tayvan'a göç etti. Bu göçmenlerin sayısı ada nüfusunun yaklaşık üçte birine yakındı. KMT adaya geldikten sonra burada idareyi ele alarak Taipei'yi Çin Cumhuriyeti'nin yeni başkenti ilan etti; Çin Cumhuriyeti'nin devamı olduğunu ve resmi hükümeti olarak Çin üzerinde egemenlik haklarını iddia etti. Komünistler de başkenti Beijing olan Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurdular. Bunun yanı sıra, 38 yıl sürecek olan sıkıyönetim ilan edildi. KMT karşıtı ve komünizm yanlısı olduğu öne sürülen on binlerce insan, Tayvan'a hakim olan KMT tarafından işkenceye uğradı, idam edildi veya hapse atıldı. "Beyaz Terör" olarak adlandırılan bu dönemde KMT karşıtı birçok entellektüel kıyımına uğradı. Bu şekilde, KMT önündeki önemli bir muhalif güç ortadan kaldırılmış oldu.

KMT hükümetinin anakaradan gelerek "yabancılar" olarak algılanmalarına rağmen Tayvan'a hakim olması yerlilerin gözünde meşruiyetini sağlama ihtiyacı doğurmuştur. Bu nedenle ekonomik kalkınmaya ve sanayileşmeye, ekonomik büyümenin meyvelerinin de görece olarak daha adil dağıtılmasına

önem veren KMT, bu şekilde otoriter ve baskıcı siyasetine karşı oluşabilecek tepkileri azaltma yoluna gitmiştir. Ekonomik büyüme mucizesi gerçekleştirildiği ölçüde bu sosyal ve siyasi tepki beklediği gibi az olmuştur.

KMT uzun süre adadaki tek siyasi parti olarak faaliyet göstermiş, başka siyasi partilerin kurulması yasaklanmıştır. 1970'lerin sonlarında demokrasi talepleri kalabalıklar tarafından dile getirilmeye başlamış, 1986 yılında ilk muhalefet partisi kurulmuştur. 1987 yılında sıkıyönetim kaldırılmıştır. 1996 yılında ilk kez halk oylaması ile başkanlık seçimleri başlatılmıştır. KMT, ilk kez 2000 yılında başkanlık seçiminde muhalefet partisi Democratic Progressive Party'ye (Demokratik İlerici Parti) kaybederek yarım yüzyıldır süren iktidardan inmiştir.¹ KMT, uzun süre Tayvan'ın Çin ile bağlarını ortadan kaldırarak tarihsel açıdan önemli bir ayrılığı başlatmıştır.

Tayvan resmi adı olarak “Çin Cumhuriyeti” ifadesini kullanmasına rağmen, Çin'de kurulmuş olan Çin Cumhuriyeti ve KMT'nin anakarada geliştirdiği siyasi ideolojiler bir kenara bırakılarak, KMT'nin yeni bir “dönüşüm” fikri benimsendiği yönünde genel bir algı bulunmaktadır. Öte yandan, KMT'nin anakaradan daha farklı kalkınma stratejisi ve ideolojisi benimsediği algısı yanlıştır. Bu nedenle, bu konunun yeterince incelenmesi gerekmektedir. Brandt vd. (2016), Tayvan'da kalkınma stratejisini değerlendirenlerin şu önemli detayı atadıklarını hatırlatmaktadır: Tayvan'daki kalkınma stratejisi anakarada denediklerinden farklı politikalar benimsememiş olan KMT bürokratları tarafından yürütülmüştür. Komünist rejimim dahi bazı politikaları olduğu gibi uygulamaya devam ettiği yönünde belirtilerden bahsedilmektedir. Diğer bir deyişle, KMT 1949 yılında Tayvan'a yerleştikten sonra geçmişe bir set çekerek yepyeni bir strateji benimsememiştir. Anakaradan devralınan kadrolarla benzer politikalar devam ettirilmiştir.²

3.1. Kuomintang'ın 1930'lar ve 1940'larda Çin'deki Ekonomik İdeolojisi

Çin'deki sanayileşme deneyimini ayrıntılı olarak inceleyen Brandt vd. (2016), Çin'de 19. yüzyılın sonlarında gerçekleştirilen sanayileşme hamlesinde muhafazakar elitlerin de desteği ile çeşitli reformlara girişildiğini belirtmektedir. Şirket kurulması kolaylaştırılmış, eğitim sisteminde modernleşme başlatılmış, ticaret odalar kurulmuştur. Böylece ekonomik kalkınma için altyapı hazırlanmaya çalışılmıştır. Çok sayıda şirket kurularak sanayi

¹ KMT, 2004 başkanlık seçiminde de kaybettikten sonra, 2008 ve 2012 seçimlerini kazanmış, ancak 2016 yılındaki seçimde tekrar yenilgiye uğramıştır.

² Bu tür bir devamlılığa savaş dönemi Japonyasında yetişen bürokratların savaş sonrasında uyguladıkları savaş dönemine benzer sanayi ve kalkınma politikalarında da rastlanmaktadır. Ayrıntılar için bkz. Akkemik (2015).

üretiminde canlanma yaşanmış, yabancı şirketler Çin'e yatırım yapmışlardır. Yaklaşık 40 yıllık bir süre boyunca sanayide büyük bir atılım gerçekleştirilmiştir. Ancak, bu atılım aynı dönemde hızla sanayileşmekte ve Batılılaşmakta olan Japonya'nın gerisinde kalmıştır. Tüketici ürünleri (tekstil ve gıda) üretiminde yoğunlaşan sanayi yatırımlarını gerçekleştiren Çinli girişimciler ihtiyaçları olan teknolojileri ve finansal kaynakları elde etmeyi başarmışlardır. Yurtiçi piyasasında yabancı şirketlerle rekabet içinde olduklarını da unutmamak gerekir. Zamanla sermaye birikimini hızlandıran Çinli sanayiciler, bir süre sonra dünya pazarlarında tekstil ihracatlarını artırarak 1927 yılında pamuklu tekstil ürünleri alanında net ihracatçı konumuna ulaşmışlardır. Üretkenlikleri artan bu girişimciler, 1930'lu yıllarda dünya pazarlarında rekabet edebilecek seviyeye ulaşmışlardır.

KMT liderleri 1920'li yıllarda Çin'in idaresini ellerine aldıklarında, karşılarında sadece hafif sanayilerde uzmanlaşabilmiş ve ağır sanayilerde ise oldukça geri kalmış, ekonomik kalkınma ve modernleşmeye şiddetle ihtiyacı olan bir ekonomi buldular. KMT liderlerine göre, tarım önem verilmesi gereken bir alandı ve toprak vergisinin azaltılması, verimlilik artırıcı önlemlerin alınması ve benzeri yöntemlerle kırsal kesimdeki çiftçilerin refahının artırılması gerekiyordu. Öte yandan, ticaret ve sanayiye de yeteri kadar önem verilmesi gerektiği konusunda bilinçliyidiler. Bunun için yabancı sermayenin kullanılması konusunda bir çekinceleri de yoktu. Milliyetçi olmaları onları yabancı sermayeye düşmanca davranmaya yöneltmemiştir.

1927 yılında Chiang önderliğinde Çin'de idareyi ele geçiren KMT, devrimci ideallerden uzaklaşarak geleneksel Konfüçyüsçü değerlere yönelmiştir (Wright, 1955). Çin klasiklerinin tekrar okunması yoluyla modernleşmeyi savunan Chiang'ın kişiliği KMT'nin önüne geçmiş, Çin'in geleneksel değerlerini ve kültürünü öne çıkaran bir muhafazakar bakışa sahip olan Chiang liderliğinde KMT, çok sayıda radikal-devrimci üyesini de bu süreçte kaybetmiştir. Devrimci idealler yerine disiplin yoluyla içeride düzeni sağlamak daha önemli bir konu olarak değerlendiriliyordu.

Wright (1995), KMT'nin Konfüçyüsçü anlayışla ekonomiyi yeniden canlandırma hedefinin başarısız olduğunu belirtmektedir. Genel olarak, Konfüçyüsçü değerlerin yeniden canlandırılması fikri başarısız olmuştur. Çin değerlerinin temel olarak öğretildiği ve Batı'dan gelen bilgilerin sadece pratik olarak kullanıldığı "yeni restorasyon" olarak adlandırılan bu muhafazakar bakış, tamamen kökten bir sosyal değişim ve dönüşüm öneren Çin Komünist Partisi'nin karşısında başarısızlığa uğradığında kitleler artan miktarlarda desteğini KMT'den komünistlere kaydırmıştır. Bunda KMT'nin yerel idarecilerinin bulaştığı büyük yolsuzluklar ve yozlaşma nedeniyle KMT'ye duyulan öfkenin payı da vardı. Öte yandan, sanayileşmeye ihtiyaç duyan Çin'de

sanayileşme ile birlikte KMT'nin güçlendirmeye çalıştığı geleneksel aile yapısının, hatta geleneksel toplum yapısının değişmeye maruz kalacağı kesindi. KMT'nin muhafazakar ideolojisinin buna karşı bir cevabı olduğu şüphelidir.

Brandt vd. (2016), KMT'nin Çin'deki 1930'lardaki ekonomik ideolojisini tartışmaktadır. Japonya 1931 yılında Mançurya'da kukla devlet kurarak burayı *de facto* olarak ele geçirdikten sonra, 1932 yılında Shanghai'da işgal girişiminde bulunmuştur. KMT'nin direnmesiyle Japon ordusu şehri işgal edememiştir. Bunun ardından Japonya ile başlaması kaçınılmaz hale gelen savaşa karşı hazırlıklar başlamış ve bu amaçla seferberlik başlatılarak Çin Cumhuriyeti'ne ait olan kamu sanayi tesislerinin askeri üretim amacıyla dönüştürülmesine girişilmiştir. Bu amaca uygun olarak bir ekonomik planlama mekanizması da kurulmuştur. Kaynakların da bu amaçla kullanımını sağlama için para ve banka kredileri üzerine sıkı kontroller getirilmiştir. İlginç bir şekilde, bu önlemler, Japon İmparatorluğu'nun kontrolündeki Mançurya devletinin (*Manchukuo*) ekonomisinin kontrolünü ellerinde tutan Japon ekonomi bürokratlarının³ benimsediği ekonomik planlama ve sanayi politikalarına öz ü açısından benzerlik gösteriyordu. Bu politikalar, sosyalist olarak nitelendirilebilecek ekonomik kontrolleri içeriyordu.

1937 yılında Japonya, Çin Cumhuriyeti'ne savaş ilan ederek Çin'in işgali amacıyla topyekûn bir savaş başlattı. Kısa süre içinde Shanghai ve Nanjing'in yanı sıra ülkenin doğu kıyılarındaki birçok büyük şehir Japon ordusu tarafından işgal edildi. İç bölgelere ilerleyen Japon ordusu Wuhan ve Chongqing gibi bazı büyük şehirleri de ele geçirmiştir. Böylece 1937-1939 yılları arasında Çin'de doğu ve güney bölgelerindeki oldukça büyük bir alan Japon işgali altına girmiştir. Japon ordusu genişleyen işgal bölgelerini idare etmenin zorluklarını kavrayarak, doğrudan yönetmek yerine kukla devletler kurarak dolaylı yoldan idare etmeyi tercih etmiştir. 1937-1945 dönemi boyunca devam eden savaş süresince Japon ordusu KMT'nin ticaret ve ulaşım ağı ile birlikte birçok sanayi tesisini tahrip etmiştir. Savaşın KMT'ye mali yükü de Batıdan alınan desteğe rağmen büyük olmuştur. KMT işgal bölgelerinden batıya doğru çekildikçe merkezi bütçe üzerindeki yük giderek artmış, bunun sonucunda büyük bir hiperenflasyon sorunu baş göstermiştir. Bunun sonucunda sanayileşme planları sekteye uğradığı gibi, özel sanayicilerin yatırımları da ertelenmek durumunda kalmıştır. Shanghai merkezli tüketim malları tesisleri büyük zarar görmüş; kapasite kullanım oranı un fabrikala-

³ Savaş sonrasında Japon ekonomisinin hızla kalkınmasında Mançurya'da deneyim kazanarak savaş sonrasında Japon ekonomi bürokrasisinde önemli konumlara getirilen Kishi Nobusuke ve Yoshino Shinji gibi önemli isimlerin de büyük katkısı olmuştur. Detaylı bir tartışma için bkz. Akkemik (2015).

rında yüzde 90 civarında, tekstil fabrikalarında da neredeyse bunun kadar düşmüştür (Brandt vd., 2016). Tüketici ürünleri üretimindeki bu sert gerileme tüketici fiyatlarının hızlı artışının önemli bir nedeni olmuştur.

Brandt vd. (2016), bu engellere rağmen, sanayileşme konusunda arzulu olan KMT'nin sanayileşme politikalarına önem verdiğini belirtmektedir. Savaş nedeniyle askeri üretime yönlendirilen KMT kontrolündeki sanayi tesislerinde kapasite kullanımı artmıştır. Bunun bir yansıması olarak, 1949 yılında Çin'deki iç savaş sona erdikten sonra sanayi üretiminin artması mümkün olmuştur. Örneğin, 1952 yılında Çin'de sanayi üretimi savaş öncesindeki normal bir yıl olan 1933 yılındaki imalat üretiminin iki katına ve savaş öncesindeki en büyük üretim seviyesine ulaşılan 1936 yılının yüzde 65 üzerine çıkmıştır. Savaş süresince yeni yatırımlar yapmak gerekmiş, bu yatırımlar Çin'de imalat sanayisinin üretim yapısının makine ve ağır sanayilerin payının daha hızlı arttığı bir yönde evrilmesini sağlamıştır. Öyle ki, 1933 yılından 1952 yılına kadar geçen süre içerisinde üretim (sermaye) mallarının toplam sanayi üretiminden aldığı pay yüzde 25'ten yüzde 42'ye yükselmiştir. 1930'lu yıllarda uzun süredir devam eden sanayileşmenin sonucunda tekstil sektöründe Çin'in uluslararası piyasada karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olacak seviyede sanayileşmeyi sağladığını ve hafif sanayilerde hatırı sayılır derecede sanayileşmenin gerçekleştirildiğini hatırlatmak gerekir. Shanghai merkez olmak üzere, hafif sanayilerde (pamuklu tekstil, gıda, kibrit, vb.) özel girişimciliğe dayalı sanayileşme bu bölgede önemli bir ekonomik dönüşüme de yol açmıştı. Bunun sonucunda finans sektörü ve makine sanayisi de gelişmeye başlamıştı. Bu sektörler nitelikli işçi ve mühendis yetiştirmek için okullar da kurulmuştu. Özel sektörün kazandırdığı dinamizm ile birlikte, serbest piyasa sisteminin yerleştirildiği bu süreçte hükümetin sanayileşmeye müdahalesinden bahsetmek zordur. Bu dönemde kuvvetli bir merkezi devletten zaten bahsedilemez. Ancak, savaşlarla birlikte bu durum değişti ve hükümet kaynak dağılımında kontrollere ve müdahalelere başvurdu. KMT, Çin'in idaresini eline aldığı 1927 yılından itibaren, Chiang yönetiminde müdahaleci bir anlayışı benimsemiş, savaş döneminde bu müdahaleler kuvvetlendirilmiştir. Burada Japonya'nın Meiji döneminde (1868-1912) gerçekleştirdiği göz kamaştırıcı modernleşme ve sanayileşme deneyimine bakılarak bu ülkenin örnek alındığına dair tartışmalar bulunmaktadır. 1937 yılında Çin'de Japon işgali başladığında, KMT sanayileşmenin daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulayarak devlet müdahalelerini daha da sıkılaştırma yoluna gitmiştir. Bu arada plancı bir yaklaşıma da başvurulmuştur.

KMT, 1931 yılında ekonomide yeniden imar ve kıyı bölgelerinin kalkınması amacıyla National Economic Council (Ulusal Ekonomi Konseyi,

NEC) adlı bir konsey kurdu ve konseye (Greene, 2008: 25). NEC'nin en önemli görevlerinden biri yabancı mamul mallara olan bağımlılığı azaltmak ve yerli girdi kullanımını özendirerek sanayide kendi yeterliliği geliştirmek ve bu amaçla uygun politikaları tespit etmektir. Çeşitli altyapı yatırımları (yol inşası, tarımsal kalkınma projeleri, vb.) ve tekstil tesisleri kurulması öncelik verilecek alanlar olarak benimsenmiştir.

KMT'nin 1932 yılında kurduğu daha önemli bir ekonomik kuruluş ise National Resources Council (Ulusal Kaynaklar Konseyi, NRC) idi. NRC, KMT'nin ekonomik planlamada ihtiyaç duyduğu en önemli planlama kadrolarını yetiştirmiştir. İç savaş sonrasında anakarada kalan bu bürokrasinin büyük bir kısmı, Çin Komünist Partisi tarafından kurulan Çin Halk Cumhuriyeti'nin sanayi planlarını da yürütecekti. Bu ekonomi bürokratları bir teknokrazi kültürü geliştirerek otonomiye sahip olarak kalkınma planlarını yürütme konusunda büyük bir deneyim kazanmıştır (Brandt vd., 2016). NRC'deki plan bürokratları özellikle büyük bir prestije ve hareket alanına sahipti. Bu bürokratlar politikacıların etkisinden uzak tutulmuşlardı; öyle ki, kendi yöneticilerini seçme konusunda da otonomiye sahiptiler. 1936 yılında üç yıllık bir plan hazırlayan NRC, kaynak dağılımında kamu şirketlerine ağırlık veren kamu merkezli sanayileşme politikasını açık bir şekilde ilan ediyordu. 1937 yılında Japonya ile başlayan savaşla birlikte NRC üst bürokratları yüksek yetkilerle donatıldılar. Ülkedeki sanayi tesislerinin tümünün varlıkları üzerinde tasarruf yetkisi verilen NRC gerekli gördüğü tüm tesisleri kamulaştırabiliyordu. NRC bürokrasisinin insan kaynakları 1937 yılında 2 bin kişiden 1944 yılında 12 bin kişiye kadar artırılmıştır. 1944 yılında sanayi sektöründeki tüm varlıkların yüzde 70'i kamunun elindeydi ve bunun da dörtte üçü NRC'nin doğrudan kontrolündeydi. Kısaca söylemek gerekirse, savaş döneminde KMT Çin'de büyük bir ekonomi bürokrasisi kurmuş, birçok tesis kamulaştırılarak kamu şirketine dönüştürülmüş, sanayi üretiminin büyük bir kısmı kamu eliyle yürütülür hale gelmiştir. Planlarda önem verilen sektörler petrol, kimya, kömür, demir ve ulaştırma sanayileriydi. KMT'nin ekonomik kontrollere dayanan politikaları daha sonra sıkıyönetim altında Tayvan'da KMT tarafından yürütülecek olan kalkınma politikası ve ekonomik planlamanın öncülü olacaktı. Bu sistem çoğu zaman sosyalizmle eşleştirilse de, KMT-tipi planlama sosyalizme yakındı, ancak sosyalizmin kendisi değildi.

Savaşın sona ermesinden hemen sonra, 1945-1949 arasında ülkeyi kasıp kavuran iç savaş döneminde de KMT ve Chiang'ın sanayileşme konusundaki görüşleri değişmemiştir. Güçlü bir orduya ihtiyaç duyan Chiang, geniş bir ekonomi bürokrasisi eliyle kamu şirketlerinin hakim olduğu bir sanayi yapısını benimsemeye devam etmiş, savaş sanayilerinin gelişmesini öncelikleri

arasında üst sıralarda bulundurmıştır. Savaş dönemindeki (1937-1945) ekonomik kontrollerin devamı ve yatırımların ordunun ihtiyaçlarına uygun olarak planlaması KMT'nin ekonomik kalkınma anlayışının önemli özelliklerindendi. 1943 yılında NRC tarafından savaş sonrasındaki ekonomik kalkınma politikalarının taslağı olarak hazırlanan plan, savaşın hemen ardından 1945-1946 yıllarında tekrar gözden geçirilerek politikacılar, bürokratlar, iş dünyası ve akademisyenler gibi paydaşların da katıldığı toplantılarda tartışıldı. Bu toplantılarda kamu eliyle sanayileşme ve ülkenin yeniden imarı amacıyla çelik, metal, kömür, petrol, ulaştırma, makine, elektrik ve kimya başta olmak üzere ağır sanayilerin geliştirilmesi için uzlaşıldı. Bu süreçte Amerika'dan teknik destek elde edilmesi de düşünülüyordu. Bu teknik desteğin yanı sıra, Amerikan mali yardımı da gelecekti. Amerika, KMT'den kamu şirketlerini özelleştirmesini talep etmişse de Chiang buna karşı direnmiştir. 1946 yılında Çin'in ilk beş yıllık kalkınma programı hazırlandı. Bu planda, Japon işgalinin sona ermesinin ardından Japonya'dan savaş tazminatı olarak devralınan sanayi tesisleri de yer aldı. Tayvan bu planda kalkınma amacıyla yatırım yapılması öngörülen bölgelerden biri olarak yer almıştır. Bu planlarda ekonomi bürokrasisi önceki dönemlerde zayıf da olsa sahip olduğu politik gücünü kaybetmiş, devlet aygıtı içinde sadece teknokratlar kadrosu olarak yer almıştır. Ancak, politik etkiden uzak tutularak otonomisini korumuştur. 1947 yılı itibarıyla, NRC, 33 bin kişilik büyük bir kadroya sahipti ve kontrolü altında bulunan, Çin'in toplam sanayi varlıklarının üçte ikisine sahip olan kamu sanayi işletmelerinde yarım milyona yakın işçi çalışmaktaydı.

Ekonomik ve politika karar verme mekanizmalarının birbirinden ayrılması, KMT'nin önemli bir özelliğidir. Birçok araştırmacı, Tayvan'ın bu uygulamayı savaşın hemen sonrasında Japon ekonomi bürokrasisinin politik etkiden uzak olan otonomisine bakarak edindiği şekilde yorumlamaktadır.⁴ Ancak, KMT'nin bunu savaş döneminde geliştirdiğini hatırlatmak gerekir.

3. Kuomintang'ın Tayvan'daki Ekonomik İdeolojisi: Süreklilik

KMT, Çin'dek, iç savaşı kaybedip Tayvan'a yerleştikten sonra da Çin'de uyguladığı tarzda sanayileşme politikaları tasarlayarak Tayvan'daki sanayileşmenin Japon sömürgesi olduğu dönemdeki kaldığı yerden devamını amaçlamıştır. Kirby (1990), KMT'nin Çin'de başlattığı sanayi planlarının devamlılığına dikkat çekmektedir. Komünist Parti, 1949 sonrasında KMT'nin 1930'larda başlattığı kamu öncülüğündeki sanayileşmeyi devlet tekeline dönüştürerek devam ettirmiştir. NRC uygulamaları devam ettirilmiş,

⁴ Bu konudaki temel bir kaynak Chalmers Johnson'ın (1982) MITI üzerine yapmış olduğu ünlü çalışmasıdır.

1950'li yıllar boyunca hazırlanan planlarda NRC planlarına benzerlik görülmüştür. Diğer bir deyişle, Çin Komünist Partisi 1950'li yıllarda Sovyet yardımı aldığı zamanlarda planlamacılığı Sovyetler'den öğrenmemiştir; bunun öncesinde yirmi yıla yakın bir planlama geleneğine sahip bir bürokrasiyi devralmıştı. Çin'deki Birinci Beş Yıllık Plan'da (1953-1958) öngörülen sanayi yatırımları NRC'nin sanayi planlarındakine büyük benzerlik göstermektedir. Bunun en önemli nedeni planlamadaki bürokratların eski NRC bürokratları olmalarıydı. NRC bürokratları bir süre daha konumlarını korudular ve iki yıl sonra 1951 yılında NRC'nin yerine Devlet Konseyi'nin altında kurulan Mali ve Ekonomik Komisyon'un altında görevlerine devam ettiler.

Kirby (1990), KMT'nin Çin'deki politikaları ile Tayvan'daki politikaları arasındaki sürekliliği incelemiştir. KMT, Tayvan'da henüz 1946 yılında yerel düzeyde örgütlenerek buraya teknokratlar göndermişti. 1949 yılında iç savaşın kaybedilmesinden sonra, NRC kadrolarının büyük kısmı Nanjing'de kalarak Komünist Çin'de hizmetlerine devam etmelerine rağmen, önemli sayıda teknokrat-mühendis ve bürokrat KMT politik kadroları ile birlikte Tayvan'a sığınmıştır. Bu bürokrat-teknokrat grubu Tayvan'da ekonomi bürokrasisinin belkemiğini oluşturdu. 1950'li yıllarda Tayvan'da ekonomi bürokrasinin gücü giderek arttı. Hatta, Çin'de kamu şirketlerinin başında görev yapan teknokratlar Tayvan'a geldiklerinde burada yeni kurulan kamu şirketlerinin başına geçtiler. KMT Tayvan'da Ekonomi Bakanlığı altında Ekonomik İstikrar Kurulu (Economic Stabilization Board) adında bir birim kurarak bunun altında ekonomik planlamacılığı yürütmek amacıyla Endüstriyel Kalkınma Komisyonu'nu (Industrial Development Commission) görevlendirdi. Bu kurum sadece NRC'nin isim değiştirmiş haliydi. IDC sanayi politikalarını tasarlayarak yürütülmesi ile görevlendirilmiştir. Kabine altında yer alan Ekonomik Planlama ve Kalkınma Konseyi (Council for Economic Planning and Development) eski NRC bürokratlarından oluşuyordu. Bu kuruluş ekonomik planlama ve projeksiyonlardan sorumluydu ve kamu yatırımlarının planlamasını üstleniyordu. NRC kökenli bürokratlar 1970'li yıllara kadar bu kurumlara hakim olmuşlardır.

Sadece kadrolarda değil, politikalarda da devamlılık görülmektedir. Kamu önderliğindeki sanayileşme yaklaşımından vazgeçilmemiştir. NRC'nin Çin'deki politikalarının önemli bir ayağı olan ithal ikamecilik, Tayvan'da ekonomik kalkınmanın ilk on yılında benimsenmiştir. Milli savunmaya dönük sanayilerin geliştirilmesi de Çin'deki NRC yıllarından devralınan bir başka politikaydı. 1960 yılında gerçekleştirilen reformlarla kamu şirketlerinin yanı sıra özel sektörün de geliştirilmesine başlanmıştır. Bu yıldan itibaren, özel sektörün ekonomideki ağırlığı artırılmıştır. 1950'lerin sonlarında KMT de plancılığa ideolojik açıdan yaklaşmayı bıraktı ve bunun

yerine daha pragmatik bir yaklaşımı benimsedi. Dört yıllık planlarla NRC-türü sanayi planlarının uygulanmasına devam edildi. NRC'nin Çin'de olduğu gibi yabancı sermayeye mesafeli ve kontrollü yaklaşımı 1960'ların sonlarına kadar devam ettirilmiştir. Ancak EPZ'lerin kurulması ile yabancı sermayeye bakış değişmiştir. Stratejik olarak görülen sanayilerin ithalattan korunması uygulaması 1980'lere kadar devam etmiştir. Büyük kamu şirketleri uzun bir süre özelleştirilmeden belirli sanayilerde kamu tekelleri korunmuştur.⁵ Öyle ki, kamunun toplam sanayi yatırımlarındaki payı 1958 yılında yüzde 62 iken, 1980 yılında hâlâ yüzde 50 kadar büyüktü.

KMT'nin Çin'den devraldığı insan kaynağı hakkında Kirby (1990), hem Tayvan hem Çin Halk Cumhuriyeti'nin NRC ve diğer ekonomi bürokratlarını miras olarak almalarına rağmen aslan payının komünistlere düştüğünü, NRC bürokratlarının büyük kısmının anakarada kalmayı tercih ettiğini belirtmektedir. Üst düzey bürokratlar Çin'de kaldılar ve bu kadrolar teknoloji yatırımları konusunda daha bilgiliydiler. Tayvan'a giden bürokratlar, toplam kadronun küçük bir kısmıydı. Kirby, Tayvan'da KMT'nin ekonomi politikalarının başarılı olmasının nedeninin orta-seviyeli bürokratlar olduğunu belirtmektedir. Bu bürokratların çoğu iç savaştan sonra Tayvan'a sığınan NRC bürokratlarıydı ve politikaların detaylarının uygulanmasından sorumluydular. Tayvan'da kamu şirketlerinin başına geçen bürokratların çoğu eski NRC bürokratlarıydı ve bunların oluşturduğu kültür yaklaşık kırk yıl boyunca bu kuruluşların bürokratik kültürünün temelini oluşturmuştur. Hatta, 1981-1984 yılları arasında ekonomi bakanlığı yapan Chao Yaodong, Çin'de yetişmiş bir NRC bürokratydı. NRC'nin Tayvan'ın ekonomi politikalarındaki etkisi bu kadar geç bir tarihe kadar devam etmiştir.

Kirby (1990) ve Kirby (1992), savaş döneminde yetişen ve Amerika'da eğitilen bazı bürokratların durumunu inceleyerek bürokrasideki devamlılığa başka bir açıdan bakmıştır. NRC bünyesindeki birçok teknokrat 1940'lı yılların ilk yarısında NRC tarafından Amerika'daki bazı sanayi şirketlerinde incelemeler ve öğrenim amacıyla Amerika'ya gönderilmiştir. Bunların içinde daha sonraları 1951 yılında Wang Laboratories şirketini kurarak bilgisayar imalatı alanında Amerika'da büyük bir ticari başarı yakalayan Wang An gibi bazı ünlü mühendis-teknokratlar Amerika'da kalmışlardır. Ancak, bunların neredeyse tamamı Çin'e geri döndüler. Kirby, 1942 yılında Amerika'ya

⁵ Bunların bazıları şunlardır: geni yapımı alanında faaliyet gösteren China Shipbuilding Corporation, petrokimya alanında faaliyet gösteren Chinese Petroleum Corporation, elektrik alanında faaliyet gösteren Taiwan Power Company, havacılık alanında faaliyet gösteren Aerospace Industrial Development Corporation, gübre imalatı gerçekleştiren Taiwan Fertilizer, çelik imalatçısı China Steel Corporation ve telekomünikasyon şirketi Chunghwa Telecom.

gönderilen 31 NRC bürokratına özel önem atfetmektedir. Bu teknokratlar grubu iki yıllık bir süre için Westinghouse, RCA, Du Pont, Monsanto ve US Steel gibi dev Amerika sanayi kuruluşlarında incelemeler yaptılar ve bundan sonraki kırk yıllık bir süre boyunca bu seçilmiş teknokratlar grubu yakın ilişki içinde bürokraside görev yaptılar. Bunların 21'i iç savaşın sona ermesinin ardından (1949) Komünist Çin'de kalırken, 10'u ise Tayvan'a geçti. Çin'de kalanlar Kültür Devrimi'ne kadar önemli bürokratik görevlerde ve kamu şirketlerinde teknokratik görevlerde bulundular. Ancak, bakanlık veya buna benzer üst düzey siyasi görevlere getirilmediler. Kültür Devrimi'nde bazıları idam edildiler. Tayvan'a dönenlerin bazıları büyük kamu sanayi şirketlerinde müdürlüğe atandı; sekizi (en sonuncusu Lee Ta-hai) ekonomi bakanlığı yaptı; biri (Chao Yao-dong) kabine altındaki Ekonomik Planlama ve Kalkınma Konseyi başkanlığına getirildi; biri ise (Sun Yun-suan) kabine başkanlığı (*premier*) yaptı.

4. SONUÇ

Çin'den başlayarak Tayvan'a yerleştikten sonra burada sanayileşme ve ekonomik kalkınmayı üstlenen KMT ve Chiang Kai-shek milliyetçi bir bakışla teknokratların kontrolünde bir sanayileşme hamlesini başarıyla gerçekleştirmiştir. Tayvan'da devlet bir girişimci gibi sanayi üretimine yön vermiş ve kendi meşruiyetini sağlayabilmek güdüsüyle başarılı bir ekonomik kalkınma hikayesi yazmıştır. Geri kalmış bir ekonomiyi yüksek teknolojili ve yüksek katma değerli ürünler üreterek tüm dünyaya ihraç eden bir sanayi devine dönüştüren bu hızlı dönüşüm, hiyerarşik bir şekilde örgütlenen ekonomi bürokratlarının özverili çalışmalarıyla gerçekleştirilmiştir. Wakeman (1985), Chiang'ın adadaki çekişmelerden dolayı, yaklaşık çeyrek yüzyıllık iktidarı döneminde Tayvan'da gerçekleştirmek istediği çok şeyi gerçekleştirememiştir. Ancak, adada refah seviyesi yüksek ve özgür bir Çin devleti kurmayı başarmıştır.

Bu çalışmada Tayvan'daki başarının ardından yatan ekonomik ideolojinin kökenlerinin 1930'lu yıllarda KMT'nin Çin'i idare ettiği dönemlerde aranması gerektiği, o dönemden devralınan bu ideolojinin devamlılığının Tayvan'ın sanayileşme ve kalkınma başarısını anlamak için gerekli olduğu gösterilmiştir. Politik ekonomiyi anlamak, politikaları tek tek anlamak kadar önemlidir. Bunun için, kalkınmanın tarihsel arka planı da ihmal edilmemelidir. Tayvan, bu anlamda önemli bir inceleme alanıdır. Bu çalışma ile Türkiye'de bu alandaki çalışmalara önemli bir katkıda bulunulduğu ümit edilmektedir. İleriki çalışmalarda bu konunun değişik açılardan (siyaset bilimi, sosyoloji, vb.) ele alınmasının bu alanda Türkçe literatüre de önemli katkılar yapması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Aberbach, Joel D., David Dollar, Kenneth L. Sokoloff (der.) (1994). *The Role of the State in Taiwan's Development*, New York: East Gate.
- Akkemik, K. Ali (2009). *Industrial Development in East Asia: A Comparative Look at Japan, Korea, Taiwan, and Singapore*. Hackensack, New Jersey: World Scientific.
- Akkemik, K. Ali (2015). "Japonya'da Savaş Dönemi Ekonomi Politikaları ve Savaş Sonrası Politikalarına Etkileri". Selçuk Esenbel ve Erdal Küçükyalçın (der.), *Türkiye'de Japonya Çalışmaları Konferansı - II*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, s. 271-296.
- Brandt, Loren, Debin Ma ve Thomas Rawski (2016). "Industrialization in China". IZA Discussion Paper No. 10096.
- Fei, John C. H. (1988) "A Bird's Eye View of Evolution on Taiwan: An Introductory Essay". Kuo-Ting Li (ed.), *The Evolution of Policy behind Taiwan's Development Success*, New Haven: Yale University Press, pp. 26-52.
- Greene, J. Megan (2008). *The Origins of the Developmental State in Taiwan: Science Policy and the Quest for Modernization*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Hamilton, Garry G. (1997). "Organization and Market Processes in Taiwan's Capitalist Economy". Marco Orru, Nicole Woolsey Biggart, and Gary Hamilton (eds.), *The Economic Organization of East Asian Capitalism*, Thousand Oaks, California: Sage, pp. 237-295.
- Hattori, Tomio, Yukihito Sato (1997). "A Comparative Study of Development Mechanisms in Korea and Taiwan: Introductory Analysis". *Developing Economies*, vol. 35, no. 4, pp. 341-357.
- Hong, Sung Gul (1997). *The Political Economy of Industrial Policy in East Asia: The Semiconductor Industry in Taiwan and South Korea*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Howe, Christopher (1996). "The Taiwan Economy: The Transition to Maturity and the Political Economy of Its Changing International Status". *China Quarterly*, 148, 1171-1195.
- Johnson, Chalmers A. (1982). *MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1925-1975*. Stanford: Stanford University Press.
- Kirby, William C. (1990). "Continuity and Change in Modern China: Economic Planning on the Mainland and on Taiwan, 1943-1958". *Australian Journal of Chinese Affairs*, vol. 24, pp. 121-141.

- Kirby, William C. (1992). "The Chinese War Economy". James C. Hsiung and Steven I. Levine (eds.), *China's Bitter Victory: War with Japan, 1937-45*, New York: M.E. Sharpe, pp. 185-213.
- Ku, Yeun-wen (1997). *Welfare Capitalism in Taiwan: State, Economy and Social Policy*. New York: Palgrave Macmillan.
- Kuo, Tai-Chun, Ramon H. Myers (2012): *Taiwan's Economic Transformation: Leadership, Property Rights and Institutional Change 1949-1965*. London: Routledge.
- Kwong, Kai-Sun (der.) (2001). *Industrial Development in Singapore, Taiwan, and South Korea*. Singapore: World Scientific.
- Li, K. T. (1976). *The Experience of Dynamic Economic Growth on Taiwan*. Taipei: MeiYa Publications.
- Li, Kuo-ting (1988). *The Evolution of Policy behind Taiwan's Development Success*. New Haven: Yale University Press.
- Ranis, Gustav, Sheng-Cheng Hu, Yun-Peng Chu (1999). *The Political Economy of Taiwan's Development into the 21st Century: Essays in Memory of John C. H. Fei, Volume 2*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Smith, Heather (2000). "Taiwan's Industrial Policy in the 1980s". *Asian Economic Journal*, 11(1), 1-33.
- Tsai, Ming-Chang (2001). "Dependency, the State and Class in the Neoliberal Transition of Taiwan". *Third World Quarterly*, vol. 22, no. 3, pp. 359-379.
- Wade, Robert (1990). *Governing the Market – Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialization*. Princeton: Princeton University Press.
- Wakeman, Jr., Frederic, Jr. (195). "Revolutionary Rites: The Remains of Chiang Kai-shek and Mao Tse-tung". *Representations*, vol. 10, pp. 146-193.
- Wright Mary C. (1955). "From Revolution to Restoration: The Transformation of Kuomintang Ideology". *Far Eastern Quarterly*, vol. 14, no. 4, pp. 515-532.

THE WORLD GREAT TREASURY : TAIWAN NATIONAL PALACE MUSEUM

Li-Juan, FANG *

Abstract

Taiwan National Palace Museum (NPM) possesses the most quantity of Chinese art and treasury around the globe. The collections represent the five-thousand-year Chinese history including the well-known Jadeite Cabbage with Insects.

NPM locates at Shilin in Taipei. This magnificent Chinese-Palace-like architecture constitutes white walls and green tiles on the outside and has a modern interior layout. The five halls of the main building look like plum blossom which is the National flower of Taiwan.

The world top five museums include the Louvre in France, British Museum in London, The Metropolitan Museum of Art in New York, The State Heritage Museum in Russia and NPM in Taiwan. There are more than seven hundred thousand collections in NPM inherited from the era of Neolithic (10 thousand years ago) until the late Qing Dynasty (1911 AD).

The antiques possessed by NPM can be separated into 3 categories: ancient utensils, calligraphy and arts, and documents and books. Ancient utensils can be further categorized into bronzes, curios, ceramics and jades. More than nine thousand pieces of collections such as famous paintings, images, calligraphy genuine writing, ancient Chinese fans and ancient embroidery are classified under calligraphy and arts. The Siku Quanshu, also known as the Imperial Collection of Four, is the largest collection of books in Chinese history which is enshrined in NPM. NPM has the greatest quantity and quality of collections, as a result, instead of regular exhibitions, there are also many scheduled exhibitions happening from time to time.

Most of the NPM collections are more than a thousand years old which were inherited from the ancient Chinese imperial family since the Song

* Assistant Professor Dr., Mackay Junior College of Medicine, Nursing, and Management.

Dynasty. NPM represents the spirit of cultural inheritance of my country. It is compulsory to visit NPM in order to learn the authentic Chinese culture. The 640 thousand NMB collections starts from 10000 BC to 2000AD including ancient utensils, calligraphy and arts, and documents and books. It is believed that those collections fully demonstrate the pride of ancient Chinese culture.

NPM offer seven languages for guidance service including Chinese, Japanese, Korean, English, French, Germany and Portuguese. Moreover, NPM holds couples of workshops, lectures, and scheduled exhibitions. Worth to mentioned, more than a hundred types of NPM publications were published which highly promote the value of Chinese culture to the world population. As a consequence, there is a large number of researchers visiting NPM every year for research purposes. There is no doubt that NPM is an ideal location to conduct academic researches.

一、前言:館藏的建立

故宮博物院於 1925 年 10 月 10 日成立，院藏乃承襲宋、元、明、清歷代宮廷收藏的文物，首次大規模地呈現在世人眼前。自 1931 年開始，中國幾經內亂外患，當時國民政府決定將故宮院藏精品裝箱離院，於是展開一場橫越數萬里的文物大遷移，院藏文物輾轉抵達台灣後，才結束長達四十年的流離。¹在這曲折運送的過程中，可以算是人類文明史上一個偉大傳奇，也是故宮特別之處，因為故宮稀世珍寶得以保存下來，而且沒有一件因遷移而受到重大損傷，可以算是一個奇蹟。經過多年來接受捐贈及購藏之下，台北故宮更達到今日典藏將近 70 萬件的規模，而且在文物的保存、維護、研究、展示上亦成果豐碩，成為世界級的博物館。

台灣國立故宮博物院收藏有全世界量多質優的中華藝術瑰寶，這些藝術品和文物大部分是原先國立北平故宮博物院、國立中央博物院籌備處和國立北平圖書館等機構所藏，來自紫禁城、盛京行宮、避暑山莊、頤和園、靜宜園和國子監等處皇家舊藏；另有部分是編列預算購置，接收自第二次世界大戰結束日本歸還之文物，以及透過各界捐贈和徵集而來。藏品時間跨度涵蓋新石器時代至今長達 8,000 年。

其收藏品年代幾乎涵蓋整個五千年的中國歷史，包含知名的「翠玉白菜」。國立故宮博物院新址位於台北市外雙溪，於民國 54 年國父誕辰紀念日興建完成，為一座中國宮殿式的建築，外觀壯麗雄偉，內部則完全現代化，由五個大廳組成。一年可接待超過 614 萬人次的參訪旅客，為臺灣最具規模的博物館，也曾位列 2015 年全球參觀人數第六多的藝術博物館，也是台灣八景之一。²故宮博物院

¹ 中華民國教育部 1912 年在國子監設立國立歷史博物館籌備處；1917 年劃定端門至午門為國立歷史博物館；1928 年北伐成功後，改隸屬古物保管委員會；1929 年春又恢復隸屬於教育部；同年 8 月委託中央研究院歷史語言研究所接收國立歷史博物館文物，並在 1933 年 4 月協助成立國立中央博物院籌備處（隸屬於教育部。《國立故宮博物院組織條例》在 1987 年 1 月 16 日頒布施行，國立故宮博物院正式隸屬於行政院。

² 2005 年，台灣交通部觀光局有鑑於景色隨著時空變換而不復舊貌，因此重新票選出「臺灣八景」：台北 101、台北故宮、日月潭、阿里山、玉山、高雄愛河、墾丁、太魯閣峽谷。

歷經多次館舍擴建和修繕，並致力打造成為文化創意產業加值應用的虛擬博物館，位於嘉義的南部院區也在 2015 年 12 月 28 日啟用。

台灣故宮博物院，累積了從新石器時代到清末的文物將近 70 萬件³，故宮內珍藏的古物大約可以分為器物、書畫、圖書文獻三部份。舉凡銅器、陶器、玉器、琺瑯、雕刻等均屬於器物；書畫的收藏大致有名畫、圖像、碑帖、扇面、織繡等，大約九千多件；圖書文獻則有四庫全書等珍品。其主要的展示活動均在展覽大樓展出，由於展品的質精量多，展廳內乃是按照文物類別以編年方式系統性地陳設 4,000 餘件展品，器物類展件相隔半年至 2 年輪換一次，書畫和圖書文獻類展件則每 3 個月定期更換。⁴類藏品分別交由器物處、書畫處、圖書文獻處和南院處等四個策展部門管理，其中以長篇銘文的青銅器、古代早期的名家書畫、善本古籍和官窯瓷器等蒐藏最具影響力。

以下章節以器物、書畫、圖書文獻三部份一一介紹。

一、器物

(一) 青銅器

青銅器是中國夏商周時期的文化與科技代表文物。它具有特殊的社會地位，同時也是階級制度下的產物，被視為王權合法性的依據和階級身分的象徵。中國青銅器主要以銅、錫、鉛為主要原料，最早從西元前五千年出現，到了漢代逐漸由鐵器所取代，中國的青銅時代跨

³ 本院收藏的文物，不僅數量龐大，而且品類繁雜，可分為銅器、瓷器、玉器、漆器、琺瑯器、雕刻、文具、印拓、錢幣、繪畫、法書、法帖、絲繡、成扇、善本書籍、清宮檔案文獻、滿蒙藏文文獻，以及包括法器、服飾、鼻煙壺在內的雜項等類別，累計至 2018 年 1 月 31 日為止，有書畫 13,560 件冊、銅器 6,225 件、陶瓷器 25,555 件、玉器 13,478 件、漆器 767 件、琺瑯器 2,520 件、緙繡 308 件、織品 1,571 件、雕刻 663 件、文具 2,379 件、錢幣 6,953 件、雜項 12,978 件、善本書籍 212,169 件冊、清宮檔案文獻 386,863 件冊和滿蒙藏文文獻 11,501 件冊等，總計 697,490 件冊珍藏。

⁴ 鑑於書畫作品有機材質脆弱，為延長保存壽命，故宮博物院特別從蒐藏的 13,560 件冊書畫作品中，揀選 1368 年以前在藝術史上有代表性的 57 件繪畫和 13 件冊書法，嚴格限制每回展出時間不能超過 42 天，且相隔至少 3 年才能再度展出。[

越了約三千年的歷史長河。這些西元前十六世紀至前三世紀中期的先秦銘文青銅器多半為金石學家探究上古史的第一手資料，也是書法家研習大篆的文本。

國立故宮博物院藏有 1,900 餘件青銅製作的宗廟彝器，其中被列為中華民國國寶之一的「毛公鼎」，腹內有五百字冊命書，即顯示周宣王初即位時中興的企圖心，因此授與天子之下一人的管理職權和豐厚的賞賜給他的叔父毛公，還誥誡叔父和他的族人要忠心輔佐並肩負起保衛宗室的責任，散文內容無一不是傳達出周天子對叔父的深切期許。「毛公鼎」腹內刻的五百字金文冊命書，字數為舉世銘文青銅器中最多，是西周散文代表作，其書法也是金文中最高等級，故有「抵得一篇《尚書》」、晚清「四大國寶」、「青銅三寶」之譽，被列為中華民國國寶。

除了著名的「毛公鼎」外，尚有「散氏盤」腹內 357 字之金文，是瞭解西周土地契約制度的實物文獻，它橫扁體勢且奔放風格的大篆書法實際上已開啟了草篆書風的先河；「宗周鐘」鐘面所鑄 122 字大篆書法，敘明周厲王因親征獲使南方和東方二十七國臣服而下令鑄造此甬鐘，並以祭天追孝方式祈求福祐子孫，是件鐘面飾有夔龍紋和 36 枚乳突，鼓部中央和側邊可以敲出兩個不同頻率音響的雙音鐘；「頌壺」在沿口有一組 151 字相同字樣的大篆，記錄頌接受冊命的典禮全程，文末不忘提及慎終追遠的觀念。

商朝則在青銅器的形制和紋飾變化上更具巧思，像是器身布滿夔龍紋和鳥魚紋，腹內有龍紋浮面居中的大型水器〈蟠龍紋盤〉；該院所藏 17 件鑄有「亞醜」族徽的青銅器，其中 9 件為方形器，特徵在合範處都有突出的雙鉤稜脊裝飾，且配合器形外觀改以方形雷紋襯底，像是殷商晚期方形酒器「亞醜方觚」；器身各處飾有雷紋、夔紋、鳥紋和饕餮紋的「亞醜方簋」，雙耳是以獸首啣鳥附垂珥做為裝飾；大口折肩的「亞醜方尊」，活動式的八個獸首是利用榫卯結構獨立鑄造；腹底有「作寶簋」銘文的「雙龍紋簋」，各異的雙龍首蓋、菱格紋器身和夔紋圈足，加上雙半環耳附垂珥，罕見於商、周兩朝簋器。

（二） 陶瓷器

中國的陶瓷最早可以追溯至新石器時代，經歷了數千年的技術革新，發展出唐三彩、白瓷、青瓷、青花瓷、五彩等種類繁多的陶瓷工藝。英語中的「China」一詞除了指的是中國，另一個含義就是「瓷器」，由此也可看出中國與陶瓷之間的密切關係。中國瓷器不僅在古代宮廷

中大量被使用，從東南沿海裡發現的南宋古沈船中，可以知道當時陶瓷器已被作為主要貿易品之一，並出口至亞洲、伊斯蘭文化圈以及歐洲各國；陶瓷器對中國的象徵意義，可與絲綢齊名。中國陶瓷的工藝也在悠久的國際貿易中逐漸轉播到全球各地，對世界陶瓷生產技術的發展產生了深遠的影響。

台灣故宮博物院所藏新石器時代仰韶文化的「彩陶立臬罐」和龍山文化的「黑陶高足杯」，展現初民對窯燒技術的掌握和功能需求上的差異，陪葬品形式存在於古代喪葬文化中的西漢「黑陶繭式壺」和唐朝「灰陶加彩仕女俑」，江戶時期描繪仙人乘錦鯉在海上遨遊的伊萬里金欄手樣式有田燒「五彩琴高仙人碗」等陶器，以及邢窯「白釉玉璧足茶碗」、五代時期的越窯「秘色青瓷洗」、翡色釉裡帶有透明質感的高麗「青瓷花形鉢」等瓷器典藏。宋朝五大名窯瓷器、明朝官窯瓷器、盛清畫琺瑯和洋彩瓷器等十世紀中期至十九世紀供皇家御用的官窯瓷器是故宮博物院典藏精品。像是院內所藏二十一件以瑪瑙入釉的北宋汝窯瓷器中，簡約造型裡帶有如雨過天青般釉色的溫酒具「青瓷蓮花式溫碗」和沒有開片的「青瓷無紋水仙盆」；織錦緞背心有刻劃纏枝牡丹紋飾和印花的「白瓷嬰兒枕」等近八百件定窯瓷器蒐藏；器形仿自青銅禮器的南宋官窯「青瓷貫耳壺」；頸部飾有一對鳳凰附耳的粉青釉龍泉窯「青瓷鳳耳瓶」；葡萄紫泛藍釉彩窯變的「鈞窯丁香紫尊」等百餘件鈞窯瓷器藏品；全器施米色青釉的哥窯「米色高足碗」；釉面金銀描繪痕跡顯示受到伊斯蘭藝術影響的元朝景德鎮窯「霽青單把杯」和「霽青盤」成套的酒器。

到了明朝，作品更趨豐富多彩，壺身用鈷料彩繪轉枝蓮花和海濤紋的明成祖永樂「青花瓷花卉紋扁壺」，以及瓶腹繪有回首三爪蟠龍，瓶頸和口沿有枝蓮等花卉紋飾的「青花龍紋天球瓶」；因壺口似僧伽帽得名的明宣宗宣德「寶石紅釉僧帽壺」，以及調味用壺「祭紅刻花蓮瓣滷壺」和「霽青刻花蓮瓣滷壺」等；藏有傳世百分之九十以上數量的明憲宗成化瓷器，像是結合釉下青花和釉上黃、綠、紅三色，呈現兩組子母雞覓食於野地享天倫樂的「鬥彩雞缸杯」十件組，以及繪有象鼻夔龍舌吐蓮花和如意雲的「鬥彩瓷天字夔龍紋蓋罐」；罐身繪滿麋鹿、花卉、桃實和雲朵的明神宗萬曆「五彩瓷百鹿尊」；二十件燒造於養心殿造辦處琺瑯作坊的「和」和「宜興胎畫琺瑯四季花卉蓋碗」；集文人詩、書、畫、印於一器的「瓷胎畫琺瑯山水碗」和一對「瓷胎畫琺瑯柳燕圖碗」等一百八十六件清世宗雍正琺瑯彩瓷；所藏五百餘件清高宗乾隆琺瑯彩系列瓷器，其中洋彩瓷器是在琺瑯彩瓷基礎上融

合西方繪畫技法的又一創新，像是「瓷胎洋彩霽青描金游魚轉心瓶」、「瓷胎洋彩紅地團花山水湯碗」和「瓷胎洋彩瑞芝洋花蟬紋尊」等乾清宮頭等瓷器，皆反映出清朝皇帝想吸取西方文化經驗並超越的企圖心。

（三）玉器

東漢許慎《說文解字》：「玉，石之美，有五德。潤澤以溫，仁之方也；韙理自外，可以知中，義之方也；其聲舒揚，專以遠聞，智之方也；不橈而折，勇之方也；銳廉而不技，絜之方也。」玉在中華文化非常流行，認為有去凶、避邪、擋煞的作用，因此在古代常做成象徵身分的禮器與裝飾，在現代除了裝飾之外亦常當作平安符般隨身配戴。

台灣故宮博物院典藏的新石器時代以後之玉器，多為倫理上的敬天法祖和殮葬習俗所使用，原因在於初民相信玉石蘊含通靈能量，所以巫師便透過玉石製作的祭器施法來溝通人神。像是紅山文化以玄鳥銜天命繁衍氏族意象的「玉勾雲形佩」和卷曲渾圓的「玉豬龍」；龍山文化雙翼牛角抽象面紋和猙獰具象面紋一體兩面的「玉人面紋圭」等象徵史前權力的禮器。伴隨人文主義興起，玉器自西元前二十世紀開始淡化通靈色彩，逐步形成以圭璧組配為玉禮制的核心，像是夏朝發兵或調遣軍隊信物的「牙璋」；商朝祭典中用來招降、依附神靈的「龍冠鳳紋玉飾」；漢朝貴族用來承接露水調玉屑服食以達到成仙目的，有 a 字形單柄的「玉高足杯」；融合西域元素的「玉龍紋角杯」和帶翼神獸「玉辟邪」等象徵階級身分的墓葬品等。

唐玄宗和宋真宗在帝國承平時時期先後於西元七二五年（開元十三年）和一〇〇八年（大中祥符元年）舉行封禪典禮，在社首山築壇祭祀地祇儀式中各自所使用的祝禱文隸書「禪地祇玉冊」和附有五十二件飾有龍鳳紋及雲氣紋玉匱嵌片的楷書「禪地祇玉冊」，都是能補足、刊正史籍闕漏和錯植的珍貴資料。十世紀中期至十九世紀趨於寫實、多元樣貌的玉器是國立故宮博物院藏玉大宗，像是北宋或遼朝皇室所屬的「玉鏤空龍紋盤」；南宋仿三代玉璧雙螭紋和如意雲紋形制的「螭紋璧」；外觀似荷葉形體、葉上有一雙璃、一隻螃蟹和黃甲登科吉祥話語的「玉荷葉洗」；清高宗為慶祝七十歲和八十歲生日而下令製作的「古稀天子之寶」璽和「八徵耄念之寶」璽；將玉髓巧雕、石皮加以染色，呈現出東坡肉入微的毛細孔和肥瘦肉相間質感的「肉形

石」；利用翡翠顏色分布巧雕，以綠葉白梗象徵清白，葉上各有一隻螽斯和蝗蟲寓意子孫綿延的清德宗瑾妃嫁妝「翠玉白菜」；汪精衛一九四一年訪問大日本帝國時，獻給昭和天皇的「碧玉屏風」、香淳皇后的一對「翡翠雕花鳥瓶」和貞明皇太后的一對「白玉花鳥瓶」。來自南亞、中亞和西亞的三百餘件伊斯蘭玉器蒐藏，像是蒙古兒帝國融合瓠瓜和蓮花外形、歐洲莨苳葉紋裝飾柄端和器緣的「玉瓜瓣杯」，受伊斯蘭藝術影響而呈現規整對稱花葉紋的「白玉嵌紅、綠寶石盤」和「碧玉金絲盤」，以及將每瓣花葉紋淺浮雕成圓形或橢圓形凹窩的鄂圖曼土耳其帝國「雕花蓋罐」等十七世紀至十九世紀早期文物。⁵

二、書畫

(一) 繪畫

國立故宮博物院藏有九世紀中期以後至當代的繪畫作品，各種類型題材的水墨畫作以畫家模擬物象再現真理，走向內心自我投射的十世紀晚期至十四世紀山水畫對東方人文思想尤其啟發，也是風景畫發展過程中重要里程的見證。像是范寬在中軸鼎立的山勢下綴有商旅和建築等點景，傳達萬物生息不滅，人如同浩瀚宇宙間短暫過客哲理的「谿山行旅圖」；郭熙呈現冬、春交替之際，大地瑞雪消融和水氣煙嵐的復甦景象，同時以穩定構圖寓意君臣倫理尊卑秩序的「早春圖」；李唐融合主峰鼎立與近景松林溪澗，展現大自然頑強生命力和詩意追求的「萬壑松風圖」；馬遠描繪文士帶著攜琴僮僕外出春遊，衣袖無意間觸動了野花並驚嚇到柳枝上啼鶯的「山徑春行圖」；夏珪在熟紙長卷上用渴墨繪形廓和肌理，隨即以濕筆擦染，表現江南景色淋漓壯闊的「溪山清遠圖」；趙孟頫為彌補好友周密未曾造訪祖籍齊州的遺憾，創作並致贈的文人畫樣式青綠山水「鵲華秋色圖」；黃公望用修道餘暇隨興添墨、補筆，花了三年多描寫富春江一帶景致和生活寫照，後來卻歷經火殉劫難歸來的「富春山居圖」；倪瓚以荒瘠土坡和疏落枝葉反映自身節操清高的「容膝齋圖」；沈周為祝賀老師陳寬七十歲生日繪製獻上的〈廬山高圖〉，以及描述自身在深山寒夜醒來，挑燈夜讀沉思的〈夜坐圖〉；文徵明表達欣賞倪瓚高尚人格特質所作的「江南春圖」……等。此外，由宋太祖以降歷朝宮廷畫家奉命繪製的一百五十九幅帝王和五十九幅皇后肖像畫，以及二百零二幅先聖名臣

⁵ 那志良《典守故宮國寶七十年》(臺北, 1993: pp.38-41)。

人物畫像，形象生動傳神之外，也是研究《宋史》、《元史》和《明史》所載皇室衣冠妝飾和奉安祭祀禮制等方面的參考依據。⁶

（二） 書法

台灣故宮博物院藏有六世紀以後至當代的書法、法帖和拓片，其中的古代作品在漢字文化圈是書寫記事和彰顯書法家與知識分子學養品德的具體象徵，其中有不少為書法學習者所取法，對於歷來書風發展的軌跡和鑑別蒐藏的品味都能有一個脈絡可循。像是現代人便可透過梁、隋朝之際和唐朝人用雙鉤廓填法複製的〈快雪時晴帖〉、〈平安帖〉、〈何如帖〉、〈奉橘帖〉和〈遠宦帖〉等信札，以及傳為歐陽詢據王羲之真蹟臨摹上石的原石宋拓〈定武蘭亭真本〉，來探究王羲之楷書、行書和草書的可能風貌；孫過庭以章草駢文辭藻形式總結學習前人書法心得，並歸納分析學習書法理論和方法所作的〈書譜〉；懷素記述生平，以及摘錄部分當時公眾人物贈與詩文評價他狂草造詣的〈自敘帖〉；顏真卿在祭文草稿記錄了姪兒顏季明奮勇抵抗安史之亂叛軍卻慘遭壯烈犧牲的行草書〈祭姪文稿〉，字裡行間不時透露出書寫時悲慟和憤慨的情緒起伏。⁷

蘇軾因烏臺詩案被貶為黃州團練副使後的第三年，有感於仕途不得志和生活窮愁困頓而抒發的行書〈黃州寒食詩帖〉；黃庭堅歌詠景物並懷念與蘇軾等人深厚情誼而寫下的行楷書〈松風閣詩帖〉；米芾接受林希邀請到太湖附近的苕溪遊覽勝景，在蜀素絹上創作數首記遊和送行詩作的行書〈蜀素帖〉；蔡襄請託人按照本帖澄心堂紙或另附張樣製作百幅類似品質紙張所寫的〈澄心堂紙帖〉；宋徽宗形容滿園繁花美不勝收，讓人願意化身為舞蝶隨晚風迷失在花徑中的瘦金書〈詩帖〉；宋高宗賦與岳飛邊關軍務全權而寫下的〈賜岳飛手敕〉；趙孟頫在趵突泉遊歷歸來，特別致贈好友周密的楷書〈趵突泉詩〉，以及他將書法融入繪畫、冊頁起首繪有蘇軾白描畫的行書〈赤壁二賦〉；文徵明追求王羲之如同冰一般清秀高潔筆法所寫的小楷書〈醉翁亭記〉。

⁶ 王耀庭，許郭瑛，陳階晉編《故宮書畫菁華特輯》初版二刷。臺北：國立故宮博物院。2001-06：pp.70-77, 94-95, 114-119, 170-171, 176-177, 182-185.

⁷ 林柏亭主編《國寶菁華：書畫、圖書文獻篇》臺北：國立故宮博物院。2006-12：pp.190-191, 203.

三、 圖書文獻

台灣故宮博物院圖書文獻處向以歷朝善本古籍、清代檔案文獻，以及中國藝術與文史哲類書刊資料豐富，見重士林，多年來吸引了無數民眾及專家學者，前來查詢、閱覽。圖書文獻館自民國八十五年四月正式啟用，展現全新的氣象；內部空間寬敞，佈置雅潔，設備尤稱完善，而書目資訊檢索系統、文獻影像光碟瀏覽、微縮媒體閱讀列印、及國際電腦網路連線等，亦無不賅備，誠為資料檢索、學術研究之絕佳場所。其重要收藏項目，提出說明如次：⁸

（一）善本古籍

台灣故宮博物院珍藏的善本古籍，要為遺自清朝之歷代刊本、活字本、名家批校本、舊抄本、以及少數源於韓、日兩國的古刊或舊鈔本；較為重要者，計有文淵閣《四庫全書》、摘藻堂《四庫薈要》、《天祿琳琅》、《武英殿刻本》、《方志》、《內閣大庫》、《山陰沈仲濤氏研易樓舊藏》、及楊守敬氏《觀海堂藏書》等。這批藏書不僅數量龐大，其中更不乏珍罕之孤本秘笈。另由故宮代管之北平圖書館藏書，於豐厚歷朝版本之外，亦多清初的禁書及戲劇方面之著作，更為研究版本，明清歷史、及民間文學之最佳素材。⁹

（二）清代檔案文獻

國立故宮博物院典藏的清代文獻，多為檔冊與摺件，其數逾四十萬件冊，多為前清內廷之文書、文書彙編、及史館徵集修史的檔案，不僅可供後人一窺清代文書檔案型制，更為研究清代歷史不可或缺之珍貴原始資料。就檔案來源而言，本院所藏可分為宮中檔硃批奏摺、內閣大庫檔案、軍機處檔案（包括奏摺錄副及各種檔冊）、以及史館檔案（含清國史館及民國清史館纂集之各種史冊）等四類；另近年來各方捐贈的檔冊，如湘鄉曾氏文獻，以及清代外交檔案等，為數亦復不少。

（三）圖書期刊

⁸ 吳瀛《故宮塵夢錄》北京：紫禁城出版社，2005-05：pp.132-144.

⁹ 鄧甯之《書香遠傳·老店新開 臺北故宮向世界發聲》臺中：國立公共資訊圖書館：pp.6-7. 2007-03

為配合社會大眾及學術界對華夏藝術文化之研究，並因應院內同仁整理、研究、展覽業務上之廣泛需求，國立故宮博物院自播遷台北展出以來，即積極採訪徵集近代、當代有關中國文化、藝術、文物維護、以及博物館學等類中、外文書刊，並採開架陳列方式，提供閱覽參考，可謂為一學術性、專業性，而又兼具社教功能的書刊典藏。

四、結語：傳承與創新

台灣國立故宮博物院典藏華夏文物菁華，浩瀚豐富，守護人類文化史、藝術史的世界瑰寶，2016年5月林正儀院長接任院長，至2018年底國立故宮博物院已邁入開館93週年，享譽世界五大博物館之一。

林正儀院長表示，故宮近年來不斷推動博物館公共化與國際化，這些華夏瑰寶無論在當代美學教育、民眾生活品味和文化時尚產業的發展上都具有重要的影響力。今年三月份台灣故宮博物院首度跟時尚界跨域合作，藉由與設計師周裕穎雙品牌聯名，以「SuperlinXX 超脫」為主題，推出一系列結合故宮文物國寶、台灣在地工藝與時尚設計的現代時裝作品，首度登上國際四大服裝週之首的2018紐約官方時裝週精彩亮相，透過文物、時尚、台灣在地傳統工藝的結合，冀望在紐約時裝週這樣重大國際盛會的鎂光燈下，創造國寶多元價值。「SuperlinXX 超脫」系列以超越一切聯繫，脫離大家想像為設計概念，將故宮院藏文物轉化成時尚服飾，除採用大量傳統手作工藝外，並在服裝上保留製作歷程的痕跡，藉此呼應文物每件都具有絕無僅有的特質。紐約時尚週上發表的〈翠玉白菜〉、〈快雪時晴帖〉、〈玉人與熊〉、〈谿山行旅圖〉等數套服裝皆引起現場觀眾注目驚呼，其中以清代陳祖章〈雕橄欖核舟〉為靈感並結合藺草編織工藝的霹靂腰包更是會場上一大吸睛亮點，結合並應用台灣在地工藝的想法，打破原有的結構再重新塑造與詮釋。

台灣故宮博物院也曾多次參與國際書展的活動，今年二月在台北市舉辦的「2018台北國際書展」熱鬧登場，開展首日舉辦「博物館行旅—臺灣博物館出版品聯合精選展」記者會，集結三十四間來自多元領域的博物館參展，展場呈現國內各地文化館所的精選出版品，一次展開共兩百餘本博物館著作，展區規劃文史、藝術、自然科學、地方采風、兒童及青少年專區、中華民國博物館學會等六大分類，群集台灣博物館群近年產出的豐沛實踐。博物館的出版品是博物館展示、教育、

典藏、研究的梳理及延伸，出版品也建立起在地脈絡、展覽策畫以及教育傳播等知識內容，提供讀者在實體參訪之外，另一處與博物館接觸的親密場域。

「新故宮－故宮公共化帶動觀光產業發展中程計畫（107-112 年）」已於今年 1 月宣布正式啟動，為了促進臺灣博物館觀光資源整合，故宮透過與國內博物館群的多元串聯，打造臺灣觀光產業的「文化景觀」。臺灣的博物館數量達 400 餘間，各自獨具特色與風貌，本次展覽除了替未來博物館群的合作交流醞釀暖身外，透過集合書冊的策展也凝鍊博物館群的深厚氣質與豐富維度。除了展覽活動外，故宮更聯合博物館群致力於實踐「公共性」的延續性與相互連結，將在展期結束後齊力捐贈百餘本書至偏遠校區中學，推廣博物館對社會大眾的公共教育與知識傳播。

參考書目：

1. 方聞著, 邱士華譯《故宮文物月刊·感念國立故宮博物院》臺北: 國立故宮博物院
2. 王茜穎《商業周刊·深入故宮後山 探訪國家寶藏》(1040). 臺北: 城邦文化事業股份有限公司
3. 那志良《典守故宮國寶七十年》臺北: 國立故宮博物院.1993
4. 林柏亭主編《國寶菁華：書畫、圖書文獻篇》. 臺北: 國立故宮博物院. 2006
5. 杭立武《中華文物播遷記》二版. 臺北: 臺灣商務印書館. 1983
6. 昌彼得主編《故宮七十星霜》初版. 臺北: 臺灣商務印書館.
7. 野島剛著, 張惠君譯《兩個故宮的離合：歷史翻弄下兩岸故宮的命運》初版. 臺北: 聯經出版事業股份有限公司.
8. 蔡玫芬主編《精彩一百：國寶總動員》初版. 臺北: 國立故宮博物院.

TAYVAN YÖNETİM SİSTEMİ VE KALKINMA POLİTİKALARI*

Seriye SEZEN*

GİRİŞ

Öncelikle, Tayvan'ın tartışmalı bir uluslararası statüye sahip olduğu vurgulanmalıdır. Tayvan kendisini egemen bir devlet ve 1912 yılında anakara Çin'de kurulan Çin Cumhuriyeti'nin (ÇH) kurucusu olarak görse de; Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) Tayvan'ı kendi toprağının parçası, bir eyaleti olarak kabul etmektedir. Bu tartışmalı konuyu anlamak ve netleştirmek için, Tayvan tarihinin bazı tarihsel kilometre taşlarına hatırlatmakta yarar vardır.

Çin egemenliğine girmeden önce Tayvan 1624-1655 yılları arasında Hollandalılar tarafından yönetilmiştir. 1894-1895 yılları arasında süren I. Çin-Japonya Savaşında yenilen Çin, 1895'te imzalanan Shimonoseki Antlaşması ile o tarihte eyaleti olan Tayvan'ı Japonya'ya bırakmak zorunda kalmıştır. Böylece Tayvan, ilk kolonisi olarak 50 yıl Japon yönetimi altında kalmıştır. Tayvan ancak, Japonya'nın yenilgisinin ardından, İkinci Dünya Savaşı sonunda Çin'e geri dönecektir. Bu arada, anakara Çin'de 1930'lu yıllarda Chiang Kai-shek'in liderliğindeki milliyetçiler ile Mao Zedong'un liderliğindeki komünistler arasında başlayan ve Japonya'nın Çin'i işgali nedeniyle kesintiye uğrayan iç savaş Japon işgalinin sona ermesiyle tekrar başlamış ve 1949'da milliyetçilerin yenilgisi ile sona ermiştir.

Milliyetçilerin yenilgisinden sonra Chiang Kai-shek, 1949 yılında ordusu ve devlet adamlarıyla Tayvan Adası'na taşınmıştır. General Chiang'ın amacı, Çin Cumhuriyeti'ni Tayvan'da sürdürmek ve anakarayı komünistlerden tekrar almaktır. Böylece, uluslararası alanda bir tarafta Tayvan'da Çin Cumhuriyeti'nin devamını temsil eden Chiang Kai-shek rejimi, diğer yanda anakarada

* Tayvan Dışişleri Bakanlığınca sağlanan Tayvan Bursu ile Eylül-Aralık 2015 döneminde Ulusal Chengchi Üniversitesinin ev sahipliğinde yürütülen araştırma sonucunda hazırlanan raporun Türkçe çevirisinin güncellenmiş halidir. Yazar, araştırmanın yürütülmesine olanak sağlayan, yardımcı olan tüm kurum ve kişilere bu vesileyle teşekkür eder.

* Prof. Dr., Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Öğretim Üyesi.

Mao liderliğinde sosyalist bir cumhuriyet olarak kurulan Çin Halk Cumhuriyeti olmak üzere, her ikisinin de kendini Çin'in temsilcisi olarak gördüğü iki Çin devleti ortaya çıkmıştır.

Birleşmiş Milletler ve kapitalist dünya 1970 yılına kadar Çin'in temsilcisi olarak Tayvan'ı kabul etmiştir.¹ ABD'nin politika değiştirerek, Sovyetler Birliği'ni zayıflatmak amacıyla ÇHC ile yakınlaşması ve Tayvan yerine ÇHC'yi tanımaya başlamasının ardından birçok ülke, bu arada Türkiye, Tayvan'la diplomatik ilişkisini keserek ÇHC'yi tanımaya başlamıştır. 1970'li yıllarda Tayvan Birleşmiş Milletler'deki (BM) sandalyesini ve birçok ülkeyle olan diplomatik ilişkisini kaybetmiştir. İzleyen yıllarda Tayvan ile diplomatik ilişkileri olan ülkeler giderek azalmıştır. En son Panama, 13 Haziran 2017 tarihinden itibaren ÇCH'yi tanıyarak Tayvan'la diplomatik ilişkisini kesmiştir (<http://www.xinhuanet.com/english/>). Halen 11'i Orta ve Güney Amerika ile Karayipler'de bulunan sadece 21 devletle tam diplomatik ilişkiye sahip Tayvan (Tablo 1), kendisiyle diplomatik ilişkisi olmayan diğer 57 ülke ile ekonomik, ticari ve kültürel ilişkilerini sürdürmektedir. ÇHC'nin yükselen gücü nedeniyle Tayvan'ın daha fazla diplomatik ilişkiyi kaybetmesi beklenebilir.

Tablo 1. Tayvan ile Diplomatik İlişkisi Olan Ülkeler

Belize	Vatikan	Palau	Solomon Adaları
Burkina Faso	Honduras	Paraguay	Svaziland
Dominik Cumhuriyeti	Kiribati	St. Kitts ve Nevis	TuvTuvalu
El Salvador	Marshall Adaları	St. Vincent ve Grenadinler	
Guatemala	Nauru	São Tomé and Príncipe	
Haiti	Nikaragua	St. Lucia	

Kaynak: *The Republic of China Yearbook 2015*, 2015: 84'ten güncellenmiştir.

¹ 1970 yılında 53 ülke ÇHC'yi, ABD ve Japonya'nın yanı sıra 66 ülke Tayvan'ı tanımaktadır. İki ülke her ikisini de tanıırken, ikisini de tanımayan ülke sayısı 14'tür (Mcbeath, 1998: 42) <http://www.xinhuanet.com/english/>

I. YÖNETİMİ DÜZENİ

1. Devlet Organları

Çin Cumhuriyeti, Cumhuriyetin kurucusu Sun Yat-sen'in "halk için halk tarafından yönetilen halkın demokratik cumhuriyeti" ilkesi üzerine inşa edilmiştir.

Tayvan'ın anayasası olan 1947 tarihli Çin Cumhuriyeti Anayasası,² merkezi yönetimin Devlet Başkanlığı ile Yürütme, Yasama, Yargı, Sınav ve Denetim olmak üzere ve beş *Yuan*'dan³ (organ) oluştuğunu düzenlemektedir. Anayasadaki bu düzenleme, Çin Cumhuriyeti'nin kurucusu Sun Yat-sen'in "beş erk ayırımına dayalı anayasa" (*Five Power Constitution*) ilkesinden kaynaklanmaktadır. Bu ilke uyarınca, ulusal egemenliği temsil eden Ulusal Meclis (*the National Assembly*) halk adına siyasal iktidarı kullanırken; beş organ, Yürütme, Yasama, Yargı, Sınav ve Denetim organları yönetim gücünü kullanır. Bu işbölümünün temel amacı, iktidar (*power*) ile yönetimi/işlevi (*function*) ayırmak, böylece hem demokrasiyi korumak hem de yönetimde etkililiği, tarafsızlığı sağlamaktır.⁴ İki ek organın varlığı aynı zamanda, kamu bürokrasisinde profesyonelliğe ve eğitime verilen yüksek önemin bir yansıması olarak da değerlendirilmektedir (Cyr, 2005: 24).

Altı yıl için seçilen temsilcilerden oluşan Ulusal Meclisin anayasal yetkileri; devlet başkanı ile yardımcısını seçmek-geri çağırarak, anayasayı değiştirmek ve yasama organınca sunulan anayasa değişikliklerini referanduma götürmektir. Fakat Ulusal Meclis ile ilgili anayasal hükümler 1990'lı yıllarda yapılan bir değişiklikle askıya alındığı için Meclis günümüzde aktif değildir.

Erklerin ve işlevlerin ayırımına dayanan liberal bir demokrasi olan Tayvan'ın özgün niteliği, daha önce de vurgulandığı gibi liberal demokrasilerden farklı olarak beş devlet organına (*Yuan*) sahip olmasıdır. Klasik yasama (*Legislative Yuan*), yürütme (*Executive Yuan*) ve yargı (*Judicial Yuan*) erklerinin dışında Tayvan'da ayrıca, Sınav (*Examination Yuan*) ve Denetim (*Control Yuan*) organları da bulunmaktadır.

² Anayasanın bir özelliği burada not edilmelidir. Halen Tayvan Anayasası olarak kabul edilen Çin Cumhuriyeti Anayasası'nın özgün halinde birçok değişiklik yapılmıştır. Ancak bu değişiklikler, Anayasa 1947'de anakara Çin'de tüm Çin halkınca kabul edildiği dolayısıyla herhangi bir değişikliğin ancak tüm Çinliler tarafından onaylanması gerektiği düşüncesiyle özgün metne işlenmemektedir.

³ *Yuan*, Çince'de organ anlamına gelmektedir.

⁴ <https://www.ly.gov.tw/>; <http://www.na.gov.tw>.

1949-1980 yılları arasında Tayvan tek parti tarafından, 1975 yılında ölümüne kadar Chiang Kai-shek'in liderlik ettiği, Çin Milliyetçi Partisi (Kuomintang-KMT) tarafından yönetilmiştir. 1987 yılı Tayvan'ın siyasal yaşamında bir dönüm noktasıdır. Sıkıyönetimin sona ermesiyle birlikte demokratikleşme dönemi başlamış ve anayasa değişiklikleri sayesinde çok partili bir demokrasiye, daha demokratik ve özgür bir topluma doğru evrilmiştir. Çok partili siyasal dönemde de Çin Milliyetçi Partisi (Kuomintang) siyasi iktidarını 2000'li yıllara kadar korumuştur. İlk kez 2000 yılında Kuomintang dışındaki bir parti, muhalefetteki Demokratik İlerleme Partisi (DİP), devlet başkanlığı seçimini kazanmış ve 2004 yılındaki devlet başkanlığı seçiminde de başarısını sürdürmüştür. 2008 ve 2012 seçimlerinde Kuomintang yeniden devlet başkanlığını kazanarak iki dönem daha ülkeyi yönetmiştir. Ocak 2016'da yapılan son seçimde ise DİP hem devlet başkanlığını hem de parlamentonda çoğunluğu kazanmıştır.

Tayvan'ın hükümet sistemi akademik literatürde halen tartışmalı olmasına rağmen,⁵ devlet başkanının yetkileri, başbakan ve bakanların siyaset dışı atanması gibi anayasal düzenlemeler sistemin yarı-başkanlık sistemine dayandığını ortaya koymaktadır. Weimar Anayasası'ndan benzerlikler taşıyan (Chen, 2005: 245, Shen, 2011) anayasanın özgün hali parlamenter sisteme dayanmaktadır. Bununla birlikte, tarihsel olarak bir tür yarı-başkanlık sistemi uygulanmış ve bu pratik 1990'lı yıllarda yapılan anayasa değişiklikleri ile anayasal bir temel kazanmıştır. Tayvan Anayasası Almanya modeline dayanmasına rağmen "değişikliklerin Fransız uygulamalarından da etkilendiği" öne sürülmektedir (Jan, 2010: 505).

Yürütme

Devlet Başkanlığı anayasada yürütmeden ayrı olarak düzenlenmiş olmasına rağmen, yürütme gücü, devlet başkanı ve bakanlar kurulu (Yürütme Organı Kurulu) tarafından paylaşılmaktadır. Dolayısıyla, yürütme gücü devlet başkanı ve bakanlar kurulu olmak üzere iki koldan oluşmaktadır.

Devlet Başkanı

Devlet başkanı devletin başı ve Silahlı Kuvvetler Başkomutanıdır. Devletin başı olarak dış ilişkilerde ve devlet işlevlerinde ülkeyi temsil eder ve

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Lee, 2005).

uluslararası anlaşmalar yapabilir. Ayrıca üst düzey sivil ve askeri yöneticileri atama ve görevden alma, kanunları yayımlama, başbakanın güvensizlik oyuyla azledilmesi halinde parlamentoyu feshetme, merkezi yönetim kuruluşları arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesine yardımcı olma, ulusal güvenlik tehditlerine veya diğer krizlere karşı olağanüstü kararname yayımlama, devlet başkanının anayasal yetkileridir. Dört alan, dış ilişkiler, ulusal savunma, ulusal güvenlik ve ÇHC-Tayvan ilişkileri, münhasıran devlet başkanının yetkisindedir.

İki önemli ve tarihsel akademik kurum; doğa bilimleri ve sosyal bilimlerin en saygın akademisyenlerinin çalıştığı Çin Akademisi (*Academia Sinica*) ile ulusal arşiv ve diğer önemli tarihsel malzemelerin yönetimden sorumlu Tarih Akademisi (*Academia Historica*), Devlet Başkanlığının yönetimi altındadır. Ülkenin kritik çıkarlarını ilgilendiren konularda başkana yardımcı olmaksızın sorumlu Ulusal Güvenlik Kurulu da Devlet Başkanlığına bağlıdır.

Devlet başkanı ve başkan yardımcısı, dört yıllık bir süre için halk tarafından seçilmektedir. ABD’de olduğu gibi başkan adayları, yardımcılılarıyla birlikte seçime girmekte ve birlikte seçilmektedirler. Ocak 2016’da yapılan son devlet başkanlığı seçiminde, muhalefetteki Demokratik İlerleme Partisi (DİP) Genel Başkanı Bayan Tsai, %56 oy oranı ile Tayvan’ın ilk kadın devlet başkanı olarak seçilmiştir. Böylece, Tayvan tarihinde, 2000 yılında DİP adayı Chen’in ard arda iki dönem devlet başkanlığı yapmasının ardından, devlet başkanlığı görevi ikinci kez Kuomintang’dan DİP’e geçmiştir. Bayan Tsai, Tayvan’ın bağımsızlığını savunan bir politikacı olmasına rağmen seçim kampanyası süresince bu görüşünü açıkça dile getirmekten kaçınmıştır.

Tayvan’ın ilk devlet başkanı olan ve 1975 yılına kadar iktidarda kalan General Chiang Kai-shek’in oğlu Chiang Ching-Kuo da 1978’den 1988’de ölümüne kadar devlet başkanlığı yapmıştır. Demokratikleşme sürecinden sonra göreve gelen tüm devlet başkanlarının iki ortak özellikleri vurgulanmalıdır. Öncelikle, hepsi Tayvan’ın en saygın üniversitesi olan Ulusal Tayvan Üniversitesi’nden mezundur. İkinci olarak, hepsi ABD veya Birleşik Krallık üniversitelerden yüksek lisans ve/veya doktora derecesine sahiptir (Tablo 2).

Tablo 2. Tayvan Devlet Başkanlarının Görev Süreleri ve Eğitim Düzeyleri

Devlet Başkanı	Hizmet Dönemi	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora
Chinag Kai-shek	1949-1975	Baoding Askeri Akademisi ve İmparatorluk Japon Ordusu Akademisi		
Yen Chia-kan	1975-1978	Şanghay Saint John Üniversitesi		
Chiang Ching-kuo	1978-1988	Moskova Sun Yat-sen Üniversitesi		
Lee Teng-hui	1988-2000	Kyoto İmparatorluk Üniversitesi ve Ulusal Tayvan Üniversitesi	Iowa Eyalet Üniversitesi	Cornell Üniversitesi
Chen Shui-bian	2000-2008	Ulusal Tayvan Üniversitesi	Kaliforniya Üniversitesi	Şikago Üniversitesi
Ma Ying-jeou	2008-2016	Ulusal Tayvan Üniversitesi	New York Üniversitesi Hukuk Fakültesi	Harvard Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Tsai Ing-wen	2016 (Mayıs)	Ulusal Tayvan Üniversitesi	Cornell Üniversitesi Hukuk Fakültesi	Londra Ekonomi ve Siyaset Bilimi Okulu (LSE)

Bakanlar Kurulu (*Executive Yuan*)

Tayvan'da bakanlar kurulu, resmi adıyla Yürütme Organı Kurulu, başbakanın başkanlığında başbakan yardımcısı, bakanlar, komisyon başkanları ve devlet bakanlarından oluşmaktadır. Başbakan, bakanlar ya da komisyon başkanları seçimle değil atamayla göreve gelmektedir. Başbakan doğrudan, bakanlar ise başbakanın önerisi üzerine devlet başkanınca atanmaktadır. Başbakan için belirlenmiş bir görev süresi yoktur, görev süresi devlet başkanının görev süresine bağlıdır.

Bakanlar kurulu, bakanlıklar ve komisyonlara ilişkin ortak sorunların yanı sıra, bütçe, sıkıyönetim, af, savaş-barış ilanı ve anlaşmaların onaylanmasına ilişkin yasa tasarıları ile diğer önemli yasa tasarılarını parlamentoya sunar. Başbakan, Kabineye bağlı örgütleri denetlemenin yanı sıra, yönetsel politikaları açıklar, Parlamento'ya rapor verir ve milletvekillerinin sorularını yanıtlar.

Yürütmenin sadeleştirilmesi ve etkililiğinin artırılması amacıyla bakanlıklar ve komisyonlar 2000'li yıllarda yeniden yapılandırılmıştır. Yeniden yapılandırma sonucunda bazı bakanlık ve komisyonlar birleştirilmiş veya kaldırılmıştır. Bakanlık düzeyindeki merkezi yönetim örgütleri, 14 bakanlık, yedi

kurul, dört bağımsız komisyon, Merkez Bankası ve diğer üç örgütten oluşmaktadır. Bağımsız komisyonlar Merkezi Seçim Komisyonu ile Adil Ticaret Komisyonu, Finansal Denetim Komisyonu ve Ulusal Haberleşme Komisyonu gibi düzenleyici kurumlardır (Ek 1).

Parlamento (*Legislative Yuan*)

Yasama yetkisini halk adına Parlamento (*Legislative Yuan*) kullanmaktadır. Parlamento dört yıl seçilen 113 milletvekilinden oluşmaktadır.⁶ Milletvekili seçimlerinde üç farklı seçim sistemi uygulanmaktadır. 73 üye, ülke genelinde tek üyeli seçim bölgelerinden seçilmektedir. Adanın yerli halkı ve nüfusun %2'sini oluşturan Aborjinler Mecliste altı milletvekili ile temsil edilmektedir. Bunlardan üçü dağlık bölgelerden üçü de alçak bölgelerden seçilmektedir. Bu iki kategoride seçmenler doğrudan adaya oy vermektedir. Geri kalan 34 üye, toplam oyların en az %5'ini alan siyasi partilerin listesinden, her partinin aldığı oy oranına göre seçilmektedir.

Anayasa, parti listesinden seçilen milletvekilleri için kadın kotasını zorunlu tutmaktadır. Buna göre, her partinin parti listesinden seçilen kadın milletvekili sayısı toplam milletvekili sayısının yarısından az olamaz. Bu nedenle Tayvan'da kadın milletvekili oranı birçok ülkedeki orandan çok daha fazladır. Örneğin, Ocak 2016 seçimlerinden sonra oluşan parlamentoda milletvekillerinin %38'i kadındır.⁷

Yasa yapmak, bütçe kanununu onaylamak, sıkıyönetim ilan etmek, af çıkarmak, savaş-barış ilan etmek, anlaşmaları onaylamak, anayasa değişikliği önermek, ulusal sınırları değiştirmek, devlet başkanı veya yardımcısı azletmek, Parlamentonun başlıca işlevleri arasındadır. Parlamentonun bir diğer yetkisi, devlet başkanınca aday gösterilen üst düzey devlet görevlilerinin atamalarını onaylamaktır. Devlet başkanının önerdiği, Yargı Organının (*Judicial Yuan*) başkan, başkan yardımcısı ve yüksek yargıçlarının; Sınav Organı (Kurulu) başkan, başkan yardımcısı ve üyelerinin; Denetim Organı (Kurulu) başkan, başkan yardımcısı ve üyeleri ile Genel Denetçi, Yüksek Mahkeme Savcılar Ofisi Başsavcısının atanmaları Parlamentonun onayına bağlıdır.

Ocak 2016'da yapılan son genel seçimlerde, uzun yıllardır iktidarda olan Kuomintang ciddi oy kaybına uğramış ve ana muhalefetteki Demokratik İlerleme Partisi (DİP) ilk kez Parlamentoda çoğunluğu kazanmıştır. 18 siyasi partinin yarıştığı genel seçimlerde parlamentoya üç parti girebilmiştir. 113 sandalyenin 49'unu DİP, 20'sini Kuomintang, 3'ünü Yeni İktidar Partisi, 1'ini de

⁶ 225 olan milletvekili sayısı 2008'de yapılan değişiklik ile 113'e indirilmiştir. The Brookings Institution, 2014: 2.

⁷ <http://www.bbc.com>.

bağımsız aday kazanmıştır. Daha önce belirtildiği gibi %38'ini kadınların oluşturduğu parlamentoda üyelerin %20'si lisans, %51'i master, %18'i de doktora derecesine sahiptir.⁸

Yargı Organı (*Judicial Yuan*)

Yargı organı, devlet başkanınca aday gösterilen ve Parlamentonun onayına bağlı olarak devlet başkanınca atanan 15 yüksek yargıçtan (*grand justice*) oluşmaktadır. Anayasa yüksek yargıçların görevlerini bağımsız olarak yerine getireceklerini düzenlemektedir. Sekiz yıl için atanan yargıçlar aralıksız ikinci dönem görev yapamazlar.

Yargı organı, yorumlama, yargılama ve memur disiplini olmak üzere üç yetkiyi kullanmaktadır. Yüksek yargıçlar grup müzakereleri yoluyla anayasayı yorumlamakta, yasa ve tüzüklerin (*ordinance*) yorumlarını birleştirmektedir. Ayrıca, devlet başkanı veya yardımcısının görevden alınması ve anayasal hükümleri ihlal eden siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davaları, Anayasa Mahkemesi sıfatıyla karara bağlamaktadır.

Hukuk (*civil*), ceza ve idari davalar ise, yetkili mahkemelerce çözüme bağlanmaktadır. Hukuk ve ceza davalarında yetkili mahkemeler Temyiz Mahkemesi (*The Supreme Court*), yüksek mahkemeler (*high courts*) ve bunların alt mahkemeleri ile diğer mahkemelerdir. İdari mahkemeler ise Temyiz Mahkemesi (*The Supreme Administrative Court*), yüksek idari mahkemeler (*the high administrative courts*) ile diğer alt mahkemelerden oluşmaktadır.⁹

Memur disiplini ise Kamu Görevlileri Disiplin Komitesinin sorumluluğundadır. Anayasal bir kurum olan Komite, yasaları ihlal eden veya görevini ihmal eden her düzeydeki kamu görevlisi/yöneticisinin disiplin işlemlerine bakmaktadır.¹⁰

Sınav Organı (*Examination Yuan*)

Sınav Organı veya Kurulu, Tayvan'a özgü bir yapılanmadır. Organ tüm memurların sınavlarından, istihdamlarından ve yönetiminden sorumludur. Kamu görevlileri sınavları, liyakate dayalı istihdamla ilgili tüm konular; görev güvencesi, ölüm halinde maddi yardım ve memur emekliliği; görevden çıkarma, performans değerlendirmeleri, maaş dereceleri, terfiler, transferler, takdir ve ödüllendirmeler gibi kamu personeline ilişkin tüm yasal konular

⁸ <http://engweb.cec.gov.tw/files/>.

⁹ <http://www.judicial.gov.tw/en/>.

¹⁰ <http://tpp.judicial.gov.tw/indexen>.

Organın denetimindedir. Tüm bu işlevler, Sınav Bakanlığı, Kamu Personeli Bakanlığı, Kamu Görevlileri Emekli Sandığı Denetim Kurulu ile Kamu Personelinin Korunması ve Eğitimi Komisyonu tarafından yürütülmektedir.

Sınav Organı bir başkan, başkan yardımcısı ve 19 üyeden (bakan)¹¹ oluşmaktadır. Başkan ve üyeler, Parlamentonun onayından sonra devlet başkanı tarafından altı yıllığına atanmaktadır. Anayasa gereği, başkan ve üyeler görevlerini tarafsız ve bağımsız olarak yasalara uygun biçimde yapmakla yükümlüdürler.

Temel politikaları belirleyen Sınav Organının işlevleri uygulamada, kendisine bağlı iki bakanlık ve iki komisyon eliyle yürütülmektedir. Sınav Bakanlığı, devlet memurlarının, uzman ve teknik personelin ülke çapında sınavlarını yönetmektedir. Kamu Görevlileri Bakanlığı, liyakate dayalı istihdam, emeklilik, yardım, görevden uzaklaştırma, transfer, terfi, maaş dereceleri gibi yasal konulardan sorumludur. Kamu Personelinin Korunması ve Eğitimi Komisyonu kamu görevlilerinin hak ve çıkarlarının korunmasına yönelik politikalarından sorumludur. Komisyon aynı zamanda yönetsel yansızlık eğitimleri ile hizmete yeni giren ya da yeni terfi eden personele yönelik eğitimler vermektedir. Kamu Personelinin Korunması ve Eğitimi Komisyonu altında kurulan Ulusal Kamu Görevlileri Akademisi ise kamu görevlilerinin bilgi ve becerilerini geliştirmeye yönelik eğitimler yürütmektedir. Kamu Görevlileri Emekli Sandığı Denetim Kurulu ise kamu görevlilerinin emeklilik fonlarını değerlendirmek ve denetlemekle yükümlüdür.¹²

Denetim Organı (Control Yuan)

Denetim organı, mali denetimin yanı sıra kamu görevlilerinin soruşturmalarını yapan ve halkın kamu idareleriyle ilgili şikâyet dilekçelerini de izleyen çok yetkili ve en yüksek denetim kuruludur. Bu bağlamda hem Sayıştay hem de ombudsman işlevini gördüğü belirtilebilir. Ayrıca, denetim organına bağlı İnsan Haklarını Koruma Komitesi de 2000 yılından beri hizmet vermektedir.¹³

Denetim organının 29 üyesi, Parlamentonun onayından sonra devlet başkanı tarafından altı yıl için atanmaktadır. Üyelerin apolitik olmaları ve yetkilerini bağımsız olarak kullanmaları, anayasal bir gerekliliktir. Denetim organına bağlı, Ulusal Sayıştay (*National Audit Office*), tüm devlet kuruluşlarının gelir ve giderleri ile kesin hesaplarını denetlemektedir.

¹¹ Bu yöneticiler bakan olarak adlandırılmakla birlikte Kabine üyesi değildir.

¹² <https://www.exam.gov.tw/cp.asp?>

¹³ <https://www.cy.gov.tw/ct.asp?xItem>.

2. Yönetim Yapısı

Tayvan bağlamında merkezi yönetim, yalnızca yürütme erki ve onun altında örgütlenen kamu örgütlerini değil bir bütün halinde devlet örgütlenmesini nitelemektedir (Ek 1).

Tayvan'da toprak biçimsel olarak;

a) Merkez,

b) İl (*province*),

c) İlçe/kent (*county-city*) ve

ç) Kırsal/kentsel belde (*rural/urban township*) olmak üzere dört yönetsel düzeye bölünmüştür. Ancak bu bölünme fiili olarak 1999'da değişime uğramıştır.

1999 öncesinde Tayvan'da, Tayvan ve Fujian olmak üzere iki il (*province*) bulunmaktaydı. Adanın adıyla anılan Tayvan ilinin aslında yapay bir yapılanma olduğu söylenebilir. Günümüzde özel statülü kentler olan yerleşimler (Taipei, Yeni Taipei, Tainan, Taichung, Kaohsiung ve Taoyuan) dışındaki coğrafya Tayvan ilini oluşturmaktaydı. Fujian ili ise ÇHC'nin Fujian eyaleti toprakları içinde olup da bölünme sonrası KMT rejiminin kontrolüne geçen ada parçacıklarından oluşmaktadır. 1999'a kadar Tayvan il yönetimi "kaynak tahsisinde ve uygulamada" belirleyici olmakla birlikte, yetki alanı büyük ölçüde merkezi yönetimin yetki alanıyla örtüşmekteydi (Huang ve Tu, 2010: 522). Diğer yandan, ÇHC faktörü nedeniyle uluslararası alanda ülke adı olarak, Çin Cumhuriyeti yerine Tayvan'ın kullanılabilir hale gelmesi de bir karışıklığa yol açmaktaydı. Tayvan ili düzenlemesine ilişkin anayasal hüküm halen yürürlükte olmakla birlikte 1999'da yapılan yönetim reformu ile Tayvan il yönetimi askıya alınmış ve yetkileri de merkezi yönetime aktarılmıştır.

Günümüzde Tayvan, idari açıdan, *de facto* olarak, il düzeyinde doğrudan merkezi yönetime bağlı altı özel statülü kent, diğer üç kent ve 13 ilçeden oluşmaktadır.

Üniter yapıya sahip Tayvan'da, Türkiye'de olduğu merkezi yönetimin toprağa dayalı örgütlenmesi, bir mülki idari sistemi bulunmamaktadır. Eğitim, sağlık gibi kamu hizmetleri, kent (*city*), ilçe (*county*) ve beldelerde (*township*) seçilmiş meclisler ve yöneticiler tarafından (yerel yönetimler) sağlanmaktadır. Bu durum gerektiğinde, merkezi yönetim kuruluşlarının (bakanlıklar, komisyon ya da kurullar) taşrada örgütlenmesine engel değildir.

Başkent Taipei ile Yeni Taipei, Tainan, Taichung, Kaohsiung ve Taoyuan kentleri, özel statüye sahip kentlerdir. Özel statülü kent, en az 1,25 milyon nüfusa sahip olmayı gerektirmektedir. Ekonomik/ticari yönden gelişmiş bu kentler, doğrudan merkezi yönetime bağlıdır. Altı kent, bütçeden ek pay alma, daha çok örgüte ve personel sahip olma gibi birtakım ayrıcalıklara sahiptir. Bu kentlerde de meclis üyeleri ve kent yöneticisi (belediye başkanı) seçimle göreve gelmektedirler.

Her düzeydeki yerel yönetimlerin meclisleri ile yöneticileri dört yıl için halk tarafından seçilmektedir (Tablo 3). Yerel yönetimler seçilmişlerin yönetiminde olmakla birlikte üniter sistem içinde bütçe ve kamu politikaları açısından geniş ölçüde merkeze bağımlıdır.

Tablo 3: Yönetmel Düzeyler ve Seçilmiş Meclisler/Yöneticiler

Düzyer	İlçe (county)			Kent (il düzeyinde)
Seçilmiş yürütme	İlçe yöneticisi (<i>county magistrate</i>)			Kent yöneticisi (belediye başkanı)
Seçilmiş meclis	İlçe meclisi (<i>county council</i>)			Kent (belediye) meclisi
Düzyer	<i>Kırsal belde*</i> (<i>xiang</i>)	<i>Kentsel belde*</i> (<i>zhen</i>)	<i>Kent (shi)</i>	<i>Kentsel ilçe*</i> (<i>Qu</i>)
Seçilmiş yürütme	Belde yöneticisi (<i>xiangzhang</i>)	Belde yöneticisi (<i>zhenzhang</i>)	Belediye başkanı (<i>shizhang</i>)	Belediye başkanınca atanan ilçe yöneticisi (<i>quzhang</i>)
Seçilmiş meclis	Belde (<i>xiangmindai</i>)	Belde meclisi (<i>zhenmindai</i>)	Kent meclisi (<i>shmindai</i>)	--
Düzyer	<i>Köy (cun)</i>	<i>Mahalle (li)</i>	<i>Mahalle (li)</i>	<i>Mahalle (li)</i>
Seçilmiş yürütme	Köy muhtarı (<i>cunzhang</i>)	Mahalle muhtarı (<i>lizhang</i>)	Mahalle muhtarı (<i>lizhang</i>)	<i>Mahalle muhtarı (lizhang)</i>
Düzyer	<i>Topluluk (lin)</i>	<i>Topluluk (lin)</i>	<i>Topluluk (lin)</i>	<i>Topluluk (lin)</i>

* Üçü aynı statüdedir. Nüfusu 50 binden az olanlar kırsal belde, 50-100 bin arasında olanlar kentsel belde, 100 binden fazla olanlar kent olarak adlandırılmaktadır. Kaynak: (Fell, 2012: 115).

3. Yönetmel Reformlar

Tayvan, 1950'li yıllardan günümüze kadar bir dizi yönetmel reformu uygulamaya koymuştur. Reformlar ya ülkenin ekonomik ve sosyal gereksinimlerinden ya da dış etkenler veya baskılardan kaynaklanmıştır. Küreselleşmenin yönetmel ideolojisi olan yeni kamu işletmeciliğinin (YKİ) Tayvan'ı da etkisi altına aldığı görülmektedir. YKİ, 1990'lı yılların başından itibaren Tayvan'ın yönetmel reform programlarına yön veren bir rehber olmuştur (Sun ve Lin, 2014: 193). YKİ'ye dayanan "Yönetimin Yeniden İcadı" programı 1997'de KMT hükümeti tarafından başlatılmıştır. Serbestleştirme, adem-i merkezileşme, dış kaynak kullanımı ve özelleştirme stratejilerini vurgulayan benzer bir reform programı DİP yönetimince 2001'de uygulamaya koyulmuştur (Research, Development and Evaluation Commission, 2010'dan aktaran Sun ve Lin, 2014). Dolayısıyla, 1990'lı ve 2000'li yıllarda gerçekleşen reformlar; özelleştirme, dış kaynak kullanımı, kamu-özel sektör ortaklığı, sadeleştirme, esneklik, etkililik ve kamu örgütleri ile çalışanlarının azaltılması gibi YKİ ilkelerini yansıtmaktadır.

Tayvan'da KİT'lerin özelleştirilmesi süreci, diğer gelişmekte olan ülkelerin deneyiminden farklı değildir. Pu (2006: 161) bu bağlamda "üç benzer strateji"nin Tayvan'da uygulandığından söz etmektedir.

Önce, işletmelerin faaliyetlerinin ticarileştirilmesi özendirilmiştir; yani onlardan kâr amaçlı çalışmaları beklenmiştir. Bu, işletme hedefinin toplumsal amaçtan kâr amacına dönüşmesi demektir. İkincisi, kamu işletmelerinin iş ortamını değiştirmek, önceki tekelci veya oligopolistik piyasa yerine rekabetçi bir piyasada çalışmalarını sağlamak amacıyla liberalizasyon sürecine girilmiştir. Son olarak, işletmeleri kamu mülkiyetinde sürekli olarak çalıştırmaya hiç niyeti olmayan hükümet, onları tamamen veya kısmen özel sektöre satma konusunda bir dizi özelleştirme planını uygulamaya koymuştur.

Tayvan'ın kalkınmasında önemli rol oynayan KİT'ler ve kamu bankaları özelleştirme politikalarının ana hedefidir. Örneğin, Çin Sigorta Şirketi (*China Insurance Corporation*), Çin Petrokimyasallar Şirketi (*China Petrochemicals Development Corporation*), BES Mühendislik Şirketi (*BES Engineering Corporation*) ve Çin Çelik Şirketi (*China Steel Corporation*) 1996'dan önce özelleştirilmiştir. Özelleştirmeler sonucunda 40 olan KİT sayısı 2006 yılına kadar 26'ya düşmüştür (Shih, 2007: 305'den aktaran Jan, 2010: 511).

Kamu bankalarının özelleştirilmesi ise 1998 yılında başlatılmıştır (Sue, 2008). KİT'lerin ve kamu bankalarının özelleştirilmesi, iktidar partisi Kuomintang (KMT) ile muhalefet partisi DİP arasındaki ekonomi-politik mücadelenin özünü oluşturmaktadır. Sue'ya göre (2008), DİP, kamu işletmeleri ve bankalarının özelleştirilmesini, KMT'nin ekonomik iktidarını zayıflatma aracı

olarak görmüştür. Küresel kapitalizmin ve onun yeni liberal ideolojisinin etkisinin yanı sıra siyasal demokratikleşme süreci de, "Tayvan'ın geleneksel KİT ideolojisinin değişimi bağlamında özelleştirme politikasını da etkilemiş" ve özelleştirme politikalarına halk desteğini sağlamıştır. Özelleştirmenin halk tarafından desteklenmesinde; "demokratikleşme siyasal açıdan iyi olduğuna, özelleştirme de ekonomik demokratikleşmeyi temsil ettiğine göre toplum özelleştirmeden de yarar sağlayacaktır" kabulü yatmaktadır (Kuotsai, 2010: 10).

Özelleştirmeler yalnızca KİT'lerin satışı ile sınırlı değildir. Tayvan'da ihale (*contracting out*) yöntemi, kamu hizmetlerinin sözleşmeyle piyasa güçlerine yaptırılması, 1990'ların başından beri uygulanmaktadır. 1998'de Başbakanlık tarafından kabul edilen *Hükümetin Yeniden İcadı İlkesinde*, ihale yöntemi büyük bir girişim olarak vurgulanmaktadır. 2003 yılında, merkezi ve yerel yönetim hizmetlerini gözden geçiren Hükümetin Yeniden İcadı Komisyonu, bu hizmetlerin çoğunun (yaklaşık 697 merkezi hizmet ve 326 yerel hizmet) ihaleyle yapılmasını istemiştir. 2010 yılında, 293 ihale örneğinin bulunduğu (Yang vd., 2010: 87-88) Tayvan'da, kamu altyapı yatırımları için de yap-işlet-devret yöntemi kullanılmıştır. Temizlik ve bilgi iletişim sistemleri hizmetleri rutin olarak dışarıdan satın alınmaktadır. 2000 yılına kadar, özellikle çevre koruma ve sosyal hizmetler alanlarındaki yaklaşık 50 orta ve büyük ölçekli kuruluşta dış kaynak kullanılmıştır (Shih, 2007: 305'den aktaran Jan, 2010: 511). Diğer yandan, yeniden yapılanma ve kamu hizmetlerinde etkililiği sağlama önlemleri sonucunda yaklaşık "30.056 yönetim pozisyonu kaldırılmıştır" (Jan, 2010: 511).

Bu uygulamaların dışında YKİ'nin etkileri kamu yönetimi araştırmalarında da bulunabilir. 1990 yılından önce, kamu yönetiminde en çok incelenen araştırma konuları sırasıyla, personel yönetimi (%13,8), örgüt kuramı (%11,3), genel siyasa konuları (%10,8) ile kurumların veya programların yapısal ve işlevsel açıdan biçimlendirilmesidir (%9,8). 1990 yılından itibaren ise en önemli araştırma konuları kamu politikası teorileri ve kavramları (%16,4), kamunun örgütsel yönetimi -*management*- (%14,7), yeni kamu işletmeciliği (%13,8), kamu yönetimi teorileri ve kavramlarıdır (%7,4) (Sun ve Lin, 2014: 195-196).

4. Kamu Personel Rejimi

"Sınav odaklı istihdam", birçok Asya ülkesinde olduğu gibi Tayvan'da da kamu görevlileri sisteminin temel özelliği olarak vurgulanmalıdır. Bu istihdam, "modern kamu personeli sisteminin olmadığı İmparatorluk Çini'nde rekabetçi bir kamu personel sınav sistemi kuran Çin Konfüçyüsçülüğünden etkilenen gelenek" üzerine kurulmuştur (So, 2015: 312). Bu sistemde, belirli

sayıda üst düzey bürokrat doğrudan devlet başkanı tarafından atanırken, toplam kamu çalışanlarının yaklaşık %70'i, Sınav Organı (*Examination Yuan*) tarafından örgütlenen merkezi sınava girmek zorundadır. Genel olarak, her yıl 30'un üzerinde ulusal kamu görevlileri sınavı yapılmaktadır. Dolayısıyla, "bürokrat olmak isteyenler öncelikle kamu personeli sınavından geçmek zorundadırlar; daha sonra aldığı puan ve tercihlerine dayalı olarak bir kamu kuruluşuna atanmaktadırlar" (Su, 2010: 613).

Tayvan Anayasası'nın 85. maddesi, kamu görevlilerinin seçiminde açık rekabetçi sınav sistemi uygulanacağını ve sınavda başarılı olmayan hiç kimsenin kamu görevine atanamayacağını düzenlemektedir. Kamu görevlisi, uzman veya teknik personelin atanma nitelikleri, yasalara uygun olarak Sınav Organı tarafından belirlenmektedir.

Sınav, en iyileri seçmeye yöneliktir ve liyakat ilkesine dayanmaktadır. Seçme sürecinin hayli eleyici olması nedeniyle, başarılı adayların yüzdesi görece düşüktür. Örneğin, resmi verilere göre, 2005 ve 2014 yılları arasında düzenlenen uzman ve teknik personel sınavlarında başarı oranı %16,36 ilâ %30,48 arasında değişmektedir.¹⁴ Bununla birlikte, başarılı adayların toplam adaylar içindeki oranı yalnızca %3 ilâ %5 arasındadır.¹⁵

Merkezi sınav sistemi uygulamada bazı güçlüklerle yol açmaktadır. Bu nedenle sistem, Tayvan kamu yönetiminin yeni gereksinimlerini karşılamak amacıyla geliştirilmekte ve değiştirilmektedir. Sınav sistemi belirli mesleklerde kurumlara yeterli personel sağlayamadığından veya özel yetenek gerektiren kadroların alımı için bu yetenekleri ölçmeye uygun özel sınavları hazırlamak zor olduğundan; hükümet, kurumların, idari takdir yetkisine dayanarak sınav dışı kaynaklardan personel alımına izin vermektedir. Bununla birlikte, bu yolla temin edilen personel, devlet memuru statüsünde istihdam edilememekte; yalnızca sözleşmeli ve geçici personel olarak çalıştırılabilmektedir. Bu durumdaki personelin merkezi sınavı geçmedikçe devlet memuru olması olanaksızdır (So, 2015: 319).

Kamu görevlilerinin istihdamı Kamu Görevlileri İstihdam Yasası ile düzenlenmiştir. Bununla birlikte, belli kamu hizmetlerinde (yargı, eğitim, sağlık, denetim, gümrük, polis ve kamu işletmeleri) çalışan personelin istihdamı Türkiye'de olduğu gibi ayrı kanunlarla düzenlenmiştir. Bu meslek gruplarında çalışanların hizmete alım sınavları genel sınavdan ayrı yapılmaktadır.

¹⁴ <http://www.exam.gov.tw/lp>.

¹⁵ Kamu Personelinin Korunması ve Eğitimi Komisyonu (CSPTC) Bakanı Tasi Bih-hwang ile yapılan görüşme, CSPTC Taipei, 9 Aralık 2015.

Kamu İstihdamının Hacmi

Diğer birçok Asya ülkesinde olduğu gibi, Tayvan'da kamu görevlilerinin sayısı görece azdır. 2016 yılında toplam kamu personeli sayısı 347.572'si memur olmak üzere toplam 909.474'tür. Kamu istihdamının toplam nüfusa ve toplam istihdama oranı sırasıyla %3,86 ve %8,04'tür (Tablo 4). 2004-2016 yılları arasında personel sayısı azalmamakla birlikte kamu personeli giderlerinin GSYİH içindeki payı %9,77'den %7,22'ye gerilemiştir.¹⁶ Tayvan kamu yönetiminde sözleşmeli personel istihdam edilmektedir; ancak bu kategorinin oranı yalnızca %1,26'dır.

Tablo 4. Kamu İstihdamının Hacmi¹⁷

Yıl	Kamu Personeli Sayısı			Kamu Personelinin Oranı (%)		
	Toplam	Memurlar	Diğer	Nüfus	İş Gücü	İstihdam
2005	818.911	337.261	481.650	3,60	7,84	8,16
2010	835.219	340.106	495.113	3,61	7,50	7,87
2014	900.547	347.816	558.731	3,87	7,82	8,13
2016	909.474	347.572	561.907	3,86	7,73	8,04

İşe alım süreci gibi terfi sistemi de sınava dayalıdır. Terfi etmek isteyen bir personel, ya merkezi sınavdan geçmek ya da Ulusal Kamu Görevlileri Akademisi tarafından düzenlenen eğitim programına katılmak zorundadır. Memurlar performanslarına göre değerlendirilmektedir. 2007 yılında yürürlüğe giren Kamu Görevlileri Performans Değerlendirme Kanunu'na göre, kamu görevlilerinin performans değerlendirilmesi, “genel yeterlik ve yetersizliklerin, orantılı ödüller ve cezalarla birlikte objektif değerlendirmesine dayanır.” Memurların performans değerlendirilmesi, *yıllık, ek ve özel* değerlendirme olmak üzere üç türde yapılmaktadır. Yıllık değerlendirme A, B, C ve D olmak üzere dört nottan oluşmaktadır. Her bir notun puan değeri ise şöyledir:

- A: 80 puan veya üzeri
- B: 70'den fazla, 80'den az
- C: 60'dan fazla, 70'ten az
- D: 60'dan düşük

¹⁶ <http://www.exam.gov.tw/public/Attachment/761917392095.pdf>.

¹⁷ <http://www.exam.gov.tw/public/Attachment/761917383280.pdf>.

Sadece (A) veya (B) alan personel performans ödemesinden yararlanabilmektedir. (C) alan personel mevcut ücret oranını korurken, (D) alan personel işten çıkarılmaktadır. Personel terfi ettirilirken yıllık performans değerlendirilmesi de dikkate alınmaktadır.

Sınav odaklı, liyakate dayalı kamu personel rejimi ve “kalıcı iş yaşamı ile görece iyi gelir” (Su, 2010: 613) nedeniyle Tayvan’da kamu görevlisi olmak hayli saygın bir konumdur ve kişinin yetenekli ve en iyi olduğunun da bir göstergesidir.¹⁸ Ancak, Asya kapitalizmi, gerek piyasa çalışanları gerekse kamu çalışanlarından hayli talepkârdır. Kamu yönetiminde istihdam; iş disiplini, çalışma süresi ve rekabetçi baskı açısından piyasa istihdamı ile benzerdir. Kamu hizmetine girmek ve burada kalmak sıkı ve rekabetçi koşullarda çalışmayı gerektirmektedir.

II. KALKINMA POLİTİKALARI

Tayvan, 1970’lerden itibaren hızlı ekonomik büyümesi ile daha fazla akademik ilgi kazanmıştır. Aslında Tayvan’ın ekonomik kalkınmada önemli olan bazı dezavantajları vardır. Bu dezavantajlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- *Diplomatik tecrit*: Önceki bölümde belirtildiği üzere, Tayvan’ın yalnızca 21 ülkeyle diplomatik ilişkisi vardır ve bu sayının gelecekte azalması da olasıdır.
- *Zengin doğal kaynakların yokluğu*: Doğal kaynaklardan yoksun olan Tayvan’da enerji ihtiyacının %98’i ithalatla karşılanmaktadır.
- *Görece küçük toprak ve nüfus*: Tayvan’da 36.197 kilometre karelik toprak üzerinde 23 milyon kişi yaşamaktadır. Nüfus yoğunluğu km² başına 650 kişidir.
- *Sınırlı ekilebilir alan*: Yaklaşık %60’ı ormanlarla kaplı toprağın ancak dörtte biri ekilebilir alandır. Bununla birlikte sub-tropikal iklim tarım üretimi için elverişli bir ortam sağlamaktadır.
- *Yüksek askeri harcama*: Daha önce belirtildiği gibi ÇHC’ye karşı savaş hali nedeniyle ulusal gelirin önemlice bir kısmı savunma harca-

¹⁸ Bu bağlamda, Eylül 2015’te Taipei’de Ulusal Kamu Görevlileri Akademisi tarafından düzenlenen uluslararası konferansta bir konuşmacının söyledikleri, Tayvan’da kamu görevlisi olmanın taşıdığı anlamı göstermesi açısından ilginçtir. Merkezi kamu personel sınavında başarısız olan fakat konferans tarihinde bir uluslararası bilgi teknolojileri şirketinin üst düzey yöneticisi olan konuşmacı, kendisinin başarısız olduğu sınavı geçmiş, dolayısıyla ondan daha akıllı kamu yöneticileri önünde konuşmasının kendisini strese soktuğunu belirtmiştir.

malarına gitmiştir. 1950'ler boyunca ve 1960'ların başına kadar, merkezi hükümet harcamalarının %70'ini savunma giderleri oluşturmuştur. Savunma harcamaları izleyen yıllarda giderek gerilemekle birlikte yine de görece fazladır. 1985, 1994, 2013 ve 2014 yıllarında bu oranlar sırasıyla %38,2, %23,7, %15,6 ve %15,7'dir (Mcbeath, 1998: 158; *The Republic of China Yearbook 2014*: 126; *The Republic of China Yearbook 2015*: 128). Diğer yandan yüksek güvenlik kaygısının bilim ve teknoloji yatırımlarını da teşvik ettiği ve bunun da üretim teknolojisini dolaylı olarak etkilediği not edilmelidir.

- Tayvan ekonomisinin halen karşılaştığı zorluklardan biri yaşlı (65 ve üstü) nüfustur. 2015 yılında %12 olan yaşlı nüfus oranının önümüzdeki on yıl içinde %20'ye ulaşması beklenmektedir (*Taipei Times*, November 2, 2015: 3).
- ÇHC, Japonya ve Güney Kore gibi diğer Asya ülkeleri ile kıyaslandığında ulusal şampiyonlar (Güney Kore'de *chaebol*, Japonya'da *zabatsu*) olarak adlandırılan büyük şirketlerden yoksundur. "Tayvan'ın küçük ve orta ölçekli işletmeleri geçen yarım yüzyılda ülkenin ekonomik kalkınmasının kilit itici gücü olarak bilinmektedir. 2013 yılında küçük ve orta ölçekli işletmelerin toplam işletmeler içindeki oranı %97,64; çalışanlarının toplam istihdamdaki payı da %78,30'dir." (Ministry of Economic Affairs, 2014: 102).

Tayvan'ın bir küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ) ekonomisi olmasının tarihsel ve siyasal nedenleri vardır. KMT rejimi Tayvan'a geldiğinde iş ve sermaye ada sakinlerinin elindedir. KMT yönetimi, büyük işletmelerin teşvik edilmesi halinde, pazarı kontrol eden yerel halkın, Tayvanlıların ekonomik iktidarının güçlenmesinden ve bu ekonomik gücün de kendi iktidarını tehdit eden bir siyasal güce dönüşmesinden kaygı duymuştur (Mcbeath, 1998: 224). Diğer nedenlerin yanı sıra bu siyasal kaygı da KOBİ egemenliğinde bir ekonominin oluşmasında etkili olmuştur.

Kuşkusuz KOBİ'lerin, esneklik ve değişen çevre koşullarına kolay adaptasyon gibi bazı üstünlükleri vardır ve bu üstünlükler Tayvan kişisel bilgisayar sanayinin 1990'larda çökmesini önleyebilmiştir (Wang, 2007: 1098). Ancak KOBİ'lerin küresel rekabet, yenilik ve Ar-Ge geliştirme kapasiteleri çok sınırlıdır. Bunlara ek olarak, hükümetin Yeni Tayvan Doları üzerindeki kontrolü gevşedikçe para biriminin değer kazanması ve çevresel farkındalığın yanı sıra işçilik maliyetinin de artışı, bazı KOBİ'lerin faaliyetlerini, daha ucuz emek ve yeni iş olanakları arayışıyla ÇHC'ye ve Güneydoğu Asya ülkelerine taşınmalarına yol açmıştır (Ministry of Economic Affairs, 2014: 102).

Yukarıda belirtilen dezavantajlara ve son yıllarda ekonomideki yavaşlamaya rağmen 2016 yılında nominal değerlerle 529,91 milyar Amerikan Doları GSYİH ve 22.540 Amerikan Doları kişi başına gelir ile Tayvan, düşük gelirli tarım ülkesinden bir sanayi ülkesine dönüşmüştür (Tablo 5). Aynı yıl 434 milyar Amerikan Doları döviz rezervine sahip Tayvan'ın ticaret hacmi 49,75 milyar ihracat fazlası ile 510,89 milyar Amerikan Dolarıdır (National Development Council, 2017: 7).

Tablo 5. GSYİH'nın Dağılımı ve Sektörlere Göre İstihdam (1952-2016)

Yıl	GSYİH			İstihdam		
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1952	32,2	19,7	48,1	56,1	16,9	27,0
2016	1,8	35,1	63,1	4,95	35,88	59,17

Kaynak: (National Development Council, 2017: 20, 34).

Ekonomideki yapısal dönüşüme paralel olarak sosyal göstergeleri de 1950'den bu yana önemli ölçüde iyileşmiştir. 1990'dan bu yana Gini endeksi yükselmekle birlikte Tayvan aynı zamanda görece daha eşit bir toplum olarak kabul edilmektedir (Tablo 6).

Tablo 6. Tayvan Gini Endeksi

<u>Yıl</u>	<u>Gini Endeksi</u>
1970	0,294
1975	0,312
1980	0,278 (en düşük)
1985	0,291
1990	0,312
1995	0,320
2001	0,350 (en yüksek)
2012	0,338

Kaynak: (Tayvan Statistical Data Book 2014, 2014: 23).

1. Kalkınma Deneyiminin Ana Yolları ve Politikaları

Tayvan'ın kalkınma deneyiminin bütüncül bir değerlendirmesi için dış aktörler dikkate alınmalıdır. Sömürgeci dönemler, ilkin 1624-1655 yılları arasındaki Hollanda hegemonyası, ardından elli yıl süren Japonya hegemonyası (1895-1945) Tayvan'ın kalkınma pratiğini hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilemiştir (Chang ve Myers, 1963; Howe, 2001; Gray 2013; Barret

ve Whyte, 1982). 1950'lerden sonra başka bağlamda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Tayvan'da etkili olmuştur. 1950'li ve 1960'lı yıllarda Tayvan, ABD'nin askeri ve ekonomik yardımlarından en çok yararlanan ülkeler arasındadır. 1958-1965 yılları arasında "Tayvan, yaklaşık 120 ülke ortalamasının altı katı kadar kişi başına düşen yardım ile kişi başı ABD yardımı toplamında dünyada beşinci sırada yer almıştır" (Taylor ve Hudson, 1972'den aktaran, Barret ve Whyte, 1982: 1070). Bu dönem boyunca ve aslında daha sonra da, ABD, Tayvan'ın makro-ekonomik ve sosyal politikalarını, tercihlerini etkileyen bir aktördür.

Bu dış faktörlerin yanı sıra, Tayvan'ın kalkınmasında izlenen iç politikalar/etmenler üzerinde de durulmalıdır.

1950'lerde gerçekleşen ve "Çin-Amerikan Kırsal Yeniden Yapılanma Ortak Komisyonu tarafından yönetilen" (Gray, 2013: 11) toprak reformu, sosyo-ekonomik ve politik etkileri, sonuçları nedeni ile önemli bir faktördür. Toprak reformu, "Tayvan'ın toplumsal sisteminin merkezi bileşeni olan toprak sahibi-ortakçı (*tenant*) ilişkisini ortadan kaldırmakla kalmayıp", toprak sahibi sınıfını, sosyal ve politik nüfuzunun gerilediği, parasal olarak da zayıflayan küçük bir gruba indirmiştir (Copper, 2013: 86). Bu yolla, rejim, köylülerin siyasal desteğini sağladığı gibi siyasal ve ekonomik güç olarak toprak sahibi sınıfın etkilerini de önlemiştir. Ayrıca, tarımsal üretimin artışı sayesinde, o zamanlar çok cılız olan sanayi sektörünün tarım sektörüne desteklenmesi de sağlanmıştır.

Siyasal istikrar ve tek lidere (Chiang Kai-shek), tek partiye (Kuomintang) dayalı otoriter rejim de, politikaların kesintisiz uygulanmasının siyasal ortamını hazırlamıştır. Sıkıyönetim altında, "basın ve örgütlenme gibi temel anayasal haklar gözardı edilmiş, Ulusal Meclis ve diğer temsili organların seçimleri askıya alınmış" (Ngo, 2005: 84) ve çalışma hakları (ör. grev hakkı) da engellenmiştir. "Bu düzenli, disiplinli ve zorunlu olarak uyumlu emek gücü sanayileşmenin temel itici gücü olmuştur" (Mcbeath, 1998: 40). İşgücüne yüksek katılım oranı ve kadınların işgücüne katılım düzeyi bir diğer başat etmendirdir. Toplam istihdam 1952-1979 yılları arasında 2,5 milyondan 6,4 milyona yükselmiştir. "1976'da toplam iş gücünün %30,8'ini oluşturmalarına rağmen imalat sanayi emeğinin %46,6'sını kadınlar oluşturmaktaydı." Bu nedenle Galenson (1982: 50), kadın emeği olmaksızın Tayvan'ın hızlı kalkınmasının mümkün olmayacağını öne sürmektedir. Kadınların toplam çalışanlar içindeki oranı 1994-2014 yılları arasında %38,3'ten %44,3'e yükselmiştir. 2014 yılında 11,1 milyon toplam çalışanın yaklaşık 5 milyonu (4,9 milyon) kadındır (Executive Yuan, 2015: 7).

Planlamanın yanı sıra, yüksek eğitim ile bilim ve teknoloji yatırımları, Tayvan sanayileşmesinin diğer önemli politikalarıdır.¹⁹ İlk dört yıllık kalkınma planı 1953'te uygulamaya girmiş²⁰ ve günümüze kadar 16 kalkınma planı uygulanmıştır. Halen 2017-2020 yıllarını kapsayan 17. Ulusal Kalkınma Planı uygulamadadır.

Doğal kaynaklardan yoksun bir toplum olarak insan gücü niteliğinin sürekli geliştirilmesi, Tayvan'ın ekonomik büyümesinin devamlılığını sağlayan asal bir etmendir. 1950'lerde, altı yıl ilköğretim ile sınırlı olan zorunlu eğitim, 1968'de dokuz yıla, 2014'te de 12 yıla çıkarılmıştır. Günümüzde Tayvan eğitim düzeyi yüksek bir nüfusa sahiptir; 2016 yılında 15 yaş ve üstü nüfus içinde yüksek eğitim²¹ görmüş olanların oranı %43,6'dır (National Development Council, 2017: 35).

Sanayinin gelişiminin bir diğer itici gücü bilim ve teknoloji politikaları ile bu alanlara yapılan yatırımlardır. 2015 yılında merkezi hükümet harcamaları içinde eğitim, bilim ve kültür %20,02 payla, sosyal refah harcamalarından (%23,19) sonra ikinci sıradadır (*The Republic of China Yearbook 2016*: 2016, 119). 1985-2015 yılları arasında Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki oranı %1'den %3,1'e yükselmiştir. 1993 yılında ilk kez özel sektörün Ar-Ge harcamaları kamu sektörünü geçmiştir. 1970'lerden bu yana Tayvan yüksek teknolojiye dayalı sanayi üretimini desteklemektedir. 1985 yılında %18 olan yüksek teknolojiye dayalı ihracat ürünlerinin oranı 1998'de %48,5'e, 2016'da %62,2'ye yükselmiştir (National Development Council, 2017: 37). 1978 yılında Hsinchui'da açılan ilk bilim parkını, devam eden yıllarda diğerlerinin kuruluşu izlemiştir.

Son olarak, ihracatı önceleyen ekonomik politikalar nedeniyle yabancı yatırımları çekmek amacıyla serbest ihracat bölgeleri kurmak gibi birçok teşvik önlemlerinin uygulamaya koyulduğu vurgulanmalıdır.

2. Temel Kalkınma Politikaları

1950'ler: İthal İkameci Politikalarla Sanayileşme

1950'li yıllar boyunca Chiang yönetimi ithal ikameci bir sanayileşme politikası izlemiştir. Kore ve Vietnam savaşları nedeni ile ABD'nin ilgisine mazhar olan Tayvan, ABD'nin finansal, askeri ve teknik yardımlarından yararlanmışır. 1951-1961 yılları arasında ABD yardım programı ortalama GSYİH'nin

¹⁹ Bkz. (Greene, 2008).

²⁰ Ayrıntılar için bkz. (Li ve Yeh, 1982: 103).

²¹ Üniversite ile iki yıllık meslek yüksekokulları düzeyi.

yaklaşık %6'sına, gayri safi yatırımın %37'sine denktir (Galenson, 1982: 40). ABD aynı zamanda dönem boyunca Tayvan'ın makro-ekonomik ve toplumsal politikalarının da yönlendirici konumundadır. ABD'nin rehberliğinde ilk dört yıllık Ulusal Kalkınma Planı 1953 yılında uygulamaya koyulmuştur. 1950'li yıllarda Tayvan yıllık ortalamada %8,4 büyümüştür.²²

1960'lar: İhracat Odaklı Büyüme

1960'ların başında Tayvan kalkınma politikasını, ithal ikameci sanayileşmeden ihracat-odaklı büyüme yönünde değiştirmiştir. Yabancı yatırımı teşvik etmiş ve ilk ihracat geliştirme bölgesini de kurmuştur. Finansal teşviklerin yanı sıra, ucuz ve pazarlık gücü olmayan iş gücü (sıkıyönetim nedeniyle o dönem grev yasaktır) yabancı yatırımcıyı çekmede Tayvan'ın önemli avantajlarından biridir.

Tayvan 1960'larda kendisini, tarım ürünleri ihraç eden bir ülkeden hafif sanayi ürünleri ihraç eden bir ülkeye dönüştürmüştür. Bu dönemde hükümet işgücünü geliştirmek amacıyla yeni eğitim politikaları benimsemiş ve zorunlu eğitim süresini altı yıldan dokuz yıla çıkarmıştır. 1946-1950 yılları arasında yaklaşık üç yıl (2,8) olan 15 yaş ve üstü nüfusun ortalama eğitim süresi 1972-1976 yılları arasında yaklaşık yedi (6,88) yıla yükselmiştir (Hou ve Chang, 1982: 354). Yüksekokul ve üniversite mezunu nüfus da önemli ölçüde arttırılmıştır (Tablo 7). Tayvan ekonomisi 1960'lı yıllarda yıllık %9 büyümüştür.

Tablo 7. Fen ve Doğa Bilimlerinden Mezun Öğrenciler (1946-1965)

Yıl	Doğa Bilimi	Mühendislik	Tıp	Tarım
1946	0	26	89	17
1950	87	278	157	199
1956	147	789	105	315
1960	520	1.454	341	624
1965	1.157	2.338	852	987
Toplam	6.338	17.826	4.825	8.987

Kaynak: (Greene, 2008: 110).

1970'ler:Yüksek Teknolojili ve Sermaye Yoğun Sanayilerin Gelişimi

1970'li yıllarda bir yanda dünyada enerji fiyatları artar ve ekonomik gelişme yavaşlarken Tayvan'da da iş gücü maliyeti artmıştır. Bu dönemde temel ve ağır sanayi ürünlerini ihraç etmeyi hedefleyen Tayvan, yüksek teknolojili ve sermaye yoğun sektörlere dayalı kalkınma politikasını benimsemiştir. Bu

²² Ekonomik büyüme oranları için kaynak: (National Development Council, 2014: 15).

bağlamda hükümet, ulaşım ve elektrik altyapısını genişletmek, ilk nükleer enerji santralini kurmak ve petrokimya, çelik ve diğer sermaye yoğun sanayileri teşvik etmek amacıyla "On Büyük Kalkınma Projesi"ni uygulamaya koymuştur. Hükümet ayrıca, yeni büyüme alanlarına verdiği Ar-Ge desteğini artırmış ve "1973 yılında Sanayi Teknolojisi Araştırma Enstitüsünü kurmuştur" (Mcbeath, 1998: 46).

Ülke ekonomisinin ortalama %10,1 büyüdüğü 1970'li yıllarda ABD ile yakınlaşmanın sonucu olarak Tayvan'ın en çok ticaret yaptığı ülke de değişmiştir. 1966 yılına kadar Tayvan'ın en büyük pazarı olan Japonya'nın yerini 1967'de ABD almıştır. "1979 yılında Tayvan'ın ihracatında ABD'nin payı %35 iken Japonya'nın payı %14'e gerilemiştir" (Galenson, 1982: 49).

1980'ler: Ekonomik Liberalleşme ve Uluslararasılaşma

1980'lerde Tayvan ekonomik liberalleşme ve uluslararasılaşmayı, Tayvan'ın ekonomik gelişiminin yol gösterici ilkeleri olarak ilan etmiştir. Ekonomik ve mali liberalizasyon, KİT'lerin özelleştirilmesi ve serbestleştirme politikaları bu döneme yön vermiştir. ABD'den ve küresel kapitalist güçlerden gelen talep ve baskılar bu yeni politikanın benimsenmesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte Mcbeath (1998: 46-47), 1980'lerin başındaki küresel ekonomik durgunluk nedeniyle, bu politikaların uygulamasının 1980'lerin ortalarına kadar ertelendiğini öne sürmektedir. Piyasanın alanını genişletmeyi hedefleyen neoliberal politikaların yanı sıra Tayvan aynı zamanda yüksek teknoloji sanayi ürünlerine dayanan yeni bir ihracat rejimine yönelmiştir. Bu nedenle, ulusal kaynaklar, elektronik ve bilgi teknolojileri gibi yüksek teknoloji tabanlı üretime yönlendirilmiştir. Yüksek teknolojiye dayalı sanayileri geliştirmek amacıyla ilk bilim parkı olan Hsinchu Bilim Parkının (HBP) 1980'de açılışını,²³ 1987'de, dünyanın en büyük sözleşmeli yarı-iletken dökümhanesi (*foundry*) olan Tayvan Yarı-İletken Üretim Şirketinin (*Taiwan Semiconductor Manufacturing Company*) kuruluşu izlemiştir.

1980'li yıllar Tayvan'ın siyasal yaşamında da bir dönüm noktasıdır. Devlet başkanı olarak 1978'den vefat ettiği 1988 yılına kadar Tayvan'ı yöneten, Chiang Kai-shek'in oğlu, Chiang Ching-Kuo'nun yönetiminde tek parti sistemi devam etmiştir. Fakat Chiang Ching-kuo döneminde demokratikleşme süreci başlatılmış ve kamu yönetiminde nepotizm ve yolsuzlukla mücadele amacıyla bir dizi politika yaşama geçirilmiştir.

²³ HBP günümüzde, yaklaşık 1.400 hektar alana yayılan altı yeri kapsamaktadır (Hsinchu Biyomedikal Bilim Parkının yanısıra Hsinchu, Zhunan, Tongluo, Longtan ve Yilan parkları). Tayvan'da, adanın sırasıyla kuzey, orta ve güney kesimlerinde bulunan üç bilim parkı bulunmaktadır (<http://www.sipa.gov.tw>). Bu üç bilim parkının 2016'daki toplam geliri 78 milyar ABD Dolarıdır. <http://taiwantoday.tw/news>.

1986'da Tayvan'ın ilk muhalefet partisi olan Demokratik İlerleme Partisi (DİP) resmen kurulmuş ve bir yıl sonra da, yaklaşık 40 yıl yürürlükte kalan sıkıyönetim kaldırılmıştır. Daha sonra, anayasa değişikliği ile devlet başkanının olağanüstü yetkileri kaldırılmıştır. ÇHC ile siyasal yakınlaşma politikası güden Chiang Ching-kuo 1987'de ÇHC'ye seyahat yasağını kaldırmıştır (Copper, 2013: 53-54). Dönem boyunca ekonomik büyüme devam etmekle birlikte büyüme oranı önceki yılların gerisinde kalmıştır (%7,7). Bu arada, ÇHC kapılarını yabancı yatırıma açarak onlara ucuz emek ve çekici yatırım olanakları sunmaktaydı. Bunlara ilave olarak ÇHC 1988'de, Howe'un (2001: 52) "nihai nokta" olarak değerlendirdiği, Tayvanlıların yatırımlarını teşvik eden mevzuatı uygulamaya koymuştur.

1980'ler ve 1990'lar boyunca, Tayvan özelleştirme, serbestleştirme, dış kaynak kullanımı ile kamu ve özel ortaklığı gibi neo-liberal politikaları uygulamıştır. Bununla birlikte Tayvan'ın bir süre finansal kuruluşların özelleştirilmesinde ihtiyatlı bir politika izlediği belirtilebilir. Bu nedenle, ekonomisi küresel finansal sisteme tümüyle entegre olmadığı için, Tayvan, Doğu Asya finansal krizinden görece daha az zarar görmüştür (Clark ve Tan, 2012: 124).

Diğer yandan Dent (2004: 91), Tayvan'ın Doğu Asya finansal krizi esnasında uluslararası finansal pozisyonunu yönetmek için etkili, sağlam bir düzenleyici ve denetleyici program izlediğini vurgulamaktadır. Bir başka ifadeyle, Tayvan finansal piyasalarını liberalleştirirken, hükümet de daha güçlü denetleme ve izleme mekanizmaları geliştirmiş ve Merkez Bankası ile Maliye Bakanlığının düzenleyici yetkilerini güçlendirmiştir. Böylelikle Doğu Asya krizi sırasında "Tayvan'ın istikrarlı ekonomisi bölgedeki diğer ülkelerden sermaye çekmiştir" (Copper, 2013: 173).

1990'lar ve 2000'ler: Bilgi Ekonomisine ve Yeni Bir İhracat Modeline Geçiş

1990'lı yıllar, Tayvan ve ÇHC'nin ilişkileri açısından yeni bir aşamayı temsil etmektedir. 1991'de Tayvan, 1949'dan beri resmen devam eden ÇHC ile savaş halini sona erdirmiştir. 1993 yılında Singapur'da iki taraf arasındaki karşılıklı ilişkilerin normalleştirilmesi için ilk resmi toplantı yapılmıştır. Komünizm tehdidi artık kalmamıştır. Kuomintang rejimi altındaki Çin Cumhuriyeti anakaraya dönememiştir; ancak, Tayvan sermayesi Hong Kong üzerinden anakaraya, ÇHC'ye akmaya başlamıştır. Şimdi Tayvan ve ÇHC arasında bir başka mücadele başlayacaktır.

1990'ların başında, küresel pazarın yarından fazlasına monitör, anakart ve görüntü tarayıcısı sağlayan Tayvan, birçok bilgi teknolojisi (BT) ürününün bir

numaralı üreticidir. 1995'te IBM, Dell ve Microsoft gibi BT devlerinin üreticisi olarak “dünyanın üçüncü büyük BT donanım üreticisi haline gelmiş ve küresel yüksek teknoloji sanayinin işbölümünde vazgeçilmez bir rol oynamıştır” (National Development Council, 2014: 9).

1990'lı yıllar sosyal politikalar açısından da bir dönüm noktasıdır. Yeni düzenlemelerle sosyal güvenlik ağı güçlendirilmiştir. Zorunlu sağlık sigortası kapsamının sınırlı olması (1977'de %12) nedeniyle, 1995 yılında, neredeyse tüm nüfusu kapsayan ulusal sağlık sigortasının uygulamaya koyulması önemli bir adımdır. Bu düzenlemenin sonucunda, 1970'lerde %8 olan toplam hükümet harcamaları içinde sosyal güvenlik harcamalarının oranı 2013'te %32'ye yükselmiştir. 1990'larda ekonomi %6,3 oranında büyümesine rağmen, büyüme oranındaki gerileme devam etmiştir. Bununla birlikte kişi başı GSYİH ilk kez 1992 yılında 10 bin ABD Dolarını aşmıştır (National Development Council, 2014: 14, 41).

2000'li yıllarda temel hedef, bilgi ekonomisini (*knowledge economy*) geliştirmek ve uluslararası ticaret sistemine girmektir. 2001 yılında ÇHC'nin üyeliğinden bir yıl sonra, 2002'de Tayvan Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) katılmıştır. 2012'de başlatılan *Altın On Yıl Ulusal Vizyon Planı*, piyasa dostu politikaları daha da güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Ekonomik ve mali düzenlemeleri gevşetmek, daha özgür ve etkili iş ortamı yaratmak, uluslararası yatırımları genişletmek, planın yöneldiği hedefler arasındadır. Plan aynı zamanda yeni bir ihracat modelini benimsemiştir. Mal ihracatının yanı sıra hizmet ihracatına da önem vermeyi amaçlayan yeni model aynı zamanda ihracat genişletme stratejisini ve yöntemlerini de değiştirmektedir. “Geçmişin fiyat rekabetine ve ürün pazarlamaya dayanan modelinden değer yaratmaya ve değer pazarlamaya” dayanan yeni bir ihracat modeli hedeflenmektedir (National Development Council, 2014: 11). Bu nedenle, hükümet önceliklerini Ar-Ge, yenilik ve tasarımı geliştiren politikalara yöneltmiştir.

Ancak kapitalizmin 2008 krizi, ihracata dayalı büyüyen Tayvan ekonomisinde bir daralmaya yol açmıştır. Ekonomik büyüme oranı 2000-2009 yılları arasında %3,8'e, 2010-2016 yılları arasında %3,5'e gerilemiştir. Ekonomik durgunlukla mücadele etmek amacıyla hükümet temel değerleri, “yenilik, istihdam ve adil dağılım” olan yeni bir büyüme stratejisi benimsemiş ve iç yatırımları artırmak amacıyla "5+2" Sanayi Yenilik Programını uygulamaya koymuştur. Bu program ile hedeflenen, dijital ekonomi; hizmetler, kültür ve yaratıcı sanayilerde teknolojik yenilik; yonga tasarımı ve yarıiletken teknolojilere ağırlık verilerek Tayvan'ın küresel rekabet gücünü yeniden yapılandırmaktır (National Development Council, 2017: 10-11, 15).

3. Temel Zorluklar

ÇHC'ye Giderek Artan Ekonomik Bağımlılık

Tayvan ile ÇHC arasındaki ticaret, 1980'lerde dolaylı olarak, Hong Kong üzerinden başlamıştır.²⁴ İzleyen yıllarda ÇHC ile ticaret hızla artmış ve ÇHC 1990'lı yılların başında Tayvan için önemli bir pazar haline gelmiştir. 1989'da %5 olan Tayvan'ın ihracatındaki ÇHC payı, ÇHC'nin Tayvan'ın en büyük ihracat pazarı haline geldiği 2002 yılında %23'e yükselmiştir. 2010 yılında ÇHC'nin Tayvan'ın toplam ihracat değeri içindeki payı ABD ve Avrupa'nın ihracatının neredeyse dört katı kadardır (Copper, 2013: 172). Tayvan'ın en büyük ihracat ve ithalat pazarı olan ÇHC (Hong Kong dâhil), 2016 yılı resmi verilerine göre ihracatta %40,1, ithalatta ise yaklaşık %20 paya sahiptir (National Development Council, 2017: 22). Gerçek ticaret verilerinin resmi rakamlardan çok daha fazla olduğu da savunulmaktadır.²⁵ GSYİH'sının %70'i ihracat gelirlerinden kaynaklandığından, Tayvan ulusal gelirinin büyük bir kısmı ÇHC'ye bağlıdır. Diğer yandan bu bağımlılık görel olarak ithalat açısından da geçerlidir. Japonya ve ABD Tayvan'ın ithalatında 1990'lara kadar en önemli iki pazar olmuştur. ÇHC'nin payı 1990'lara kadar yalnızca %2,2 civarındadır. 2014 yılında, Japonya ve ABD'nin payı %25,23'e gerilerken (sırasıyla %15,22 ve %10,01) ÇHC'nin payı 2014'te %18,15'e, 2016'da da yaklaşık %20'ye yükselmiştir (*The Republic of China Yearbook 2015*, 2015: 132; National Development Council, 2017: 22).

Öte yandan, Tayvan hükümetinin aksi yöndeki çabalarına rağmen Tayvan sermayesi ÇHC'ye akmaktadır. 2016 yılı sonuna kadar ÇHC'ye yapılan yatırımların tutarı 164,6 milyar ABD Dolarıdır (National Development Council, 2017: 6). 2014 yılında tek başına Tayvan'ın toplam yabancı yatırımının %90,1'ini çeken ÇHC, Tayvan'ın yabancı yatırımları için birincil pazar haline gelmiştir.²⁶ Diğer yandan, Haziran 2009'da, ÇHC'den gelen doğrudan yabancı yatırımları serbestleştiren Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşmasının (EİÇA) yürürlüğe girmesiyle birlikte, ÇHC'den gelen yatırımlar 2013 yılına kadar 864,52 milyon ABD Dolarına ulaşmıştır (*The Republic of China Annual 2014*, 2014: 130-131).

Ticari ilişkilerin yanı sıra, iki taraf arasındaki insanlar arası ilişkiler de 1980'lerden beri gelişmektedir. 1987 yılından Aralık 2017 sonuna kadar ÇHC'yi ziyaret eden Tayvanlıların sayısı 99 milyona, Tayvan'ı ziyaret eden

²⁴ ÇHC ve Tayvan ilişkilerinin gelişimi için bkz. (Costa ve Silva, 2011; Xin, 2010; Qimao, 2011; Zhang, 2011).

²⁵ Detaylar için bkz. (Yeh ve Ho, 2012.)

²⁶ <http://www.mac.gov.tw>

ÇHC'li sayısı da 26 milyona ulaşmıştır.²⁷ Ancak Bayan Tsai'nin devlet başkanlığına gelmesinin ardından soğuyan ilişkiler iki taraf arasındaki ziyaretleri de etkilemiştir. ÇHC'ye giden Tayvanlı sayısı artmaya devam ederken ÇHC'den gelen ziyaretçi sayısı 2016 ve 2017 yıllarında gerilemiştir (2017'de %22,4 azalma). Yüksek harcama oranları nedeniyle her ülkenin gözdesi haline gelen Çinli turistlerin sayısının azalması, Tayvan'ın turizm gelirinin de gerilemesi demektir.

Günümüzde Tayvan bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) ve elektronik sanayinin en önemli tedarikçisidir. BİT geleneksel tekstil sanayinin yerini alarak 1995'ten beri Tayvan'ın en önemli ihracat kalemi haline gelmiştir. BİT sektörünün toplam ihracat değeri içindeki payı 1995-2004 yılları arasında %23,5'ten %30,7'ye yükselmiştir. Tayvan 1996'da, bu sanayinin dünya üretim değeri sıralamasında, ABD ve Japonya'dan sonra en büyük üçüncü ülkedir. (Wang, 2011:160). 2015 yılında, Tayvan 23 ürünüyle küresel pazar payının ilk üç sırasında yer almaktadır (Tablo 8).

Tablo 8. Tayvan Ürünlerinin Küresel Pazar Payı (2015)*

No 1		No 2		No 3	
Ürün	Pazar payı (%)	Ürün	Pazar payı (%)	Ürün	Pazar payı (%)
Yarı iletken dökümcülük (<i>foundry</i>)	67,27	IC substrat	24	Büyük TFT-LCD ekran	18,80
Taşınabilir navigasyon cihazı (PND)	54,70	Elektrikli tekerlekli sandalye, elektrikli küçük motosiklet	23,10	Küçük ve orta TFT-LCD ekran	16,88
Yeşil yosun	49,42	Elektrolitik bakır levha	21,80	Akrilonitril-bütadiyen stiren (ABS)	13,80
Entegre devre (IC) paketleme ve deneme	48,00	Entegre devre tasarımı	19,90	Termoplastik esnek madde	
Üst düzey bisiklet	47,09	Silisyumlu güneş pili	15,90	Naylon kablo (fiber)	6,20
Cam elyaf kumaş	32,00	Bilyalı vida (<i>ball screw</i>)	15,10	Beta-karoten	4,38
İşlevsel tekstil	27,25	Baskılı devre kartları (PCB)	13,10	Polyester filament	2,50
		OLED ekranlar	2,80	Kablosuz yerel ağ (WLAN)	0,60

* Yalnızca ülke içinde üretilen ürünleri içermektedir. Küresel pazar payı üretim değeri tahminlerine dayanmaktadır. Kaynak: (National Development Council, 2017: 7).

²⁷ https://www.mac.gov.tw/en/News_Content.aspx?n.

Bununla birlikte küresel kapitalizmin yeni aşaması, Tayvan'ın ihracata dayalı büyüme modelini olumsuz etkilemiştir. ÇHC'yi bir tür devlet kapitalizmine dönüştüren reform ve açık kapı politikalarından sonra, Vietnam ve Kamboçya gibi bazı sosyalist Asya ülkeleri de ÇHC'nin yolunu izleyerek küresel kapitalizme ucuz emek ve piyasa dostu politikalar sunmaya başlamıştır. Bu koşullar altında Tayvan, 1960'larda ve 1970'lerde yabancı yatırımcılar için sahip olduğu çekiciliğini kaybetmekte ve yüksek emek maliyeti nedeniyle kendisi göçmen işçi istihdam eder hale gelmektedir. Diğer yandan, düşük üretim maliyeti nedeniyle Tayvan sermayesi de bu ülkelere akmaktadır. Dünyanın en büyük yarı iletken yonga üreticisi olan Tayvan Yarıiletken İmalat Şirketi (TSMC) bile 2016 yılında ÇHC'nin Nanjing kentinde 3 milyar ABD Doları tutarında yatırım yapmak üzere anlaşma imzalamıştır.²⁸

Tayvan'ın bilgi ve iletişim teknolojileri sanayisindeki başarısı büyük oranda üretim maliyetini düşüren ve üretim ölçeğini genişleten ÇHC'deki yatırımla ilişkilidir. Resmi verilerde en çok onay alan dış yatırımlar olan bilgi ve iletişim teknolojileri ile elektronik sanayileri yatırımları ÇHC'ye gitmiştir. 2001'de %46,4 olan bu yatırımların oranı 2008 ve 2009 yıllarında %70'e yükselmiştir. Diğer yandan 2001-2009 yılları arasında BİT sektörünün yurtdışındaki üretim değeri %52,9'dan %99,4'e yükselirken aynı dönemde yurtdışı üretiminde ÇHC'nin payı da %36,9'dan %95'e tırmanmıştır (Wang, 2011: 160).²⁹

Bir zamanlar düşük üretim maliyetlerinden ötürü, küresel BİT devlerinin üreticileri haline gelen Tayvan şirketleri, artık rekabet avantajlarını kaybetmekte ve yatırımlarını düşük maliyet sunan dış pazarlara yönlendirmektedir. Özet olarak, geçmişte Tayvan lehine çalışan küresel kapitalizmin doğası şimdi Tayvan ekonomisi için tehdit oluşturmaktadır. Bu ikilem nedeniyle Clark ve Tan (2012: 4) haklı olarak "Tayvan'ın gittikçe artan oranda köşeye sıkışan bir ekonomiye dönüştüğü"nü öne sürmektedirler.

Ekonomik Bağımlılık Karşısında Siyasal Bağımsızlık

1980'lerde başlatılan demokratikleşme süreci, eşzamanlı olarak, Tayvan'da kimlik tartışmalarına ve ÇHC'den bağımsızlık hareketine yol açmıştır. KMT içinde anakaralılar baskın iken, DİP ve diğer muhalefet partilerinde çoğunluğu Tayvan'da doğanlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla çok partili siyasal yaşam, DİP'in öncülüğünde, Çin kimliği yerine Tayvan kimliği oluşturma ve giderek Tayvan ulusunu inşa etme yönünde bir hedefin de siyasal gündemde

²⁸ <http://www.tsmc.com>.

²⁹ Önceki yıllarda Tayvan ürünlerinin küresel pazar payları yurtdışı üretimi de kapsar halde resmi verilerde yer alırken son yıllarda bu oranların yurtiçi üretimle sınırlı verilmesi, ÇHC ile ilişkilere hayli mesafeli duran yeni yönetimin bir tercihi ve Tayvan'ın kendi üretim kapasitesini gösterme çabası olsa gerektir.

filizlenmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, ÇHC'ye ekonomik bağımlılığın Tayvan'ın ÇHC'den siyasi bağımsızlığını zayıflattığı tartışılmaktadır. Bu sav özellikle genç kuşaklar tarafından desteklenmektedir. 2014 yılında ÇHC ile imzalanan Hizmet Ticareti Anlaşmasının imzalanmasını protesto etmek için ortaya çıkan ayçiçeği hareketi, ÇHC ile yakınlaşmadan duyulan rahatsızlığın bir tezahürüdür.

Kamuoyu araştırmaları 1989-2010 yılları arasında, kendisini Çinli olarak tanımlayanların sayısının gerilediğini, buna karşın Tayvanlı olarak gören nüfusun önemli ölçüde arttığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte ikili (Çinli ve Tayvanlı) kimliği benimseyenlerin sayısı da artış içindedir (Tablo 9) (Fell, 2012: 146).

Tablo 9. Kendinizi Nasıl Tanımlıyorsunuz? (%)

	1989	1992	1999	2000	2005	2010
Çinli	52	25,5	12,1	12,5	7,2	3,8
Tayvanlı	16	17,6	39,6	36,9	45	52,4
Hem Çinli hem de Tayvanlı	26	46,6	42,5	44,1	43,4	40,4
Bilmiyorum	6	10,5	5,8	6,5	4,4	3,4

Kaynak: (Fell, 2012: 147).

Öte yandan Tayvan'ın bağımsızlığını savunanların oranı görece artsa da bağımsızlıktan veya bağımsızlık yönünde mevcut durumun sürdürülmesinden yana olanlar ile birleşmeden veya birleşme yönünde mevcut durumun devamından yana olanlar azınlıktadır (sırasıyla %22,2 ve %22,5). Tayvanlı seçmenlerin çoğunluğu radikal bir değişimi desteklememektedir; %58,3'ü statükonun süresiz devamından veya statükonun sürdürülerek kararın daha sonra verilmesinden yanadır (Tablo 10).

Tablo 10. Birleşme, Bağımsızlık veya Statükonun Korunması Yönünde Kamuoyu Görüşü (%)

Görüş	1994	1995	2000	2005	2010	2015	2017
Bir an önce bağımsızlık	3,1	3,5	3,1	6,1	6,2	4,3	5,0
Bir an önce birleşme	4,4	2,3	2,0	1,8	1,2	1,5	2,2
Statükonun devamı, kararın sonra verilmesi	38,5	24,8	29,5	37,3	35,9	34,0	33,2
Statükonun süresiz devamı	9,8	15,6	19,2	19,9	25,4	25,4	25,1
Statükonun bağımsızlık yönünde devamı	8	8,1	11,6	14,2	16,2	17,9	17,2
Statükonun birleşme yönünde devamı	15,6	19,4	17,3	12,3	9,0	8,1	10,3
Cevap yok	20,5	26,3	17,4	8,5	6,1	8,8	6,8

Kaynak: (Election Study Center, NCCU Important Political Attitude Trend Distribution, 15.01.2018).

SONUÇ

Birçok gelişmekte olan ÷lke gibi, Tayvan 1950’li yılların başında, kilit unsurlarını KİT’lerin oluşturduğu ithal ikameci bir kalkınma politikası izlemiştir. Bununla birlikte, 1960’lı yıllara gelmeden bu politika bırakılarak ihracat odaklı bir büyüme politikası benimsenmiştir. Aslında bugüne kadar Tayvan ekonomisine, küresel ve ulusal pazar koşullarının gereklerine göre çeşitli periyodik değişikliklerle birlikte bu politika yön vermiştir. Ana izlek bu olmakla birlikte, değişen koşullar çerçevesinde kalkınma stratejilerinin yenilenmesi ve planlı kalkınma, Tayvan deneyiminin vurgulanması gereken niteliğidir. 1950’lerden 2000’lere kadar Tayvan kendisini önce bir tarım ekonomisinden düşük gelirli işçilik ve düşük teknolojiye dayalı hafif sanayi ihracatçısına ve daha sonra da nitelikli emeğe ve orta ve yüksek teknolojiye dayanan bilgi ve iletişim teknolojisi sanayisi tedarikçisine dönüştürmüştür. Bugün Tayvan dünyanın yarı-iletken üretiminin merkezidir.

Bununla birlikte, Tayvan ekonomisi şimdi iki yönlü bir baskı altındadır. Bu baskılar, birbiriyle bağlantılı başlıca iki kaynaktan, küresel kapitalizmin yeni aşamasından, kısaca küreselleşmeden ve ÇHC’in ekonomik gücünün yükselişinden gelmektedir. Tayvan artık ucuz maliyetten kaynaklanan yabancı yatırım için çekiciliğini kaybetmiştir. 1980’ler ve 1990’lar boyunca ÇHC’nin sunduğu ucuz işçilik ve maliyeti, günümüzde Vietnam, Kamboçya ve diğer ÷lkeler sunmaktadır. Bundan daha önemlisi, Tayvan sermayesi de ÇHC’ye ve diğer ÷lkelere yönelmektedir. Hatta görece yüksek iş gücü maliyeti nedeniyle Tayvan sermayesi günümüzde göçmen işçi istihdam etmektedir.

İkinci zorluk, Tayvan ekonomisinin giderek ÇHC’nin pazarlarına bağımlı hale gelmesidir. Tayvan GSYİH’si %75 oranında ihracat gelirlerine, bu gelirler de %40 oranında ÇHC’ye bağımlıdır. Dolayısıyla, küresel mali krize bağlı olarak hem ÇHC’nin ekonomik büyümesinin yavaşlaması hem de Tayvan’ın diğer pazarlarının daralması sonucunda Tayvan’ın ihracat hacmi ve büyüme oranı azalmaktadır.

Öte yandan, Tayvan’ın demokratikleşme süreci Tayvan’ın politik ve ekonomik iklimi ile toplumsal yapısını değişirmiştir. ÇHC ile ilişkiler ve Tayvan’ın ÇHC karşısındaki pozisyonu, 2000’lerden beri ÷lkede sıcak gündem maddeleri olmuştur. Liberal değerleri benimseyen yeni orta sınıf ve genç kuşağın çoğunluğu yeni bir kimliği sahiplenmektedir. Kendilerini Çinliden ziyade Tayvanlı olarak adlandırmakta ve bağımsız bir Tayvan’ı savunmaktadırlar. Ancak iki taraf arasındaki koşullar, ilişkiler ve küresel dengeler, ÇHC’in reform ve dışa açılma politikalarından bu yana köklü bir şekilde değişmiştir. Artık Tayvan açaşından tehdit ÇHC’nin komünizmi değil, yükselen ekonomik

ve politik gücüdür. Bu koşullarda bir “Tayvan paradoksu”dan söz edilebilir. Bu paradoks, çelişki, Tayvan’ın siyasi hedefleri ve kaygıları ile ulusal ekonomik çıkarları arasındaki çatışmadan kaynaklanmaktadır. Tayvan’da bir yanda Çinli kimliğinden ayrı Tayvanlı kimliği ve bir Tayvan ulusu inşa edilmeye çalışılmakta; öte yandan ekonomisi, varolma mücadelesi verdiği ÇHC’ye giderek daha bağımlı hale gelmektedir.

Bu çelişkiyi gidermek, ÇHC’ye olan ekonomik bağımlılığı aşmaya ve bir Tayvan ulusu yaratmaya çalışan bugünkü DİP yönetiminin önündeki en kritik sorundur. Ancak reel ekonomik-politik koşullarda DİP’in bu hedefi gerçekleştirilebilir olmaktan uzaktır. Bu ekonomik gerçekler-siyasal hedefler arasındaki çelişkinin dışında, geçmişte olduğu gibi günümüzde de Tayvan’ın geleceği ÇHC ve ABD ilişkilerinden bağımsız değerlendirilemez. Karşılıklı ekonomik bağımlılıkları olan dünyanın iki büyük ekonomisi arasındaki ilişkiler ise değişen dünya dengeleri nedeniyle oldukça sorunludur. Zayıflayan ekonomisini güçlendirmek amacıyla küreselleşme karşıtı ve korumacı politikalara yönelen ABD’nin, küreselleşme liderliğine soyunan ÇHC karşısında Tayvan’ın nereye kadar arkasında duracağı belirsizdir. Sonuç olarak, DİP yönetiminde boğazın iki yakasında siyasi söylem ve iklim ne kadar soğursa soğusun Tayvan ile ÇHC arasındaki ilişkileri, eylemleri maddi gerçeklik belirleyecektir.

KAYNAKÇA

- Barret, R. E. and Whyte, M. K. (1982). "Dependency Theory and Taiwan: Analysis of a Deviant Case", *American Journal of Sociology*, 87(5): 1064-1089.
- Chang, H. Y. and Myers, R. H. (1963). "Japanese Colonial Development Policy in Taiwan 1895-1906: A Case of Bureaucratic Entrepreneurship", *the Journal of Asian Studies*, 22(4): 433-449.
- Chen, Tsi-yang (2005). "A New Constitution or Constitutional Amendment for Taiwan?-Building on Theories on Constituent Power", in: *A New Constitution for Taiwan*, (Ed. Taiwan Advocates), Symposium on a New Constitution for Taiwan (November 27-28, 2004, Taipei): Collected Papers, Taipei 2005: 213-263.
- Clark, Cal and Tan, Alexander C. (2012). *Taiwan's Political Economy: Meeting Challenges*, Pursuing Progress, Lynne Rienner Publisher, Colorado.
- Copper, John F. (2013). *Taiwan: Nation State or Province?*, Sixth Edition, Westview Press, USA (Boulder).
- Costa, Meredith A. and Silva, J. P. (2011) (Ed). *China, Taiwan and "One China" Policy*, Nova Science Publisher Inc. New York.
- Cyr, Arthur I. (2005). *Taiwan: The Commercial State*, Revised Version, School of Law University of Maryland, Baltimore 2005.
- Dent, Christopher M. (2004). "The New International Political Economy of east Asia and the Developmental State", in: *Developmental States: Relevancy, Redundancy or Reconfiguration?* (Ed. Linda Low), Nova Publisher, New York: 79-99.
- Election Study Center, NCCU (15.01.2018), *Important Political Attitude Trend Distribution*, <http://esc.nccu.edu.tw/course/news.php?Sn=167> (Erişim: 05.03.2018).
- Executive Yuan (2015). *Gender at a Glance in ROC (Taiwan)-version 2015*, Directorate-General of Budget, Accounting and Statistics, Republic of China, Taipei. <http://eng.stat.gov.tw/public/Attachment/572711574105IS5JQV.pdf> (Erişim: 11.12.2015).
- Fell, Dafydd (2012), *Government and Politics in Taiwan*, Routledge, Oxon.
- Galenson, Walter (1982). "How to Develop Successfully: The Taiwan Model", in: *Experiences and Lessons of Economic Development in Taiwan*, (Ed. Kwoh-ting Li, Tzong-shian Yu), Academia Sinica, Taipei: 37-57.

- Gray, Kevin (2013). *Aid and Development in Taiwan, South Korea, and South Vietnam*, United Nations University World Institute for Development Economics Research (UNU WIDER), Helsinki.
- Greene, J. Megan (2008). *The Origin of the Developmental State in Taiwan, Science Policy and the Quest for Modernization*, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts, London.
- Hou, C. and Chang, C. (1982). "Education and Economic Growth in Taiwan: The Mechanism of Adjustment", in: *Experiences and Lessons of Economic Development in Taiwan*, (Ed. K Li, T. Yu), Academia Sinica, Taipei: 337-389.
- Howe, C. (2001). "Taiwan in the 20th Century: Model or Victim? Development Problems in a Small Asian Economy", *The China Quarterly*, V. 165: 37-60.
- Huang, T. and Tu, Wenling (2010). "Public Policy Processes and Citizen Participation in Taiwan," in: *Public Administration in East Asia: Mainland China, Japan, South Korea and Taiwan*, (Ed. Evan M. Berman, M. Jae Moon, Heungsuk Choi-Boca Raton), CRC Press Taylor and Francis Group: 517-531.
- Jan, Chung-yuang (2010). "History and Context of Public Administration in Taiwan", in: *Public Administration in East Asia: Mainland China, Japan, South Korea and Taiwan*, (Ed. Evan M. Berman, M. Jae Moon, Heungsuk Choi-Boca Raton), CRC Press Taylor and Francis Group: 497-516.
- Kuotsai, Tom Liou (2010). "Privatization Development in Taiwan: Background and Issues, *Public Administration Quarterly*, Spring: 3-21.
- Lee, Yeau-tarn (2005). "Presidentialism: The Better Choice for Constitutional Engineering in Taiwan", in: *A New Constitution for Taiwan*, (Ed. Taiwan Advocates), Symposium on a New Constitution for Taiwan (November 27-28, 2004, Taipei): Collected Papers, Taipei: 391-444.
- Li, Kwoh-ting and Yeh, Wan-an (1982). "Economic Planning in the Republic of China", in: *Experiences and Lessons of Economic Development in Taiwan*, (Ed. Kwoh-ting Li, Tzong-shian Yu), Academia Sinica, Taipei: 103-129.
- Mcbeath, Gerald A. (1998). *Wealth and Freedom: Taiwan's New Political Economy*, Ashgate, Aldershot and Brookfield.
- Ministry of Economic Affairs (2014). *2014 White Paper on Small and Medium Enterprises in Taiwan*, Small and Medium Enterprise Administration, Taipei.

- National Development Council (2014). *Economic Development R.O.C. (Taiwan) 2014*, Taipei.
- National Development Council (2017). *Economic Development R.O.C. (Taiwan) 2017*, Taipei.
- Ngo, Tak-Wing (2005). "The political bases of episodic agency in the Taiwan state", in: *Asian States: Beyond the Developmental Perspectives*, (Ed. R. Byod, T.W. Ngo), RoutledgeCurzon, Oxon.
- Pu, Cheng-Chiu (2006). "Public Enterprise Management in Taiwan: Has the Change of Government Made Much Difference?", *Asia Pacific Journal of Public Administration*, 28(2): 143-169.
- Qimao, Chen (2011). "The Taiwan Straits Situation since Ma came to Office and Conditions for Cross-Straits Political Negotiations: a view from Shanghai", *Journal of Contemporary China*, 20(68): 153-160.
- Research, Development and Evaluation Commission* (2010). Executive Yuan.
- Shen, Yu-chung, (2011). "Semi-presidentialism in Taiwan: A Shadow of the Constitution of the Weimar Republic", *Taiwan Journal of Democracy*, 7(1): 135-152.
- Shih, J (2007). "Government reform experience in Taiwan, 1990-2006: A critical assessment", in: *The repositioning of public governance: Global experience and challenge*, (Ed. G. Caiden and T. T. Su), Best-Wise Publishing, Taipei: 291-320.
- So, Bennis Wai Yip (2015). "Exam-centred Meritocracy in Taiwan: Hiring by Merit or Examination?", *Australian Journal of Public Administration*, 74(3): 312-323.
- Su, Tsai-Tsu (2010). "Civil Service Reforms in Taiwan", in: *Public Administration in East Asia: Mainland China, Japan, South Korea and Taiwan*, (Ed. Evan M. Berman, M. Jae Moon, Heungsuk Choi), Boca Raton, CRC Press Taylor and Francis Group: 609-625.
- Sue, Shih-hsien (2008). "The Political Economy of Bank Privatization in Taiwan", *Taiwan International Studies Quarterly*, 4(2): 109-148.
- Sun, M. Tung-Wen and Lin, J. Yu-Wen (2014). "Public Administration Research in Taiwan: A Content Analysis of Journal Articles (1990-2010)", *American Review of Public Administration*, 44(2): 187-202.
- Taipei Times*, November 2, 2015.
- Taiwan Statistical Data Book 2014* (2014). National Development Council, Taipei.

- Taylor, Charles L., and Hudson, Michael C. (1972). *World Handbook of Political and Social Indicators*, 2nd Ed. New Haven, Conn., Yale University Press.
- The Brookings Institution (2014), *Taiwan's Legislative Yuan: Oversight or Overreach?*, <https://www.brookings.edu/events/taiwans-legislative-yuan-oversight-or-overreach/> (Erişim:12.02.2018).
- The Republic of China Yearbook 2014*, Taipei, 2014, <http://www.ey.gov.tw/en/cp.aspx?n=EC9205F763E2A607> (Erişim: 21.09.2015).
- The Republic of China Yearbook 2015*, Taipei, 2015, <http://www.ey.gov.tw/en/cp.aspx?n=EC9205F763E2A607> (Erişim: 13.02.2016).
- The Republic of China Yearbook 2016*, Taipei, 2016, <http://ws.ey.gov.tw/001/Eyupload/oldfile/UserFiles/YB%202016%20all%20100dpi.pdf> (Erişim: 20.02.2018).
- Wang, Jenn-Hwan (2007). "From technological catch-up to innovation-based economic growth: South Korea and Taiwan compared", *Journal of Development Studies*, 43(6): 1084-1104.
- Wang, Jenn-Hwan (2011). "Information and Communication Technology Industry: Rival States vs. Integrated Economies", in: *The Second Great Transformation: Taiwanese Industrialization in the 1980s-2000s*, Ed. Reginald Yin-Wang Kwok, Chengchi University Press, Taipei: 159-180.
- Xin, Qiang (2010). "Beyond Power Politics: institution-building and Mainland China's Taiwan policy transition", *Journal of Contemporary China*, 19(65): 525-539.
- Yang, Kaifeng vd., (2010). "Evaluating Contracting-Out Performance in Taiwan: Comparing Perceptions of Public Managers and Private Contractors", *Public Administration Quarterly*, Spring: 76-108.
- Yeh, Kuo-chun and Ho, Tai-kuang (2012). "Magnitude and volatility of Taiwan's net foreign assets against Mainland China: 1981-2009", *China Economic Review*, 23: 720-728.
- Zhang, Baohui (2011). "Taiwan's New Grand Strategy", *Journal of Contemporary China*, 20(69): 269-285.

Elektronik Kaynakça

- <http://engweb.cec.gov.tw/files/15-1030-30007,c4430-1.php> (Erişim: 23.03.2016).
- <http://taiwantoday.tw/news.php?post=112944&unit=6> (Erişim: 30.03.2017).
- <http://tpp.judicial.gov.tw/indexen.asp?struID=17&contentID=26> (Erişim: 02.01.2018).
- <http://www.bbc.com/news/world-asia-36309137> (Erişim: 02.01.2018).
- <http://www.exam.gov.tw/lp.asp?ctNode=1233&ctUnit=449&baseDSD=7&mp=5>
(Erişim: 01.11.2015).
- <http://www.exam.gov.tw/public/Attachment/761917383280.pdf> (Erişim: 25.02.2018).
- <http://www.exam.gov.tw/public/Attachment/761917392095.pdf> (Erişim: 25.02.2018).
- <http://www.ey.gov.tw/en/cp.aspx?n=95097CAF31185CC1> (Erişim 11.09.2015).
- <http://www.judicial.gov.tw/en/> (Erişim: 02.01.2018).
- <http://www.mac.gov.tw/public/Attachment/432514581851.pdf> (Erişim 18.11.2015).
- http://www.sipa.gov.tw/english/home.jsp?sermo=201003210014&msermo=201003210003&menudata=EnglishMenu&contlink=content/introduction_1.jsp&level2=Y
(Erişim 16.04.2016).
- <http://www.tsmc.com/tsmcdotcom/PRListingNewsAction.do?action=detail&newsid=THPGTHHITH&language=E> (Erişim: 05.03.2018).
- http://www.xinhuanet.com/english/2017-11/16/c_136757909.htm (Erişim: 31.01.2017).
- <https://www.cy.gov.tw/ct.asp?xItem=7768&ctNode=1826&mp=21> (Erişim: 02.01.2018).
- <https://www.exam.gov.tw/cp.asp?xItem=1728&ctNode=606&mp=5> (Erişim: 02.01.2018).
- <https://www.ly.gov.tw/EngPages/List.aspx?nodeid=345>
(Erişim: 30.01.2018). <http://www.na.gov.tw/en/intro-en/IntroEnViewaaba.html?itemid=62> (Erişim: 30.01.2018).
- https://www.mac.gov.tw/en/News_Content.aspx?n=07E6EAF4852D1FD1&sms=66E8484ACCBF8A86&s=5B79136536B777AB (Erişim: 02.03.2018).

EKLER**Ek 1. Merkezi Yönetimin Örgütlenmesi**

TAYVAN-ABD İLİŞKİLERİ VE GÜNEYDOĞU ASYA'DA GÜVENLİĞE YANSIMALARI

Kamer KASIM*

GİRİŞ

Tayvan'ın ABD ile olan ilişkileri Soğuk Savaş döneminden itibaren bölgesel güvenlik ve hatta uluslararası alanda yansımaları olan bir konu oldu. Çin'deki iç savaştan sonra iki ayrı hükümetin de Çin'i kendisinin temsil ettiğini iddia etmesiyle, bir yanda Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) diğer yanda da Tayvan'ın olduğu fiili bir durum oluştu. ABD açısından Soğuk Savaş döneminin özellikle ilk yıllarında Tayvan stratejik önemdeydi. Tayvan'ın ÇHC tarafından kontrolü Asya'da Komünizmin yayılması olarak değerlendirildiğinden ABD'li General Mac Arthur Tayvan'ı batmayan uçak gemisi olarak tasvir etmişti ve Tayvan ile ABD arasında Soğuk Savaş döneminde güvenlik alanında çok yakın bir işbirliği yapıldı. (Kien ve Yu 1990: 10). ABD ÇHC ilişkilerinde normalleşme ise pinpon diplomasisi olarak adlandırılan süreç ile başladı. ABD Başkanı Nixon'ın 1972'de Çin'i ziyaretiyle ilerleyen ilişkiler, 1979'da ABD'nin Başkan Carter döneminde ÇHC'yi tanımasıyla sonuçlandı. ABD bu tanımaya ve Tek Çin politikasına rağmen, ÇHC'nin Tayvan üzerindeki iddialarını kabul etmeyip, sorunun çözülmemiş olduğunu ve olası çözümün iki tarafta yaşayanlar rızasıyla olması gerektiğini ifade etmiştir. (Griffin 2014). ABD'nin Tayvan'la ilişkileri, bu ilişkileri düzenleyen bir yasayla (*Taiwan Relations Act*) sürdürülmektedir.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi bölgesel ve uluslararası alanda yeni parametreleri ortaya çıkardı. Artık Komünizmin Asya'ya yayılmasının önlenmesi Tayvan-ABD ilişkilerinde bir unsur değildi. Ancak Çin'in hızlı gelişimi ve özellikle 2000'li yıllarla birlikte Güneydoğu Asya'da etkinliğini artırması Tayvan-ABD ilişkilerine yeni bir boyut kazandırdı. Bölgede ABD'ye yakın olan ülkeler ile ÇHC'nin ilişkileri ve özellikle de Güney ve Doğu Çin Denizi sorunları ABD'nin bölge ile daha yakından ilgilenmesine yol açtı. Çin'in ekonomik açıdan yaptığı hamleler de özellikle Obama yöne-

* Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

timiyile birlikte ABD'nin bölgeye yönelik yeni bir strateji geliştirmesini zorunlu kıldı. Obama'nın ortaya attığı yeniden dengeleme stratejisini bir çeşit Çin'i çevreleme olarak değerlendirenler de oldu. Tayvan'ın hem Çin ile hem de ABD'nin bölgede yakın ilişkilerinin olduğu ülkelerle olan ilişkisi de ABD'nin politikasını etkileyen faktördü.

Bu makalede Tayvan-ABD ilişkileri özellikle Soğuk Savaş dönemi sonrası Güneydoğu Asya'daki gelişmeler ve Obama'nın yeniden dengeleme politikasıyla başlayan sürecin etkileri analiz edilecektir. Bu çerçevede bölgede güvenliğe etki eden Güney ve Doğu Çin Denizi sorunları ile ABD'nin son dönemde Tayvan'la ilişkileri, Tayvan'ın bölgeye yönelik politikası ve ABD'nin Çin-Tayvan arasındaki gelişmelere yaklaşımı değerlendirilecektir.

Soğuk Savaş Döneminde Tayvan-ABD İlişkileri

Soğuk Savaş döneminde ABD açısından Tayvan Komünizminin Asya'da yayılmasının önlenmesi bakımından yakın ilişki içinde olunması gereken bir müttefiktir. Soğuk Savaş'ın tüm hızıyla sürdüğü ve çevreleme politikasının ABD'nin temel stratejisi olduğu 50'li yıllarda güvenlik alanında Tayvan ve ABD arasında sıkı bağlar kuruldu. Bu dönemde Tayvan BM Güvenlik Konseyi'nde tüm Çin'i temsil etmekteydi. ABD'nin politikası pinpon diplomasisi adı verilen süreçle değişmeye başladı. ABD masa tenisi takımının Japonya'daki 31. Dünya Masa Tenisi Şampiyonası sırasında Çin'e davet edilmesi ve 1971'de yapılan ziyaret ilişkilerde yeni bir sayfa açtı. ABD Başkanı Nixon 1972'de Çin'e tarihi bir ziyaret gerçekleştirdi. ABD'nin ÇHC'yi tanıması ise Carter'ın başkanlığında 1979'da gerçekleşti. (Griffin 2014). ABD'nin Tek Çin politikasına geçiş sürecinde Çin ve Sovyetler Birliği arasındaki ayrışmadan yararlanma isteği ve Vietnam etkili olmuştur. ABD ÇHC'ni tanımakla birlikte bu durumun Tayvan'la olan bağlarını değiştiremeyeceğini ve soruna çözümün Tayvan Boğazı'nın iki yakasında yaşayanların iradesiyle olacağını ifade etmiştir. Tayvan'la ilişkilerini düzenleyen Tayvan İlişkiler Yasasını (*Taiwan Relations Act*) 1979'da çıkarmıştır. Burada ABD Tayvan'ın geleceğine yönelik barışçıl yolların dışında boykot, ambargo ve tehdit gibi yollara başvurulmasını Batı Pasifik Bölgesi'nin barış ve güvenliğine tehdit olarak göreceğini ifade etmiştir. (Kan and Morrison 2013: 4). ABD Tayvan'a savunma amaçlı silahlar sağlayacağını ve ABD'nin güvenliği veya Tayvan'ın sosyal ve ekonomik sistemini tehdit edecek güç kullanma ve diğer durumlara karşı koyma kapasitesini koruyacağını ifade etmiştir.¹

ABD Tayvan'a altı konuda garanti veren bir deklarasyonda da 1982'de bulunmuştur. Buna göre ABD Tayvan'a silah satışını durdurmak için bir

¹ Tayvan İlişkiler Yasası için bakınız: <http://www.ait.org.tw/en/taiwan-relations-act.html>

tarikh belirlemeyecektir. Tayvan'la İlişkiler Yasasını değiştirmeyecektir. Tayvan'a silah satışından önce Çin'e danışılmayacaktır. ABD Tayvan'ın egemenliği konusundaki pozisyonunu değiştirmeyecektir. Görüşmeyle barışçıl yollardan çözüml sağlanmalıdır. ABD Tayvan'a görüşmelere girme konusunda baskıda bulunmayacak ve Çin'in Tayvan üzerindeki egemenliğini tanımayacaktır. (Lofther 2012. Ho 1990: 29-44).

Tayvan-ABD ilişkileri Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu uluslararası sistemin gereklerine uygun olarak yürütüldü. İki kutuplu sistemin sona ermesi ise ortaya yeni parametreler ve ilişki biçimi çıkardı.

Soğuk Savaş Sonrası Tayvan-ABD İlişkileri

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla iki kutuplu sistemin çökmesi Güneydoğu Asya'da da uluslararası ilişkilerin yapısını değiştirdi. Çin Sovyetler Birliği sonrası Orta Asya'da daha rahat hareket edebileceği imkânlarla sahip oldu ve Güneydoğu Asya'ya yönelik daha aktif bir politika izlemeye başladı. Çin Güney ve Doğu Çin Denizi'nde çıkarlarının korunması için askeri kapasitesini ön plana çıkaran bir strateji izlemeye başladı. Soğuk Savaş dönemi sonrasında Tayvan'daki siyasi gelişmeler; çok partili demokrasiye geçiş, muhalefetin iktidara gelmesi boğazın iki yakasında ilişkilere ilişkin tartışmalara yol açtı. ABD'nin politikasında da temel parametreler aynı kalmakla birlikte Başkanlara göre bazı farklılıklar görüldü. Ancak bölgeye yönelik en net ve kapsamlı stratejiyi 2008'de ABD Başkanı olan Obama ortaya attı. Yeniden dengeleme (*Rebalancing*) adı verilen bu strateji askeri, politik, ekonomik ve diplomatik ayakları olan çok boyutlu bir nitelik taşımaktaydı.

Tayvan-ABD ilişkilerinde 2000'li yıllara kadar en önemli gelişme 1996'da Tayvan'da ilk doğrudan başkanlık seçimlerinin yapılmasıdır. ABD Başkanı Clinton ÇHC ile diyalog politikası izleyip, Çin'in Dünya Ticaret Örgütü üyeliğini desteklese de Çin'in Tayvan Boğazı'nda askeri manevralar yapmasına karşı 1996'da iki uçak gemisini Tayvan'a gönderdi. Clinton Tayvan Boğazı'nın iki yakası arasındaki sorunun barışçı yollarla ve Tayvan halkının rızasıyla çözülmesi gerektiğini göstermiştir. (Suttart, Brown, Adamson ve diğerleri, 2013: 5). Clinton'un Başkanlığından sonra Bush döneminde ise ABD 1982'de Tayvan'a verdiği altı garantiyi yeniden vurgulamış ve ilişkilerin Tayvan İlişkiler Yasasına uygun olarak yürütüleceğini özellikle belirtmiştir. (Kan 2011: 10-11). Tayvan'da önemli bir iç değişiklik 2000 yılında Demokratik İlerleme Partisi (DİP) adayı Chen Shui-bian'ın Devlet Başkanı seçilmesidir. DİP'nin Tek Çin politikasını sorgulaması hatta Başkanlık Genel Sekreter Yardımcısı Joseph Wu bağımsızlığın gerçek statüko

olduğunu vurgulaması Çin-Tayvan ilişkilerinde gerginliğe neden oldu.(Wu 6 Ocak 2004). Chen Shui-bian'ın Tayvan'ın başkasının yerel bir hükümeti veya eyaleti olmadığını ifade etmesi Çin-Tayvan ilişkilerini etkilediği gibi ABD'de de yansımaları olmuştur.²

Tayvan'ın DİP döneminde ortaya koyduğu bağımsızlığa yakın çizgideki politikası ABD yönetimi tarafından tek Çin politikasına aykırı görülse de, Bush yönetimi ABD'nin Tayvan'ı savunmak konusundaki kararlılığını teyit etmiştir. Yine de Bush'ın mevcut statükoyu koruma yönündeki açıklamalarını ABD'nin demokratik Tayvan'ı otoriter ÇHC'ye karşı korumadığı şeklinde değerlendirip eleştirenler de olmuştur. (Kan 2011: 10-11).

Tayvan-ABD ilişkileri 2008'de KMT'nin yeniden iktidara gelmesiyle önceki dönemlerdeki çizgiye geldi. Ma Ying-jeou'nun Devlet Başkanlığıyla birlikte Tayvan ile ÇHC arasındaki görüşmeler de yeniden başladı. Tayvan'ın ortaya koyduğu bağımsızlığa, birleşmeye ve güç kullanmaya hayır olarak ifade edilen politika ABD tarafından da statükoyu koruduğu için tercih edildi. (De Lisle 2008). Tayvan Ma ile birlikte Çin'le doğrudan diyaloga girerken çeşitli alanlarda işbirliği geliştirdi. Tayvan'da 2012 seçimlerini de Ma'nın kazanması Tayvan-Çin ilişkilerini daha da geliştirdi. Hatta Tayvan Anakara İşleri Konseyi Başkanı Wang Yu-chi ÇHC'nin Tayvan'dan sorumlu ofisinin direktörü Zhang Zhijun ile Nanjing'de Şubat 2014'te görüştü. (Pizzi 2014). Tayvan ile Çin arasında Ma döneminde gelişen ilişkiler başlangıçta statükoyu koruma anlamında ABD açısından tercih edilir görünse de özellikle 2014'ten itibaren Tayvan ve Çin arasında geline noktanın Obama'nın Asya-Pasifik'te yeniden dengeleme (*rebalancing*) politikasıyla uyumlu olup olmadığı tartışılır hale geldi.

Obama Dönemi Tayvan-ABD İlişkileri

ABD Başkanı Obama'nın yeniden dengeleme stratejisi adını verilen ekonomik, diplomatik, siyasi ve askeri ayağı olan bir politika ortaya koydu. Bunun ekonomik ayağı Trans-Pasifik Ortaklığı (*Trans-Pasific Partnership-TPP*) olarak ifade edilebilir. ABD bölge ülkeleriyle birlikte yeni bir ekonomik işbirliği alanı oluşturmak istedi. Dünya GSMH'nin %40'ını oluşturan 12 ülkenin yer alacağı TPP'nin bölgede ekonomik açıdan bir yeniden dengeleme yapacağı ABD'nin beklentisidir. TPP ile ilgili anlaşma 4 Şubat 2016 tarihinde imzalanmıştır. ABD açısından 700 milyar doların üstünde doğrudan yatırımı olan ve yıllık 400 milyar dolardan fazla ihracat yaptığı bölge giderek önem kazanmaktadır.³

² <http://www.taiwandc.org/twcom/tc102-int.pdf>, 12 Aralık 2017'de erişildi.

³ <http://www.statista.com/statistics/188604/united-states-direct-investments-in-the-asia-pacific-region-since-2000/>, 20 Ekim 2017 tarihinde erişildi.

ABD bölgede yaptığı askeri anlaşmalarla stratejinin askeri yönünü de ortaya koymuştur. Obama yeniden dengeleme politikasını belirgin şekilde 17 Kasım 2011'de Avustralya Parlamentosunda yaptığı konuşmayla ortaya koymuştur. Obama konuşmasında ABD'nin bir Pasifik ülkesi olduğunu ve öyle olmaya devam edeceğini vurgulamıştır. Obama Pasifik bölgesinin ABD halkına iş imkânları oluşturması bakımından önemli olduğunu da belirtmiştir. Obama konuşmasında güvenliği, barış ve refahın temeli olarak değerlendiren stratejinin güvenlik boyutuna dikkat çekmiştir.⁴ ABD Avustralya, Singapur ve Filipinler ile yeniden dengeleme çerçevesinde güçlü askeri bağlar kurmaya yöneldi. ABD Avustralya ile 2011'de yaptığı anlaşma ile bu ülkeye 2500 kişilik kuvvet yerleştirme hakkı kazandı. Filipinler Anayasası yabancı bir ülkenin üs sahibi olmasına izin vermediğinden ABD Filipinler ile yaptığı anlaşma ile bu ülkedeki askeri tesislere 10 yıl boyunca sahiplik olmadan erişim hakkı kazandı. ABD'nin Güneydoğu Asya politikası bir devamlılık göstermekle beraber önemli ölçüde değişim işaretleri de ortaya koydu. (Sutter ve diğerleri 2013: 6-7, 11-13). Obama'nın politikasının askeri yönüne vurgu yapanlar bunun ABD donanmasının bölgedeki varlığını genişletmek ve savunma bağlarını güçlendirmek için oluşturulan bir strateji değişimi olarak yorumladılar. (Ross 2012: 70-82). Hillary Clinton bölgeyi küresel politikanın anahtarı olarak tanımlarken, yeniden dengeleme ile ABD'nin güçlerini yeniden düzenleyip tehditlere karşı daha etkili bir karşılık vermeyi hedeflediğini belirtmiştir. Bölgedeki toprak ve deniz alanlarıyla ilgili sürtüşmeler ve seyri sefer özgürlüğüne yönelik tehditler Clinton'a göre ABD'nin bölgede kalıcı güç bulundurmasını gerektirmektedir. (Clinton 2011: 56-63).

Çin'de ise yeniden dengeleme stratejisini barışçıl çevreleme olarak yorumlayanlar olmuştur. Bu yükselen Çin'e karşı liderliğini konsolide etme anlayışı anlamına gelmektedir. Yeniden dengelemenin Güneydoğu Asya'da Çin'le angajman halindeyken bazı önleyici tedbirler alma politikası olduğu değerlendirilmeleri de yapılmıştır. (Dong and Chengzhi 2013: 9-12).

Tayvan-ABD ilişkileri Obama'nın yeniden dengeleme politikası bakımından kritik önemdedir. ABD'nin politikasının askeri ve diplomatik alanda başarısı Tayvan'ın bölgede ABD'nin diğer müttefikleriyle kuracağı uyumlu ilişkilerle yakından ilgilidir. Tayvan'ın Japonya ve Filipinler gibi ülkelerle Güney ve Doğu Çin Denizi sorunlarında yaşadığı gerginlik ve zaman zaman Çin ile yakınlaşan politikası ABD'nin yeniden dengeleme

⁴ Campbell ve Andrews 2013: 4-7.

<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/11/17/remarks-president-obama-australian-parliament>, (17 Kasım 2011).

politikasının sorgulanmasına yol açmıştır. Müttefikleri arasında uyumun olması stratejinin daha az sorunlu olması için zorunludur. Her ne kadar Obama'nın bu stratejisinin Çin'i çevreleme politikası olmadığı ifade edilse de Obama'nın yaptığı açıklamalar ve Çin'in Trans-Pasifik Ortaklığı'nın dışında tutulması çevreleme politikası olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Obama Ocak 2015'deki Birliğin Durumu konuşmasında Çin'in dünyanın en hızlı gelişen bölgesinde kuralları belirlemek istediğini ve bunun Amerikalı işçiler ve iş çevreleri için dezavantajlı bir duruma yol açtığını ve kuralları ABD'nin koymasının gerektiğini ifade etmiştir.⁵ Bu açıklama ve benzerleri stratejinin Çin'i dengeleme amaçlı olduğunu ortaya koymuştur.

ABD'nin yeniden dengeleme politikası izlerken müttefikleri arasında uyumu yakalama dışında bir başka sorunu da içeride bölgeye yönelik ilgi eksikliği ve ABD içi tartışmaların Obama'yı yavaşlatması oldu. Obama'nın 2014'te yaptığı Çin, Myanmar ve Avustralya gezisinde basın için ayrılan uçağın ancak yarısı doldu ve ABD'de geziye ilgi çok azdı. (Connelly 2015: 11, Kasım 2017: 182). Obama Asya-Pasifik İşbirliği Formunun 2013'teki zirvesine de içerideki kriz nedeniyle katılmadı. ABD'nin müttefiklerinin tam bir çevreleme olmasa bile en azında Çin'in bir ölçüde sınırlandırılmasını istediği bir ortamda ABD'deki kararsızlık bölge ülkelerinin Çin'e yönelik politikasının oluşturulmasını etkilemektedir. (Parlez and Cochrane 2013). ABD'deki bütçe sınırlamaları ve Avrupalı müttefiklerin ABD'nin Güneydoğu Asya politikasını Avrupa'nın ihmal edilmesi olarak değerlendirmeleri de ABD'de de yeniden dengelemeye yönelik kararsızlığı pekiştirdi. Rusya ile ilişkilerde yaşanan gerginlikler de Çin'le bağların sürdürülmesi noktasında ABD'nin yeniden dengelemeyi Çin'i çokta küstürmeyecek bir noktada sürdürmesine yol açtı. (Kasım 2015: 90-91). Obama'nın yeniden dengeleme stratejisi Tayvan-ABD ilişkilerinin oldukça sıkı tutulmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede Obama yönetimi Tek Çin politikasına vurgu yapmakla birlikte statükonun kuvvet kullanılarak değişmesine karşı olduğunu belirterek Tayvan'a olan desteğini ifade etmiştir. (Kasım 2015: 83-100). ABD'nin yeniden dengeleme stratejisinde Tayvan'ı Çin'le ilişkilerinde bir pazarlık konusu yapacağı iddiaları dahi ortaya atılmış ancak ABD yönetimi böyle bir durumun söz konusu olmadığı mesajını vermiştir. (Lingwall 8 Ağustos 2015).

Tayvan-ABD ilişkilerini etkileyen önemli bir diğer gelişme de Tayvan-Çin ilişkileri oldu. Tayvan'da KMT iktidari ve Ma'nın Başkanlığıyla ABD'de Obama'nın Başkanlığa gelmesi 2008'de oldu. Ma Ying-jeou'nun

⁵ <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/01/20/remarks-presidentstate-union-address-january-20-2015>

bağımsızlığa, birleşmeye ve güç kullanmaya hayır olarak ifade ettiği politika temelinde Tayvan ile Çin arasında statükonun korunması anlamına gelmektedir. (De Lisle 2008). Tayvan ile Çin arasında Ma ile birlikte her alanda ilişkiler gelişti. Hatta Kasım 2015'te Ma ile Çin Devlet Başkanı Şi Ping Singapur'da görüştü. Ma görüşmeden sonra 1992'deki uzlaşmanın konsolide edilmesi, düşmanlığın azaltılması, anlaşmazlıkların barışçı yollardan ele alınması, boğazın iki yakası arasında geliş ve gidişlerin artması, kıta Çin'in den gelenlerin diğer ülkelere yapacakları seyahatlerde Tayvan'ı bir transfer noktası olarak kullanmaları konularına değindi. Ma için Tayvan Anakara İşleri Konseyi Başkan Yardımcısı ve Çin'deki Tayvan İşleri Ofisi Başkan Yardımcısı arasında sürekli bağ kurulması önemli bir noktaydı.⁶

Tayvan'da KMT ve Ma'nın izlediği Çin'le yakınlaşma politikası içeride giderek rahatsızlığa yol açtı. Özellikle Çin'le gelişen ekonomik bağların hizmet sektörüne ilişkin yapılan anlaşmayla Çin'den Tayvan'a bu sektörden olanların gelip çalışmasına imkân sağlanması genç nüfusta tepkiye neden oldu. Üniversite öğrencileri anlaşmayı protesto edip parlamento binasını işgal ettiler. (Kasım ve Eren Kasım 2017: 558-559. Wang 2014. FlorCruz 2014). Üç hafta süren gösteriler Parlamento Sözcüsü Wang Jin-pyng'in Çin ile konunun yeniden ele alınacağını ifade etmesiyle son buldu. (Chen 2014). Aslında göstericiler Tayvan'ın bu anlaşmadan tamamen çekilmesini talep etmişlerdir. (Sanchez ve Li 2014). Tayvan'da üniversite öğrencilerinin oluşturduğu Ayçiçeği Hareketi olarak da adlandırılan muhalif oluşum Tayvan politikasında etkili olmaya 2014 sonrasında da devam etmiştir. Tayvanlıların Çin'le yakınlaşmaya nasıl yaklaştıkları ve ne oranda bir yakınlaşma istedikleri Tayvan-ABD ilişkileri ve genel olarak Güneydoğu Asya'nın geleceğini de etkileyebilecek önemdedir. ABD tek Çin politikasını takip etmeye başladığı andan itibaren sürekli konunun halkların istekleri doğrultusunda ve güç kullanma veya güç kullanma tehdidi olmaksızın ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Bu noktada Tayvanlıların özellikle Ma döneminde izlenen Kıta Çin'ine yönelik politikaya ne ölçüde destek verdikleri önemlidir. Tayvanlılar daha 2013'te %84,5 oranında statükonun devamını istediklerini ifade etmişlerdir. Tayvanlılar arasında ÇHC ile birleşmeye destek sadece %1,5 oranındaydı. (Kan ve Morrison 2013: 13). Tayvan'da Ma'nın Çin'le yakınlaşmayı arttırdığı dönemde Ağustos 2014'te yapılan bir araştırma halkın %58'inin Kıta Çin'ine yönelik izlenen politikadan memnun olmadıklarını ortaya koymuştur. (Chen 2014).

⁶ https://www.mofa.gov.tw/en/News_Content.aspx?n=8157691CA2AA32F8&sms=4F8ED5441E33EA7B&s=62497C482F97DF15, 7 Kasım 2015, 2 Ocak 2018'de erişildi. <http://asia.nikkei.com/Politics-Economy/International-Relations/China-s-Xi-Taiwan-s-Ma-begin-historic-talks-in-Singapore>, 7 Kasım 2015, 2 Ocak 2018'de erişildi.

Obama döneminde izlenen yeniden dengeleme politikasına engel oluşturan iki konudan birisi Güney ve Doğu Çin Denizi sorunlarıdır. Burada Tayvan'ın ABD'nin diğer müttefiklerinden ayrı düşmesi tartışılması gereken bir konudur. Diğer engel oluşturan husus ise Ma döneminde Çin'le ileri düzeyde yakınlaşma oldu. Ancak bu yakınlaşmanın bir sınırının olduğu ve Tayvan'da destek bulmakta zorlandığı görüldü. Nitekim Ocak 2016'da yapılan Başkanlık ve Parlamento seçimlerinde Demokratik İlerleme Partisi (DİP) başarılı oldu. DİP adayı Tsai Ing-wen %56,1 oy alırken KMT adayı %31'de kaldı. Parlamento seçimlerinde de DİP 113 sandalyeden 68'ini kazandı. Bu sonuçta ekonomik göstergelerin yanında KMT'nin Ma döneminde Kıta Çin'i ile yakınlaşma politikasında duyulan kaygı etkili oldu. Bununla bağlantılı olarak Çin'le yakınlaşmadan beklenen ekonomik faydaların da genç nüfusta görülmemesi oyların DİP'e yönelmesine yol açtı. Ayçiçeği hareketinden çıkan Yeni Güç Partisi de seçimde 5 sandalye kazandı. (Bush 2016: 6-9). Tayvan ve Çin arasındaki yakınlaşma ile ticaret hacmi 2016'da 179,6 milyar ABD Doları oldu. Bunun 139, 2 milyar doları Tayvan'ın ihracatı, 40,4 milyar doları ise Çin'den ithalatıydı.⁷ Tsai Ing-wen ile birlikte Tayvan-Çin ilişkilerinin nasıl şekilleneceği ve Tayvan-ABD ilişkilerinin yönü Güneydoğu Asya bağlamında tartışılmaya başlandı. Tsai Ing-wen boğazın iki yakası arasındaki ilişkileri kurumsal bazda dört başlıkta açıklamıştır. Bunlar: Boğazın iki yakasındaki kurumlar arasında 1992'de yapılan görüşmeler, Çin Cumhuriyeti Anayasası, Boğazın iki yakasında 20 yılı aşkın süredir sürdürülen temaslar ve demokratik prensipler ile Tayvan halkının iradesidir.⁸

Tsai Ing-wen Tayvan Boğazında statükonun korunmasını DİP'nin temel dış politika prensibi olarak ortaya koymuştur. Tsai Ing-wen 1992 uzlaşmasından bahsetmekle birlikte tarafların 1992 uzlaşmasından anladıkları farklı olduğundan bunun ilişkilerde bir yere varmaya katkısı sınırlıdır. (Wei 2017, Tiezzi 2016). Özellikle 2000-2008 yılları arasındaki DİP iktidarı dönemindeki gergin ilişkiler, Boğazın iki yakası arasında Tsai Ing-wen döneminde de benzer gerginliklerin olacağını işaretleri olarak değerlendirildi. Tsai Ing-wen'in statükoyu korumak için sağlam, tahmin edilebilir ve sürdürülebilir bir ilişki biçimini Çin'le kurmak istemesi Tayvanlıların beklentilerini karşılamaktadır. (Tung 2016: 2). Ancak Çin Tayvan'daki iktidar değişimine tepki olarak Tayvan İşleri Ofisi'nin Tayvan'daki Anakara İşleri Konseyi ile bağlantısını kesti. Tayvan Boğazının Karşı Yakasıyla İlişkiler Derneği de (*The Association for Relations Across the Taiwan Strait-ARATS*) Tayvan'daki Boğaz

⁷ http://news.xinhuanet.com/english/2017-02/04/c_136031643.htm, 2017, 25 Aralık 2017'de erişildi.

⁸ <http://focustaiwan.tw/news/aip/201605200008.aspx>, 2016, 10 Aralık 2017'de erişildi.

Karşılıklı Değişim Vakfı (*The Strait Exchange Foundation-SEF*) ile ilişkileri kesti. Çin'in politikası Çin'den Tayvan'a 2016'da giden turist sayısında %30 düşüşe yol açtı. Bunu karşılıklı ticaret hacminde azalma izledi. (Zeng 2016).

Çin Tayvan'ı tanıyan ülkelerin bu tanımayı geri alması için de özel bir çaba gösterdi. Bu süreçte São Tomé and Príncipe ve Panama Tayvan'ı tanımayı bıraktı. (Jennings 13 June 2017). Ayrıca 1995'ten beri Tayvan'ı tanıyan ancak 2013'te Tayvan'ın dış yardımı artırmasını reddetmesi üzerine bağlarını kesen Gambia ile o tarihte ilişki tesis etmeyen Çin bu ülke ile diplomatik ilişki kurdu. (Ramzy, A, 2016). Çin'in Tayvan'ı izole etmeye yönelik politikası uluslararası örgütlere Tayvan'ın katılımını önleme çabalarıyla devam etti. (Tang and E, K 2017).

Tayvan ile Çin arasındaki 2016 seçimleri sonrasındaki sınırlı gerginlik, Ma dönemindeki taraflar arasındaki yakınlaşmaya temkinli yaklaşan ABD içindeki bazı çevrelerde bir normalleşme olarak değerlendirildi. Tsai Ing-wen ve DİP'i seçimleri kazanması üzerine tebrik eden ABD, barış ve istikrarın korunmasında Tayvan halkıyla ortak çıkarlara vurgu yapan bir açıklamada bulundu. Yapılan açıklamada seçimlerin Tayvan'daki demokratik sistemin gücünü gösterdiği ifade edildi. (Taiwan Today, 2016). Tayvan'daki seçimlerin ardından ABD'nin eski Dışişleri Bakan Yardımcısı Bill Burns ve Tayvan Amerika Enstitüsü Başkanı Raymond Burghard Tayvan'ı ziyaret etti. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Antony Blinken 21 Ocak 2016'da Çin'i ziyaret edip, Tayvan İşlerinden sorumlu Bakan Zhang Zhijun ile görüştü ve bu görüşmede boğazında iki yakasında barış ve istikrarın sürdürülmesinde karşılıklı çıkarlar olduğuna değindi. (Glaser 2016. The China Post 2016).

Tsai Ing-wen'in Mayıs 2016'da göreve başlamasının ardından ABD'de de iktidar değişimi Kasım 2016'da yapılan seçimlerin ardından gerçekleşti ve Cumhuriyetçi aday Donald Trump ABD Başkanı seçildi.

Trump Dönemi Tayvan-ABD İlişkileri

ABD'de Trump döneminde Tayvan'la ilişkiler bağlamında ortaya çıkan en önemli tartışma Obama döneminde ileri sürülen Asya-Pasifik'te yeniden dengeleme politikasının devam edip etmeyeceği oldu. ABD'nin bölgedeki müttefikleri açısından önemli olan ABD'nin politikasında netlik olmasıdır. ABD'nin kararlılığı olmadan ekonomik, politik ve askeri ayakları olan stratejinin devamı olası değildir. Tayvan açısından da yeniden dengeleme ÇHC ile ilişkilerde kullanabileceği önemli bir araçtı. Trump'ın daha seçim kampanyası sırasında Güneydoğu Asya politikasına ilişkin ifade ettiği görüşler, ABD'nin politikasında yeni dönemde temel değişiklikler olacağını işaretli

olarak değerlendirildi. Özellikle Trump'ın bölge ülkelerinin güvenlik konularında sorumluluk almalarını ifade etmesi, ABD'nin güvenlik alanında etkin olma politikasından dönüş yapabileceği algısına yol açtı. Trans-Pasifik Ortaklığına Trump'ın açıkça karşı çıkması, Obama'nın yeniden dengeleme politikasının ekonomik ayağının belki de en önemli unsurundan ABD yönetiminin vazgeçebileceğini ortaya koydu. (Kasım and Eren Kasım 2017: 560).

Trump'ın Obama döneminden farklı bir bölgesel güvenlik ve ekonomik politikalar izleyeceği açıklamaları bir yana, Tsai Ing-wen ile telefonla görüşmesi, bu anlamda 1979'dan beri yapılan ilk bu düzeyde telefon görüşmesi oldu. Görüşmede Tsai Ing-wen'in Trump'ı seçim zaferinden dolayı kutladığı ve ABD ile Tayvan arasında ekonomik, politik ve güvenlik alanında bağlara dikkat çekildiği ve Trump'ın da Tsai Ing-wen'i seçim zaferinden dolayı kutladığı ifade edildi. Bu telefon görüşmesinin ABD-Çin ilişkilerinde ciddi bir krize yol açmasını ise Çin'in bunu önemsememe ve Tayvan'ın küçük bir oyunu olarak değerlendirme stratejisi önledi. (The Guardian, 3 Aralık 2016). Trump'ın çevresinde Tayvan'ın askeri ve diplomatik olarak desteklenmesini ve bu konuda Obama yönetimini eleştirenler de vardı. Trump'ın danışmanlarından Peter Navarro'nun Alexander Gray ile birlikte yazdığı makalede; Obama yönetiminin Tayvan'a yönelik politikasını eleştirerek, Asya'daki bu demokrasinin ABD'nin askeri bakımdan en kırılgan ortağı olduğunu ifade etti. Tayvan Boğazı'nda güç dengesinin Çin lehine değişmeye başladığı bir ortamda Tayvan'la İlişkiler Yasası'na rağmen Tayvan'ın ihtiyacı olan silahların verilmesinin reddedildiği makalede vurgulandı. (Gray and Navarro 2016). Ancak Trump'ın bölgedeki müttefiklerin kendi savunmalarını sağlamaları ve Japonya ile Güney Kore'den ABD askerlerinin çekilmesini istemesi, Çin'e alan açacak ve Çin'in etki sahasının genişlemesine yol açacak gelişmelere yol açabilir. ABD tarafından yapılan bu tarz değerlendirmeler, ABD'nin müttefiklerinin Çin ile ilişkilerinde ve özellikle Güney ve Doğu Çin Denizi sorunları gibi önemli bölgesel konulara yaklaşımlarında daha temkinli olmalarına yol açtı. Diğer taraftan Trump'ın Çin'e adeta ekonomik bir savaş anlamına gelecek açıklamaları bölgede ABD-Çin gerginliğinin devamı anlamına gelmektedir. Çin'i ABD'de işsizliğe neden olan bir ülke olarak değerlendiren Trump, Çin'e kayan üretimi ABD'ye geri getirme sözü vermiştir. Ancak Çin ile olan ekonomik rekabetin güvenlik boyutu olan sorunlara da yansımaları kaçınılmazdır. ABD'nin askeri angajmanlardan kaçınması güvenliğinin sağlanmasında Tayvan'ı diğer bölge ülkeleriyle işbirliğine yöneltmektedir. (Hioe 2016).

Tayvan'ın gerek Çin ile ilişkilerinde gerekse diğer bölge ülkeleriyle olabilecek sorunlarda savunma kapasitesini gösterebilmesinin, statükonun korunması bakımından zorunlu bir unsur olduğu değerlendirilmeleri yapılmaktadır. Bu çerçevede Tayvan'ın ABD tarafından Güney Kore'ye yerleştirilen Yüksek İrtifa Alan Savunma Sistemi (Terminal High-Altitude Area Defense –THAAD-) alabileceği yorumu bile yapıldı. ÇHC böyle bir durumun olması halinde bunun Tayvan için sonuçları olacağını ifade etti. Ancak her biri için 800 milyon dolarlık bir maliyeti olan sistemin çok pahalı olması bunun Tayvan için gerekli olup olmadığı tartışmalarına yol açtı. (Yeh 2017). Trump'ın danışmanlarından eski ABD'nin BM Büyükelçisi John Bolton, Tayvan'a askeri malzeme satışının artırılması ve Japonya Okinava'dan çekilecek ABD askeri personelinin bir kısmının Tayvan'a yerleştirilmesi önerisinde bulundu. (The China Post 2017). Bu önerinin ABD Başkanı Trump'ın Çin'in kur politikası ve ticaret rekabetine ilişkin yaptığı sert eleştirilerle aynı dönemde yapılması ise tesadüf değildir. Trump The Wall Street Journal'a yaptığı açıklamada; Çin'in kur politikası ve ticarete ilişkin uygulamalarında istediği doğrultuda bir ilerleme olmadığı takdirde, ABD'nin Tayvan'ı diplomatik olarak tanımama politikasına sadık kalmayabileceğini ifade etti ve her şey görülebilir tek Çin'de dâhil olmak üzere dedi.⁹ Bu açıklamayla Trump ABD'nin tek Çin politikasının değişebileceğini ifade etmiş oldu. Ancak Trump'ın bu açıklaması ABD dış politikasını yansıtmamaktadır. ABD tek Çin politikası ve bölgede statükonun devamına yönelik stratejisinden bir değişiklik yapmamıştır. ABD yönetimi 2000-2008 yılları arasında ÇHC-Tayvan arasındaki gergin sürecin tekrarını ve ABD-Çin ilişkilerinin Tayvan bağlamında bir krize neden olmasını istememektedir. Bu nedenle ABD ve Çin arasındaki ticari rekabet hatta güvenlik konularındaki farklı görüşlerin, Tayvan'ı içine alan bir güvenlik sorununa dönüşmesi bölge sorunlarında doğrudan bir askeri angajmanı istemediğini ifade eden Trump yönetiminin tercih edeceği bir durum değildir. Buna rağmen Çin ile olan ticari rekabet, Güney ve Doğu Çin Denizi sorunlarıyla birleşince ister istemez güvenlik boyutu devreye girdi.

ABD'de Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi'nden Ocak 2018'de Tayvan ile ilgili iki yasa çıktı. Bunlardan biri Tayvan Seyahat Yasası adını taşımakta ve hükümetin tüm düzeylerinde Washington ve Taipei arasında üst düzey ziyaretlerin teşvik edilmesini içermektedir. Bunun yasalaşması her

⁹ *The Wall Street Journal*, <https://www.wsj.com/articles/donald-trump-sets-a-bar-for-russia-and-china-1484360380>, 13 Ocak 2017, 10 Ocak 2018'de erişildi.

düzeyde resmi ziyaretleri mümkün kılacaktır. Çin Komünist Partisi medya organlarından Global Times Tayvan ile ABD arasında üst düzey ziyaretlerin olması halinde, bunun ikisi için bir bedeli olacağını ve Tayvan sorununun kıta Çin'inin kırmızı çizgisi olduğunu ifade etti. ABD'nin Tayvan'a 2017'de 1,42 milyar dolarlık silah satışı kararıyla başlayan süreç, Trump'la birlikte Tayvan'ı ve Çin'le ilişkiler açısından daha fazla gündemde tuttu.¹⁰

ABD ve Tayvan arasında askeri bağları arttırıcı adımlar bu dönemde atıldı. ABD Ulusal Savunma Yetkilendirme 2017 Mali Yılı Yasasında (*The National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2017*), ABD ve Tayvan arasında üst düzey askeri yetkililer arasında değişim programlarının yapılması ABD Savunma Bakanlığı tarafından önerilmiştir. ABD Başkanı Trump tarafından 12 Aralık 2017'de imzalanan ABD Ulusal Savunma Yetkilendirme 2018 Mali Yılı Yasasında (*The National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2018*) ABD ve Tayvan donanmaları arasında liman ziyaretlerinin yapılması ifade edilmiştir. (Weibin, 22 Aralık 2017). Böyle bir ziyarete izin verme yetkisi ABD Başkanı Trump'tadır. Bu noktada ise Trump'ın ne yapacağını tahmin edilebilir olduğunu söylemek güçtür. Vincent Wang, Trump'ın bir işadamı gibi davranıp pazarlığa açık olup her şeyin görüşülebileceği anlayışıyla mı hareket edeceğini, yoksa önce Amerika anlayışıyla güç kullanmaya istekli mi olacağını, Çin tarafından merak edildiğini ifade etmiştir. Çin'li diplomat Li Kexin ise Washington'da Çin Büyükelçiliği'nde sert bir açıklama yaparak; ABD donanmasının Kaohsiung'a vardığı günün, Halkın Kurtuluşu Ordusu'nun Tayvan ile askeri güç kullanarak birleşmeyi sağlayacağı gün olacağını söyledi. (Moddy, 5 Ocak 2018). Bir diplomatın açıklamasının, ne derece ÇHC yönetiminin bakışını tam olarak yansıttığı tartışılır bir durumdur. Ancak Trump ile birlikte Tayvan ile artan ABD'nin askeri angajmanlarının konuyu güvenlik boyutuyla tartışmaya açtığı açıktır.

Trump'ın Çin politikası ve ABD-Tayvan ilişkilerine bakışını değerlendirmede bazı zorluklar bulunmaktadır. Bunların başında politikayı kimin oluşturduğu, kimin daha çok etkili olduğu ve açıklamaların ne derece politikayı yansıttığı noktasıdır. Trump'ın Çin ile ilgili ne yapmak istediği açık değildir. (Kuo 2017). Obama'nın yeniden dengeleme stratejisi gibi çerçevesi daha belirgin bir stratejisi henüz yoktur.

¹⁰ Nyshka Chandran, 10 Ocak 2018, <https://www.cnn.com/2018/01/10/new-bills-strengthen-us-taiwan-relations-angering-china.html>. Taipei Times, 11 Ocak 2018, <http://www.taipetimes.com/News/front/archives/2018/01/11/2003685572>.
Tasarının metni için bakınız, <https://www.congress.gov/bills/115th-congress/house-bill/535>.

Güney ve Doğu Çin Denizi Sorunları

Trump'ın tahmin edilemeyen ve bölgesel sorunlarda ABD'nin askeri angajmanlarına uyup uymayacağı konusunda tereddüte düşüren durumuna rağmen, ABD'nin Güney ve Doğu Çin Denizi sorunlarında belirli bir çizgiyi devam ettirdiği görülmektedir. Bu durum Tayvan'ın bu sorunlara yaklaşımındaki tutumu dolayısıyla ABD-Tayvan ilişkilerinde bazı belirsizliklere de yol açmaktadır. Güneydoğu Asya'da güvenliğe doğrudan etkisi nedeniyle deniz alanlarıyla ilgili sorunlara yönelik ABD ve Tayvan'ın politikasının incelenmesi önem taşımaktadır.

Tartışmalarda Spratly (Nansha), Paracel (Shisha), Pratas (Tungsha), Natuna adaları ve Scarborough Sığılığı ağırlıklıdır. Bu alanlara yönelik bölge ülkelerinin talepleri anlaşmazlığa yol açmaktadır. Çin ve Tayvan'ın argümanları 1947'de Çin hükümeti tarafından yayınlanan bir haritaya dayanmaktadır. Önceleri 11 çizgili olan harita sonra Kıta Çin'i tarafından dokuz çizgili olarak kullanılmaya başlandı. ÇHC'nin yapay adalar inşa etme ve arama operasyonlarıyla, Çin-Filipinler ve Çin-Vietnam arasında gerginlikler başladı. Çin ve Vietnam arasında çatışmaya varan gerginlik sonucu 1974'te 70 ve 1988'de 60 Vietnam askeri öldü. Paracel (Shisha) yakınlarında arama çalışmalarında bulunan Çin gemileriyle Vietnam gemileri arasındaki sürtüşme Vietnam'da Çinlileri hedef alan ayaklanmaya yol açtı. Tayvanlıların fabrikaları da saldırıya uğradı. (Chubb 2014). Tayvan ve Çin, Güney ve Doğu Çin Denizi sorunlarında benzer argümanlara sahip olmalarına rağmen Tayvan yapay adalar yoluyla egemenlik iddiasını desteklemeyip, bölge ülkeleri arasında işbirliği ile sorunların çözülmesine vurgu yapmaktadır.¹¹

Çin ile Filipinler arasında Spratly (Nansha) adalarıyla ilgili olarak anlaşmazlık yaşanmaktadır. Filipinler konuyu Uluslararası Sürekli Hakemlik Mahkemesine taşıdı. Mahkeme Filipinlerin lehine bir yorumunda bulundu. (Santos, 2016). Tayvan ve Çin bu kararı tanımadılar. Tayvan, Filipinler'in bu hakemlik başvurusunda kendisini muhatap almadığını, bu nedenle her hangi bir anlaşmanın Tayvan için bir anlam ifade etmeyeceğini bildirdi. (Tiezzi 2015). ABD ve Filipinler arasındaki 1951 Karşılıklı Savunma Antlaşmasıyla, ABD'nin de bir çatışma durumunda müdahil olması durumu söz konusu olabilecektir.¹² ABD soruna müdahil olmayı istememektedir. Ancak Çin ve Japonya arasındaki Senkaku (Diaoyu) adaları sorununda ABD Başkanı, ABD ve Japonya arasındaki Karşılıklı İşbirliği ve Güvenlik Antlaşmasının 5. maddesine vurgu yaparak destek vermiştir. (Panda 2014).

¹¹ Tayvan'ın bakış açısı hakkında detaylı bilgi için aşağıdaki linke bakınız, http://www.mofa.gov.tw/en/News_Content.aspx?n=1EADDCFD4C6EC567&s=EDEBCA08C7F51C98

¹² Bakınız, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/phil001.asp

Güney Çin Denizi'nde, Ekim 2015'te bir ABD destroyerinin Çin'in yapay adaları yakınından geçmesiyle iki ülke arasında tartışma yaşandı. ABD argümanını BM Deniz Hukuku Sözleşmesine dayandırmaktadır. ABD'ye göre gerek Sözleşme gerekse devletlerin uygulamaları, tüm ülkelerin askeri güçlerine Münhasır Ekonomik Bölgelerde kıyı ülkelerin iznine gerek olmadan faaliyette bulunma hakkı tanımaktadır. ABD'nin Çin Münhasır Ekonomik Bölgesinde keşif uçuşları Çin tarafından engellenmeye çalışılmaktadır. Bu durum iki ülkenin çatışmasına varabilecek tehlikeli sonuçlar doğurabilir.(Glaser 2012: 1-2 ve Larter, 2016). ABD'nin BM Deniz Hukuku Sözleşmesini onaylamadığı dikkate alındığında bu sözleşmenin ABD tarafından kullanılması argümanını zayıflatmaktadır. (Connelly 2015: 11). ABD yeniden dengeleme politikası çerçevesinde müttefikleriyle anlaşmalar yaparak, Güney ve Doğu Çin Denizi'nde durumunu sağlamlaştırma politikası izledi. Avustralya, Japonya ve Filipinler gibi ülkelerle yaptığı anlaşmalar yanında, bu ülkelerin de birbirleriyle savunma alanında işbirliği yapması ABD'nin stratejisiydi. Bu çerçevede Japonya ve Filipinler arasında 29 Şubat 2016'da Japonya'dan Filipinler'e savunma ekipmanları ve teknoloji transferi içeren antlaşma imzalandı. (Castro 2016).

Tayvan'ın, Güney ve Doğu Çin Denizi sorunlarına yönelik politikası zaman zaman ABD'nin müttefikleriyle çatışmasına da yol açtı. Çünkü burada bazı bölge ülkeleriyle çatışan çıkarlar vardır. Bunların en önemlisi Tayvan ve Filipinler arasındaki Taiping (Itu Aba) Adası çerçevesinde yaşanan sorundur. Tayvan Taiping'in bir ada olduğunu, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi 121. Maddedeki şartları sağladığını ifade etmiştir. Tayvan Taiping'in insan yaşamına elverişli ve kendi ekonomik yaşamı olan bir ada olduğunu belirtmiştir. Filipinler ise Taiping (Itu Aba)'in yeterli su kaynağı olmadığını ve toprak verimliliğinin yetersizliği sebebiyle insan yaşamına elverişli olmadığını iddia etmektedir. Tayvan ise adanın Spratly (Nansha) adaları arasında kendi su kaynağı olan tek ada olduğu iddiasındadır. ABD Tayvan ve Filipinler arasındaki bu anlaşmazlıkta bakış açısını açıkça ifade etmemektedir. (Song 2016 and Kasım 2017: 185). ABD'nin istemeyeceği husus, Tayvan ve diğer bölge ülkeleri arasında Güney ve Doğu Çin Denizi sorunları nedeniyle çıkacak bir çatışmadır. Filipinler sahil güvenlik gemisinin tartışmalı münhasır ekonomik bölgede bir Tayvan balıkçı teknesine ateş etmesi ve Tayvanlı bir balıkçının ölmesi, Tayvan-Filipinler arasında krize neden oldu. Tayvan Filipinlerden özür ve balıkçının ailesi için tazminat istedi. Tayvan 26 Mayıs 2015'te Güney Çin Denizi Barış İnsiyatifini ortaya attı. Burada tüm taraflar uluslararası hukuka uymaya ve gerginliği azaltmaya çağrıldı. Tayvan ve

Japonya arasında Tayvanlı balıkçıların Senkaku (Diaoyu) adaları çevresindeki tartışmalı sulara girebilmelerine imkân veren bir antlaşma, Doğu Çin Denizi bağlamında imzalanmıştı. Güney Çin Denizi'nde de aynı çerçevede bir antlaşmayı uman Tayvan'ın girişimi, ilk ürününü 5 Kasım 2015'te imzalanan Balıkçılık Konularında Hukukun Uygulanmasında İşbirliğinin Sağlanması Antlaşmasıyla verdi. Bu antlaşma Tayvan ve Filipinler arasında balıkçılık alanında gerginliğin azalmasına yardım etti. (Kasım 2017: 185-186). ABD açısından bölge politikasında, Tayvan, Filipinler, Vietnam, Avustralya, Malezya ve Endonezya arasındaki ilişkiler önem taşımaktadır.

Tayvan DİP yönetiminde Güney Çin Denizinde askeri faaliyetlerini artırdı. Buna ilişkin görüşlere yönelik olarak Tayvan'dan yapılan açıklamada; Tayvan'ın insani yardım ve kurtarma amaçlı Güney Çin Denizi'nde devriyesini arttırdığı ayrıca Tayvanlı balıkçıların korunması için 1000 tonluk bir sahil güvenlik firkateyninin gönderildiği ifade edildi. (Jennings 6 March 2017). Tayvan 2015'te başlattığı girişim ile bazı sonuçlar olsa da Taiping (Itu Aba) başta olmak üzere tartışmalı alanlar ile ilgili sorunlar devam etmektedir. Tayvan Uluslararası Hakemlik Mahkemesi kararını kabul etmemektedir. (Brosnan 2016). Bu noktada Çin ile aynı çizgidedir. Çin konuyu uluslararası alana taşımak yerine daha avantajlı olduğu düşüncesiyle ikili ilişkilerle bir çözüm bulmaya çalışmaktadır. Tsai Ing-wen'in Tayvan ile Güneydoğu Asya ülkeleri arasında politik ve ekonomik bağları sıkılaştırma politikası, Güney ve Doğu Çin Denizi sorunlarında da Tayvan'ı yeni bir yaklaşıma itebilir.(Kasım 2017a: 14).

Güney ve Doğu Çin Denizi sorunları bölge ülkeleri arasında çatışmaya neden olabilecek önemdedir. Çin, deniz alanlarındaki tarihi argümanlarla desteklediği iddialarında ısrarcıdır. Üstelik artan askeri ve teknolojik kapasitesiyle birlikte Güney ve Doğu Çin Denizi'nde haklarını savunmak için kuvvet kullanabileceğini de ortaya koymuştur. Yapay adalar inşası, münhasır ekonomik bölgeye yaklaşan askeri araçlara müdahaleye yönelik politikası, ABD ile bir sıcak çatışma olasılığını da gündeme getirmektedir. Tayvan'ın Çin ile benzer argümanlara sahip olması ve Filipinler gibi ülkelerle çatışan çıkarları bu deniz alanlarındaki sorunları Tayvan-ABD ilişkileri bakımından daha karışık hale sokmaktadır. Ancak Tayvan'ın 2015'te başlattığı girişim, Filipinler'le yaptığı anlaşma ve 2013'te Japonya ile Senkaku (Diaoyu) adaları konusundaki uzlaşısı en azından tansiyonu biraz olsun düşürücü bir etki yapmıştır.

SONUÇ

ABD'nin tek Çin politikasına geçmesi ile Tayvan'la ilişkileri Tayvan İlişkiler Yasası çerçevesinde yürütmeye başlamasından itibaren, Tayvan-ABD ilişkileri uluslararası sistem, bölgesel gelişmeler ile ABD ve Tayvan'daki iç politik ortamdan etkilendi. Soğuk Savaş döneminde ÇHC'yi Sovyetler Birliği'ne karşı bir ölçüde yanına çekmek düşüncesi ABD'nin tek Çin politikasına geçişinde etkili olmuştu. Soğuk Savaş sonrasında ise Çin enerjisini daha çok Güneydoğu Asya'ya yöneltti. Bu bölge de uluslararası politikada ön plana çıktı. ABD dış politikasında da giderek ağırlığı artan Güneydoğu Asya'ya yönelik olarak, Obama'nın ekonomik, politik, askeri ve diplomatik ayakları olan yeniden dengeleme stratejisini ortaya atması yeni bir dönemin işaretiydi. Aynı zamanda Tayvan'da da Çin'le 2000-2008 yılları arasındaki DİP dönemindeki gergin ilişkiler KMT ile birlikte değişmeye başlamıştı. Obama yönetimi Trans Pasifik Ortaklığıyla bölgeyi ekonomik bakımdan yeniden düzenlemek isterken, müttefikleriyle yaptığı ikili antlaşmalarla da askeri ve diplomatik alanda adımlar attı. Bunlar Çin'de bir çeşit çevreleme politikası olarak değerlendirilmesine rağmen Joseph Nye'in ifade ettiği gibi Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikası sırasında ABD ve Sovyetler arasında neredeyse hiç ticaret yok ve çok az sosyal kontak vardı. Ancak ABD ile Çin arasında yoğun ticaret ve Amerikan üniversitelerinde okuyan 157,000 Çinli öğrenci (2013 rakamlarıyla) bulunmaktadır. (Nye 2013). Bu durum Soğuk Savaş dönemindeki gibi bir çevrelemeyi imkânsız kılmaktadır.

ABD önceki dönemle benzerlikleri olmakla beraber yeni bir Güneydoğu Asya politikası oluştururken, Tayvan KMT ile birlikte kıta Çin'i ile hızlı bir yakınlaşma sürecine girdi. Tayvan'ın Güneydoğu Asya'da Güney ve Doğu Çin Denizi sorunlarında Çin'le benzer iddialara sahip olması ve ABD'nin anlaşma içerisinde olduğu ülkelerle tartışmalı alanlarla ilgili olarak çatışan çıkarları, ABD'nin bölge politikasıyla tam olarak uyumlu değildi. Trump'ın Başkan olmasıyla birlikte Trans Pasifik Ortaklığı başta olmak üzere ABD yönetimi Obama'nın Güneydoğu Asya politikasından dönüş sinyalleri verdi. Ancak Trump bir yandan bölge ülkeleri kendi savunmalarında inisiyatif almalı deyip, ABD'nin müttefikleriyle olan angajmanlarına uymayabileceğinin sinyallerini verirken, diğer yandan Tayvan'da seçilen DİP'li Tsai Ing wen ile telefonla görüştü. Tayvan'a 1,42 milyar dolarlık silah satışına onay verdi ve aynı dönemde Trump'ın imzaladığı ABD Ulusal Savunma Yetkilendirme 2018 Mali yılı Yasasında, ABD ve Tayvan donanmaları arasında liman ziyaretlerinin yapılması imkânı doğdu. ABD, Çin'le giriştiği ticari ve Güney ve Doğu Çin Denizi sorunları anlamında askeri yönü

olan rekabette Tayvan konusunu gündeme taşıdı. Nitekim Trump'ın yaptığı tek Çin politikasını sorgulayan açıklamada Çin'den ekonomi politikasına ilişkin beklentilerini ortaya koymuştur.

ABD, uluslararası sistemin geldiği noktada tek Çin politikasından vazgeçmeyecektir. Ancak Tayvan ile de Tayvan İlişkiler Yasası çerçevesinde ilişkilerini sürdürüp, Güney ve Doğu Çin Denizi sorunlarında Tayvan'ı diğer müttefiklerinin yanında tutmak isteyecektir. ABD Güneydoğu Asya'da ekonomik, askeri ve diplomatik olarak varlığını gösterirken, Çin'le rekabet kaçınılmazdır. Bu rekabet Tayvan Boğazı'nın iki yakası arasındaki ilişkilerle ABD'nin ilgilenmesini zorunlu kıldığı gibi statükonun bozulmamasına yönelik hamleler yapmaya da ABD'yi itmektir. Ancak bu durum Çin'le angajmanların sürmesine engel değildir. ABD ve Çin arasında ekonomik ilişkilerde görülen karşılıklı bağımlılık ilişkisi, tarafları Güneydoğu Asya'da birbirlerini karşı karşıya getirecek güvenlik risklerini azaltmaya itmektir. Bu çerçevede Tayvan-ABD ilişkileri de hassas bir dengede götürülmek zorundadır. ABD bir yandan Tayvan Boğazında statükonun kuvvet kullanılarak değiştirilmesine karşı çıkarken, kuvvet kullanımına yol açacak koşulların oluşmasını da önlemek zorundadır. Aynı durum Çin için de söz konusudur. Tayvan'ı korkutacak hamleler Kıta Çin'inin Tayvan'da göstermeye çalıştığı yumuşak gücüne zarar verecektir. Sonuçta 2000'li yıllar ile birlikte boğazın iki yakası arasında yakın bağlar oluşmuştur. Artan ticaret ve turizmden hem Tayvan'da hem de Kıta Çin'inde yaşayanlar faydalanmaktadırlar. Güneydoğu Asya'da çıkabilecek bir çatışma ABD, Tayvan ve Kıta Çin'inin çıkarına değildir. Bu nedenle taraflar çıkarlarını savunurken hassas bir dengede hareket etmekte ve güvenliği ileriye dönük olarak sarsacak temel bir statüko değişikliğinden kaçınmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Castro, Renato De Cruz (15 Mart 2016). "The Philippines and Japan Sign New Defense Agreement", (<http://amti.csis.org/the-philippines-and-japan-sign-new-defense-agreement/>), viewed (5 Şubat 2018'de erişildi).
- Chubb, Andrew (7 May 2014). "China-Vietnam Clash in the Paracels: History still Rhyming in the Internet Era?". *southseaconversations*, (<https://southseaconversations.wordpress.com/2014/05/07/china-vietnam-clash-in-the-paracels-history-still-rhyming-in-the-internet-era/>), (5 Şubat 2018'de erişildi).
- Campbell, K and Andrews, B (2013). *Explaining the US 'Pivot' to Asia*, Londra: Chatham House.
- Chandran, Nyshka (10 Ocak 2018), "Chinese media warns the US of 'retaliations' from 'all sides' after new Taiwan bills passed", (<https://www.cnbc.com/2018/01/10/new-bills-strengthen-us-taiwan-relations-angering-china.html>), (15 Ocak 2018'te erişildi).
- Clinton, Hillary (2011). "America's Pacific Century", *Foreign Policy*, no. 189: 56-63.
- Connelly, A (2015). *Congress and Asia-Pacific Policy: Dysfunction and Neglect*, Lowy Institute for International Policy.
- Dong, Wang ve Chengzhi, Yin (2013). "China's Assessments of U.S. Rebalancing to Asia", 7. Berlin Conference on Asian Security, Discussion Paper, (https://www.swpberlin.org/fileadmin/contents/products/projekt_papiere/BCA_S2013_Wang_Dong.pdf), (5 Şubat 2018'de erişildi).
- Flor Cruz, Michelle (2014). "Taiwan Student Protests Escalate: Economic Trade Agreement With Beijing Reflects Annexation Fears", *International Business Times*, <http://www.ibtimes.com/taiwan-student-protests-escalate-economic-trade-agreement-beijing-reflects-annexation-fears-photos>, (16 Ocak 2018'de erişildi).
- Kasım, Kamer ve Eren Kasım, Elif (2017), 'Taiwan-Cyprus-Kosovo Cases: Differences and Similarities', *Journal of Administrative Sciences/Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt. 15, Sayı. 30: 553-572.
- Kasım, Kamer (2017). "The impact of the US Rebalancing Policy toward Asia Pacific on International Relations in the region", *Overcoming Controversies in East Asia*, Ed. Tomasz Kaminski, Lodz/Poland: Lodz University Press. 175-190.
- Kasım, Kamer (2017a), "Power Shift in Taiwan and Its Implications on Cross-Strait Relations", *LEAM 13. Lodz East Asia Meeting, Power Shift in East Asia: Prospects for Developing Asian-European Ties*, Lodz/Poland.
- Kasım, Kamer (2015). 'Turkey-Taiwan Relations in the Context of Turkey's Asia Pacific Policy', *Uluslararası İlişkiler/International Relations*, Cilt. 12, Sayı. 45: 83-100.
- Larter, David (9 Mart 2016). "After U.S. Show of Force, China Takes Hard Line on South China Sea", *Navy Times*, (<http://www.navytimes.com/story/military/2016/03/08/china-hard-line-south-china-sea-stennis-patrol/81481860/>). (10 Mayıs 2017'de erişildi).

- Lingwall, Noah (2015). "The Taiwan Problem: If It Ain't Broke, Don't Fix It", *The Diplomat*, <http://thediplomat.com/2015/08/the-taiwan-problem-if-it-aint-broke-dont-fix-it/?allpages=yes&print=yes>, (8 Ağustos 2015).
- Parlez, J and Cochrane J (7 October 2013). "Obama's Absence Leaves China as Dominant Force at Asia-Pacific Meeting", *The New York Times*.
- Ross S, Robert (2012). "The Problem with the Pivot: Obama's New Asia Policy Is Unnecessary and Counterproductive", *Foreign Affairs*, Cilt. 91, No.6: 70-82.
- Santos, Matikas (12 July 2016). 'Philippines Wins Arbitration Case vs China over South China Sea', (<http://globalnation.inquirer.net/140358/philippines-arbitration-decision-maritime-dispute-south-china-sea-arbitral-tribunal-unclosed>). (6 Şubat 2018'te erişildi).
- Weibin, Zhao (2017). "A Review of China-U.S. Military Relations in 2017", (<https://www.chinausfocus.com/peace-security/a-review-of-china-us-military-relations-in-2017>, (22 Aralık 2017'de erişildi).
- DeLisle, Jacques. (2008). "Taiwan under President Ma Ying-jeou", *Foreign Policy Research Institute*, <https://www.fpri.org/enotes/200806.delisle.taiwanmayingjeoufull.html>, (15 Mayıs 2017'de erişildi).
- Ho Szu-Yin (1990). "The Republic of China's Policy Toward the United States, 1979-1989", *Foreign Policy of the Republic of China on Taiwan, An Unorthodox Approach*, Ed. Yu San Wang, New York: Praeger Publisher: 29-44.
- Griffin, Nicholas (2014). *Ping-Pong Diplomacy: The Secret History behind the Game that Changed the World*, Londra: Simon&Schuster.
- Kan A. Shirley ve Morrison M. Wayne (2013), *US-Taiwan Relationship: Overview of Policy Issues*, Congressional Research Service, CRS Report.
- Glaser, Bonnie S (2016). "Tsai Ing-wen and DPP Will Win Big in Taiwan", *CSCI*, (<https://www.csis.org/analysis/tsai-ing-wen-and-dpp-win-big-taiwan>, (20 Nisan 2017'de erişildi).
- Lofther, William. (2012), 'US Pay Tribute to Six Assurances', *Taipei Times*, (<http://www.taipetimes.com/News/taiwan/archives/2012/07/15/2003537795>, (12 Nisan April 2017'de erişildi).
- Taipei Times (2018), "US House passes Taiwan Travel Act", <http://www.taipetimes.com/News/front/archives/2018/01/11/2003685572>, (11 Ocak 2018'de erişildi).
- Moddy, John (2018). "For Trump, is Taiwan Worth a War with China?", *Fox News*, 5 Ocak.
- Kuo, Mercy A (2017). "Trump, Taiwan and the One China Policy", *The Diplomat*, (<https://thediplomat.com/2017/02/trump-taiwan-and-the-one-china-policy/>, (28 Şubat 2017'de erişildi).
- Nye, Joseph (2013). "Our Pacific Predicament", *The American Interest*, <http://www.the-american-interest.com/articles/2013/2/12/our-pacific-predicament/>, Mart/Nisan, 6 Şubat 2018.

- Panda, A (2014). "Senkakus Covered Under US-Japan Security Treaty", *The Diplomat*, <http://thediplomat.com/2014/04/obama-senkakus-covered-under-us-japan-security-treaty/>. (15 Ocak 2018'de erişildi).
- Pizzi Michael (2014). "What is next for China-Taiwan Relations?", (<http://america.aljazeera.com/articles/2014/2/15/what-s-next-for-chinataiwanrelations.html>), (15 Ocak 2018'de erişildi).
- Sutter R, Brown M, and Adamson T with Mochizuki M and Ollapally D (2013). *Balancing Acts: The U.S. Rebalance and Asia-Pacific Stability*, http://www2.gwu.edu/~sigur/assets/docs/BalancingActs_Compiled1.pdf, The George Washington University, Elliott School of International Affairs and Sigur Center for Asian Studies.
- Shirley A. Kan (2011). "China/Taiwan: Evolution of the "One China" Policy-Key Statements From Washington, Beijing, and Taipei", in *China, Taiwan and the Evolution of "One China" Policy*, (eds.) Meredith A. Costa and Jeremy P. Silva, New York: Nova Science Publishers.
- Wu, Joseph (2004). 'Independence is the Real Status quo', *Taipei Times*, 6 Ocak.
- Yu Peter Kien-hong (1990). "The Republic of China and the United States: Official Relations Prior to 1979", *Foreign Policy of the Republic of China on Taiwan, An Unorthodox Approach*, (ed.), Yu San Wang, New York: Praeger Publisher, 1990.
- Hioe, Brian (2016). 'What Does Trump's Presidency Mean for Taiwan and the Asia-Pacific?', New Bloom, <http://newbloommag.net/2016/11/09/trump-taiwan-presidency/>, (29 Temmuz 2017'de erişildi).
- Jennings, Ralp (2017). 'After Panama, Who's Next to Cut Ties with Taiwan in Favor of China?', Forbes, <https://www.forbes.com/sites/ralphjennings/2017/06/13/after-china-grabs-a-key-diplomatic-ally-to-spite-taiwan-heres-who-falls-next/#337cfb3e45ee>, (21 Temmuz 2017'de erişildi).
- Tiezzi Shannon (2015). "Taiwan's South China Sea Headache", *The Diplomat*, <http://thediplomat.com/2015/11/taiwans-south-china-sea-headache/>, (10 Ocak 2018'de erişildi).
- Song Yann Hueiu (2015), *Taiwan's Response to the Phillipines- PRC South China Sea Arbitration*, http://www.mofa.gov.tw/en/News_Content.aspx?n=1EADDCFD4C6EC567&s=EDEBCA08C7F51C98, (10 Ocak 2018'de erişildi).
- "Remarks by President Obama to the Australian Parliament," (17 Kasım 2011). (<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/11/17/remarks-president-obama-australian-parliament>). (12 Mayıs 2017'de erişildi).
- Remarks by the President on the State of Union Address, (20 Ocak 2015), <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/01/20/remarks-presidentstate-union-address-january-20-2015>, (12 Mayıs 2017'de erişildi).
- Yale Law School Web Sitesi, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/phil001.asp, (12 Ocak 2018'de erişildi). Tayvan Dışişleri Bakanlığı Sitesi, http://www.mofa.gov.tw/en/News_Content.aspx?n=1EADDCFD4C6EC567&s=EDEBCA08C7F51C98, (5 Şubat 2018'de erişildi).

TAYVAN ANAYASA MAHKEMESİNİN TAYVAN HUKUK SİSTEMİ İÇİNDEKİ ÖNEMİ

Doğan DURNA*

GİRİŞ

Çin Cumhuriyeti (Tayvan) Doğu Asya'da Çin ve Japonya'nın güneyinde ve Filipinler'in kuzeyinde yer alan, Pescadores, Matsu ve Quemoy adalarını da içeren bir takımada devletidir. Tayvan, 35.980 kilometrekare büyüklüğünde olup nüfusu yaklaşık yirmi dört milyondur. Nüfusunun büyük kısmı Hakka gibi yerli grupları içeren Tayvanlılardır (%84), %14 oranında anakaralı Çinli ve %2 oranında yerli bulunmaktadır. Halkın büyük çoğunluğu (%95) Taocu ve Budist inanca sahiptir. Ülke doğal kaynaklardan yoksun olup eser miktarda kömür, doğalgaz, kireçtaşı, mermer ve asbest yataklarına sahiptir. Gelişmiş bir ekonomiye sahip olan Tayvan'ın kişi başına düşen millî gelir 22.530 Amerikan Dolarıdır. Ekonomi %35 oranında sanayi, %63,2 oranında hizmetler ve %1.8 oranında tarıma dayanır. Özellikle makine, elektronik eşyalar ve kimyevi ürünlerde gelişkin bir sanayisi bulunmaktadır. Ancak enerji açısından neredeyse tamamen dışa bağımlıdır.¹

Tayvan, batılılarca ilk olarak Portekizliler tarafından 16'ncı yüzyılda keşfedilmiştir. 17'nci yüzyılda kısa bir süre de Hollanda kolonisi olmuştur. 17'nci yüzyıldan 1894 yılına kadar Çin hâkimiyetine geçen Tayvan, Birinci Çin-Japon Savaşı ile 1895 yılında Japon hâkimiyetine girmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda Çin'e iade edilen ülke, 1949 yılında Çin İç Savaşı'nda yenilerek adaya gelen Kuamintang (KMT) hükümeti tarafından yönetilmeye başlanmış ve bu tarihte ilk kez de facto bir bağımsız devlet olmuştur. Ancak bu bağımsızlık başta Çin Halk Cumhuriyeti olmak üzere birçok ülke tarafından tanınmamıştır ve Çin Halk Cumhuriyeti Tayvan'ı hâlâ kendi sınırları içeri-

* Avrupa Birliği Uzmanı, Hukukçu, Bu makalede ileri sürülen görüşler, yazarın kişisel görüşleri olup yazarın çalıştığı kurum açısından bağlayıcılık ifade etmez.

¹ <http://www.taiwan.gov.tw>, (07/12/2017'de erişildi).

sinde görmektedir. Bununla birlikte 1970 yılına kadar Birleşmiş Milletler nezdinde Çin, Çin Halk Cumhuriyeti henüz tanınmamış olduğundan, Tayvan tarafından temsil edilmiştir (Wang: 2011, 236).

Tayvan'ın devlet sistemi ve anayasa yargısını incelemeyi ilginç ve ayırıcı kılan birçok sebep vardır. Bunların başında, çok uzun süre koloni olarak ve adaya dışarıdan gelmiş kişilerce, demokratik olmayan yöntemlerle yönetilmiş olmasına karşın, 1980'li yılların sonlarından itibaren başlayarak yirmi yıl gibi kısa bir sürede yapılan reformlarla batılı anlamda bir demokrasiye kavuşabilme başarısı gelmektedir. Öyle ki; Freedom House raporlarında Tayvan 1999 yılından beri yapılan genel değerlendirmede, kişi haklarında ve siyasi haklarda özgür ülkeler kategorisinde yer almaktadır (<https://freedomhouse.org>, 18/01/2018'te erişildi). Aynı kuruluşun değerlendirmelerine göre basın özgürlüğü, hukuki ortam, siyasi ortam, ekonomik ortam değerlendirmelerinde de ayrı ayrı özgür ülkeler kategorisindedir. Son olarak 2017 yılı değerlendirilmesinde de 91 puan alarak özgür ülkeler kategorisindeki yerini korumuştur (<https://freedomhouse.org>, 18/01/2018'te erişildi).

Tayvan, merkezileşmiş bir anayasa yargısı sistemini benimsemiştir. Yargı Erkinin² içerisinde bulunan ve müstakil bir kanunla düzenlenen Anayasa Mahkemesi (AYM), anayasaya yargısı görevini tekel şeklinde yürütmektedir. Çalışmada üzerinde durulduğu üzere AYM, ülkenin tek parti diktatörlüğünden demokrasiye geçişinde ve demokrasinin pekişmesinde önemli bir rol oynamıştır (Lee: 2007, 68).

Bu çalışmanın amacı, Tayvan'daki anayasa yargısı sistemini belirli kriterler dâhilinde incelemektir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Tayvan'da anayasa yargısının tarihsel kaynakları incelenmiş ve bu bağlamda anayasa tarihinin başlıca evreleri ve özellikleri, yerleşik hukuk ve devlet sistemi, yargı denetimi konusundaki genel çizgiler ele alınmıştır. İkinci bölümde yargı denetiminin kuruluşu irdelenmiş ve benimsenen model, AYM'nin görevleri, iç yapısı, üyelerinin hukuki statüsü ve norm denetimi ortaya konulmuştur. Üçüncü ve son bölümde mahkemenin kendisine gelen önemli sorunlar açısından genel tutumu, vermiş olduğu başat kararlar çerçevesinde incelenmiştir.

² Tayvan devlet sisteminde her bir erk, diğer dillere tam olarak çevrilmesi mümkün olmayan "Yuan" kelimesi ile adlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TAYVAN'DA ANAYASA YARGISININ TARİHSEL KAYNAKLARI

1.1. Genel Olarak Anayasa Tarihinin Başlıca Evreleri ve Özellikleri

Koloni dönemlerinde kendisine egemen olan devletlerin anayasalarının, ilgili olduğu kadar uygulandığı Tayvan'da devletin bağımsızlığını kazanmasından ardından, ana kara Çin'de kabul edilmiş olan 1946 Çin Anayasası uygulanmaya devam edilmiştir. Anakara'dan gelen ve Tayvan'ın yönetici sınıfını oluşturan elit³, 1949 yılında, 1946 Çin Anayasası'nın Tayvan'da uygulanmasına karar vermiştir. Bununla birlikte, Kuamintag'ın (KMT) (Milliyetçi Çin Partisi) gücünü korumak ve pekiştirmek için anayasaya uygunluk gözetmeden çıkardığı özel kanunlar nedeniyle anayasanın özellikle kişi hak ve özgürlüklerine ilişkin kısımları, demokratik reformların yapıldığı 1980'li yılların sonuna kadar ancak kâğıt üzerinde kalmıştır. Bu dönemde ülke hemen her zaman sıkıyönetim ile yönetilmiştir. Bunun temel sebebi, hep yabancılar tarafından yönetilen Tayvan'daki yönetici sınıfının yine Tayvanlı olmayan ana karalılarca doldurulması ve yerli halkın buna olası tepkilerinin önüne geçilmek istenmesidir (Lee: 2007, 62). 1980'li yıllarda, üçüncü demokratikleşme dalgasına paralel olarak, KMT'nin meşruiyeti hem ulusal hem de uluslararası alanda sorgulanmaya başlanmıştır. Özellikle batılı liberal fikirlerden derin şekilde etkilenen entelektüeller, daha fazla özgürlük ve hak talebinde bulunmaya başlamıştır. Artan sokak olayları ve gençlik hareketleri kamu düzeni sarsmıştır. 1987 yılında artık bu taleplere kayıtsız kalamayan KMT, demokratik reformlar yapmak zorunda kalmıştır.

KMT ilk olarak sıkıyönetim kaldırmış, kişilerin seyahat hakkı önündeki en önemli engel olan ana kara Çin'i ziyaret yasağına son vermiştir. 1986 yılında ilk muhalefet partisi olan Demokratik İlerleme Partisi (Democratic Progressive Party) (DİP) kurulmuştur. Bu dönemde, Anayasa bütünüyle değiştirilmesinde de adeta yeni bir anayasa ortaya çıkaran çok köklü değişiklikler yapılmıştır. 1996 yılında ilk defa başkanlık seçimi serbest seçimlerle yapılmış ve 2000 yılında Demokratik İlerleme Partisi'nin meclis çoğunluğunu ele geçirmesiyle iktidar demokratik yollarla el değiştirmiştir. Böylece, yürütme Erki'nin adeta bir kalemi olan yasama Erki (Parlamento) bir yasama organı kimliğine bürünmüştür (Chen: 2009, 135).

Tayvan 1990'larda liberal ve demokratik bir ülke olmaya doğru adımlar atmaya başladı. Aşağıda da tartışacağımız üzere, Tayvan halkı, 1991 ile

³ Kurucu parti Chiang Kai-Shek (Çan Kay-şek) önderliğindeki Milliyetçi Çin Partisidir.

2000 yılları arasında altı anayasa değişikliğini kabul ederek, anayasayı yeniden şekillendirmiştir. 1991 yılından sonra, milletvekilleri, devlet başkanı da dahil kamu yöneticileri halk oyuyla seçilmiştir. Bu seçimler, KMT rejiminin, yabancı bir rejimden, Ana karalıların orijinal baskın statülerini kaybettiği, yerel bir rejime dönüşmesine olanak sağladı. Bu değişikliklere rağmen, KMT 2000 yılının Mart ayında yapılan başkanlık seçiminde DİP karşısında yenilgiye uğramıştır (Wang: 2011, 246).

1.2. Hukuk ve Devlet Sisteminin Temel Hatları

Tayvan'da baskın olarak Kıta Avrupası hukuk sistemi uygulanmaktadır. Tayvan, anılan hukuk sistemi ile ilk kez Portekiz ve Hollanda kolonisi olduğu dönemde tanışmıştır. Elli yıl süren Japon hâkimiyetiyle birlikte bu tanışıklık, sistemin temel özelliği hâlini almıştır. Zira İmparator Meiji dönemindeki (1868-1912) modernleşme çabalarının sonucunda Japon hukuk sistemi, Alman hukuk sisteminden geniş ölçüde etkilenmiştir. Daha önce parçası olduğu Çin'de de Alman hukukunun önemli etkileri olduğundan, bu durum Kıta Avrupası hukuk sisteminin Tayvan'da benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte Soğuk Savaş sonrasında Amerika Birleşik Devletleri ile artan ilişkiler, üretici bir ülke olan Tayvan'da özellikle ticaret hukuku alanında Anglosakson hukukunun etkili olmasına neden olmuştur (Wang: 2011, 237).

Tayvan'da demokratik reformların başlamasından önce ülkedeki siyasi güç Millî Meclis olarak adlandırılan organın elinde idi. Millî Meclis, yerel bölgeler tarafından seçimle gelenlerin yanı sıra çeşitli kadın ve meslek örgütlerinden oluşan karma yapılı ve korporatif temsile dayanan bir meclisti. Bu meclis, Devlet Başkanı ve yardımcısını seçiyor, bunları görevden alıyor, anayasayı değiştirebiliyordu. Demokratik reformlar ile bu meclis, yapılan bir anayasa değişikliği ile etkisizleştirildi.

Tayvan bir cumhuriyettir. Tayvan Anayasası'nın⁴ 1'inci maddesine göre Tayvan devleti üç temel prensip üzerine oturmaktadır: Halkın demokratik cumhuriyeti olma, halk tarafından ve halk için yönetilme. Anayasanın 2'nci maddesi gereğince egemenlik halka dayanır. Çeşitli etnik kökenlere sahip vatandaşların eşit haklara sahip olduğu, Anayasanın 5'inci maddesinde ayrıca ve açıkça vurgulanmıştır.

Tayvan Anayasası, katı bir anayasadır. Değiştirilmesi sıkı şartlara bağlanmıştır. Buna göre anayasa, yasama organının üye tamsayısının dörtte

⁴ Tayvan Anayasası'nın İngilizce tam metni için bkz: [http://english.president.gov.tw/ Default.aspx?tabid=1107](http://english.president.gov.tw/Default.aspx?tabid=1107) (Erişim tarihi:28/12/2017).

birinin önerisiyle ve üye tamsayısının dörtte üçünün katıldığı toplantıda bunların dörtte üçünün onayıyla ve nihayet değişiklik teklifinin duyurulmasından altı ay içerisinde yapılacak referandumda çoğunluğun oyuyla değiştirilebilecektir (Anayasa ek madde 12).

Tayvan'da geniş özerkliklere dayalı üniter bir devlet sistemi uygulanmaktadır. Anayasa ile eğitimden balıkçılığa kadar birçok konuda düzenleme yapma yetkisi yerel yönetimlere bırakılmıştır ancak bunların üzerinde vesayete benzer bir merkezi denetim mekanizması bulunmaktadır (Anayasa madde 107 vd.).

1.2.1. Kuvvetler Ayrılığı ve Kuvvetlerin Temel Özellikleri

Tayvan'da beş erkli bir hükümet sistemi vardır. Her bir erke Yuan denir. Bu erkler; yasama, yürütme, yargı, sayıştay (kontrol) ve kamu personel Yuanlarıdır. Bu Yuanların yetki ve görev alanları anayasa ile birbirine karşı korunmuştur.

1.2.1.1. Yasama Erki

Yasama organı 113 üyeden oluşur. Üyeler dört yıl için seçilir ve tekrar seçilmeleri mümkündür. Bu üyelere, 73 üye, her birinden en az bir üye olacak şekilde ve nüfusları ile orantılı olarak şehir (city) ve yerel idari birimden (county), 6 üye yerliler⁵ arasından yerlilerce, geriye kalan 34 üye ise halkın kalan kesimince seçilir. Halkın kalan kesimince yapılan seçimlerde %5 baraj vardır ve her partinin bu kalan kısım için çıkardığı üye sayısının en az yarısının kadın olması zorunludur (Anayasa ek madde 4).

Yasama yetkisinin kullanılmasına, ülkenin sınırlarının değişmesine, Devlet Başkanı ve yardımcısı hakkında soruşturma açılmasına, bakanlar kurulunun gensoru ile düşürülmesine, uluslararası antlaşmaların kabul edilmesine, affa karar vermeye, bütçenin onaylanmasına yasama organı yetkilidir. Üyelerinin yasama sorumsuzluğu ve dokunulmazlığı vardır (Anayasa madde 62 ilâ 78 ve ek madde 4).

1.2.1.2. Yürütme Erki

Devlet Başkanı ve başkan yardımcısı, birlikte ve doğrudan halk tarafından seçilir. Bunlar dört yıl görev yapar ve ancak ardışık olarak bir dönem

⁵ Tayvan Aborjinleri (Çince: 原住民, yuan zhu min), Tayvan'da nüfusları 530.000'i (toplam Tayvan nüfusunun %2.3'ü) bulan etnik grup. Adaya 4.000 yıl önce yerleştikleri tahmin edilen Tayvan Aborjinleri, genetik olarak Malay-Polinezya halklarına akrabadır. 16 kabilenin dilleri Austronezyen dil ailesi içinde sınıflandırılmıştır. Bugün bu etnik grup içinde hükümet tarafından tanınan ve kültürleri koruma altına alınan 16 kabile vardır. http://en.wikipedia.org/wiki/Taiwanese_aborigines, ET.20.12.2017.

daha seçilebilir (Anayasa ek madde 2). Devlet Başkanı, devleti temsil eder. Ordunun başkomutanıdır (Anayasa madde 35-36). yasama organının onayına sunulmak şartıyla olağanüstü hâl kanun hükmünde kararnamesi çıkarabilir. Ulusal güvenlik politikalarını belirlemek üzere, ulusal güvenlik danışmanlık komitesi kurabilir. Bakanlar kurulunun yasama organı tarafından gensoru ile düşürülmesi üzerine, yasama organı başkanına danıştıktan sonra, eğer olağanüstü hâl durumu yoksa yasama organını feshedebilir. Bu durumda yasama organı için altmış gün içerisinde yeni seçim yapılır (Anayasa ek madde 2).

Yürütme erki başbakan, başbakan yardımcısı ve bakanlardan oluşur, yürütme erki idarenin en yüksek organıdır. Başbakan, Devlet Başkanı tarafından atanır. Bakanlar ise başbakanın önerisi üzerine Devlet Başkanı tarafından belirlenir (Anayasa madde 53 ilâ 55).

Yürütme erki yasama organına karşı sorumludur. Dolayısıyla yasama organı, yürütme organını gensoru ile düşürebilir. Gensoru teklifi yasama organının üye tamsayısının üçte birinin teklifi ve salt çoğunluğunun onayı ile mümkündür. Eğer gensoru reddedilirse, reddedilme tarihinden bir yıl geçmedikçe aynı başbakanın başkanlık ettiği yürütme organı hakkında yeni bir gensoru verilmez (Anayasa ek madde 3).

Anayasanın 3'üncü ek maddesi gereğince yürütme organı, yasama organının kabul ettiği kanun, bütçe kanunu ve uluslararası anlaşmanın uygun bulunmasına dair kanunları, uygulanmasında güçlük olacak ise kendisine gelmesinden on gün içerisinde Devlet Başkanı'nın uygun görüşünü alarak tekrar görüşülmek üzere iade edebilir. yasama organı iade edilen kanunu on beş gün içerisinde ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile tekrar onaylarsa Devlet Başkanı bunu imzalamak zorundadır, aksi durumda taslak kanunlaşamaz.

1.2.1.3. Yargı Erki

Tayvan'da Yargı erki 15 hâkimden oluşan Yüksek Hâkimler Konseyi tarafından temsil edilmektedir. Bu hâkimler aynı zamanda Anayasa Mahkemesi'nin (AYM) de hâkimleri olduğundan, nitelikleri ve seçilmeleri çalışmanın ilgili kısmında incelenecektir. Yargı organı bütçesini kendisi yapar ve yürütme organı bunu değiştiremez. Bununla birlikte yürütme organı yargı organının bütçesi hakkındaki görüşlerini bütçe görüşmelerinde ifade edebilir. (Anayasa ek madde 5).

Tayvan'da AYM yargıçları dışındaki tüm yargıçlar ömür boyu görev yaparlar. Bir suçtan hüküm giyme ve meslekten çıkarmayı gerektirecek disiplin cezaları haricinde azledilemezler, maaşlarından yoksun bırakılamazlar ve başka bir kadroya atanamazlar (Anayasa madde 81).

Tayvan’da adli yargının yanı sıra idari yargı sistemi de benimsenmiştir. Yargıtay ve Danıştay’ın her ikisinin de üzerinde olan, AYM’den ayrı bir yüksek mahkeme (Supreme Court) bulunmaktadır.⁶

1.2.1.4. Sayıştay Erki

Sayıştay Organı (Control Yuan) Tayvan’da ayrı bir erk olarak kabul edilmiştir. Merkezi ve yerel kamu kurum ve kuruluşlarının hesap denetimi, soruşturması ve yaptırımları bu organ tarafından yerine getirilmektedir. Başkan ve yardımcısı dâhil 29 üyesi vardır ve tüm üyeler ayrı ayrı yasama organının onayı ile Devlet Başkanı tarafından atanır (Anayasa ek madde 7). Üyelerin görev süreleri 6 yıldır ve yeniden seçilmeleri mümkündür (Anayasa madde 93). Üyeleri, Sayıştay organının onayı olmaksızın suçüstü hâlleri dışında gözaltına alınamaz, tutuklanamaz (Anayasa madde 102).

1.2.1.5. Kamu Personel Erki

Kamu görevinin son derece prestijli olduğu Tayvan’da kamu personeli ile ilgili iş ve işlemlere ayrı bir önem verilmiş ve bu görevi ifa etmek üzere ayrı bir erk benimsenmiştir. Kamu Personeli Erki (Examination Yuan), kamu hizmetine girme sınavları, kamu görevlilerinin kadro, görevde yükselme, emeklilik, ödüllendirme, işten çıkarılma ve performans denetimi ilgili iş ve işlemleri yürütür. Kamu Personel Erki’nin başkan, başkan yardımcısı ve tüm üyeleri (toplam 19 kişi) yasama organının onayıyla Devlet Başkanı tarafından atanır (Anayasa madde 84). Kamu Personel Erki üyelerinin görev süresi 6 yıldır. Kendi görev alanıyla ilgili kanun teklif etme yetkisi vardır (Anayasa madde 87). Tayvan’da kamu hizmetine sınavsız girilemez ve sınavlar şeffaflık ve rekabet ilkelerine uygun olarak yürütülür (Anayasa madde 85).

1.2.2. İnsan Hakları

Kanun önünde eşitlik, tabii hâkim ilkesi, sivillerin askeri yargıda yargılanmaması, yerleşim, ifade, öğretme, yazma ve yayın, inanç, dernek kurma, yaşama, çalışma, mülkiyet, dilekçe ve şikâyet, seçme ve seçilme, kamu hizmetine girme, vergi verme, askere gitme ve ücretsiz ilköğretim hakkı Tayvan Anayasasında tanınan hak, prensip, koruma ve özgürlüklerdir. Görüldüğü üzere Anayasada sosyal ve ekonomik haklara değinilmemiştir (Anayasa madde 7 ila 22). Ancak bu haklar otoriter tek parti döneminde tam olarak kullanılmamış kâğıt üstünde kalmıştır.

⁶ <http://www.judicial.gov.tw/en>, (28/12/2017’de erişildi).

Anayasa'nın 22'nci maddesi, kamu düzeni ve toplumsal refaha zarar vermeyecek diğer hakların da Anayasada sayılmamış olsa dahi, anayasal güvencede olduğuna dair içeriği ve sınırları belirsiz oldukça geniş bir özgürlük alanı yaratmıştır. Hak ve özgürlükler ancak kanunla sınırlanabilir ve bu sınırlama ancak başkalarını haklarını korumak, yakın ve muhakkak bir tehlikeyi önlemek, kamu düzenini sağlamak ve sosyal refahı artırmak için yapılabilir. Bu hakları ihlal eden kamu görevlilerinin de devletle birlikte sorumlu olacağı Anayasada belirtilmiştir (Anayasa madde 22 ila 24).

Demokratikleşme sürecinde anayasaya eklenen ek maddelerle bazı yeni kuşak hak ve özgürlükler ile sosyal ve ekonomik haklar anayasaya girmiştir. Ayrıca üretime dayalı ekonominin gelişimine paralel olarak, özel girişime de ayrı bir önem verildiği ve devlet koruması altına alındığı görülmektedir (Anayasa ek madde 10).

Buna göre:

- Devlet bilimsel ve teknolojik gelişimi ve bununla ilgili girişimleri korur, sanayi gelişimi için gerekli kolaylıkları sağlar, balıkçılık ve tarımın güçlenmesini destekler, su kaynaklarının ıslahını sağlar ve uluslararası ekonomik işbirliğini gözetir.
- Çevrenin ve ekolojik varlığın korunması, ekonomik ve sosyal gelişimle aynı önemde değerlendirilir.
- Devlet küçük ve orta ölçekli yatırımcıları korur ve gelişimini destekler.
- Devlet kamu iktisadi teşebbüslerini, özel piyasa işletmeciliğine göre ve temel prensipleri kanunla belirleyerek yönetir.
- Devlet sosyal güvenciyi ve sağlık alanında modern ve geleneksel yöntemlerin gelişimini destekler.
- Devlet kadın onurunu korur, cinsiyet ayrımcılığını önler.
- Devlet mesleki rehberlik, sigortacılık, tıbbi tedavi ve engelsiz çevreyi korur, günlük bakıma muhtaç bireylerin bakımını sağlar.
- Devlet işsizliği, sosyal yardımları, sosyal refahı gözetir ve ıslah eder.
- Devlet eğitim, bilim ve sanatın gelişimini destekler ve bunun için bütçe ayırır.
- Devlet kültürel çeşitliliği tanır ve yerel halkların dil ve kültürel gelişimini aktif olarak destekler. Bunların diğer haklardan yararlanması ayrıca kanunla düzenlenebilir.
- Devlet, ülke dışında yaşayan vatandaşlarının siyasi katılım hakkını korur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. YARGI DENETİMİNİN KURULUŞU

2.1. Tayvan Anayasa Mahkemesi'nin Tarihsel Gelişimi

Tayvan anayasa Mahkemesi muhtemelen Asya ülkeleri arasında en eski anayasa mahkemesidir. Tayvan Anayasa Mahkemesini konumunu anlamak için Tayvan'nın tarihinden kısaca bahsetmemiz gerekmektedir. Tayvan, birinci Çin-Japon Savaşının (1 Ağustos 1894 – Nisan 1895) ardından Qing Hanedanlığı yenilmesinin ardından Shimonoseki Anlaşmasıyla 1895'te Japonya'ya bırakılmıştır. Bu tarihten sonra, 1895 ile 1945 yılları arasında Japonya'nın kolonisi olarak kaldı. Japonya'nın 2.Dünya Savaşında yenilmesinin ardından İtilaf kuvvetleri Genel Komutanı General Mac Arthur tarafından yayınlanan, 2 Eylül 1945 tarihli 1 sayılı genel emirle Tayvan adası Ekim 1945 tarihinde Çin Cumhuriyeti (Republic Of China) hükümeti tarafından devralınmıştır (Hwang 2012: 43; Shen: 2000, 1108).

Tayvan Anayasasının ilk halinde 'anayasa mahkemesi' başlığı ve ifadesi bulunmamaktadır. Bunun yerine Yargı organının, Yüksek Hakimler Konseyi aracılığıyla anayasal yorum/denetim yapacağı ifade edilmiştir (Anayasa Madde 79). Literatürde, 1990'ların başlarına kadar Anayasa Mahkemesi, Yüksek Hakimler Konseyi olarak adlandırılmıştır. 1993'ten itibaren ise Yüksek Hakimler Konseyi ifadesi yerine Anayasa Mahkemesi ifadesi yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır (Hwang 2012:42). Bu nedenle çalışmamızda geçen Anayasa Mahkemesi ifadesi anayasal yorum/denetim yapan Yüksek Hakimler Konseyini ifade etmektedir.

Tayvan Anayasası 1 Ocak 1947 tarihinde Tayvan'ı da kapsayacak şekilde Çin'de yürürlüğe girmiştir. İki yıl sonra bu anayasa, KMT/Çin Cumhuriyeti Hükümetinin Çin Komünist Partisi/Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti karşısında yenilmesi nedeniyle orijinal coğrafi egemenlik alanını yitirmiştir. Bununla beraber kısa ömürlü 1947 Anayasası zaman içinde evrilerek 1949 Tayvan Anayasası haline gelmiştir. Tayvan Anayasa Mahkemesi ilk olarak Çin'de kurulmuştur. İlk dönem yüksek hakimler 26 Temmuz 1948 yılında göreve başlamış ve aynı yıl Eylül ayının 15'inde ilk toplantısını yapmıştır. Tayvan Anayasa Mahkemesi, 6 Ocak 1949 tarihinde ilk kararını yayınlamıştır. Anayasa Mahkemesi, KMT'nin iç savaşta yenilmesinin ardından 1949 yılı sonlarında Tayvan'da yeniden kurulmuştur. Bu nedenle, Mahkeme Çin'de görev yaptığı dönemde yalnızca iki kez karar verebilmiştir. Diğer tüm kararları 1950 yılından itibaren Tayvan'da vermiştir (Hwang 2012: 44).Demokratikleşme öncesi dönemde, Mahkeme otoriter yönetimin bir aygıtı olarak görev yapmıştır. Bu nedenle, yaklaşık 40 yıllık dönemde (1948-

1985) AYM yalnızca bir kere hükümet aleyhine karar vermiştir. Hükümetin bir aygıtı olmasının yanı sıra bu dönemde, AYM'ye başvuru yapmak görece zordu. Demokratikleşmeden önceki 40 yıl içinde yalnızca 24 karar temyiz edilebilmişti. Demokratikleşme sonrası süreçte bu durum hızla değişti. AYM'nin beşinci döneminde Mahkeme, vatandaşlarca yapılan 110 başvuruyu sonuçlandırdı. Dahası mahkemeye yapılan başvurularının yaklaşık %30'u başvurucu lehine sonuçlanmıştır. Altıncı dönemde mahkeme 151 başvuru hakkında karar vermiş bunların yaklaşık %38'i başvurucular lehine sonuçlanmıştır. 2003 yılından sonra atanan hakimler %50 başvurucular lehine karar vermiştir. İstatistikler göz önüne alındığında zaman içerisinde başvuru sayılarının ve başvurucu lehine verilen kararların giderek arttığı açıkça görülmektedir (Lin 2016: 302).

Tayvan Anayasa Mahkemesine yönelik ilk büyük reform 1993 yılında yapılmıştır. 1993 yılında yürürlüğe giren "Anayasal Yorum Usulü Kanunu" ile AYM'nin yargı yetkisini genişletilmiştir. Getirilen yeni düzenleme ile yasama organının 1/3 üyesi ile Yüksek İdare Mahkemesi ve Yüksek Mahkemenin Anayasal yoruma başvurma imkanı getirilmiştir. Sonuç olarak parlamentonun azınlık üyeleri, anayasal ve siyasi olarak öneme sahip pek çok konuya ilişkin başvuruda bulunarak önemli kararlar alınmasını sağlamışlardır (Hwang 2012: 49).

1948 yılından, 1990'lı yıllarda kadar Mahkemenin yetkisi ve başvuru süreçlerine ilişkin bazı reformlar yapılmasına rağmen Mahkemenin yapısı değişmeden kalmıştır. Hükümet sistemini yarı-başkanlık sistemine dönüştüren 1997 yılı Anayasa değişikliğinin bir sonucu olarak Anayasa Mahkemesinin de yapısı değiştirilmiştir. Mahkemenin yapısını ve atama süreçlerini düzenleyen bu değişiklik mahkemenin altıncı dönemin sonunda 2003 Ekim ayından itibaren yürürlüğe girmiştir. Anayasa Mahkemesi 1948'den 2003'e kadar 17 üyeden oluşmaktaydı. Mahkeme üyeleri 9 yıllık dönem için seçilmekteydi ve yeniden seçilmeleri mümkündü. 1997 yılında yapılan değişiklikte üye sayısı 17'den 15'e görev süresi 9'dan 8'e düşmüştür. Bu değişiklikte, bir dönem görev yapan üyelerin yeniden atanma imkânı ortadan kaldırılmıştır (Hwang: 2012, 43-50).

Bu değişikliğin amacı tüm yüksek hâkimlerin aynı başkan tarafından önerilmesinin ve yasama organı tarafından onaylanmasının önüne geçmekti. Böylece atamalar üzerindeki politik etki azaltılmak amaçlanmıştı. Ayrıca dört yılda bir oluşacak değişiklikte üyeler arasında deneyimin aktarılması da öngörülüyordu. Bu değişiklik uyarınca 2003 yılında atanan sekiz hâkim 4 yıl görev yapacaktı. Ancak bu iyi niyetli yaklaşımlar, 2007 yılında beklenmedik olaylara neden oldu. Demokratik İlerleme Partisi üyesi Başkan Chen tarafından önerilen 8 üyenin 4'ü ,KMT'nin çoğunluğa sahip olduğu, yasama Organı

tarafından politik nedenlerle reddedilmiştir. Bu 4 kişilik kadroya 2008 Eylül ayına kadar atama yapılamamıştır. Daha sonra, 2010 yılında bazı mahkemelerdeki ortaya çıkan usulsüzlükler nedeniyle suçlanan Anayasa Mahkemesi Başkanı ve yardımcısı istifasının ardından iki yeni üye atanmıştır. Mahkemede 2007-2011 yılları arasında neredeyse her yıl üye değişikliği yaşanmıştır. Bu durum Mahkemenin genel performansında düşüşe neden olmuştur (Hwang 2012: 52).

Bir diğer önemli değişiklik ise toplantı ve karar yeter sayılarının düşürülmesidir. Önceki düzenleme de Yüksek Hakimler Konseyinin toplantı ve karar yeter sayısı için üye tam sayısının 3/4 çoğunluğu aranırken 1993 yılında yapılan yeni düzenleme ile toplantı ve karar yeter sayısı 2/3'e düşürülmüştür (Hwang : 2012, 49).

1999 yılı Temmuz ayında Ulusal Adalet Konferansında mahkemenin gelecekteki durumu hakkında anlaşmaya varılmıştır. Buna göre teklifle, mahkemenin 2011 yılı sonuna kadar, tüm dava çeşitleri için nihai ve en üst yargı makamı olacak şekilde Amerikan tarzı bir yüksek mahkemeye dönüştürülmesini öneriliyordu. Mahkeme, Ekim 2011 tarihli ve 530 sayılı kararla bu teklifi uygun bulmasına rağmen buna ilişkin kanun teklifi yasama organında çoğunluk partisi olan KMT tarafından 2011 yılı ortalarında boykot edilerek, engellenmiştir (Hwang: 2012, 49).

2.1. Yargı Denetiminde Benimsenen Model

Tayvan'da anayasa yargısı merkezi bir anayasa mahkemesi tarafından yerine getirilmektedir. Diğer mahkemelerin anayasaya uygunluk denetimi yapma yetkisi bulunmamaktadır. Bu mahkemeler görmekte oldukları davada uygulayacakları bir normun anayasaya aykırı olduğu görüşünde iseler, Anayasa Yorumu Usul Kanununun 5'inci maddesi uyarınca bunu incelenmek üzere AYM'ye gönderirler.⁷ Bu nedenle Tayvan'da merkezileşmiş bir anayasal denetim modeli vardır. Mahkemeye itiraz ve iptal yolu ile başvurmak mümkündür.

2.2. Mahkemenin Görevleri

1948 ile 1991 yılları arasında Tayvan Anayasa Mahkemesi'nin yargı yetkisi, Anayasanın yorumlanması (anayasaya uygunluk denetim) ve kanunların, düzenleyici işlemlerin yorumlarının yeknesaklaştırılmasıyla sınırlandırılmıştı. Siyasi partilerin Anayasaya aykırılıkları nedeniyle kapatılmasına

⁷ İlgili kanunun İngilizce tam metni için bkz: http://www.judicial.gov.tw/constitutionalcourt/EN/p07_2.asp?lawno=73, (erişim tarihi 28/12/2017).

karar verilmesi yetkisi 1992 yılındaki Anayasa değişikliği ile Tayvan Anayasasına girmiştir. Başkan ve yardımcısının yüce divan sıfatıyla yargılanması (impeachment) 2005 yılında yapılan anayasa değişikliği ile Tayvan Anayasasına girmiştir. Anayasanın ve düzenleyici işlemlerin yorumlanması duruşmasız dosya üzerinden yapılırken siyasi partilerin kapatılması ve yüce divan yargılaması normal yargılama usulüne göre yapılmaktadır (Hwang 2012: 45-46).

AYM'nin görevleri Anayasanın 77, 78 ve ek 5'inci maddelerinde ve Anayasa Yorumu Usul Kanununda belirtilmiştir. Buna göre AYM'nin görevleri şunlardır:

Anayasayı yorumlamak. (Anayasaya uygunluk denetimi) Bu yetkiye Anayasanın uygulanmasında ortaya çıkan tereddütleri gidermek ve kanunlarla kararların anayasaya uygunluğunu denetlemek girer.

- Kanunların ve tüzüklerin arasında meydana gelen yorum farklılıklarını yeknesaklaştırmak.
- Yüce divan sıfatıyla Devlet Başkanı ve yardımcısını yargılamak.
- Siyasi parti kapatma davalarına bakmak.
- Bireysel başvuruları karara bağlamak.

2.3. Mahkemenin İç Yapısı ve Çalışma Usulleri

AYM kendi içerisinde dairelere bölünmemiştir. Anayasa Yorumu Usul Kanununun 29'uncu maddesi gereğince AYM'nin kararları kesindir. Toplantılara en kıdemli üye başkanlık eder. Kıdem eşitliği varsa, yaşça daha büyük olan üye toplantıyı yönetir. Anayasa yorumuna ilişkin kararlarda toplantı ve karar yetersayısı üye tamsayısının üçte ikisidir. Kararların (orders) iptalinde ise toplantı ve karar yetersayısı üye tamsayısının salt çoğunluğudur⁸

Hakimler haftada üç kez olağan olarak toplanır, gerekli olması durumunda olağanüstü toplantı da mümkündür. Oylar ya eller kaldırılarak ya da sırayla ad okunarak sözlü açıklamayla verilir. Parti kapatmalarda karar sadece ikinci usulle verilebilir. Parti kapatma davaları ile Yüce Divan sıfatıyla bakılacak davalarda AYM'nin usul kanununun yanı sıra ilgili hukuk ve ceza muhakemesi hükümleri de uygulanır.⁹ Karar değerlendirilmesi yapılırken anayasanın tarihi ve ilgili kanunların gerekçeleri mutlaka göz önünde bulundurulur. Talep üzerine ya da resen, başvuru sahibi, ilgili kişi ve kuruluşlar

⁸ <http://www.judicial.gov.tw/en>, (21/12/2017'te erişildi).

⁹ <http://www.judicial.gov.tw/en>, (21/12/2017'te erişildi).

görüşlerine başvurulmak üzere çağırılıp dinlenilebilir. Gerekli görülen tüm durumlarda duruşma yapılabilir. Duruşmada savunma gerekiyorsa bunu ancak AYM'nin onayladığı bir avukat ya da hukuk profesörü yapabilir ancak bunların sayısı üçü geçemez. Kararlar, karşı oylar ve gerekçe ile birlikte basılır, ayrıca ilgili kişilere ve başvurana tebliğ edilir.

2.4. Mahkeme Üyeleri

AYM 15 üyeden oluşur. Üyelerin tümü, başkan ve başkan yardımcısı yasama organının onayı ile devlet başkanı tarafından seçilir. Üyeler sekiz yıl görev yaparlar ve bir daha seçilemezler. Anayasada hâkimler için öngörül-müş olan ve çalışmanın önceki kısımlarında değinilen hâkim güvencesi AYM üyeleri açısından da geçerlidir. Ancak daha önce hâkim ve savcı olarak görev yapmayan üyelerin görev süresi dolduktan sonra hâkim güvencesi bulunmamaktadır.¹⁰

Bu 15 üye, Yargı Organı Teşkilat Kanununun 4'üncü maddesinin birinci fıkrasına göre beş ayrı kaynaktan gelebilir ve her bir kaynaktan gelen üye sayısı, toplam üye sayısının üçte birini geçemez.¹¹

Bu kaynaklar şunlardır:

- En az on beş yıl, başarılı bir sicille hakim veya savcı olarak çalışmış olmak.
- En az yirmi beş yıl, fiilen başarılı bir şekilde avukatlık yapmış olmak.
- Bir üniversitede, on iki yıldan fazla profesörlük yapmış olmak ve Anayasa Hukuku, İdare Hukuku, Ceza hukuku, Ceza Usul Hukuku, Medeni Hukuk, Milletlerarası Özel Hukuk, Ticaret Hukuku, Medeni Usul Hukuku, İdari Usul, İcra-İflas Hukuku alanlarında sekiz yıl ders vermiş olmak ve uzmanlık alanında yayın faaliyetinde bulunmuş olmak.
- Bir uluslararası mahkemede yargıçlık yapmış ya da kamu hukuku veya karşılaştırmalı hukukta otorite olarak değerlendirilebilecek ölçüde yayın yapmış olmak.
- Hukuki araştırmalar konusunda oldukça saygın bir konumda olmak ve siyasi tecrübeye sahip olmak.

¹⁰ <http://www.judicial.gov.tw/en>, (01/08/2017'te erişildi).

¹¹ <http://www.judicial.gov.tw/en>, (01/08/2017'te erişildi).

Bu ayırıcı ve önemli kriterlerin, mevcut üyelerin çarpıcı birer kariyere sahip olmasının temel nedeni olduğu söylenebilir. AYM'nin mevcut 15 üyesinin tümü hukukçudur, bunlardan 13'ü yüksek lisans veya doktora derecesine sahiptir. Bu üyelerden 8'i yüksek lisans veya doktora derecelerini Almanya, Amerika ve Avustralya'nın prestijli üniversitelerinden almışlardır. Yine mahkeme de dünyanın en iyi üniversiteleri arasında yer alan Harvard Üniversitesi'nden mezun 3 adet üye bulunmaktadır.¹² Bununla beraber, uygulama da bu kategorilerin geniş yorumlanması nedeniyle atanan hakimlerin önemli bir çoğunluğu daha önce Yüksek Mahkeme tecrübesi olan hakimlerden ve hukuk profesörlerinden oluşmuştur. Mahkemeye nadiren serbest çalışan avukat atanmıştır (Law, Chang: 2011, 546). Halihazırda mahkeme üyelerinin 6'sı akademisyen, 7'si hakim ve savcı, 1'i avukat ve 1'i bürokrat kökenlidir.¹³

Akademisyen kökenli hakimlerin mahkemede ağırlıklı olması mahkemeye yabancı hukuk konusunda önemli bir bilgi birikimi sağlamıştır. Mahkemenin 1949 ile 2008 yılları arasında yabancı mahkeme kararlarına yaptığı atıfların dağılımı incelendiğinde, Almanya (173 kararda 206 atıf), ABD (65 kararda 75 atıf), Japonya (37 kararda 40 atıf), Avrupa Adalet Divanı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (6 kararda 7 atıf) şeklinde olduğu gözlenmektedir. Mahkeme; Fransa, Avusturya, Türkiye, Kanada, Macaristan, İtalya, İsviçre, Filipinler ve Güney Kore'den mahkeme kararlarına zaman zaman atıf yapmıştır. Bu atıfları yapıldığı ülkeler ile üyelerin eğitim geçmişleri arasında sıkı bir korelasyon bulunmaktadır (Law, Chang: 2011, 557). Tayvan'ın kıta Avrupası hukuk sistemini özelde Alman hukukunu benimsemiş olması nedeniyle bu ülke mahkeme kararlarına yapılan atıflar ilk sırada yer almıştır.

2.5. Norm Denetimi

Kanun ya da düzenleyici işlem Anayasaya aykırı bulunduğu takdirde başvuran nihai karar için tekrardan ilk derece mahkemesine başvuru yapmak zorundadır. Hem kamu kurumları hem de kişiler Anayasa yorumu için mahkemeye başvuru yapabilirler. Uygulamada, mahkeme çoğu kez bireysel başvurular üzerinden soyut norm denetimi yapmaktadır. Kişilerin, bireysel başvuru yapabilmesi için kanun yollarını tüketmiş olmaları gerekmektedir (Hwang 2012: 46).

¹² <http://www.judicial.gov.tw/en>, (01/08/2017'de erişildi).

¹³ <http://www.judicial.gov.tw/en>, (10/01/2018'te erişildi).

Anayasa Yorumu Usul Kanuna göre AYM'ye aşağıdaki kişiler, aşağıdaki usullerle başvurabilir;

- Merkezi ya da yerel kamu kurum ve kuruluşları, kendi görev alanına giren yetkileri kullanırken Anayasanın yorumlanması hakkında tereddüde düşerse, anayasanın yorumlanması konusunda başka bir kamu kurum ya da kuruluşuyla çatışan bir yorum farkı olduysa, uyguladığı bir kanunun anayasa uygunluğu konusunda tereddüde düşerse AYM'ye başvurabilir.
- Bireysel başvuru gerçek ve tüzel kişiler ile siyasi partiler tarafından, anayasal bir hakkın ihlâl edildiği iddiası ile yapılır. Aynı kişiler, tarafı oldukları davada nihai kararda uygulanan kanun ve kararları, Anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla incelenmek üzere AYM'ye taşıyabilir.
- Kanunların Anayasaya uygunluğunun denetimi yasama organı üyelerince üye tamsayısının üçte birinin istemiyle talep edilebilir.
- Yasama organı yetkisini kullanırken Anayasanın uygulanmasıyla ilgili tereddüde düşerse AYM'ye başvurabilir.

Tüm mahkemeler, gördükleri davada uyguladıkları bir kanunun Anayasaya aykırılığı gerekçesiyle AYM'ye başvurabilir. Parti kapatma davasını, AYM nezdinde İçişleri Bakanı açabilir. Bir siyasal partinin kapatılması ancak eylemleriyle devletin varlığına ya da özgür demokratik anayasal düzene karşı bir tehdit olması durumunda mümkündür. Ayrıca bu kapsamda üç kez ihtar edilen siyasal parti kapatılır. Devlet Başkanı ve yardımcısının Yüce Divan önüne getirilmesi ancak yasama organının üye tamsayısının üçte birinin önerisi ve üçte ikisinin kabulüyle mümkündür (Anayasa ek madde 4).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MAHKEME KARARLARI IŞIĞINDA ANAYASA

MAHKEMESİNİN YAKLAŞIMI

AYM otoriter ve korporatif tek parti rejiminin sona erip liberal demokrasiye geçilmesi aşamasında son derece önemli bir aktör olarak sistemin içerisinde yer almıştır. Yürütmeye toplanan güç tekelinin ortadan kaldırılmasında, idareye önceki dönemlerde verilmiş olan geniş takdir yetkisini kararlarıyla kırıarak etkili olmuştur. Sistemi değişime zorlamış, önceki dönemden kalan demokrasiye aykırı uygulamalar açısından süpürge görevi görmüş ve yeni dönemde farklı çıkar grupları arasında ortaya çıkan siyasal çatışmaların çözülmesine önemli oranda katkı sağlamıştır (Wang: 2011, 252). Tayvan Anayasa Mahkemesi, aktivist olduğu kadar normatif bir mahkeme olarak görülmüştür. Şöyle ki; ilk olarak mahkemenin kararları, diğer anayasal organlar ve siyasi partiler tarafından takdir edilmiştir. Mahkeme, siyasal nitelikteki anlaşmazlıkları etkili bir şekilde çözmüştür ve Anayasanın yorumlayıcısı olarak, Tayvan'ın semantik anayasasını kararlarıyla normatif hale gelmesine yardımcı olmuştur (Kuo: 2016, 601). Bu faaliyeti ile yöneticileri hukuka uygun davranmaya zorlayan AYM, halkın da destek ve teveccühüne mazhar olmuştur (Chen: 2009, 138).

AYM, sistemin demokratikleşmesi açısından en çarpıcı ve cesur kararını 2000 yılında vermiştir. Çalışmanın önceki bölümünde değinilen korporatif yapı Millî Meclisin kendisine bir anayasa değişikliğiyle tanıdığı seçimleri erteleme ve seçilmiş üyelerin üyelik dönemlerini etkilemeye izin veren yetkisini iptal etmiştir. AYM bu kararına gerekçe olarak cumhuriyet, egemenliğin millete ait olması, bireysel hakların korunması ile güçler ayrılığı ilkelerinin anayasa değişikliği ile ihlali edilmesini göstermiştir. Tüm bu temel ilkeler, değiştirilme imkânı olmaksızın, liberal cumhuriyetin anayasal düzeninin temelidir, aksinin kabulü hâlinde anayasal düzen yok edilebilir. Bu karar, AYM'nin anayasa değişikliklerini denetlemeye yetkisi olup olmadığı noktasında tartışmaya yol açsa da karar uygulanmıştır. Bu iptalden sonra Millî Meclis etkisizleştirilmiş ve sistem dışına itilmiştir. Böylece demokrasinin önündeki en büyük kurumsal engellerden biri ortadan kaldırılmıştır (Wang: 2011, 253; Chen: 2009, 151).

Anayasal Yorum Usulü Kanununun yürürlüğe girmesinden iki yıl sonra Anayasa Mahkemesi, Alman Anayasa Mahkemesinin uygulamasından örnek alınarak oluşturulan, yalnızca Yüksek İdare Mahkemesi ve Yüksek Mahkemenin anayasa mahkemesine başvurabileceğini düzenleyen hükmünü Ocak

1995 tarihli ve 371 sayılı kararı ile anayasa aykırı bularak iptal etmiştir. Anayasa Mahkemesi bu kararı ile yeni bir başvuru yolu ihdas ederek tüm hâkimlere yargılama süresince Anayasa Mahkemesine başvurma imkanı getirmiştir. Bu usul uyarınca, hâkimler hukuki uyumsuzluğa ilişkin uygulanacak kuralın Anayasaya aykırı olduğuna kanaat getirdikleri takdirde bu kural için Anayasa Mahkemesine başvurarak bu durumu bekletici mesele yapabilme imkanına sahip oldular (Hwang: 2012, 50).

Tayvan halkını KMT ideolojisiyle sosyalleştirmek için, parti-devlet rejimi, eğitim sistemi üzerinde sıkı kontrol kurmuştu. Bu kapsamda, KMT parti-tarzı eğitimde eğitimin temel amaçları milliyetçiliği, vatanseverliği ve ahlaki telkin etmek amacıyla tek partinin politik ideolojisiyle ilgili okul müfredatına konulan "Halkın Üç Prensibi" ve "Millî Babamızın Fikri" gibi derslerin verilmesi uygulaması mahkeme tarafından iptal edilmiştir. Yine okul müfredatında yer alan ve asker kişilerce verilen askerî dersler AYM kararı doğrultusunda müfredattan kaldırılmıştır (Chen: 2009, 142).

AYM tarafından önceki rejimden kalan ve idareye her konuda geniş takdir yetkisi verilen kanunlar birer birer iptal edilirken, idarenin kişi haklarıyla ilgili görevlerinde kanunlarda yetkilerinin açıkça ve detaylıca düzenlenmesi prensibinin benimsenmesi gerektiğine hükmetmiştir (Chen: 2009, 139).

Tayvan'a yeniden yerleştikten sonra da, KMT rejimi Çin ana karası üzerinde meşru egemenliğini iddia etti. Bu dönemde, KMT aynı zamanda Çin ana karasındaki egemenliğini yeniden tesis etmek konusunda da kararlıydı. Bu yüzden, anti-komünizm bir devlet politikasıydı ve Tayvan'ın bağımsızlığı söz konusu değildi. Bu nedenle, Komünizm ya da Tayvan'ın bağımsızlığına yönelik herhangi bir destek yasaklandı. Bu politikaları savunanlar tutuklandı. KMT ideolojisini güçlendirmek amacıyla yürürlüğe konulan, 1988 tarihli Toplantı ve Yürüyüş Kanununda; *halkın umuma açık yerlerde yürüyüş ya da toplantı yaparak komünizmi ya da bölgesel ayrılığı açıkça desteklemesine izin verilmez*, hükmü vardı. Bu arada, idari bir kararla bütün ulusal derneklerin adlarının önüne "Çin" kelimesini koymaları istendi. Yani, "Tayvan" kelimesinin bir derneğin adının herhangi bir bölümü olması yasaklandı. Her iki düzenleme için de Anayasa Mahkemesine başvuru yapıldı. Mahkeme, 1998 tarihli ve 445 sayılı kararıyla Amerikan anayasa hukukunun açık ve yakın tehlike testine dayanarak, konuşma üstündeki ön kontrolün anayasaya aykırı olduğuna karar verdi. Mahkeme bu kararının gerekçesinde;

"Toplanma özgürlüğü güvence altına alan Anayasanın 14'üncü maddesi ve konuşma, öğretme, yazma ve yayın özgürlüğünü güvence altına alan 11'inci maddesi ifade özgürlüğünün kapsamı içindedir ve demokratik politikaları uygulamakta en önemli temel haklardandır...

Toplantı ve yürüyüş hakkının sınırlandırması, kanunun açıklık prensibine uymak ve Anayasanın 23'üncü maddesinin gerekliliklerini karşılamak zorundadır... Komünizmi ve Tayvan'ın Çin ana karası üzerinde hak iddia etmesinden vazgeçmesini desteklemek hakkındaki söylemlere dayanan Toplantı ve Yürüyüş Kanunu (...) (umumi toplantı ve yürüyüş yasakları) toplantı ve yürüyüş öncesi insanların görüşlerini soruşturmak için otoriteye yetki vermektedir. Bu durum Anayasayla güvence altına alınan ifade özgürlüğünü ihlal eder."

diyerek, halka açık yerlerde komünizmi ve bölgesel ayrılığı destekleyici toplantı ve gösteri yürüyüşünü yasaklayan kanun hükmü ile tüm derneklerin önünde "Çin" ibaresinin bulunmasını zorunlu kılıp "Tayvan" ibaresinin kullanılmasını engelleyen kanunu iptal etmiştir (Chen: 2009, 144).

AYM, ceza yargılaması ile ilgili de reform niteliğinde birtakım kararlara imza atmıştır. Bu kapsamda savcılara tutuklama, polise idari suçlardan dolayı tutuklama ve zorla çalıştırma yetkisi veren kanun hükümlerini iptal edilmiştir (Wan: 2011, 259-260). Ayrıca bazı suçlar için mümkün kılınan gizli tanık uygulaması Anayasaya aykırı bulunarak iptal edilmiştir (Chen: 2009, 142).

Demokratikleşmesi öncesi dönemde, ilkokul ve ortaokuldaki ders kitaplarının temel içeriklerini politik konular oluşturuyordu. Sadece KMT politik ideolojisiyle ilgili "Halkın Üç Prensibi" ve "Millî Babamızın Fikri (Dr. Sun Yat-sen)" gibi dersler üst seviye okul müfredatlarına dâhil edilmiştir. Bir askerî eğitim programı millî müfredata dâhil edildi ve 1952'den sonra askerî görevliler liselerde ve yüksekokullarda personel olarak görev aldılar. Askerî eğitimin ana amacı askerî yetenekleri öğretmekten ziyade, öğrencileri KMT ideolojisinde eğitmek ve yerleşke güvenliğini sağlamaktı. Tayvan'ın demokratikleşmesiyle, 1987'de KMT, parti ofislerini üniversite yerleşkelerinin dışına taşımaya başladı. Yeni Üniversite Kanunu akademik özgürlüğü ve okul özerkliğini geliştirmek için yasalaştırıldı. Bununla birlikte, eğitimin ideolojik kontrol için bir mekanizma olarak kullanımı yeni kanunun yürürlüğe girmesiyle ortadan kalkmadı. KMT hükümeti, Üniversite Kanununun uygulaması altında üniversite öğrencileri için ideoloji derslerine devam etti. Akademik özgürlüğü koruma gerekçesiyle, bu uygulama Anayasaya aykırı bulundu. Mahkeme, akademik araştırma, öğretme ve öğrenme özgürlüklerinin Anayasa ve Üniversite Kanunu tarafından garanti altına alındığı hükmüne vardı. Bu nedenle, üniversitelerin özerk yönetimine ilişkin hükümet sınırlandırmaları da Anayasanın 23'üncü maddesiyle sağlanan yasallık prensibine uymak zorundaydı. Üniversite Kanununa ilişkin ikincil mevzuat, üniversitelerin askerî subayların görev yaptığı askerî eğitim ofislerini kurmalarını gerektiriyordu. Bu askerî eğitim ofisleri KMT ideolojisini uygulamak ve yer-

leşke güvenliğini sağlama görevini yerine getiriyorlardı; fakat akademisyenlerle meşgul olmuyorlardı. Mahkeme, yükseköğrenim kurumlarında askeri subayların görev yaptığı, akademik olmaktan ziyade parti ideolojisi propagandası yapmakla görevli askerî eğitim ofislerinin varlığına ilişkin düzenlemeyi, akademik özerkliğe aykırı bularak 1998 tarihli ve 450 sayılı kararıyla iptal etmiştir (Chen:2009, 146).

AYM, özel hayatın gizliliği hakkına ilişkin verdiği 28 Eylül 2005 tarihli ve 603 sayılı Kararında, özel hayatın gizliliğinin kapsamını aşağıdaki şekilde tanımlamıştır. Buna göre; kişisel bilgilerin üzerindeki kontrolü ifade eden bu hak, kişilerin bu bilgilerin hangilerini kamuya açıklayıp hangilerinin gizli kalacağını garanti altına almaktadır. Ayrıca kamuya sunulacak bu bilgilerin ne zaman açıklanacağı, kapsamı ve hangi amaçla açıklanacağı bu hakkın kapsamı içindedir. Yine kişisel bilgilerinin ne şekilde kullanılacağını bilmek ve hatalı bilgilerin düzeltilmesini istemekte bu hakkın koruduğu diğer menfaatlerdir.¹⁴

AYM, bu kararında, Hane Halkı Kayıt Kanunu uyarınca yeni kimlik almak isteyen 14 yaşından büyük Tayvan vatandaşlarının parmak izi verme zorunluluğu düzenlemesini Anayasaya aykırı bulmuştur. AYM bu konuya ilişkin verdiği 603 sayılı kararı ile Kanunun gerekçesinde yer alan "hane halkı tespiti için kimlik bilgileri doğrulamanın kapsamının genişletilmesi" gerekçesinin çok genel bir ifade olduğunu söylemiştir. Öte yandan zorunlu parmak izi verme uygulamasının İçişleri Bakanlığınca iddia edildiği gibi "kimlik doğrulama" ve "sahte kimlik uygulamalarını engelleme" amaçlarına hizmet etmeyeceğini, bu amaçların gerçekleştirilmesi için yapılan bu uygulamanın orantısız olmadığını vurgulayarak düzenlemeyi Anayasaya aykırı bulmuştur. AYM, bu kararıyla özel hayatın gizliliğinin Tayvan Anayasası tarafından korunan bir hak olduğunu tekrar belirterek, "insan onurunun, kişiliğinin ve ahlaki bütünlüğünün korunmasının ve kişisel bilgiler üzerindeki otonominin sürdürülmesi ve kişisel mahremiyetin ihlal edilmesinin önlenmesinin önemini gerekçesinde vurgulamıştır.¹⁵

Anayasa Mahkemesi, 24 Mayıs 2017 tarihli ve 748 sayılı bir diğer kararıyla eşcinsel evliliğe izin vermeyen Tayvan Medeni Kanunun ilgili maddesini anayasaya aykırı bulmuştur. Bu karar ile Tayvan eşcinsel evliliğe izin veren ilk Asya ülkesi olmuştur. Mahkeme kararın gerekçesinde; bekar kişilerin evlenme özgürlüğü hakkı olduğunu, bu hakkın evlenip evlenmeme kararını ve dilediği kişiyle evlenme hakkını içerdiğini vurgulamıştır. Bu karar otonomisinin, insan onurunun korunması ve kişiliğini geliştirmesi açısından

¹⁴ <http://www.judicial.gov.tw>, 06

¹⁵ Kuo,Chen: 2016.252; <http://www.judicial.gov.tw>, (06.01.2018 de erişildi).

hayati öneme haiz olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme, cinsel yönelimin değiştirilmesi zor bir durum olduğundan bahsederek ahlaki gerekçelerle eşcinsel evliliğe izin verilmemesi nedeniyle kişilere farklı muamele yapılmasının makul bir gerekçesinin olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca bu uygulamanın, Anayasanın 7'nci maddesinde düzenlenen eşitlik ilkesinin ruhuyla da uyumlu olmayacağını vurgulamıştır. Eşcinsel evliliğin, Tayvan Anayasasının 22'nci maddesinde ifade edilen kamu düzenini ve kamu menfaatini ihlal etmediğini bu nedenle de mevcut yasağın Anayasanın 22'nci maddesine de aykırı olduğuna karar vermiştir.¹⁶

SONUÇ

Tayvan Anayasa Mahkemesi, merkezi ve sonradan denetim modelini benimsemiş, kendi usul kanunu olan, Kıta Avrupası modeline yakın bir yüksek mahkemedir. Mahkeme Üyeleri, seçilmeleri için öngörülen kriterler nedeniyle son derece yüksek profilli üyelerden oluşmaktadır. Mevcut üyelerin çoğu öğrenimlerini Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya'da yaptığından, AYM'nin kararlarında liberal ve demokrat bir çizgi izlediği söylenebilir.

Anayasa Mahkemesi; anayasaya uygunluk denetimi, bireysel başvuruları karara bağlama, Yüce Divan sıfatıyla Devlet Başkanı ve yardımcısını yargılama ve siyasi parti kapatma yetkilerine sahiptir. Anayasaya uygunluk denetimi için başvuru olanağı geniş tutulmuştur. Yasama organının üye tamsayısının üçte biri oranında milletvekilinin anayasaya uygunluk denetimi başvurusunda bulunabilmesi, parlamento içindeki azınlık haklarını koruyucu bir niteliktedir. Kamu kurum ve kuruluşlarına kendi görev alanına ilişkin, mahkemelerin de bakmakta oldukları davada uyguladıkları kanun ve kararlar hakkında anayasaya uygunluk talebinde bulunabilmesi, gerçek ve tüzel kişiler ile siyasi partilere de bireysel başvuru hakkının tanınmış olması, güçlü ve etkin bir AYM'nin de önünü açmıştır.

AYM demokratikleşme sürecinde gösterdiği yargısal aktivizm ile dönüştürücü ve sürükleyici bir rol oynamıştır. Demokratikleşme konusunda gerekirse anayasa değişikliklerini esas bakımından iptal etme cesaretini gösteren AYM, eski rejimden kalan demokrasiye aykırı kanun ve kararları da hukuk dünyasından temizlemiştir. Bu yaptıklarıyla AYM devlet yönetimi içerisinde ayrıcalıklı ve saygın bir konuma kavuştuğu gibi halkın da beğeni ve desteğini kazanmıştır. Bu yönüyle mahkeme dünyadaki emsalleri arasında saygın bir yüksek mahkeme olarak yerini almıştır.

¹⁶ <http://www.loc.gov>, (16.01.2018 tarihinde erişilmiştir).

KAYNAKÇA**Makaleler**

- CHANG, Wen-Chen (2005). "The Role of Judicial Review in Consolidating Democracy: The Case of Taiwan". 2 *ASIA L. REV.*, at 73, 74 n. 1:76-78.
- CHEN, Tsung-fu (2009). "Tayvan'da Hukuk Devleti". Çev. Doğan Durna. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XIII, Sayı: 3-4: 133-150.
- HWANG, Jau-Yuan (2012). "Taiwan's Constitutional Court from 2003 to 2011: New Appointments and Different Performance", *Seoul Law Journal* Vol. 53 No. 2 June: 41-63.
- KUO, Yung-hua ve CHEN, Po-liang (2016). "Identity Laws and Privacy Protection in a Modern State: The Legal History Concerning Personal Information in Taiwan (1895-2015)". 25 *Pac. Rim L. & Pol'y J.*: 223-266.
- KUO, Ming-Sung (2016). "Moving towards a Nominal Constitutional Court: Critical Reflections on the Shift from Judicial Activism to Constitutional Irrelevance in Taiwan's Constitutional Politics". 25 *Pac. Rim L. & Pol'y J.*: 597-641.
- LAW, David S., ve CHANG, Wen-Chen (2011). "The Limits of Global Judicial Dialogue". 86 *Wash. L. Rev.*: 523-576.
- LEE, Jing-Lan (2007). "Korea and Taiwan The Politicization of Constitutional Courts: Establishing Judicial Independence in South Korea", *The Orator*, Volume 2: 61-72.
- LIN, Chien-Chih (2016). "The Judicialization of Politics in Taiwan". *Asian Journal of Law and Society*, 3 :299–326.
- SHEN, Jianming (2000) "Sovereignty, Statehood, Self-Determination, and the Issue of Taiwan.", *American University International Law Review* 15, no. 5: 1101-1161.
- WANG, Tay-sheng (2011). "20. Yüzyılda Tayvan'ın Hukuki Gelişimi: Liberal ve Demokratik Bir Ülkeye Doğru". Çev. Doğan Durna. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:I, Sayı:1: 236-266.

İnternet Siteleri

- <http://www.taiwan.gov.tw>, 07/05/2017'de erişildi.
- <http://english.president.gov.tw>, 28 Aralık 2017'de erişildi.
- <http://freedomhouse.org>, 18 Ocak 2018'de erişildi.
- <http://www.judicial.gov.tw/en>, 28 Aralık 2017'de erişildi.
- <http://www.judicial.gov.tw/constitutionalcourt/EN>, 28 Aralık 2017'de erişildi.
- <https://www.theguardian.com/world/2017/may/24/taiwans-top-court-rules-in-favour-of-same-sex-marriage>, 16.01.2018 tarihinde erişildi.
- <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/taiwan-constitutional-court-rules-same-sex-marriage-prohibition-unconstitutional>, 16 Ocak 2018'de erişildi.

TAYVAN VE UZAK DOĞU'DA HEGEMONİK LİDERLİK MÜCADELESİ *

Faruk YALVAÇ*

GİRİŞ

Bu makalenin konusu Uzakdoğu'da ABD ve Çin arasında benim hegemonik liderlik mücadelesi adını verdiğim çekişmede Tayvan'ın yerini tartışmak ve Tayvan'ın demokratik açılımları içindeki önemini belirlemektir. Doğu Asya ve Batı Pasifik jeopolitiğinde Çin'in dünya ekonomisinde güçlenmesiyle birlikte bölgenin jeopolitik ve jeoekonomisinde çok önemli bir hegemonik liderlik mücadelesi ortaya çıkmıştır. Anaakım literatürde bu bir "güç geçişi" olarak ifade edilmektedir ve literatürde uzun süredir tartışılmaktadır (Lemke ve Tammen 2003: 269-291; Levy 2008:11-33; Beeson 2009: 95-112). Bu realist güç geçişi anlayışı söz konusu mücadeleyi devlet merkezli realist bir anlayışın kavramları çerçevesinde incelenmekte, fakat gerek dünya sistemi, gerekse de ilgili toplumların iç yapısal dinamiklerini bir bütün olarak açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle güç geçişi ya da güç mücadelesinin tam anlaşılabilmesi için daha kapsamlı bir kuramsal yapı içine oturtulması gerekmektedir. Bu makale neo-Gramşiyen bir yaklaşımdan yola çıkarak, ABD-Çin çekişmesini bir hegemonik liderlik mücadelesi olarak ele almakta, ve Tayvan'ın tarihsel ve bugünkü toplumsal dinamiklerini bu çerçevede incelemektedir.

Söz konusu hegemonik liderlik¹ mücadelesinin en önemli özelliği neoliberal² kapitalist bir dünya düzeni çerçevesinde gerçekleşiyor olmasıdır.

* Bu makale ile ilgili araştırma Tayvan Dış İşleri Bakanlığı'nın sağladığı Taiwan Fellowship kapsamında 15 Haziran-15 Eylül 2017 tarihleri arasında National Taiwan University'de yapılmıştır. Bu fırsatı tanıdıkları için *Ankara Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu*, *Tayvan Dış İşleri Bakanlığı* ve *Tayvan Milli Kütüphanesi*'ne müteşekkirim.

* Prof. Dr. ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Hegemonik liderlik kavramı, bir hegemonik düzende farklı liderler olabileceğini ifade etmektedir. Örneğin hem ABD hem de Çin neoliberal düzende hegemonik lider olabilirler. Çin Doğu Asya'da hegemonik liderliğini tesis etmek istemekte, ABD ise dünya kapitalist düzenindeki liderliğini kaybetmek istememektedir. Kavramın açılımı için bkz. (Saul 2012: 323-38; Owen 2014: 1-18).

² Neoliberal kelimesi burada piyasa ve özel sektörün ekonomik büyümenin temelini oluşturduğu ekonomik sistem olarak anlaşılmaktadır. Neoliberalizm hem coğrafi hem de toplumların farklı sosyal ve ideolojik yapılarına göre farklı biçimler alıp şekillenmektedir.

Neoliberal kapitalist ekonominin dinamikleri bu liderlik mücadelesinin de altyapısını şekillendirmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse, Doğu Asya ve Batı Pasifik'deki mücadele, kapitalist bir dünya ekonomisinde yeralma ve pay kapma mücadelesinin bir uzantısıdır ve kendisini Doğu Asya ülkelerinin özgül tarihsel geçmiş ve toplumsal yapıları içinde Batı'da olduğundan daha farklı ekonomik, ideolojik ve siyasal biçimlerde göstermektedir. Kapitalizmin eşitsiz ve bileşik gelişimi bu mücadelenin içeriğini de belirlemiştir. Makale Çin'in yükselişi ve Tayvan'ın Çin ile olan ekonomik bütünleşmesinin neoliberal hegemonyayı Doğu Asya'nın özgün koşulları ile birleşerek farklı bir şekilde yeniden üretmekteğini ileri sürmektedir. Ancak farklı bir tarihsel geçmiş, farklı toplumsal yapılar, demokratikleşme ve değişim dinamikleri kısca uluslararasıdaki eşitsiz ve bileşik gelişme bu hegemonyanın aldığı biçimi de şekillendirmektedir (Chacko ve Jayasuriye 2018: 82-105). Tayvan, ABD ve Çin arasındaki *hegemonik liderlik* mücadelesinde, bu denge unsurlarından birisidir. Soğuk savaş sırasında, dönemin ideolojik kaygılarının yansıdığı bir ülke olmuş, ABD'nin Doğu Asya'da komünizme karşı savaşında önemli bir yer tutmuştur. Bugün bir taraftan, hala Doğu Asya'da gücünü kaybetmek istemeyen ABD'nin hegemonya savaşının bir unsuru olmaya devam ederken, Çin ile olan tarihsel gelişmesi ve iki ülke arasında yaşanan ekonomik bütünleşme süreci nedeniyle Çin açısından da hegemonik liderlik mücadelesinin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Bu nedenlerle dünya sisteminin bir çok çelişmesini Tayvan'ın özgül konumunda gözlemlemek mümkündür. Nitekim Tayvan'ın ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunları büyük bir ilgi odağı haline gelmiştir (Roberts and Lewis, 2008). Bu makale, sözü edilen dinamiklerin nasıl geliştiğini anlayabilmek için önce Tayvan'ın tarihçesine kısaca değinilecek, daha sonra Tayvan'ın ABD ve Çin ile olan ilişkileri değerlendirilecek, son kısımda da bu mücadelenin Tayvan'ın kendi demokratik geleceği ile olan ilişkisi ilgili gözlemlerde bulunulacaktır.

Sömürgecilik ve Tayvan

Tayvan Çin'in doğusunda, Japonya'nın güneyinde, Filipinler'in kuzeyinde bir Doğu Asya adasıdır. Stratejik önemi dışında, 2016 yılında, gayrisafi yurtiçi hasılası 1.127 trilyon dolar olarak hesaplanmıştır. Kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılası 47,800 dolardır. İşsizlik oranı %4'dür. İhracatı itibarıyla dünyada onyedincidir. Doğu Asya'da kişi başına satın alma gücü açısından ikinci konumdadır. Tayvan dünyanın en büyük kapitalistlerini çıkarmıştır. Apple ürünlerinin üreticisi Foxconn, Acer ve Asus gibi uluslararası şirketlerin kurucuları Tayvanlıdır.

Tayvan'a ilk yerleşim 8000 yıl önce gerçekleşmiştir. 17. Yüzyıldan itibaren Çin'den adaya Han etnik grubundan insanlar göç etmeye başlamıştır. Tayvan'a gelen göçmenler Han Çinlileri (Hakka olarak bilinir) olarak bilinir.

Çin'in nüfusunun %90'ı Han Çinlileri'nden oluşur. Fakat Han Çinlileri de başka alt etnik gruplardan oluşur. Bunlardan en büyüğü Fujian Çinlileridir (Hoklo olarak bilinir) ve Tayvan nüfusunun %70'in oluşturmaktadır. Bugün Tayvan'ın iş dünyasına Fujianlılar hakimdir. 1945 yılından sonra gelen Çin'den gelen anatopraklılara bölge dışı anlamına gelmek üzere *Waishengren* adı verilmektedir. Yerleşik Çinliler ile *Weishengren* Çinlileri arasında zaman zaman su yüzüne çıkan ancak bağımsızlık söylemi çerçevesinde günümüzde kısmen yumuşamış bir rekabet ve husumet vardır. Günümüz Tayvan ulusçuluğunun temelinde bu bağımsızlık sorununun ön plana geçmiş olması nedeniyle etnik unsurlardan ziyade daha ulusal sorunlar vardır.

Asya dışından adaya ilk ayak basanlar 1517 yılında Portekizliler idi. Portekizliler adaya "Güzel Ada" anlamına gelen "Il Formoza" adını vermiştir. Tayvan Portekizlilerden sonra, Hollandalılar, Çinliler ve Japonlar tarafından işgal edilmiştir. Çin adayı barbar bir bölge olarak gördüğü için önceleri ilgilenmemiştir. Ancak ada korsanların ve göçmenlerin barınağı haline gelip imparatorluk için sorun oluşturmaya başlayınca adaya olan ilgi de artmıştır. Hollanda'lılar ve İspanyollar adayı sömürgeleştirmek istemiş, ancak Hollandalılar İspanyolları yenerek adadan sürmüştür. Hollandalılar da Qing dinastisinin Ming dinastisini devirdiği dönemde, Çin'den kaçan ve Ming rejiminin savunucusu olan Çin'den kaçan bir askeri lider, Koxinga, tarafından sürülmüştür. Bundan sonra Qing dinastisi adaya 200 yıl hakim olmuştur. Bu bir Batı sömürgesinin 'özgürleşmesinin' ilk örneğidir. Ancak Çinliler Tayvan'ı hiç bir zaman Çin medeniyetinin bir uzantısı olarak görmemişlerdir. Bu nedenle Çin yönetimi sıklıkla ayaklanmalara ve şiddet kullanımına sahne olmuştur. 1894 yılında Çin ve Japonya Kore'de çatışan çıkarlar için savaşa tutuşmuşlardır. Bu çatışmada Japonya galip gelmiştir. Savaşı 1895 tarihli Shimonoseki Antlaşması sona erdirmiş ve antlaşma Tayvan ve P'eng-hu adalarını tarihsiz olarak Japonya'ya vermiştir. Batılı güçler antlaşmayı hukuksal olarak kabul etmişler, fakat Çin antlaşmanın zaruret halinde dayatıldığını ileri sürerek antlaşmayı kabul etmemiştir.

Japonya'nın Tayvanı ele geçirmesi kendisine büyük bir güç olarak prestij kazandırmıştır ve adada Japon sömürgeciliği başlamıştır. Japon ulusçuluğunun/sömürgeciliğinin ikili bir yüzü vardır. Japonya bir yandan kendisi Batı emperyalizmine karşı mücadele verirken, bu mücadelenin bir parçası olarak da kendi sömürgelerini Japonlaştırma ve assimile etme yolunu seçmiştir (Rwei-ren 2014: 28-29). Bir başka ifade ile, kendi ulusal kimliğini diğer kimlikleri yok ederek gerçekleştirmek istemiştir. Rwei-ren bu nedenle Japon sömürgeciliğine oryantal sömürgecilik adını vermektedir (Rwei-ren 2014: 29). Japonların saldırgan asimilasyon stratejisi Tayvanlıları kimliklerinin aşınması ile yüzyüze bırakmıştır ve Tayvan milliyetçiliğinin tohumları

nı ekmiştir. Ancak, yarım yüzyıllık Japon yönetiminden sonra. Tayvan tamamen değişmiştir. Güçlü bir hükümet sistemine, yasalara ve örgütlere kavuşmuştur. Tayvandaki japon yönetimi sırasında Çin ile Tayvan arasındaki toplumsal açık çok büyüdü. Çin aynı dönemde büyük istikrarsızlıklar ve zorluklar yaşamış, sürekli savaş lordları arasındaki savaşlarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle Japon sömürgeciliği çok baskıcı olmasına rağmen Tayvan'ın modernleşmesini ve sanayileşmesini sağlamıştır. Japon yönetimi sırasında toprak ağaları ve yerel eşraf yanında Tayvan'ın ilk küçük burjuvazi sınıfı da ortaya çıkmaya başlamıştır. Japonya Tayvan halkını Japon kültürüne asimile etmeye çalışmıştır. Öyle ki, Tayvan elitleri arasında konuşulan dil Japonca olmuştur. Bugün Tayvanca olarak bilinen dil Japonca'dan büyük ölçüde etkilenmiştir. Ayakta kalabilmek ve sistemde yer alabilmek için Tayvanlılar ikinci sınıf vatandaşlar olmaya rıza göstermiştir. Tayvan'ın bağımsızlık ve milliyetçilik duygularının ilk nüvesi Japonlara karşı duydukları olumsuz duygulardan ortaya çıkmıştır.

Japonya'nın II Dünya Savaşı'nda yenilmesinden sonra, ada Çin'e bırakılmış ve 1947 yılında resmen Tayvan bölgesi olarak anılmaya başlamıştır. Japonya'nın teslimi üzerine adanın kontrolü Çan Kay-şek'e (Ekim 31, 1887 – Nisan 5, 1975) verilmiştir. Öyleki Şek modern Tayvan'ın babası ve Kuomintang adı ile bilinen Çin Milliyetçi Partisinin Lideri'dir. Qing hanedanının yıkılmasında (1911/12) çok önemli rol oynamış, Çin Cumhuriyetinin (1911-1912) geçici başkanlığını yapmış ve daha sonra da 1923-25 yılları arasında fiilen yöneticisi olmuştur. Tayvan 25 Ekim 1945'de Çin Cumhuriyeti olarak ilan edilmiştir. Chiang Kai-shek Ch'en Yi'yi adanın genel valise olarak atamıştır. Yetkisi Japon askeri yöneticilerininki gibi idi..Ch'en ve yöneticileri Tayvanlıları Japon kültürünün bulaştığı hainler olarak görmüş. Tayvanlıların Mandarince öğrenmelerini zorlamıştır. Çan Kay Şek komünistlerle olan savaşını ileri sürerek Tayvanlılardan anlayış beklemiştir. 1947 yılında bir hükümet görevlisinin kara borsa sigara satan bir kadını vurup düşürmeleri kızgın halkı ayağa kaldırmıştır. Anakara Çinlilerine saldırılmış ve büyük sayıda ölümler olmuştur. Tahmini 33,000 kişinin öldüğü olay *er-er-ba* veya 28 Şubat'da gerçekleştiği için 2-2-8 olarak bilinmektedir. Mao Zedong'a (1893-1976) karşı 1949'da biten iç savaşı kaybeden Çan Kay-şek (1887-1975) hükümetini (Milliyetçi Parti [Kuomintang, veya KMT]), 1 Mart, 1950 yılında Tayvan, Taipei'ye taşımıştır. Komintang'un kurduğu yönetim 1952 yılında resmen Çin Cumhuriyeti Hükümeti olarak isimlendirilmiştir. KMT kendisini hep Çin'in asıl yöneticisi olarak görmüş ve Çin'in tekrar Komintang'ın yönetimine alınmasını hedeflemiştir. Bu amaç doğrultusunda, Şek önce kendisini güçlendirmeye çalışmış, yıllar süren Japon sömürgeci düzeninden sonra büyük bir kaos, yolsuzluk ve baskı rejimi uygulanmıştır. Çin'in

birgün Komünistlerden kurtarılacağı vaadleriyle, Tayvanlılar KMT rejiminin bütün baskılarına katlanmak zorunda kalmıştır. Ayrıca, komünist tehdidi nedeniyle adada 1949'dan 1987'ye kadar 38 yıl süren bir Beyaz Terör ve sıkı yönetim rejimi kurulmuştur. Bu aynı zamanda dünyanın en uzun süren sıkı yönetim rejimi olmuştur. 1980 sonrası siyasal liberalleşme devlet/ sivil toplum ilişkilerine yeni bir biçim kazandırıncaya kadar Tayvan halkı KMT rejiminin bütün baskılarına katlanmak zorunda kalmışlardır. Bu baskıların sonucu Tayvan ulusçuluğunun “diğeri” olarak, Japonya'dan sonra bu sefer de Çin ortaya çıkmıştır (Yang 2016: 1-34; Lin 2016).

Şek, 1954, 1966 ve 1972 yıllarında yapılan seçimleri kazanarak yönetimini sürdürmüştür. Şek Soğuk Savaş döneminde Tayvan'ı yönetmiştir. Dünyanın jeopolitik yapısı Sovyetler Birliği ve ABD arasındaki ideolojik çatışmayı yansıttığı dönemde Çan Kay Şek Batı ve ABD'nin yanında yer almıştır. Komünistlere karşı yaptığı savaş nedeniyle, Şek'in Çin Cumhuriyeti Başkanlığı Batı ülkelerince de tanınmıştır. Şek'in anti komünist tutumu nedeniyle BM'de Çin'i Çin Cumhuriyeti temsil etmiştir. Şek yönetimi süresince, Amerikan güvenlik şemsiyesi altında kapitalist gelişmesini de başarıyla sürdürmüştür. Amerika aynı dönemde Doğu Asya'daki hem ekonomik hem de ideolojik hegemonyasını güçlendirmeye çalışmış, Çin'e karşı Tayvan'ı yanına almıştır. Tayvan ekonomisi 1960'larda ayağa kalkmış, ve Tayvan'ın gelişmesi 'ekonomik mucize' olarak nitelendirilmiştir. Bu dönem içinde Tayvan yavaş yavaş dünya kapitalist sistemine tam olarak entegre olmaya başlamıştır. Ekonomik büyüme artan tüketim ve toplumsal refah getirmiş, önemli bir orta sınıf yaratmıştır. Aynı dönemde Mao yönetimi altındaki Çin ekonomik olarak iyiden gerilemiş, Çin tam anlamıyla otoriter bir yapı tarafından yönetilmiştir. Diğer yandan Çin Halk Cumhuriyeti Tayvan'ın bağımsız olabileceği fikrini hiç bir zaman kabul etmemiş ve adanın kendi topraklarına dahil olduğunu öne sürmüştür; “Çin açısından Tayvan Çin ulus-devlet inşasının bitmemiş projesi” olarak devam etmektedir (Rwei-ren, 2014: p.31).

Komintang sıkı yönetimi altında Tayvan'da 1949- 1987 yılları arasında otoriter bir tek parti sistemi uygulamıştır (Roberts ve Lewis, 2006: vii). Tayvan'da kapitalizmin hızlı gelişmesi modern bir sanayi işçi sınıfının da ortaya çıkmasına, demokratikleşme baskısının artmasına ve KMT otoritaryanizminin eleştirisine neden olmuştur. Bu gelişmeler sonunda 1985 yılında KMT karşıtı, sıkı yönetimin bitmesini isteyen ve bağımsızlık yanlısı Demokratik İlerleme Partisi (DİP) kurulmuştur. 1990 yılında Memorial Plaza'nın 20,000 kadar talebe tarafından işgal edildiği “Vahşi Zambak Hareketi” de dahil olmak üzere, artan iç ve dış baskılar sonunda, KMT sıkıyönetimi kaldırmak ve çok partili seçimleri yapmak zorunda kalmıştır. DİP'de ya-

vaşça büyüyerek KMT'nin dışındaki ikinci büyük muhalefet partisi olmuştur. KMT DİP'den Chen Shiu-bian'ın 2000 ve 2004 yılı başkanlık seçimlerinde kazanması ile 55 yıllık hakimiyetini yitirmiştir. 2016 seçimlerinde DİP kesin bir zafer kazanmış hem başkanlık hem de parlamento seçimlerini kazanmıştır. Seçimlerde, DİP'in başkanlık adayı Tsai Ing-wen KMT adayı Eric Chu'yu yenmiş, ve oyların %56'sını elde etmiştir. Tsai'nin tercihi Tayvan'ın ne tam bağımsız ne de Beijing'in talimatlarıyla yönetildiği bir sistem olması fakat mevcut statükonun devamıdır.

Tayvan ve ABD Hegemonyası

Soğuk savaş sırasında, Doğu Asya ülkeleri ABD'yi Sovyetler Birliği ve Çin'e karşı dengeleyici bir unsur olarak görmüştür (Clark 2011: 1-30; Cheng-yi ve Roy 2011). Sovyetler Birliği'nin yıkılması, Soğuk Savaş'ın bitip iki kutuplu dünyanın sona ermesi dünya sisteminin jeopolitiğinde yeni dinamikler ortaya çıkarmıştır. Yeni ulusçuluklar gündeme gelmiş, dünyanın semi periferisi farklı bloklara bölünmüş, dünya sistemine entegre olmaya çalışmıştır. Örneğin BRIC oluşumu böyle bir sürecin ifadesidir. Bu süreç içinde İkinci Dünya Savaşı'ndan Pax-Amerikana'nın hegemonik lideri ABD'nin hegemonyası yavaş yavaş liderlik savaşında yeni rakiplerle karşı karşıya gelmeye başlamıştır. Doğu Asya'da Çin'in yükselişi, neoliberal sistemin hegemonik liderliğinde yeni bir rekabeti de başlatmış, tek kutuplu bir dünyadan şimdi Çin'in de yükselişi ile çok kutuplu bir dünyaya geçilmiştir. Ikenberry gibi düşünürler (Ikenberry 2008) Çin'in varlığının çağdaş liberal düzeni tamamlayıcı olduğunu ileri sürmüş ve aslında Çin'in yükselişinin anlamını kısmen dile getirmiştir. Ikenberry'ye göre Çin'in Doğu Asya'da ABD ile işbirliği yaparak istikrar sağlayabilecek araç ve bölgesel bilgisi vardır. Bölgede hem ABD hem de Çin'in varlığı bir çıkar çatışmasına değil, çağdaş neoliberal sistemdeki karşılıklı rollerinin kabulüne yol açabilir (Ikenberry and Moon 2008). Ikenberry bunu söylememektedir ama bu çok önemli bir sonuca işaret etmektedir. Çin modeli dünya düzeni için aslında çok da farklı bir ideolojik alternatif sunmamakta neoliberal kapitalist düzenin Doğu Asya ayağını temsil etmektedir. Çin'in yükselişi Doğu Asya'da neoliberal düzen içindeki hegemonik liderlik mücadelesinin bir parçası olup, Çin modeli ekonomik veya ideolojik bir alternatif sunmamaktadır.

Şimdi bu gelişmelerin Tayvan açısından önemine bakalım. İdeolojik gerginliklerin yaşandığı Soğuk Savaş döneminde Tayvan'da doğal olarak bu gelişmelerden payını almış ve jeopolitik gerginlikler yaşanmıştır. Tayvan tarafından kontrol edilen ve Fujian bölgesi yakınlarındaki Matsu ve Quemoy adaları ile ilişkili olarak Çin'le yaşanan gerilim sonucu ABD deniz kuvvetleri olaya müdahale etmiş ve bu olayın sonunda ABD ve Tayvan

arasında 1954 yılında bir savunma antlaşması imzalamıştır. Fakat 1960'lı yılların sonu itibariyle Başkan Richard Nixon Vietnam savaşının da etkisiyle Beijing ile daha iyi ilişkiler kurmaya karar vermiştir. 1971 yılında Birleşmiş Milletler'de Çin Cumhuriyeti (ROC) yerine Çin'i artık Çin Halk Cumhuriyeti temsil etmeye başlamıştır. Bu olayla birlikte Japonya dahil daha önce Çin Cumhuriyeti'ni tanıyan bir çok ülke Tayvan ile ilişkilerini kesmiştir. 15 Aralık 1978'de ABD Başkanı Jimmy Carter da önceden haber vermeden Tayvan ile diplomatik ilişkileri sonuçlandırmış ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıyacağını duyurmuştur. 1979 yılında, ABD Beijing ile ortak bir bildiri imzalayarak, Beijing ile resmi diplomatik ilişkiler kurmuş, ve ABD'nin tek bir Çin olduğu ve Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğuna ilişkin görüşünü kabul ettiğini bildirmiştir. Jimmy Carter'ın konuyu ele almasını benimsemeyen Kongre, 1979 yılında Tayvan İlişkiler Yasası'nı Kabul etmiş, bu yasa iki ülke arasındaki gayri resmi ilişkilerin temelini oluşturmuştur (Clark, 2011). Bu yeni yasa daha önceki ikili savunma antlaşmasının yerine geçmiş, ve adanın güvenliği ile ilgili görünürde sınırlı bir taahhüt üstlenerek, ilişkiyi adanın güvenliğini sağlama ve "savunma maddeleri ve hizmetleri"nin sağlanması şeklinde belirlemiştir. Antlaşma bölgedeki barış ve istikrarın da temelini oluşturan unsurlardan birisidir. ³ ABD Başkanı Trump da Şubat 2017'de Xi Jin ile yapmış olduğu konuşmada ABD'nin "bir-Çin" politikasını desteklemeye devam ettiğini ifade etmiştir.

1950 ve 1960'lı yıllarda, komünist Çin'e karşı savunma amacıyla Tayvan'ın yanında Güney Kore ve Singapur gibi ülkeler de ABD'den büyük yardımlar almıştır. ABD 1990'dan bu yana Tayvan'a 46 milyar dolardan daha fazla tutan silah yardımı yapmış, bu da ABD-Çin ilişkilerinde gerilime ve boğazın ötesinden saldırgan bir retoriğin gelişmesine neden olmuştur. ABD'nin bunu yapması sadece Doğu Asya'daki askeri güç dengesini korumak amacıyla yönelik olmamıştır. Örneğin, söz konusu yıllarda ABD Tayvan'ın en büyük ticari ortağı olmuştur. Tayvan'ın dış icaret fazlası 1980'lerde iki ülke arasında bir sorun olmuştur da ABD ve Tayvan arasında 1994'de yapılan Ticaret ve Yatırım Çerçevesi Antlaşması ile iki ülke ilişkilerine devam etmişlerdir. Bugün, ABD Tayvan'ın Çin'den ve Hong Kong'dan sonra üçüncü en büyük ihracat piyasası olup, 2015 yılında toplan ihracatının %12'sini ABD ile yapmıştır. ABD açısından da Tayvan toplam ticaretinde 15. Sırada yer almaktadır. Bu şu anlama gelmektedir.

³ 1992 Konsensusu bir Çin olduğunu ve Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğunu ifade etmektedir. "Bir Çin" ifadesi ise her iki tarafça da farklı anlaşılmaktadır. KMT ve ÇKP her ikisi de konsensusun iki taraf arasındaki siyasi müzakereler sonucunda kabul edildiğini ileri sürerken, Tayvan'da bağımsızlık taraftarı politikacılar Tayvan ve Çin arasında böyle bir konsensusun varlığını kabul etmezler.

ABD Doğu Asya'daki hegemonik varlığından Çin lehine vazgeçmek niyetinde değildir. Nitekim ABD Başkanı Trump'ın 2018 Mart ayı sonunda Çin mallarına koyacağını ilan ettiği gümrük vergileri Çin'in hızla yükselen gücünü bir yavaşlatma girişimidir.

Fakat aynı süreç içinde, Tayvan adım adım Çin'in ekonomik hegemonyası altına girmeye başlamıştır. Bu henüz tamamlanmamış bir süreçtir ve Tayvan aşağıda değineceğimiz çeşitli girişimlerle Çin ile olan ilişkisinin tek taraflı bir bağımlılığa dayanmasını engellemeye çalışmaktadır. Ancak Çin Tayvanı sermayesinin gücü ile işgal etmektedir. Askeri güç kullanma tehdidi sadece ABD ile olan hegemonya mücadelesinin bir uzantısıdır. Evet, ne zaman Tayvan'ın bağımsızlığı gündeme gelse, Çin kaslarını göstermektedir fakat, sermayenin yayılması ve yarattığı eşitsizlikler gibi unsurlar dikkate alındığında, Çin ile Tayvan zaten *de iure* olmasa da zaten *de facto* olarak bir bütün haline gelmiştir. KMT ile CKP'nin imzaladığı hizmet sektörlerindeki serbest ticaret antlaşması bunun en son örneğidir. Bu sektörel gelişme, Tayvan ve Çin kapitalist bütünleşmesinin daha da derinleştiğini göstermektedir. Tayvan ve Çin sistemleri arasındaki temel fark neoliberal kapitalist sistemin yürütülme şeklindedir. Çin kapitalizmi toplumsal hegemonyanın oluşturulamamasından kaynaklanan otoriter bir siyasal rejim tarafından yönetilirken, Tayvan'da bu daha demokratik bir karşılık bulmaktadır. Fakat bu kapitalizmin sınıfsal niteliğini değiştirmemektedir. Çin gücünü yıllarca düşük ücretlerle sömürdüğü işçilere borçludur. Tayvan ise ABD güvenlik şemsiyesi altında almış olduğu yardımlara.

Tayvan Çin'in bir parçası olmamakla beraber, Çin'in Tayvan sorununa bakış açısı bölgede siyasal ve ekonomik gücünü sağlamlaştırmak ile ilgili hedeflerinin bir uzantısıdır. Hem Çin, hem de Tayvan tarihinin tarihsel gelişimi, ulusçuluk fikrinin, farklı anlamlarda, her iki ülkede de kökleşmesine yol açmıştır. Çin'in önce Batı emperyalizmine, daha sonra Mao'nun II Dünya Savaşı sırasında Japon emperyalizmine verdiği mücadele ve niheyet daha sonra kendi içinde ÇKP ile milliyetçiler arasındaki mücadele hep milliyetçilik fikri etrafında dönmüştür. Bu da doğal olarak kimin nerden geldiği veya neye inandığını şekillendirmiştir. Bunun da uzantısı Tayvan'ın Han hakimiyeti olan toprak olarak bir şekilde fethedilip Çin ile birleştirilmesi fikrine yol açmıştır. Dış tehditlerde milliyetçilik duygularının farklı dönemlerde farklı biçimlerde gelişmesine yol açmıştır. 19. Yüzyılın sonu ve 20. Yüzyılın başında Batı emperyalizmi, Soğuk Savaş döneminde ABD tehdidi, daha sonra Sovyet-Çin antlaşmazlığı hep ulusçuluk fikrinin güçlenmesine neden olmuştur. Tayvan açısından da durum farklı değildir. Ülkelerindeki Hollanda, Çin ve Japon emperyalizmi onları bağımsızlık ve birlik fikrinin güçlenmesine yol açmıştır. Fakat Çin ile Tayvan'ın eşitsiz ilişkisinin niteliği Tayvan'daki mil-

liyetçi anlayışı da değiştirmiştir. Demokratik bir Tayvan, otoriter bir Çin hegemonyasına karşı çıkmaktadır. Bu nedenle de daha önce devletin ilk kurulduğu yıllarda hakim olmuş olan saf kan milliyetçiliği veya 1949 sonra gelenlere yönelik *Waishengeren* şovenist milliyetçiliğinin tersine ülkenin bağımsızlığı ve Çin'den ayrı bir devlet oldukları temelinde gelişen yeni bir milliyetçilik vardır.

Çin'in milliyetçi retoriği demokratikleşmeyi her iki ülkede engellemektedir. Ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi hakkı demokratik mücadelelerinin temel basamaklarından birisidir. 2016 Aralık ayında Tayvan Başkanı Tsai'nin yeni seçilmiş ABD Başkanı Donald J. Trump ile telefonla görüşmesi, iki ülke liderleri arasında 1979 yılından beri ilk doğrudan temas olmuştur. Tsai daha sonra bu konuşmanın Tayvan ile ilgili olarak bir siyaset değişimi anlamına gelmediğini ifade etmiştir. Trump bir yandan da Tayvan kartını kullanarak Çin'in Kuzey Kore'ye baskı yapmasını sağlamak istemektedir. 2018 Mart'ında Tayvan'a 1.4 milyar dolarlık silah satışının onaylanması ve Çin'den ithal edilecek mallara gümrük vergileri uygulanması, ABD'nin Asya Pasifik'deki hegemonya mücadelesinde neoliberal düzenin önde gelen aktörü olduğunun bir hatırlatmasıdır (Saul, 2012: 331-4).

"Bir Çin" veya "Bir Ülke, İki Sistem"

ÇHC tek 'bir Çin'in olduğunu ve Tayvan'ın Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğunu ileri sürmektedir. Bu Çin'in rejimini meşrulaştırma yolunda kullandığı önemli savlardan birisidir. Tayvan devletinin kurulduğu ilk dönemde, sorun birleşmiş bir Çin'in meşru hükümetinin Beijing mi, yoksa Taipei mi olduğu idi. Sorun daha sonra evrilerek 1990'lı yıllarda Tayvan'ın Çin'in ayrılmaz bir parçası mı yoksa uluslararası statüsü kendi vatandaşları tarafından belirlenmesi gereken bağımsız bir devlet mi olduğu sorusuna evrildi (Clark, 2011: 1). Beijing'e göre Tayvan'ın statüsü Çin Komünist Partisi ve o dönemde Tayvan'ı yöneten Komintang (KMT) arasında 1992 yılında varılan bir anlayışa bağlıdır. Buna 1992 Konsensus'u adı verilmektedir ve söz konusu konsensus tek "bir Çin" in varlığını ifade etmektedir. 1992 Konsensusu'nun temelinde yatan anlayış Tayvan'ın bağımsızlık istemiyeceği yönündedir. KMT 1992 Konsensus'unu ÇKP ile yapılacak görüşmelerde bir başlangıç noktası olarak kabul etmektedir. Bununla birlikte, adanın yeni cumhurbaşkanı, Demokratik İlerici Parti (DİP)'nin lideri Tsai Ing-wen, boğaz-karşısı ilişkilerden bahsederken 1992 Konsensusu'na atıfta bulunmaktan özellikle kaçınmaktadır. Tsai'nin Konsensus'u kabul etmemesi Çin'in daha sert bir politika izlemesine yol açabilecek bir gelişmedir. Çin hükümeti Tayvan

bağımsızlığını ilan ederse askeri güç kullanma hakkı olduğunu ileri sürmektedir. Tayvan ile ilgili olarak kendisine özel idari bir statü verilen Hong Kong ve bağlı bölgelerin 1997 yılında Büyük Britanya'dan devrine benzer bir biçimde "bir ülke, iki system" politikasını benimsemiştir. Bu 2005 tarihli Ayrılma-Karşıtı Yasa ile de kodifiye edilmiştir.

Tayvan'da ise taraflar bu konuda bölünmüş sayılabilir. Komintang Çin taraftarı bir politika izlerken (pan-Mavi grubu), Demokratik İlerleme Partisi (pan-Yeşil grubu) bağımsızlık istemektedir. Çin'in bu konudaki yaklaşımının katılığı Komintang ile olan ilişkilerinde görülebilir. Ma döneminde özünde tamamen kendi görüşlerine karşıt Çan Kay Şek'in partisi olan Komintang ile diğer muhalefet partileriyle olduğundan çok daha yakın bir ilişki kurmuş olması ironiktir. İki ülke arasındaki ekonomik gelişmelerin temposu Komintang ile Çin arasındaki ilişkileri de geliştirmiştir. Bu iki ülkenin kapitalist sınıflarının da dayanışmasını göstermektedir.

1992 Konsensus'unda Çin'in ısralı olmasının nedenlerinden birisi de kendi iç hegemonik gücünü henüz oluşturamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Gramşiyen terimlerle ifade edecek olursak Çin hem iç yönetimini hem de bunun dış ilişkilere yansımaları (örneğin Tayvan'ı güç kullanmakla tehdit etmesi) devlet aygıtlarının zorlayıcı gücüne dayandırmaktadır. Ayrıca devlet kurumlarının birbirleri arasında rekabet içinde olmaları hassas bir ulusal konuda riskli kararlar alınmasını zorlaştırmaktadır. Alması da zor görünmektedir (Hsu 2002;130-164; Wen-Lin 2000: 1-26). Çin'in uluslararası statüsünün tam olgunlaşmamış olması nedeniyle ulusal bütünlük konusu önemli bir ideolojik söylem olarak gündeme gelmektedir. Sonuç olarak Beijing kendi toplumsal dinamikleri açısından Tayvan sorununun Çin'i parçalayacağına, devleti ve rejimi zayıflatacağına inanmakta Tayvan konusu gündeme geldiğinde taviz vermekten kaçınmaktadır.

Ekonomik büyüme açısından Çin'in yükselişi ise Soğuk Savaş'ın sonunu takip eden dönemin en dikkati çeken gelişmesi olmuştur. Çin ekonomisi 1990'lı yılların büyük çoğunluğunda çift rakamlı büyüme oranları gerçekleştirmiştir. Dünyanın ekonomik bir çöküş yaşadığı Asya Krizi sırasında bile Çin'in büyüme hızı yüksek bir düzeyde kalmıştır. Çin'in bu yükselişi ABD hegemonyasının ne ölçüde yerine geçtiği tartışmalarını başlatmıştır. Önemli realistlerden Mearsheimer *Büyük Güç Politikasının Tragedisi* (2001) kitabında sadece Çin'in büyümesi nin vazgeçilmez bir olgu olduğunu değil, fakat bunun bir çatışmaya da dönüşmesinin büyük bir olasılık olduğunu ileri sürmüştür (aynı zamanda Mearsheimer 2004). ABD'nin yapacağı ise bu tehdidi engellemek ve bu tehdide karşı dengeleyici koalisyonlar oluşturmaktır. Fakat Çin'in bu büyümesinin ve ekonomik bir

dev olmasının tam anlamı nedir? Evet Çin gerek dünya ekonomisinde, gerekse de Asya-Pasifik'de Amerikan hakimiyetine meydan okumaktadır. Ancak Çin aslında neo-liberal kapitalist ekonominin 'Çinli' özellikler taşıyan (McNally 2012) Asya Pasifik ayağını temsil etmekte neoliberalizme bir alternatif oluşturmamaktadır. Fakat ekonomik gelişmesi küresel serbest piyasa ekonomisinin dinamiğini oluşturan uluslararası şirketlere ucuz iş gücü sağlanmasına dayalıdır (Dirlik 2007) ve küresel kapitalizmle iç içedir. Çin kapitalizmi ancak Avrupa ve Kuzey Amerikadaki tüketici piyasasına yönelerek, üretkenliklerini artırmışlardır. David Harvey de Çin'in tamamen neoliberal bir gündemle ekonomik kalkınmasını yürüttüğünü söylemektedir (Harvey, 2003, 2005). Ekonominin otoriter de olsa devlet tarafından kontrolü, istikrar arayan yabancı şirketlerin Çin ile iş yapmalarını kolaylaştırmaktadır. Kapitalist mantık kar etme ve artan sermaye birikimine dayandığı için, nihai olarak bunu temin edecek olan siyasal sistem konusunda da görüldüğü kadar duyarlı değildir Devlet serbest piyasa ilkesinin işleyişine bir tezat gibi görünse de, bu aslında küresel ekonominin daha kapsamlı pratiklerini kolaylaştırmaya yöneliktir. Bir başka deyişle, Çin küresel bir ekonomik varlık olarak onu başarıya götürecek bir neoliberal doktrin uygulamıştır (Owen 2014: 115). Böylece hem devlet yönetim biçimiyle Çin sosyalizminin stratejik amaçlarını yerine getirmiş gibi görünmekte, fakat aynı zamanda daha kapsamlı neoliberal projenin genel ilkeleri çerçevesinde hareket etmektedir. Çin kapitalizmi devlet tarafından yürütülmekte olup ortodoks neoliberalizmin dayandığı ve ABD öncülüğünde yürütülen serbest piyasa kapitalizminden farklıdır (Arrighi 2007). Bir bütün olarak Çin'in durumu "farklı kapitalizmler" olabileceğini (Hall ve Soskice, 2001) fakat bu farklılığın neoliberal dokuya aykırı olmayabileceğini göstermektedir.

Çin'in ekonomik gelişmesi iç dinamiği açısından serbest piyasaya dayanmaktan ziyade devlet tarafından düzenlenmektedir (Harris 2001: 139-63; Williamson 2012). Amacı piyasa ekonomisinin serbest piyasa ekonomisinin olumsuz etkilerinin giderilmesine dayanan sosyal bir biçimini elde etmektir. Çin kapitalist modeli sosyalizme kapitalist bir boyut vermektense, kapitalizme sosyal bir boyut vermeye çalışmaktadır (Owen 2014: 113). Washington Konsensusu'na alternatif olarak buna Beijing Konsensusu adı verilmektedir. Model büyüme yanında, eşitlik ve kendi kaderini tayin etme nosyonlarıyla bir arada gitmektedir.

Çin dünya sistemine tam olarak entegre olmuştur. Kanlı Tiannanmen olaylarından sonra geçici olarak Çin'e yaptırımlar uygulanmış, fakat 1990'lı yılların ortasında Çin yeniden uluslararası reputasyonunu geri almıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılışı Çin'i tabii ki etkilemiştir. Çin'in dünya kapital-

ist sistemine entegrasyonunda bir önemli adım daha 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne girişidir. Expo 2010 Shanghai fuarı Çin'in dünyanın en büyük ve teknolojik olarak ileri kapitalist bir ülke olduğunu gözler önüne sermiştir.

Çin'in Hegemonik Derinlik Çabaları ve Tayvan'ın "Güneye Git" Politikası

Neo-Gramsşiyen yaklaşımın popüler bir şekli bölgesel kurumları neoliberal hegemoni biçimlerini destekleyen kurumlar olarak görülmesidir (Bieler and Morton, 2001). Gerçektende bu Tayvan'ın konumunda çelişkili bir şekilde görülebilir. Çin'in yükselişi Asya bölgeciliğinin de temel dinamiklerinden birini oluşturmuştur. Bölge ülkeleri kendilerini Çin etkisi ve hakimiyetinden korumak için bölgesel örgütler aracılığıyla işbirliklerini genişletmektedir. Bölge artan bir şekilde ticaret için Çin'e bağımlı hale gelmeye başlamıştır. Beijing Konsensusu bölgede popüler olmuştur. Özellikle Washington tarafından teşvik edilen neoliberal reformların başarısızlığından sonra Beijing Konsensusu bölge ülkelerine daha cazip görünmektedir. Bununla birlikte aynı zamanda bir Çin korkusu da mevcuttur.

Tayvan'ın Güneye Git Politikası'na da bu açıdan bakmak gerekir. Tayvan bir taraftan Çin ile çok yakın ekonomik ilişkiler kurarken, diğer yandan da bölgesel işbirliği yolu ile Çin hakimiyetini nötralize etmeye çalışmaktadır. Ada üye, gözlemci ve benzeri statülerde kırk örgüte üyedir. Bunlardan en önemlisi Asya Kalkınma Bankası, APEC, OECE komiteleri ve bölgesel balıkçılık örgütleridir. Kasım 2015'de Çin Tayvan'ın Çin liderliğindeki Asya Altyapı Kalkınma Bankası'na "uygun isimle" katılmasını memnuniyetle karşılayacağını belirtmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu işbirlikleri bir karşı-hegemonya anlamına gelmemekte, tam tersi, neo-liberal hegemonyanın Asya Pasifikte katmanlı (fakat Çin'in devlet kapitalizmi nedeniyle liberal olmayan) bir biçimde derinleştiğini göstermektedir (Yalvaç 2012).

Liberal olmayan bu neoliberal derinliğin artışı Tayvan'ın Çin'in en önemli ticari ortaklarından biri durumuna gelmesinde ve anatoprakta yaptığı yoğun yatırımlarda görülebilir. 2000 yılında bağımsızlık taraftarı Chen Shuibian seçildiği zaman gerilimler artmış, ancak 2005 yılında iki ülke arasında 1949'dan bu yana yapılan ilk ziyaret gerçekleşmiştir. 2008 yılında Milliyetçiler tekrar iktidara gelince ilişkiler yumuşamış ve 2010 yılında belli mallarda tarifeleri azaltıp kaldırarak bir ticaret antlaşması imzalanmıştır. Başkan Ma (2008–2016) ÇHC ile ticarete olan engelleri kaldırma amacına yönelik 2010'daki Ekonomik İşbirliği Çerçeve Antlaşması (ECFA) dahil yirmiden fazla antlaşma imzalamıştır. Tayvan'ın Çin kapitalizmi ile

ilişkisi yavaş yavaş gelişmiştir. Savaş sonrasında Amerikan kapitalizminin ağırları çerçevesinde genişleyen Tayvan kapitalizmi, Çin'in hegemonik iddiaları Doğu Asya'da güçlendikçe, Tayvan'da Çin ile olan bütünleşmesinin yapısını değiştirmeye başlamıştır. Tayvan Çin'e doğrudan yatırıma 1991 yılında izin vermiştir. Bugün Çin Tayvan yatırımlarının en büyük merkezidir. Tayvan'ın Çine olan yatırımları 2014 yılı itibariyle 144 milyar dolara ulaşmış (Lin, 2016: 4), Çin ve Hong Kong bir arada Tayvan'ın ihracatı açısından ABD'yi geçmiştir. Tayvan'ın kapitalizme entegre olma derinliği artık Çin üstünden olmakta ancak Tayvan bu duruma sınırlamalar koymak istemektedir. Örneğin, Tayvan ve Çin ekonomik ilişkilerinde elli milyon doları aşan yatırımlarda veya belli sektörlerde yatırımlara ya izin verilmemiş ya da özel izne tabi tutulmuştur. Ayrıca şirketlere net değerlerinin en fazla %60'ını satmalarına izin verilmiştir (Lin 2016:2). Tayvan'ın Çin'deki yürüttüğü ekonomik faaliyetlerin yapısı da değişime uğramaktadır. Anaprapta bulunan Tayvanlı şirketler Tayvan'dan ara malları ve sermaye ekipmanı almakta, bunları Çin'de işleyerek dünya piyasasına ve özellikle ABD'ye satmaktadırlar (Chiang ve Gerbier, p.1). Bu çerçevede Çin'in daha ucuz işgücü ve yatırım alanları, Tayvanlı şirketlerin işletmelerini genişletmelerini sağlamıştır. Bu yapı da bazı değişiklikler gözlemlemek mümkündür. Daha önce ihracata yönelik şirketler ürünlerini Çin aracılığıyla diğer ülkelere satarken, bugün *Taishang* adı verilen Tayvanlı şirket ve işadamları bitmiş ürünlerini dünyanın en hızlı büyüyen pazarlarından biri olan bizzat Çin'de satmaktadır (Lin 2016: 2-3). Bu ekonomik derinleşme ve bütünleşme sonucunda, Tayvan ekonomisi hem piyasa, hem de sanayisinin temeli olarak Çin'e yapısal olarak daha bağımlıdır.

İlginç olan siyasal partiler arasında da ekonominin liberalleşmesi konusunda büyük farklılıklar olmamasıdır. İster Kuomintang, ister DİP her ikisi de Çin ile ticari ilişkilerin önemine vurgu yapmakta ve Çin ile mevcut ekonomik ilişkilerin yarattığı avantajları kabul etmektedir. Partiler arasındaki ihtilaf daha önce de değinmiş olduğumuz bağımsızlık hedefi ile ilgilidir. Bu konunun yarattığı gerginlik, bazen ekonomik ilişkileri yavaşlatmakta, bazen de 2014 yılındaki Ay Çiçeği hareketinin gösterdiği gibi toplumsal gelişmeleri de etkilemektedir. Lin'in belirttiği gibi "piyasalar küresel fakat siyaset ulusaldır" (Lin 2016:4) ve bu nedenle ticaret ve yatırım politikaları saf bir ekonomik mantığın ya da uluslararası sistemin dinamiklerinin gerektirdiği şekilde gerçekleşmemektedir.

Özet olarak Tayvan'ın kapitalist gelişmesi Çin kapitalizmindeki değişikliklerle iç içedir. Tayvan ve Çinin birleşik kapitalist gelişme biçimleri aynı zamanda Tayvan'ın kapitalist gelişme ve büyüme şartlarını da etkilemektedir. Çin dünya kapitalist sistemine entegre oldukça, Tayvan'da Çin aracılığıyla

sisteme entegre olmaktadır. Ancak siyasal jeopolitik dinamiklerle, kapitalist jeoekonomik dinamiklerin her zaman birbirleriyle örtüşmemesi nedeniyle (Callinicos, 2009; Harvey 2003, 2005) ve ekonomik gelişmenin siyasal üst-yapıya yansımalarının belli bir süre gerektirmesi nedeniyle, bu arada siyasal gerginliklere de neden olmaktadır.

Çin'in hegemonik liderlik uğraşları çerçevesinde, Tayvan'da kendi ekonomik ve siyasal ilişkilerini derinleştirmek istemektedir. 1991 yılında Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC)'e katılmıştır ve çeşitli çalışma gruplarında aktif bir rol oynamıştır. Tayvan 1966 yılında kurulan Asya Kalkınma Bankası (ADB)'nin kurucu üyelerindedir. 2002 yılında Çin'i kızdırmamak için Dünya Ticaret Örgütü'nün "ayrı ticaret üyesi" olarak 144. üyesi olmuştur. Ancak bu örütlenmeler arasında da büyük farklılıklar vardır. ASEAN daha çok üye ülkelerin egemenliklerini dış güçlere karşı korumaya yönelik bir örgüttür. APEC ise tam bir örgütten ziyade üye ülkeler için bir serbest ticaret şemsiyesi sağlamaktadır. Özellikle APEC'in bölgede neoliberal ticaret düzenini devam ettirmeye yönelik bir mekanizme olduğu ileri sürülebilir. Bu nedenle bu örgütleri neoliberal dünya düzenine ne de tek başına Çin'in neoliberal hegemonik liderliği mücadelesine hegemonya karşıtı örgütler olarak düşünmek olanaksızdır. Yeni bölgecilik, kökeninde küresel piyasaların neoliberal pratiklerini meşrulaştırmaya ve disiplinini yerleştirmeye yönelik bir yönetim mekanizmasıdır (Stephen Gill, 1998). Diğer yandan bizzat bu kuruluşların kendisi hegemonya mücadelesinin verildiği yerlerdir (Owen, 2014: 177). Çin kendi liderliğini bu örgütlere yerleştirmek istemektedir. Bu da acaba bölge devletleri bu hegemonyayı kabul etmeye hazır mıdır veya bu hegemonyaya direnmeye güçleri var mıdır sorusunu gündeme getirmektedir.

2016 Ocağındaki başkanlık seçiminde iktidara gelen Tsai yönetiminin bir "Güneye Git Politikası" (xin nanxiang zhengce), yani Güneydoğu Asya ve Güney Asya'daki ülkelerle yakın ilişkiler geliştirilmesine dayanan bir politika izleyeceğini belirtmiştir (Chih-chao 2016: 79-104) Politikanın temeli "Çinden dünyaya değil", "Dünyadan Çin'e" politikasıdır. Başkan Ma Ying-jeou (2008-16) dışındaki diğer başkanlar çoğunlukla Çin'e olan fazla bağımlılıktan endişe etmişler ve Tayvan'ı başka bölgelere açılmasını sağlayacak politikalar geliştirmeye çalışmışlardır. Önceki iki Tayvan başkanı - Lee Teng-Hui (1998-2000J ve Chen Shui-bian (2000-8) - her ikisi de 1990'lı ve 2000'li yıllarda GGP-1 ve GGP-2 yi başlatmışlardır. Tsai'nin girişimi ise GGP-3 olarak geçmektedir. Güneye Git politikasının uzun dönemde Tayvan ve Güney Asya ülkeleri arasındaki ilişkileri de güçlendirmesi beklenmektedir. Nitekim, bu politikalar sonucunda Tayvanlı firmaların Güneydoğu Asya'da yaptığı yatırımlar 2011-2015 yılları arasında iki misline çıkarak 13 milyar dolara ulaşmıştır. Ancak bu çok taraflılık politikasını, Çin'in de

Güneydoğu Asya'ya hakimiyetini pekiştirmek için yaptığı hamlelerle bir arada değerlendirilmek gerekmektedir. Başka bir deyişle, Çin hegemonik liderliğini güçlendirdikçe, bölgedeki diğer ekonomiler de bunun bir parçası olmak ve Çin'in ekonomik hakimiyeti altına girmekten çekinmektedirler. Bu nedenle politikanın Çin-Tayvan ekonomik entegrasyonuna bir alternatif olarak düşünülmüş olmasına rağmen bunu gerçekleştirebileceğinin zor olduğu söylenebilir. Diğer yandan, Tayvan bu yeni politikayı ilan ederken, Çin'de aynı zamanda "Bir Kemer, Bir Yol" (OBOR) inisiyatifi gündeme getirmiştir. OBOR stratejisi Hardy'nın terimiyle Çin devlet sermayesinin ulusüstüleşmesini sağlamaya yönelik bir "logistic coğrafyası düzenlemesi"dir (Chacko ve Jarasuriye 2018: 185). İki politika bir çok yönden birbirleriyle kesişmektedir. OBOR Çin'in Doğu Asya'da Çin devlet kapitalizminin özelliklerini taşıyan bir hegemonik liderlik elde etmek çabasının bir uzantısıdır. OBOR'un aynı zamanda siyasi bir hedefi de vardır ve bir ABD-Japon stratejik çevreleme politikasını engellemeye de yöneliktir. Bölgedeki ticaretin Çin merkezli olduğu kesindir. Beijing Konsensusunun bölgede bir popülerlik kazandığını da söyleyebiliriz. Buradaki sorun Çin'in bir tehdit mi yoksa bir ortak mı kabul edilmesi gerektiğidir. Diğer yandan, Çin merkezli bir bölgesel entegrasyon, Batı Pasifik'de bir Çin-ABD çatışmasını engelleyebilir (Ikenberry, 2008) ve bölgede Çin'in stratejik derinliğini artırabilir. Çin modeli küresel liberalizme anti-hegemonik bir meydan okumaktan ziyade, kapitalist sistemin mevcut norm ve pratiklerini güçlendirmektedir (Saul 2012, Stephens 2014). Uluslararası bir sınıf oluşumu ile desteklenen ABD liderliğindeki neoliberal kapitalizm, Çini bu sınıfsal oluşumdan uzak tutsa da, Çin'in yükselişi ile sadece güçlenme yolundadır (Saul 2012, Stephens 2014). Evet, Çin'in tarihsel gelişimi ve bunun yarattığı devlet yapı ve ideolojisi, söz konusu kapitalizmin halen otoriter bir devlet yönetimi altında gerçekleştirebileceğini gösteriyor. Barış içinde yükselme iddiasında olan bir Çin, bu barışı ancak zorlayıcı devlet aygıtlarının gücün vasıtasıyla gerçekleştirebiliyor. Fakat bu, sadece neoliberal dünya düzeninin çok farklı siyasal sistemlerle bir arada gideceğini göstermektedir (Nölke 2012: 117-137; Harris 2009: 6-33).

SONUÇ: DEMOKRATİKLEŞME, ANTI-HEGEMONYA VE BAĞIMSIZLIK

Çin Halk Cumhuriyeti demokratikleştikçe, Tayvan ve Çin halkları arasında şu anda mevcut olan gerilimler büyük bir ölçüde azalacaktır. Çin anti-demokratik otoriter sistemidir nedeniyle Tayvan'a karşı tehdit dolu bir politika izlemek durumunda kalmaktadır. Çin'in demokratikleşmesi Tayvan'ın bağımsızlığının da bir koşuludur. Ekonomik ilişkilerdeki işbirliğinin siyasi ilişkilere de yayılması (spill-over) Çin'in demokratikleşmesi ile gerçekleşecektir. Çin'in kendi toplumsal hegemonyasını gerçekleştirememiş olması ve bunun yarattığı ideolojik yapı kendisini dış politikada özellikle Tayvan'ı hedef alan zorlayıcı bir politika şeklinde oraya çıkmaktadır (Hsu 2002: 130-164). Yüzyılı geçen bir ayrılık, ise Tayvanlıları ayrı bir varlıkları olması gerektiğine inandırmıştır (Lin 2016). Ulusal Chengchi Üniversitesi'nin 2015 yılında yaptığı bir araştırmaya göre ada halkının %60'dan fazlası kendisini ne, Çinli, ne Çinli-Tayvanlı fakat tamamen Tayvanlı olarak görmektedir. Tayvanlıların demokratikleşme mücadelesi büyük hegemonik güçler arasında sıkışmış küçük bir adanın herkes için örnek oluması gereken bir mücadelesidir. Adanın egemen bağımsız bir devlet olduğu ve birleşme veya bağımsızlıkla ilgili nihai karar ne olursa olsun Tayvan halkı tarafından verilmesi gerektiği konusunda toplumsal bir oydaşı vardır. Tayvan nasıl dünyanın en gelişmiş ekonomilerinden birini olmaya başarmışsa, bağımsızlık mücadelesinde de başarılı olacak, demokratikleştikçe de toplumsal eşitsizliklerin kaynağı neoliberal hegemonyaya karşı anti-hegemonik mücadelelerini de başlatabilecektir.

KAYNAKÇA

- Amiti M and Freund C (2010). "The anatomy of China's export growth". Ed. Feenstra RC and ShangJin w (eds) *China's Growing Role in World Trade*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 35–56.
- Beeson, M. (2009). "Hegemonic Transition in East Asia? The Dynamics of Chinese and American power". *Review of International Studies* 35 (1): 95-112.
- Bieler, A. and Morton, .A. (eds.) (2001). "Neo-Gramscian Perspectives in International Relations". *Capital and Class* 82 (85-115).
- Callinicos, A (2009). *Imperialism and Global Political Economy*. Cambridge: Polity Press.
- Chacko. Priya ve Jayasuriya, Kanishka, (2018). "A capitalising foreign policy: Regulatory geographies and transnationalised state projects". *European Journal of International Relations* 24 (1): 82–105.
- Chih-chao, Wen (2016). Opportunities and Challenges of Taiwan's "New South-bound Policy" under Mainland China's "One Belt, One Road" Initiative. *Prospect Journal*. 16: 79-104.
- Clark, C. (2011). *The Changing Dynamics of the Relations Among China, Taiwan, and the United States*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Cox, R. (1983). "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method". *Millennium*. 12 (2): 162-75.
- Cox, R (1981). "Social Forces, States and World order: Beyond International Relations Theory". *Millennium* 10(2): 126-55.
- Dirlik, A. (2007). *Global Modernity: Modernity in the Age of Capitalism*. Boulder, Co: Paradigm Press.
- Gill, S. (1995). "Globalisation, Market Civilisation and Disciplinary Neoliberalism". *Millennium* 24 (3): 399-423.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. London: Lawrance and Wishart.
- Hao, Z. (2010). *Whither Taiwan and Mainland China : National Identity, the State and Intellectuals*. Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Hall P and Soskice D (2001). *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*. Oxford: Oxford University Press.
- Harris J (2009) "Statist globalization in China, Russia and the Gulf States". *Perspectives on Global Development and Technology*. 8 (2) : 139–163.
- Harvey D (2003). *The New Imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
- Harvey D (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.

- Hsu, Szu-Chien (2002) .”The AImpact of the PRC’s Domestic Politics and Cross-Strair Relations”. *Issues and Studies*, 38: 130-164.
- Huang Y (2010). *Capitalism with Chinese Characteristics: Entrepreneurship and the State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ikenberry GJ (2011). “The future of the liberal world order”. *Foreign Affairs* 90: 56–62.
- Ikenberry GJ and Kupchan C (1990). “Socialization and hegemonic power”. *International Organization* 44(3): 283–315.
- Levy, Jack (2008), “Power Transition Theory and the Rise of China,” Ed. Robert Ross and Zhu Feng. *China’s Ascent*. Ithaca, Cornell University Press. 11-33.
- Lemke D and Tammen RL (2003). “Power transition theory and the rise of China”. *International Interactions* 29 (4) : 269–291.
- Lin, Cheng-yi ve Roy, Denny, (2011). *The Future of United States, China and Taiwan Relations*. New York: Routledge.
- Lin, S. S. (2016). *Taiwan’s China Dilemma : Contested Identities and Multiple Interests in Taiwan’s Cross-Strait Economic Policy*. Stanford, California: Stanford University Press.
- McNally CA (2012). Sino-capitalism: China’s reemergence and the international political economy. *World Politics* 64 (4): 741–776.
- Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power politics*. New York: W.W.Norton.
- Mearsheimer, J. (2004). “The Rise of China Will Not be Peaceful at all”. *The Australian*, 18 Kasım.
- Nölke A (2012). The rise of the ‘B(R)IC variety of capitalism’: Towards a new phase of organized capitalism? Ed. Overbeek H., van Apeldoorn B. (eds) *Neoliberalism in Crisis. International Political Economy Series*. Palgrave Macmillan, London. 117-137.
- Overbeek H and Van der Pijl K (1993). “Restructuring capital and restructuring hegemony: Neoliberalism and the unmaking of the post-war order”. Ed. Overbeek H. *Restructuring Hegemony in the Global Political Economy: The Rise of Transnational Neo-liberalism in the 1980s*. London: Routledge, 1–27.
- Roy, Denny (2003). *Taiwan:A Political History*. New York: Cornell University Press.
- Rubinstein, Murray A. (2007). *Taiwan: A New History*. Oxon: Routledge.
- Rwei-ren, Wu 2014. “Fragment of/f Empires: The Peripheral Formation of Taiwanese Nationalism”. Ed. Jack Francis Williams ve Lee Shye-tu, *Taiwan’s Struggle: Voices of the Taiwanese*. Maryland: Rowman and Littlefield. 27-34.

- Saull R (2012). "Rethinking hegemony: Uneven development, historical blocs, and the world economic crisis". *International Studies Quarterly* 56 (2): 323–338.
- Schmalz S and Ebenau M (2012). "After neoliberalism? Brazil, India, and China in the global economic crisis". *Globalizations* 9 (4): 487–501.
- Stephens, M. (2014). "Rising Powers, Global Governance and Liberal Global Governance: A Historical Materialist Account of the BRICS challenge". *European Journal of International Relations* 20(4): 912-938.
- Wen Chih-chao, "Opportunities and Challenges of Taiwan's 'New Southbound Policy' under Mainland China's 'One Belt, One Road' Initiative". *Prospect Journal* 16: 79-104.
- Worth, O. Ve Moore, P. (der.) (2009). *Globalization and the 'new' Semi Peripheries*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Worth, Owen (2015). *Rethinking Hegemony*. London: Palgrave.
- Yalvaç, F. (2012). "Strategic Depth or Hegemonic Depth: A Critical Realist Analysis of Turkey's Position in the World System". *International Relations* (26) 2: 165-80.
- Ying Yang, Wan-Ying (2016). "The China Complex in Taiwan: The Tug of War Between Identity and Interest". *Issues & Studies: A Social Science Quarterly on China, Taiwan, and East Asian Affairs* 52 (1): 1-34.

TAYVAN TARIMI

Oğuz Can TURGAY*

1. Genel Bilgi

Son yıllarda Tayvan'ın tarım sektörü hızlı ekonomik büyüme ve işgücü maliyetin yükselişinden artan sıkıntılarla karşı karşıyadır. Tayvan Ocak-2002'de Dünya Ticaret Örgütüne (WTO) katılmış ancak WTO'nun taahhütlerini yerine getirmek adına tarım pazarlarını açıp ticareti koruyucu önlemleri ortadan kaldırınca bu ticari liberalleşme adımları bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Hükümet tarım sektörünü desteklemek için bu sorunlarla yakından ilgilenerek aşağıdaki hedefleri edinmiştir:

- Tayvan'ın tarım sektörünün bilgi temelli yeniden yapılanması,
- Tarımsal e-ticaret ve Sertifikalı Tarım Standartlar (CAS) sistemini teşvik etmek,
- Teknolojiye dayalı tarımsal uygulamalar geliştirmek,
- Tarımsal kaynakların sürdürülebilir kullanımı mevhumunu geliştirmek,
- Tayvan'ın tarımsal ürünlerinin uluslararası rekabeti düzeyini geliştirilmek,
- Yüksek katma değerli gıda işleme sanayileri geliştirmek ve bu şekilde üretim ve satış düzeyleri arasında meydana gelen hareketlenmelerden kaynaklanan ekonomik baskıları hafifletmek; tarımsal dönüşümleri kolaylaştırmak ve tarımı iyileştirmek.

Bütün bu politikalara ilave olarak Yuan yönetimindeki Tarım Konseyi (COA) güvenli tarımsal ürünlerinin önemini farkına varmış ve 2005 yılını "güvenli tarım yılı" ilan ederek organik tarım bilincini artırmaya çalışmış ve ayrıca CAS gibi uygulamalar ile tarımsal üretimin izlenebilir hale gelmesine çalışmıştır.

* Doç. Dr. Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü, Ziraat Fakültesi, Ankara Üniversitesi

2. Tayvan'daki Tarımsal Kurumlar

2.1. Tayvan Tarım Konseyi (COA)

Tayvan tarımını denetleyen en önemli resmi kurum Tayvan Tarım Konseyi (COA-Council of Agriculture, Taiwan) dir. Ayrıca her şehir ve bölgenin tarım dairesi bulunmaktadır. 2005 yılında bu sistemde 303 çiftçi teşkilatı, 17 sulama teşkilatı ve 40 yerli balıkçı teşkilatı mevcuttu.

2.2. Araştırma Enstitüleri

2.2.1 Tarımsal Araştırmalar Enstitüsü

1895 yılında Taipei'de kurulmuştur ancak şu an Wufong'da Taichung bölgesinde bulunur. Enstitü tarım ve bahçecilik bitkileri yetiştiriciliği, genetik, fizyoloji, toprak, bitki beslenme, bitkisel hastalıklar, zararlılar ve tarımsal mekanizasyon gibi konularda teorik ve uygulamalı araştırmalar yürütmektedir. Kurulduğundan beri yürütülen araştırma faaliyetlerinden elde edilen tecrübe ve birikimlerle enstitü tarafından geliştirilmiş bitki türleri ve lokal teknolojiler, Tayvan bitkisel üretimindeki artışların ve hızlı kırsal ekonomik kalkınmanın en büyük dayanaklarıdır.

2.2.2 Hayvancılık Araştırma Enstitüsü

Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Tainan bölgesinde 1940 yılında at yetiştirme çiftliği olarak kurulmuştur. Takip eden yıllarda gelişerek yetiştirme, genetik, fizyoloji, çiftlik hayvanları idaresi, hayvansal ürün işleme ve yem bitkileri alanlarında gelişerek Tayvan'da hayvan endüstrisinin kalkınmasına katkı sağlamıştır.

2.2.3 Balıkçılık Araştırma Enstitüsü

Balıkçılık Araştırma Enstitüsü, 1929 yılında Keelung'da kurulmuştur. Tayvan'da balık kaynakları, balıkçılık teknolojisini, balık stokunun geliştirilmesi, su ürünleri yetiştiriciliğinin gelişimi ve balık ürünlerin korunması ve işlenmesi üzerinde araştırmaları yürütmektedir. Ayrıca yerli ve uluslararası balıkçılık topluluklarına teknik eğitimi ve hizmetleri vermektedir.

2.2.4 Orman Araştırmaları Enstitüsü

1896 yılında Taipei'de kurulan Ormancılık Araştırma Enstitüsü, orman teknolojisi, ormancılık, orman koruma, orman yönetimi, havza yönetimi, orman ekonomisi, orman kullanımı, orman kimyası, odun selülozu ve ormancılık uzantısı gibi ormancılık ve orman ürünleri ile ilgili araştırmaları

yürütmektedir. Son zamanlarda, araştırmaların odağı, uzun vadeli ekolojik araştırmalar, orman ekosistem yönetimi yaklaşımları, orman biyoteknolojisi ve "yeşil" orman ürünleri üzerine odaklanmıştır.

2.2.5 Hayvan Sağlığı Araştırma Enstitüsü

Hayvan Sağlığı Araştırma Enstitüsü Taipei Danshuei'de, 1905 yılında kurulmuştur. Hayvan endüstrisine sorun olan hastalıklarla ilgili araştırmalar yürütmekte ve aynı zamanda ulusal hayvan hastalıkları teşhisi laboratuvarı olarak da görev yapmaktadır.

Ulusal çapta hayvan hastalık kontrol önlemlerini geliştirmek amacıyla hastalık izleme ve gözetim planları hazırlamakta, yasal hayvan ilaçlarının deneylerini yürütmekte ve hayvanlar için teşhis reaktifleri ve aşılı geliştiren üretmektedir. Bunlara laveten veterinerlik bilimlerinde kamu veteriner hekimlerine ve diğer hayvan yetiştiricilere teknik danışmanlık ve tecrübe transferi de yapmaktadır.

2.2.6 Tarımsal Finansman Kaynakları

Tarımsal yönetim modernizasyonu ve verim artışının iyileştirilmesinin yanısıra çiftçilerin ve balıkçıların refahı amacıyla Ocak 2014 yılında COA kontrolünde Tayvan Tarım Finansman Bürosu (BOAF) kurulmuş ve ardından Tarımsal Finansman Kanunu ilan edilerek tarımsal yatırımlar için gereken bütçenin kontrolü maliye bakanlığı üzerinden alınmıştır.

BOAF'ın temel görev alanları tarımsal finansman kurumlarını denetlenmesi ve tarımsal kredi planlamalarıdır. BOAF 2005 yılında Tayvan Tarım Bankasının (ABT) kurulmasına da yardım etmiştir. ABT iki düzeyli tarımsal finansman sisteminin oluşmasına vesile olarak çiftçilik ve balıkçılık kredi birimlerinin yönetimini üzerine almıştır.

2.3 Çiftçilik ve İlgili Düzenlemeler

2004 yılı verilerine göre yaklaşık 835,507.00 ha arazide 721,418.00 hane tarafından çiftçilik yapılıp; hane başına ortalama 1,16 ha işlenebilir arazi düşmektedir. Diğer yandan Tayvan çiftçi kesiminin %70'inden fazlasında aile üyeleri hem yarı zamanlı çiftlik işlerinde çalışmakta ve hem de tam zamanlı çiftlik dışı işler yapmaktadır. Tarımsal modernleşmenin önündeki en büyük engeller, aile başına düşen tarım alanı büyüklüğünün düşük olması ve tesis yatırımlarının az olmasıdır. Çiftçiliğin meşakatli olması ve az gelir getirmesi genç nüfus açısından büyük şehirlerdeki iş alanlarını cazip hale getirmiştir. Bu duruma bağlı olarak kırsal kesim hızlı bir şekilde yaşlanmıştır. Örneğin 2004 yılı verilerine göre tarımsal iş gücünün %40'ını 65 ve üzeri

yaşlardaki nüfus teşkil etmiştir. COA genç nüfusu tarıma çekmek ve tarım sektörünü oluşturan yaşlı nüfusa destek olmak amacıyla bazı önlemler almıştır. Örneğin genç çiftçilere teknik eğitim, üretim ve dağıtım girişimciliği, modern çiftlik yönetim teknikleri gibi konularda eğitim programları düzenlenmiştir. Ayrıca Ocak 2006'dan itibaren, 65 yaş ve üzeri çiftçileri için sağlık sigortası programları oluşturmuş ve maddi destek ödenekleri düzenlemiştir.

2.4 Tarım Arazileri ve İlgili Düzenlemeler

Tayvan Tarımsal Kalkınma Yasası 3. maddesinin 10. fıkrasına göre; tarım arazileri, tarım, ormancılık, hayvancılık veya su ürünleri yetiştiriciliği endüstrisi, çiftçilik için gerekli mülkleri kapsamaktadır. Söz konusu mülkler çiftlik evleri, küçük- büyükbaş ve kanatlı hayvan üretim tesisleri, meyve/sebze toplama, kurutma ve depolama alanları, çiftlik yolları, sulama hendekleri ve toplama alanları ile depolar, soğutma tesisleri, ekipman merkezleri, ipekböcekçiliği tesisleri için kullanılan araziler ve çiftçi dernekleri ile tarımsal kooperatifler tarafından sağlanan alanları kapsar. Son yıllarda, tarım sektörünün GDP¹ payının azalması ve Tayvan'ın WTO üyeliğini takiben tarımsal malların ithalatında büyük bir artış olması, tarım arazilerinin daha efektif kullanımı konusunu gündeme getirmiştir. Hükümet, çiftçi örgütleri ve diğer ajanslarla birlikte işlenen arazi miktarını kademeli olarak azaltmak için çaba sarfetmiş, elverişsiz tarım arazilerini diğer kullanımlara dönüştürerek ve arazi toplulaştırma ile tarım için daha geniş ve kolay işlenebilir araziler temin etmeye çalışmıştır. 2003 yılında Tarımsal Kalkınma Yasası'nın revize edilmesi ile arazi ve tarımsal altyapı ve ekipmanlarının kullanımı konusunda daha fazla esneklik sağlanmıştır. Çiftçi birlik ve örgütlerine, WTO'ya dahil olmanın etkisini aza indirmek için yeni roller verilmiştir. Sermaye ve teknolojik tarımın teşvik edilmesi için tarım arazileri üzerindeki kotalar kaldırılmıştır. Biyoteknoloji, geleceğin tarımına yön verebilecek önemli bir uygulama sahası olarak görüldüğünden mevcut düzenlemeler, hükümetin tarımsal teknoloji parkları kurma planları için dayanak oluşturmuştur. Nitekim, Tayvan'ın ilk tarımsal biyoteknoloji parkı Pingtung Bölgesinde Ekim 2003'de kurulmuştur. Bu parktaki fabrikaların sayısı 120'ye ulaştığında güney Tayvan'da en az 8000 istihdam yaratacağı ve yıllık üretim değerinin 2013 yılına kadar 539 milyon A.B.D. dolarını bulacağı öngörülmüştür. Düzensiz tarım araziler bir araya getirilerek birleştirilmiş ve çiftçi kesimine toplulaştırma öncesindeki parsellerine eş büyüklükte parsel dağıtım yapılarak tarım arazi kaynağı güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu alanlara hizmet eden yol ve sulama altyapıları tekrar inşa edildi ve düzeltilerek iyileştirilmiştir. Böylece üretim ve pazarlama maliyetleri azaltılmaya ve arazi kullanımı etkinliği artırılmaya çalışılmıştır.

¹ Gross Domestic Product : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

2.5 Sulama Faaliyetleri

Sulama, tarımsal üretimin anahtarıdır. Tayvan'ın yıllık ortalama yağış 2,515.00 mm olmasına rağmen, bunun yaklaşık %80'i Mayıs ve Kasım ayları arasında gerçekleşir. Bu nedenle, bölgesel veya mevsimlik su kıtlığı veya kuraklığa karşı önlem almak için su transferi ve koruma önlemleri alınmak durumundadır. Sulama yönetiminin güçlendirilmesine ilave olarak COA, tarımsal üretimi kolaylaştırmak için su kaynakları tahsis etmeye çalışmıştır. Ekonomi İşler Bakanlığı 2004 verilerine göre, Tayvan'da yılda kullanılan toplam suyun %70.9'u sulama, su ürünleri yetiştiriciliği ve hayvancılık faaliyetlerine yöneliktir ve 12.6 milyar metreküpe tekabül etmektedir.

2.6 Tarımsal Ürünler

Tayvan'da üretilen bitki türleri ve üretim hacmi son yirmi yılda değişime uğramıştır. Tayvan'ın WTO'ya katılımı ile bahçecilik, tarım turizmi, egzotik meyve ve sebze üretimi, organik tarım ve diğer yüksek değerli ürünlerin çeşitlendirilmesi ile ilgili konularda baskılar oluşmuştur. WTO'ya katılımın bir diğer önemli getirisi Tayvan Toplumunun beslenme alışkanlıklarını değiştirmesi daha az pirinç tüketirken un ve süt ürünlerini daha fazla tüketmeye başlamış olmasıdır. Ayrıca Tayvan'ın yükselen yaşam standardı, egzotik çiçekler ve işlenmiş gıdalar gibi ürünlere olan talebi de artırmıştır.

2.7 Pirinç Üretimi

Tayvan'ın Ocak 2002'de WTO'ya girmesi ile uluslararası rekabet piyasaları, pirinç fiyatları üzerindeki baskıyı artırmış ve bu da pirinç tüketiminde düşüşe neden olmuştur. 1997'de 364.000 hektar iken, 2005 yılında pirincin ekildiği toplam alan azalarak 290,000 hektara düşmüştür; pirinç verimi ise 2.04 milyon metrik tondan 1.47 milyon metrik tona düşmüştür. Ancak buna rağmen pirinç, 2004 kayıtlarına göre hala Tayvan'ın en değerli ürünüdür. Aslında WTO'ya üyelik vesilesi ile COA, 2005 yılı itibarıyla arz ve talebi dengelemek için çeltik alanlarının yönetiminde yeni düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Tayvan, WTO'ya üyelik koşullarına göre 2002'den beri yılda 144.720 metrik ton pirinç ithal etmektedir.

2005 yılında pirinç fiyatını istikrara kavuşturmak için hükümet yerel çiftçilerden 213.000 metrik ton pirinç satın almıştır. Yerli pirincinin uluslararası rekabet gücünü güçlendirmek, ekim tekniğini geliştirmek ve yüksek kaliteli pirincin üretimini ve pazarlamasını teşvik etmek için de çalışmalar devam etmektedir. 2004 yılında Tayvan, Japonya'ya 126 metrik ton kaliteli, yerel olarak yetiştirilen pirinç ihraç etmiştir ki son 30 yılda Japonya'ya ilk kez pirinç ihraç edilmiştir.

2.8 Sebze Üretiminde Durum

Tayvan sebze üretimi büyük oranda ülke-içi ihtiyacı karşılamaya yöneliktir. Organik sebze tarımına olan ilgi giderek artmaktadır. 2004 yılı verilerine göre Yunlin, Changhua, Tainan ve Pingtung Bölgelerinden yaklaşık 165.338 hektarlık alan sebze üretimine ayrılmıştır. Her hektarda 18.535 kg üretim kapasitesi ile toplam 3,064, 607 metrik ton sebze üretimi gerçekleştirilmiştir. 2004 yılı verilerine göre bambu, karpuz, şitake mantarı, yapraklı sebzeler, lahanası, soğan, domates, Çin lahanası ve soya fasulyesi önde gelen sebze üretimlerini oluşturmaktadır. Şu an Tayvan'da 100'den fazla çeşit sebze yetiştirilmektedir. Turp, Çin lahanası, yaprak hardalı ve sarımsak kuzey Tayvan'ın daha serin ikliminde gelişirken, güney Tayvan'da ise karnabahar, bambu ve fasulye ekilmektedir.

2.9 Meyve Üretimi

Tayvan'da 30'dan fazla meyve türü yetiştirilmektedir. Elma, armut ve şeftali gibi son baharda yaprağı döken çeşitler yüksek rakımlarda yetişirken, narenciye, muz, ananas, sülükler, longanlar, mangolar, papayalar, cennet hurması, yenidünya meyvesi ve guavalar alt ovalarda ve dalgalı yamaç topraklarında yetiştirilmektedir. Başlıca ürünler narenciye, mango, kavun, sülükler, muz, ananas, balmumu elma ve oryantal armuttur. 2004 yılında, 218,650 hektarlık toplam dikilen alanda Tayvan'da 2.73 milyon metrik ton meyve üretilmiştir.

Yerel üreticiler, ithal meyve tarifelerinin azaltılması ardından ülke içi pazarına akın etmiş ve bu durum meyve ithalatından bazı dar boğazlara neden olmuştur. Meyve üreticileri arasında oluşan rekabet Tayvan'ın meyve yetiştiricileri arasında modernizasyona geçiş sürecini başlatmış pek çok meyve üreticisi gelişmiş bahçe bitkileri teknolojilerini kullanmaya başlamıştır. Etkili hastalık kontrolü, meyve olgunlaşma zamanı ayarlamaları, geliştirilmiş meyve türleri yetiştirilmesi ve her sene çok kere hasat uygulanmasını sayesinde meyve üretimi karlı ve büyüyen bir sanayi haline gelmiştir. COA, uluslararası pazarda yerel olarak yetiştirilen meyve tarımına ticaret alanı açmak için girişimlerde bulunmuştur. Örneğin yıllarca devam eden müzakereler sonrasında sırasıyla 2004 yılında ve 2005 yılında Japonya'ya papaya ve Yeni Zelanda'ya mango ihracı gerçekleştirilmiştir. 2004 yılında meyve ihracatının toplam değeri yaklaşık 33 milyon ABD dolara ulaşmıştır ve bu rakam Tayvan'ın Japonya'ya ihraç edilen meyvelerin %42'sini oluşturmuştur. Japonya, Tayvan'ın en büyük meyve ihraç pazarı haline gelmiştir.

2.10 Şeker Kamışında Durum

İthal şekerden kaynaklanan fiyat dalgalanmaları ve rekabet, Tayvan'ın şeker endüstrisine ciddi bir sorun teşkil etmiştir. Devlet tarafından işletilen Tayvan Şeker Kurumu (TSC), bu yeni gelişmelerin karşısında ve rekabet gücünü korumak için ürün hattını genişleterek, biyoteknolojiye çeşitlendirerek, arazi geliştirme ve yurtdışı yatırımlarla karşılaşmıştır. Tayvan eskiden dünyanın önde gelen şeker ihracatçılarından bir olmuştur. 1950'lerde ve 1960'larda, 100.000 hektardan fazla şeker kamışı üretimine ayrılmış ve yılda bir milyon metrik tondan fazla şeker üretilirdi. Ertesi yıllarda tarım emekçisi sıkıntısı ve sürekli düşen fiyatlar, sanayiye ağır bir darbe indirmiş, 2004'te sadece 14.231 hektar alanı ekimi yapılabilmıştır. Bunun üçte ikisinden fazlası TSC (Tayvan Şeker Kurumu) tarafından işletilmiştir. Yerli üretimin azalması, şeker ithalatında 2005 yılında 610.828 metrik ton artmasına neden olmuştur.

2.11 Çay Tarımı

Çay, bir zamanlar Tayvan için önemli bir ihracat malıydı. Ancak bu durum değişti ve Tayvan, ülke içi pazarın Güneydoğu Asya çay ithalatına açılmasından bir yıl sonra 1991'den beri önemli bir çay ithalatçısı oldu. O zamandan beri, yıllık çay ithalatları arttı. 2003 yılından 2004 yılına kadar çay ithalatı 19.568 metreküpe artırırken yerel üretim %2,3 oranında düşüşle 20,192 metrik tona düştü. Tayvan, daha düşük işçilik maliyetlerinden yararlanmak için Tayvan, Vietnam, Endonezya ve Tayland'a çay işleme tekniklerini transfer etti ve bu ülkelerde üretilen çay genellikle Tayvan pazarına geri gönderildi. Öte yandan, Tayvan'ın oolong çayı, uluslararası pazarda son derece rağbet görmekte, Dünya yıllık üretiminin yaklaşık %20'sini oluşturmakta ve ağırlıklı olarak Japonya, Güneydoğu Asya ve Çin'e ihraç edilmektedir.

2.12 Kesme Çiçek Üretimi

Phalaenopsis orkide türü çiçekler açısından, Tayvan'ın dünyanın önde gelen ihracat simgesidir. Çok çeşitli taze, güzel çiçekler üreten Tayvan'ın son yıllarda kesme çiçek sektörü gelişmeye başlamıştır. 2004 yılında, üretim değeri 375 milyon ABD doları olurken, ihracatı 58.1 milyon ABD doları olarak gerçekleşti. 2004 yılında çiçek üretimi için toplam 12,579 hektar alan kullanılmıştır. Bunun 6,823 hektarı alanı fidanlık, 4,498 hektar kesme çiçek, 761 hektar saksı çiçekleri, orkideler için 475 hektar, ampuller için 22 hektar, otsu çiçek tohumları için 1 hektar. Başlıca ihracat pazarları Japonya, Hong

Kong, Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Kore'dir. *Phalaenopsis* orkide, ihracatın büyük kısmı olup toplam çiçek ihracatın %35'ini oluşturup 23.39 milyon ABD doları değerinde bir pazara sahiptir. 2005 yılında yerel çiçek endüstrisini tanıtmak ve uluslararası pazarla etkileşim için fırsatlar yaratmak için Changhua ve Tainan Bölgelerinde Tayvan Çiçek Fuarı, Tayvan Uluslararası Orkide Sergisi, gerçekleştirilmiştir.

2.13 Rekreatif (Eğlence Amaçlı) Tarım

Geleneksel çiftlik işlemleri uzun zamandan beri ekonominin bir parçası olmuş olsa da rekreatif tarım Tayvan'da nispeten yeni bir gelişmedir. Modern toplumdaki meşgul insanlar için yeni dinlenme biçimi tarımsal üretimin, kırsal yaşam, doğal ekoloji ve yerel kültür kaynakları bütünleştirir. 2000 hektarın üzerinde arazi, ziyaretçilerin meyve ve sebze toplayabilecekleri turistik çiftliklere dönüştürülmüştür. COA, 2004 yılı itibarıyla Tayvan genelinde 184 rekreatif çiftlik kurulmasını onaylamıştır. Rekreatif çiftlikler turistik çiftliklere benzemekle birlikte, ziyaretçilere piknik, kuş gözlem ve diğer bazı doğa etkinlikleri için fırsatlar sunmaktadır. COA rekreatif çiftlik yönetimi ve hizmetleri konusunda yardım ve danışmanlık hizmeti de sağlamaktadır. Yerel rekreatif çiftliklerin stratejik ittifaklar kurmaları ve uluslararası turizm sergilerine katılmaları teşvik edilirken, COA tarım turizm internet sitesi olarak bilgi ve hizmetler sunmaktadır.

2.14 Balıkçılık

Geçtiğimiz elli yıl boyunca Tayvan balıkçılık endüstrisi küçük ölçekli kıyı balıkçılığından derin deniz ticaret balıkçılığına geçiş sergiledi. 2004 yılında Tayvanda, 136,224 balıkçının kaydı bulunuyordu ve bunların %40'ı kıyı balıkçılığı, %25'i iç su balıkçılığı ve %23'ü açık deniz balıkçılığı yapmakta idi.

2004 yılı verilerine göre Tayvan balıkçılığı 3 milyar ABD doları gelir sağlamıştır. Bunun %47,48'i derin deniz balıkçılığı, %25,84'ü iç sularda su ürünlerin yetiştiriciliği, %13,71'i açık deniz balıkçılığı, %6,87'i kıyı balıkçılığı ve %3,38'i denizcilik yetiştiriciliği şeklinde olmuştur. Uluslararası işbirliğinin bozulması nedeniyle derin deniz balıkçılığı üretimi 2003 yılından %16 oranına düştü. Tayvan'ın toplam üretiminin yaklaşık %45,8'i, kızıl orkinos, kalamar, iri göz orkinosu, sarı-uçurum orkinos ve tilapia gibi ihrac edilen balıklar oluşturur.

2005 yılı Kasım ayında, Tayvan'ın küçük balıkçı tekne operatörlerinin yasadışı faaliyetlerinin bir sonucu olarak Uluslararası Atlantik Orkinosu Koruma Komisyonu (ICCAT) Tayvan'ın 2006 avlanma kotasının %70'ini kesme kararı aldı ve bu nedenle ton balığı üretimi yaklaşık 14,900 metrik tondan 4,600 metrik tona düştü. ICCAT'ın kararı doğrultusunda COA, 2005 ve 2006 yıllarında ton balık teknelerin büyüklük, uzunluk sayıları 614'ten 260'a düşürmeleri için planlandı. Bu kararların ülke halkı üzerindeki etkisini en aza indirmek için yaklaşık 120 milyon ABD dolarlık bir fon gemi sahiplerine ertesi iki yıl içerisinde maliyetleri karşılamak için söz verildi.

2.15 Su Ürünleri Yetiştiriciliği

Yıllar içinde Su ürünleri yetiştiriciliği, Tayvan'da bir endüstri olarak istikrarlı bir şekilde büyümüştür. 2004 yılında, su ürünleri üretimi 327,513 metrik ton ile Tayvan'ın toplam deniz ürünlerinin %26'sını oluşturuyordu. Tayvan'ın coğrafyası ve iklimi su ürünleri yetiştiriciliği için idealdir ve balık çiftçilerin geniş çeşit balık yetiştirmeleri için tropik, sub tropikal ve ılıman iklimler sunar. Hatta Kuzey Amerika gökkuşağı alabalığı Tayvan'ın dağlarının bir kısmında yetiştirebilir. 2004 yılında, 55,666 hektar arazi üzerinde ve yaklaşık bir milyon metreküp kafes kültüründe su ürünleri yetiştiriciliği yapıldı.

Tilapia ve yılanbalığı, Tayvan'ın en önemli iki su ürünüdür. Tayvan, yılda 47,000 metrik tondan fazla Tilapia ihraç ederek, bu balık açısından dünyanın en büyük ikinci ihracat ülkesi haline gelmiştir. Yıllık yılan balığı üretimi 33,480 metrik ton olup, 2004 yılı verilerine göre 7 milyon ABD doları değerdedir. Tayvan'daki diğer önemli su ürünleri çeşitleri arasında süt balığı, orfoz balığı, istiridye ve sert istiridyeler yer almaktadır.

2.16. Hayvancılık

1950'lerde yoksul köylerdeki arka bahçelerden başlayarak, Tayvan'daki hayvancılık endüstrisi, 2004 yılında Tayvan'ın toplam tarımsal üretim değerinin %32'sini oluşturarak 3,7 milyar ABD doları bir ticaret hacmine ulaşmış ve 11,172 hektarlık bir alana yayılmıştır. Domuz yetiştiriciliği ilk sırada yer alırken bunu kanatlı hayvan üretimi (et ve yumurta tavukçuluğu), süt üretimi izlemektedir.

1998'deki Hayvancılık Yasası, et muayenesi için COA'ya yetki vermiştir. COA'nın Hayvan ve Bitki Sağlığı Muayene ve Karantina Bürosu (BAPHIQ)

Tayvan genelinde 77 kayıtlı mezbahada et ve kümes hayvanı muayenesi yapan 386 müfettiş personel tahsis etmiştir. BAPHIQ, yasadışı hayvan kesimhanelere karşı önlemler almakta, hayvan kesiminde ve ithal mallarla Tayvan'a giren zararlı ve epizootik hastalıkların artan tehlike ile mücadele etmektedir.

3. Tarımsal İhracat Potansiyeli

Tayvan'da ticaretin serbestleştirilmesi ithalatın artmasına neden olmuş ve ayrıca Tayvan çiftçi kesimi için de ihracat imkânı yaratmıştır. COA, 2004 yılında Tayvan'ın yurtdışı tarım ürünlerinin pazarlanması için üç yıllık bir proje başlattı. Bu proje kapsamında ihracatın hacmini ve değerini artırmak için önlemleri, hedef pazarlarda yapılan uluslararası gıda sergilerine katılım, Tayvan'dan gıdalar içeren yurtdışında festivaller düzenlemesi ve mevsimlik meyvelerin satış promosyonlarını içermektedir. Yerel tarım ürünlerinin dış pazarını genişletmeye yardımcı olmak için Tayvan karantina denetim teknikleri geliştirilmiş, karantina denetim tesislerinin güçlendirilmesi ve teknik ve bilgi alışverişi için araştırmalar yapılmıştır.

Bu çabalar sonucu olarak, tarımsal ihracat 2003'ten 2004'e %10 artarak 3, 24 ABD milyar dolardan 3,55 ABD milyar dolara yükseldi. Pirinç, papaya, kümes hayvanları eti ve *phalaenopsis* orkide ihracatında önemli gelişmeler görülmüştür. Tayvan'ın tarımsal ihracatının en büyük pazarı Japonya'dır ve bunu Hong Kong, Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Vietnam izlemektedir. COA, ihracatta daha fazla büyümeyi teşvik etmek için orkide, oolong çay, tilapia ve mango üretimlerini teşvik edici politikalar izlemektedir.

COA, ihracat tedarik zincirlerini iyileştirmekte ve uluslararası pazarlamayı geliştirmede yardım sunmaya devam edecektir. Gelecekte hükümet, uluslararası rekabette pirinç gibi hassas ürünleri izlemeye, daha serbest bir piyasanın Tayvanlı ürünler üzerindeki etkisini azaltmak için daha fazla esneklik aramaya devam edecek ve sürdürülebilir kalkınmayı ve çıkarları korumak için ticaret görüşmelerinde aktif olarak yer alacaktır.

KAYNAK

Agriculture in Taiwan.

http://www.fftc.agnet.org/view.php?id=20110705103744_104108

DEFINING TAIWAN: DE-COLONIALIZATION AND DEMOCRATIZATION

Chienyu SHIH*

Identity making is a process of politics of recognition and imagination, which involve with dialogue, confrontation and reconciliation among plural political or ethnic groups. The construction of Taiwan identity has evidently composed with three internal vs one external forces, i.e. Japanese colonization, KMT's rhetoric of Chinese nation-state, and recent democratization vs China's various proposal to incorporate/integrate Taiwan to her sovereignty.

The paper attempts to illuminate the current Taiwan identity that has been developed in relation to state and popular sovereignty, and state or elites in Taiwan have been seemingly successful to manipulate popular sovereignty through democratization from above. The legacy of Japanese imperial rule on Taiwan local elite in contrast to the orthodox claim of KMT's for a anti-communist Chinese nation-state have triggered a series of political changes, such as the 228 incident, martial law relaxation, reform on president election through universal suffrage and party politics, and most recent appealing on 'transformative justice'. In accordance to the recent democratization in Taiwan, China then hopes to unify/integrate Taiwan with a more flexible federalism, i.e. One Country Two Systems and the Greater China, which the proposal further activates another counter scheme with concepts such as New Taiwanese, One Country Two Governments/92 Consensus, Special State-to-State relations, and the debate on the status of de jure vs de facto Taiwan's independence. The paper will discuss the meaning, implication and consequence of those policy concepts, and examine how they have continually shaped the identity of Taiwan.

* SHIH Chienyu, currently serves as the Chief Secretary for the (Taiwan) Association of Central Asian Studies while teaching at Journalism Department, Hong Kong Chuhai College. He received BA from National Taiwan University, MSc in International Politics from SOAS, University of London, and PhD from (Taiwan) National Chiao Tung University. He formerly taught at Chinese University of Hong Kong and (Taiwan) National Tsing Hua University. His research focuses mainly on China's relations with surrounding countries, with particular reference to Hong Kong and Taiwan politics, and the development of Uyghur nationalism in Xinjiang/East Turkistan, Central Asia and abroad.

- ✦ colonial legacy and KMT's (de)colonization
- ✦ DPP's approach to decolonization
- ✦ CCP's 'century of national humiliation' for China
- ✦ Taiwan's subjectivity



Taiwan under Dutch (1624-1662), Kingdom of Tungning (1662-1883), Da Qing Empire, Japanese colonization, and...



one empire/state replaces another... Taiwan as a migration society was shaped and reshaped by various colonizers.



decolonization as a process of 'otherization'.....

we have to consider who they/colonizers are in order to locate who we/colonized are?

e.g. their language, their culture/way of living, their understanding and vision for the future etc.



Decolonization is not only trying to initiate a variety to anti-imperialism policies or otherization, but also to elucidate the hybridity and syncretism of the colonial rule upon the colonized society (i.e. the ultimate purpose of those policies) and then to live upon them...

otherization...

hybridization...

syncretism...

making of Subjectivity through interactions

Otherization 他者化, i.e. Taiwan is not part of Japan ...
but Republic of China

Chiang Kai-shek's 'Nationalizing policy' for Taiwan's decolonization

- possibly inspired from the Japanese colonial rule
- globalization of nationalism and the making of nation-state
- currently echoed by Beijing's policy of appealing to 'a shared Chinese national identity', i.e. Zhongguo or Dazhongguo.

e.g. The enforcement of the 'national language 國語' aimed at disseminate Chinese identity to the grassroots, and Taiwan local culture was treated a 'local folkways within the larger cultural stream of Chinese history'.



Framing Chinese identities...

- 中國 zhongguo/China
- 大中國 dazhongguo/Great China
- 大中華/中華 dazhonghua/Chinese Nation
- 海外華人/華僑 Chinese diasporas or overseas Chinese



1. 中國 Zhongguo defines Chineseness

- in terms of territorial state, i.e. a nation-state in realism and nationalism
- an inward-looking and defensive nationalism
- barbarians are those who are outside the borders of China and need to be excluded
- could be further transcending to imperialism/expansionism, regionalism, nationalism or isolationism



2. 大中國 Dazhongguo implies

- the state needs to attack and expand to conquer adjacent territories; i.e. Hong Kong and Taiwan etc.
- civilization was linked to empire, i.e. Tianxia 天下 as a political concept of 'culture realism (Johnston 1995 and 96)' or an empire in historical Chinese context .
- the modern Chinese empire-state is to restore dignity from the 'century of humiliation', and re-conquest/'unite those lost territories'.
- a regionalism where may combines the whole East Asia and that constitutes the common regional heritage, i.e. a tributary relations, as distinct from a specific national tradition.
- world politics as struggle among 'great powers' 大國 外交 and a rising China thus will assume the regional and global responsibilities of a great power alongside the others, such as the US, Russia and the EU.



Taiwan should not be part of Japan, nor Chinese empire in the past, but...

- part of ROC for Chiang's KMT?
- part of PRC for the CCP?
- part of the Greater China in perspective?



PRC/the current Beijing authority's preferable categorization of Taiwan's Chinese identity?

(Da)zhongguo or
could be (Da)zhonghua/ethnic Chinese,
not
A Chinese diaspora...



+ <https://www.youtube.com>

3. 大中華 Dazhonghua refers to

- a regionalism that does not work according to formal state and superstate institutions, but looks to the informal mechanisms of markets (Katzenstein 1997), ethnic connections, and certain shared cultural values.

- not expansion in the amount of territorial annexation but in idea conversion and integration, i.e. China and Chinese way of living would be appreciated as a 'civilization-state' (Tu 1990 and 94).

- civilization and barbarism are synthesized into a greater Chineseness, that Chinese identity integrates the overseas Chinese, the mainland Han Chinese, and national minorities, surely also with residents in Taiwan and Hong Kong into a new 'race'. 中華民族

- problematic: current 65 Chinese minorities



(Da)zhonghua is then the common ground between the KMT and the CCP with regard to 'the 92 consensus' 九二共識 or 'the principle of one-China-with-respective-interpretations' claim — 中各表...

i.e. Still defining Taiwan from above, still (de)-otherization, i.e. de-Japanization, de-KMT vis-a-vis de-CCP

yet, What is Taiwan from below?

To craft flexible identities through **democratization** for a popular sovereignty

Taiwan's parliament has been debated identity in terms of five options, i.e. -**Taiwanese**,

-citizen of the ROC,

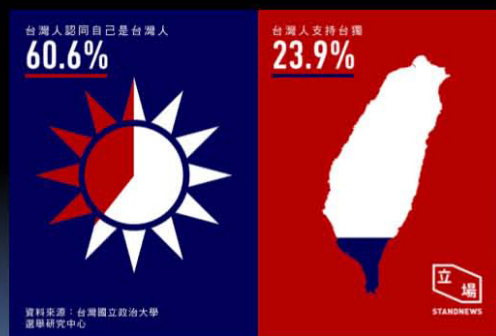
-citizen of China (which might imply to be unified into the PRC),

-ethnic Chinese/Zhonghua Mingzhu, and

-all of the above.

Taiwan could be anything and everything...?

Taiwan's democratization vs Taiwan's independence appeals**ambiguity** between Zhonghua and Chinese diaspora, e.g. Lee Teng-hui's "special state to state relations"



Beijing's perspective on democracy is *instrumental*, and to the most extent is *a variation of federalism, i.e. One Country Two System formula*, which is not democratization but decentralization and still sticks to *(da)zhongguo/Greater China*.



Taiwan's democratization as *a continuous process of hybridization and syncretism*

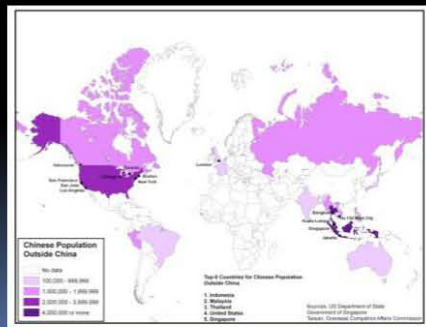
- regular, free, and fair elections to produce leaders whose power, in turn, is limited by constitutional structures.
- Elite dominated process, democratization from above and laid down e.g. 'the community of shared destiny' by President Lee
- 'communities of memory' divide various imaginations of Taiwan, i.e. 閩南、客家、外省、原住民 etc.... Democratization then fosters a platform where *allows nonviolent political competition on those imagined identities*, and possibly negotiates and shapes alternatives of the common good/vision.
- The process then encompasses multiple practices, ideals and institutions that cross over culture and ideologies, such as Confucianism to liberalism or authoritarianism



4. 海外華人 Chinese diasporas

- a representation of the strength of Zhonghua Chineseness conversion which is a sort of **cosmopolitanism** though located outside the PRC but socially and ethnic culturally, if not politically, connected.

- Chineseness does not rely on the stability of the state, but is grounded in an essential culture that is **mobile in character** with multiple ways of being Chinese. (Nonini and Ong 1997)



Debate on Taiwan's relations with China ... the Democratic Progressive Party's Chinese identity, if any



1. The New Tide faction initially argued for a **Chinese diaspora identity**?
 - Achieve independence from mainland China and then consolidate Taiwan's democracy and security
 - Priority of state sovereignty
2. The Formosa faction manipulated an identity between **Zhonghua and also a Chinese diaspora**?
 - Taiwan was already independent in practice (ROC on Taiwan) and not need to formally declare independence immediately (risk provoking a military response from the PRC)
 - Priority to popular sovereignty which is to deepen Taiwan's democratization
 - 'advance West boldly' policy in late 1990s, and Taiwan might serve as an intermediary between China and the world, echoing President Lee's 'special state to state relations' between Taiwan and China

Concluding remarks

1. PRC seeks for an old-fashioned otherizing/nationalizing policy on Taiwan
2. ROC under KMT has transcended from an otherizing decolonization strategy to a more hybridizing and syncretist one through democratization.
3. DPP gradually develops a more sophisticated twist which goes between hybridization and syncretism. Concerning to resist the PRC's claim on Taiwan's sovereignty, a Chinese diaspora status/identity could be a reconciliation.

